

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบทละครโน

ศาสตราจารย์ ดร. สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล

สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

และ

อาจารย์ ดร. วินัย จามรสุริยา

โปรแกรมวิชาภาษาญี่ปุ่น

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

พ.ศ. 2560

รางวัลผลงานวิจัยดีเด่น กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประจำปีพ.ศ. 2556

สนับสนุนทุนวิจัยโดย Toyota Fund for Japanese Section,

Chulalongkorn University

สนับสนุนการพิมพ์เผยแพร่โดยคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เรื่องย่อของผลงานวิจัยที่ได้รับรางวัล

ความนำ

บทละครโนเป็นวรรณคดีล้ำค่าประเภทหนึ่งของญี่ปุ่น การอ้างอิง *โคะโตะวะสะ* (สุภาสิต สำนวน คำพังเพย) และวรรณกรรมโบราณเป็นกลวิธีการประพันธ์อย่างหนึ่งที่นอกจากจะช่วยเสริมคุณค่าทางวรรณศิลป์ให้บทละครโนแล้วยังทำให้เข้าใจความหมายที่อาจซ่อนอยู่ ส่งผลให้เข้าใจความหมายของบทละครโดยรวมได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น งานวิจัยนี้ศึกษาคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่ปรากฏในบทละครโนที่มีเนื้อเรื่องแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก โดยรวมทั้งประเภทที่อยู่และไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน ทั้งเรื่องที่ตั้งในสมัย *มุโระมะชิ* และสมัยต่อมา คำกล่าวที่ศึกษาในงานนี้มี 3 ประเภทได้แก่ 1) คำกล่าวที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับ *โคะโตะวะสะ* 2) คำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมประเภท *คัมมุน* (งานเขียนภาษาจีน) และ 3) คำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมประเภท *วะบุน* (งานเขียนภาษาญี่ปุ่น)

การวิจัยได้พบว่าคำกล่าวประเภทแรกเกือบทั้งหมดมีแหล่งที่มาจากวรรณกรรมประเภท *คัมมุน* โดยคำกล่าวที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับ *โคะโตะวะสะ* ที่ว่า *โอะยะโกะ วะ อิซเซะ* ซึ่งแปลว่า “พ่อแม่ลูกหนึ่งชาติ” โดยมีความหมายว่า “ความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูกดำรงอยู่เพียงชาติเดียว” มีจำนวนครั้งของการอ้างอิงมากที่สุดและรองลงมาคือคำกล่าวเกี่ยวกับนกประเภทต่างๆ

พ่อแม่ลูกหนึ่งชาติ

โคะโตะวะสะ เกิดขึ้นจากประสบการณ์การดำเนินชีวิตของชาวบ้านและเล่าสืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น การมี *โคะโตะวะสะ* ที่ว่า “พ่อแม่ลูกหนึ่งชาติ” ย่อมแสดงว่า ชาวญี่ปุ่นสมัยโบราณเชื่อว่าความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกมีเพียงชาติเดียวเท่านั้น แตกต่างจากสายสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาที่มีสองชาติและสายสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้องที่มีสามชาติ

แต่ในงานวิจัยนี้พบว่าในบรรดาบทละครโนที่อ้างอิง *โคะโตะวะสะ* นั้นมีเพียงเรื่องเดียวคือ *นะกะมิทซุ* ที่เสนอภาพความจงรักภักดีของลูกน้องถึงขนาดเสียสละความสุขของครอบครัว (โดยยอมฆ่าลูกของตัวเองแทนที่จะฆ่าลูกของเจ้านายตามที่เจ้านายสั่ง) ในขณะที่เรื่องอื่นๆล้วนแสดงการให้ความสำคัญกับความผูกพันของสมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างพ่อแม่กับลูก ทำให้อนุมานได้ว่าผู้แต่งบทละครโนให้ความสำคัญต่อความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกเป็นอย่างมาก การให้ความสำคัญต่อความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกสามารถแยกเป็น 4 ประเด็นดังนี้

1) บทละครโนมีบทขับร้องแสดงการระบายอารมณ์หรือประท้วงการกำหนดให้พ่อแม่ลูกมีความผูกพันกันเพียงชาติเดียว เช่นเรื่องจูเร็นซึ่งเนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกชายที่ยอมมอบตัวรับโทษเนรเทศแทนอาจารย์ แต่แม่ไม่ยอมให้ลูกทำเช่นนั้น ทั้งแม่และลูกต่างยกเหตุผลต่าง ๆ นานาจนกระทั่งบทละครจบคำตัดพ้อของแม่ด้วยประโยคที่ว่า “เป็นศิษย์อาจารย์กันสามชาติแต่ความผูกพันแม่ลูกมีกันชาตินี้ชาติเดียว ช่างน่าชมขึ้นแค้นใจเสียจริง” นอกจากนี้ยังมีบทละครที่มีบทขับร้องแสดงความสงสัยต่อเรื่องความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกที่มีเพียงชาติเดียว เช่นเรื่องคิบิกิเส็งโกจิซึ่งเนื้อเรื่องกล่าวถึงแม่ที่ตัดสินใจขายตัวเองไปเป็นผู้ใช้แรงงานเพื่อให้สามีและลูกมีเงินไปจ่ายค่าเช่านมัสการพระอมิตะพุทธ แม่รู้สึกโศกเศร้าขณะต้องพลัดพรากจากลูกอันเป็นที่รักและกล่าวว่า “ถึงแม้ความผูกพัน(ในฐานะแม่ลูก)ในชาตินี้เปราะบาง ทำไมเราจะไม่ได้พบกันอีกในชาติหน้าล่ะ(ต้องได้พบกันอีกสิ)” คือแม่ไม่เชื่อว่า ความสัมพันธ์แม่ลูกจะจบลงในชาตินี้ชาติเดียว

ประเด็นที่น่าสนใจมากคือบทขับร้องที่แสดงความรู้สึกประท้วงหรือขัดขืนความเชื่อเรื่องความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกมีเพียงชาติเดียวนั้นล้วนแต่แฝงหรือแสดงอยู่ในบทของแม่อย่างชัดเจน อาจเป็นไปได้ว่าผู้แต่งบทละครโนซึ่งเป็นผู้ชายเกรงกลัวที่จะให้ตัวละครพ่อแสดงความรู้สึกอ่อนแอเช่นนั้น ผู้ชายถูกอบรมให้จงรักภักดีและเสียสละต่อเจ้านายหรืออาจารย์ ตัวละครพ่อจึงไม่แสดงสัญชาตญาณความรักผูกพันกับลูกมากเท่ากับแม่

2) บทละครโนมีตัวละครที่เป็นวิญญาณของแม่หรือลูกมาปรากฏร่าง เช่นเรื่องอะมะมีวิญญาณของแม่ปรากฏร่างขึ้นและได้สนทนากับลูก เรื่องซุมิตะงะวะมีวิญญาณของลูกมาปรากฏร่างชั่วคราวแล้วเลือนหายไป การที่ให้วิญญาณปรากฏร่างเช่นนี้ทำให้อนุমানได้ว่าผู้แต่งบทละครโนอาจต้องการเสนอว่าแม่จะเสียชีวิตไปแล้วแต่พ่อแม่ลูกยังคงผูกพันต่อกัน ความตายไม่อาจตัดความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกได้

3) บทละครโนมีตัวละครลูกที่เสียชีวิตแล้วแต่ฟื้นขึ้นมาโดยอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เช่นเรื่องอิโตะมะทซุซึ่งลูกถูกคลื่นซัดจมลงไปในทะเลแต่ด้วยอำนาจแห่งพระโพธิสัตว์กวนอิมที่พ่อแม่และพระสวมนต์อ้อนวอนให้สุดท้ายลูกจึงฟื้นขึ้นมา การที่ลูกเสียชีวิตไปนั้นน่าจะเป็นจุดสิ้นสุดของความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกแต่ผู้แต่งบทละครโนกลับให้ลูกก้าวข้ามชาติภพมายังโลกมนุษย์ ซึ่งอาจเป็นเหตุผลอีกประการหนึ่งที่สนับสนุนว่าความตายไม่สามารถตัดความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกได้

4) บทละครโนจบลงอย่างมีความสุข สมาชิกในครอบครัวได้กลับมาพบกันอีกครั้งหนึ่งหรือรอดชีวิต เช่นเรื่องโรจิโอะซึ่งเนื้อเรื่องแสดงถึงความศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์กวนอิมของพ่อแม่และลูกสาวทำให้เกิดแสงจ้าตอนคนจะ

ลงดาบฆ่าพ่อ ดาบหล่นลงพื้นและหักเป็นสองท่อนทำให้คนจะลงดาบเกิดความเกรงกลัวต่ออำนาจพลังศักดิ์สิทธิ์ และประทับใจในความกตัญญูของลูกสาวจึงปล่อยพ่อไป

ในบรรดาบทละครที่แสดง 4 ประเด็นดังกล่าวข้างต้นนั้นจำนวนบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันมีสัดส่วนมากกว่า และบางเรื่องมีเนื้อเรื่องที่แสดงประเด็นชัดเจนกว่าบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงแสดงให้เห็นความสำคัญของการศึกษาบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน หากละเลยการศึกษาบทละครประเภทดังกล่าวแล้วอาจทำให้ขาดข้อมูลสำคัญได้

คำกล่าวเกี่ยวกับนก

คำกล่าวเกี่ยวกับนกหมายถึงข้อความในบทละครที่มีความสัมพันธ์กับ *โคะโตะวะสะ* หรืออ้างอิงจากวรรณกรรมที่เกี่ยวกับนกทั้งที่เป็น *คัมบุ* และ *วะบุ* คำกล่าวเกี่ยวกับนกในบทละครในในงานวิจัยนี้มีทั้งหมด 5 ข้อความ ได้แก่ 1) ลูกนก *โสะโตะโตะ* ใจท่ามกลางไขของนกอุจิว 2) นกยูงในทุ่งที่กำลังใหม่และนกกะเรียนในยามค่ำคืน 3) นกนางแอ่นบนคาน 4) การจากกันของนกสีตัว 5) ลูกนกพิราบ(แสดงความอ่อนน้อมกตัญญู) โดยเกาะกิ่งไม้ที่ต่ำกว่าพ่อแม่ ลูกนกกาเคียวอาหารป้อนพ่อแม่ด้วยความกตัญญู

ประเด็นที่น่าสนใจคือตามความเชื่อทางพุทธศาสนาในญี่ปุ่นสมัยโบราณเรื่องภูมิทั้ง 6 นั้นแม่นกจะอาศัยอยู่บนโลกแต่ถือเป็นคนละภูมิกับมนุษย์โดยนกอยู่ในเดรัจฉานภูมิ ส่วนมนุษย์อยู่ในมนุษย์ภูมิ การที่ผู้แต่งบทละครโน้นำพฤติกรรมของนกมาเปรียบเทียบกับมนุษย์นั้นอาจต้องการนำเสนอแง่คิดว่าแม้แต่สัตว์ที่มนุษย์แยกให้อยู่คนละภูมิกับตนและมีพัฒนาการน้อยกว่าตนก็ยังมี ความกตัญญู มีความรักและผูกพันต่อกันอย่างแน่นแฟ้น มนุษย์ก็ยิ่งควรให้ความสำคัญต่อความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกมากกว่าสัตว์

นอกจากนี้งานวิจัยนี้ยังพบว่าคำกล่าวเกี่ยวกับนกปรากฏในบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันจำนวนมากกว่าบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน ดังนั้นผลการศึกษาเรื่องคำกล่าวเกี่ยวกับนกจึงแสดงถึงความสำคัญของบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันเช่นเดียวกับการศึกษาประเด็นพ่อแม่ลูกหนึ่งชาติ

ข้อความอธิบายเพิ่มเติมในชุดหนังสือรวมบทละครโน

ในขณะที่ยังไม่มีผู้ใดศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อความอธิบายเพิ่มเติมในชุดหนังสือรวมบทละครโนอย่างจริงจังเลยนั้น งานวิจัยนี้ได้ศึกษาวิเคราะห์ข้อความอธิบายเพิ่มเติมสำหรับคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในชุดหนังสือรวมบทละครโนอย่างละเอียด(ภาคผนวก 10) โดยได้แบ่งเนื้อหาในข้อความอธิบายเพิ่มเติมเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) เป็นข้อความอธิบายทั่วไป 2) ระบุชื่อวรรณกรรมที่เป็นแหล่งที่มาอย่างชัดเจน 3) ระบุว่า เป็น *โคะโตะวะสะ* 4) กล่าวถึงชื่อวรรณกรรมแต่ไม่ระบุว่า เป็นแหล่งที่มาอย่างชัดเจน

ผลการวิจัยพบว่าประเภทที่ 1 ซึ่งเป็นการอธิบายทั่วไปมีจำนวนมากที่สุด ส่วนประเภทที่มีจำนวนน้อยที่สุดคือประเภทที่ 3 ซึ่งเป็นการระบุว่าเป็น *โคะโตะวะสะ* ในจำนวนคำกล่าวที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับ *โคะโตะวะสะ* 26 หัวข้อ มีเพียง 6 หัวข้อเท่านั้นที่ชุดหนังสือรวมบทละครในระบุว่าเป็น *โคะโตะวะสะ* ทั้งๆที่ควรจะมีจำนวนมากตามผลการสำรวจคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกประเภทต่างๆที่พบว่า *โคะโตะวะสะ* มีสัดส่วนมากกว่าวรรณกรรมที่เป็น *คัมภูน* และ *วะบุ* นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่าข้อความอธิบายเพิ่มเติมในชุดหนังสือต่างๆขาดความสมบูรณ์ในตัวเอง เช่นบางแห่งระบุชัดเจนว่าข้อความนั้นเป็น *โคะโตะวะสะ* ขณะที่บางแห่งเป็นเพียงการอธิบายความหมายเท่านั้น ดังนั้นการศึกษาข้อความจากเพียงชุดใดชุดหนึ่งนอกจากจะทำให้ขาดข้อมูลสำคัญบางประการไปแล้วยังอาจเกิดความสับสนได้

การชำระต้นฉบับบทละครในบางเรื่องที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน

จากการนำผลการศึกษางานวิจัยนี้มาช่วยในการอ่านบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันโดยละเอียดได้พบตัวอย่างบทละครที่มีความเป็นไปได้สูงว่าน่าจะมีข้อผิดพลาดเช่น เรื่อง *อิทซุจิ* และ *ยะกะโมะจิ* งานวิจัยนี้ได้เสนอคำที่น่าจะถูกต้องมากกว่าโดยได้ให้เหตุผลสนับสนุนอย่างชัดเจน

สรุป

การศึกษาคำกล่าวที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับ *โคะโตะวะสะ* ที่มีความหมายว่า “ความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูกดำรงอยู่เพียงชาติเดียว” และคำกล่าวเกี่ยวกับนกประเภทต่างๆในงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์บทละครในเห็นว่าความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูกนั้นแน่นแฟ้นและคงอยู่ต่อไปแม้หลังความตายและงานวิจัยนี้ได้แสดงให้เห็นว่าคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับ *โคะโตะวะสะ* เป็นประเภทที่ปรากฏในบทละครในมากที่สุดเมื่อเทียบกับคำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมที่เป็น *คัมภูน* และ *วะบุ* นอกจากนี้งานวิจัยนี้ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของ *คัมภูน* กล่าวคือ *คัมภูน* ซึ่งเป็นภาษาและวัฒนธรรมจีนได้เข้าไปผสมผสานอยู่ในบทละครในซึ่งเป็นวรรณคดีสำคัญของญี่ปุ่นอย่างแนบแน่นเป็นเนื้อเดียวกันในวรรณคดีญี่ปุ่นและยังได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการศึกษบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน

สิ่งดีเด่นในงานวิจัยที่ทำให้สมควรได้รับรางวัล

งานวิจัยนี้เป็นงานแรกในวงการศึกษาบทละครโนทั้งในประเทศไทยและญี่ปุ่นที่ศึกษาคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกซึ่งเป็นคำกล่าวที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับ *โคะโตะวะสะ* หรืออ้างอิงจากวรรณกรรมที่เป็น *คัมบุน* หรือ *วะบุน* โดยศึกษาจากบทละครโนที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก ทั้งประเภทที่อยู่และไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน ทั้งบทละครที่แต่งในสมัย *มุโรมะชิ* และสมัยอื่นๆ ซึ่งเป็นงานวิจัยที่มีขอบเขตวิจัยกว้างทำให้เห็นภาพรวมได้ชัดเจนถูกต้อง ในขณะที่ก็เป็นงานวิจัยที่อ่านตัวบทอย่างละเอียดถี่ถ้วนสามารถวิเคราะห์ความหมายที่ซ่อนอยู่ได้ อีกทั้งเป็นงานแรกที่ศึกษาวิเคราะห์ข้อความอธิบายเพิ่มเติมสำหรับคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในชุดหนังสือรวมบทละครโน และยังได้ชี้ให้เห็นจุดผิดในคำอธิบายบางแห่งด้วย

ในการค้นพบสิ่งที่แตกต่างไปจากงานวิจัยเดิมหลายประการนั้น ข้อที่โดดเด่นคือการอ่านตัวบทอย่างละเอียดถี่ถ้วนซึ่งจนสามารถหากล้าข้อมูลในบทความวิจัยของ *โทะกุโตะกุ* ที่เผยแพร่เมื่อปีค.ศ.2010ซึ่งนับว่าเป็นงานวิจัยที่ทันสมัยมากและเผยแพร่ในวารสารที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในวงการวิชาการศึกษาภาษาและวรรณคดีญี่ปุ่นอย่างสูงคือวารสาร *โคะกุโงะ โคะกุบุน*

ความดีเด่นอีกสองประการของงานวิจัยนี้คือการศึกษาและการสามารถชำระต้นฉบับบทละครโนที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันซึ่งมีนักวิชาการแม้แต่ชาวญี่ปุ่นเองจำนวนน้อยรายที่สามารถศึกษาได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบทละครดังกล่าวยังไม่มีมีการแปลเป็นภาษาญี่ปุ่นปัจจุบัน การศึกษาจำเป็นต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญในภาษาญี่ปุ่นโบราณอย่างดี

คำนำ

งานวิจัยเรื่อง คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบทละครโน โดยรองศาสตราจารย์ ดร. สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล (ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ ตั้งแต่ มกราคม 2556) และอาจารย์ ดร. วินัย จามรสุนิยา ได้รับรางวัลผลงานวิจัยดีเด่น กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประจำปีพ.ศ.2556

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยโดย Toyota Fund for Japanese Section, Chulalongkorn University และสนับสนุนการพิมพ์เผยแพร่โดยคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานวิจัยนี้เผยแพร่ใน 6 ลักษณะ ได้แก่

- 1 สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล, วินัย จามรสุนิยา. พ่อแม่ลูกญี่ปุ่นชาติเดียว ? คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2560, 71 หน้า.
- 2 สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล, วินัย จามรสุนิยา. คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบทละครโน. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. มกราคม 2560. 255 หน้า. (ฉบับแก้ไขการใช้ภาษา มีทั้งฉบับกระดาษ และออนไลน์ที่ cuir.car.chula.ac.th)
- 3 สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล, วินัย จามรสุนิยา. คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบทละครโน. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. มกราคม 2556. 255 หน้า.
- 4 Sirimonporn Suriyawongpaisal, Winai Jamornsuriya. "The Japanese Proverb 'Parent-Child Relations Last But One Lifetime' in Noh Plays" รวบรวมบทความจากการประชุมวิชาการระดับนานาชาติ 2nd USM-PSU International Conference on Arts and Sciences 2012, 3-4 ธันวาคม 2555. Penang: Universiti Sains Malaysia, pp. 17-22.
- 5 Sirimonporn Suriyawongpaisal, Winai Jamornsuriya. "The Japanese Proverb 'Parent-Child Relations Last But One Lifetime' in Noh Plays" in Procedia-Social and Behavioral Sciences Volume 91, 10 October 2013, pp. 564-572 (ออนไลน์)
- 6 สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล, วินัย จามรสุนิยา. "คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบทละครโน" Nittai Gengo Bunka Kenkyuu. Volumel, 2012, Tokyo: Nittai Gengo Bunka Kenkyuujo, pp.212-231.

ศาสตราจารย์ ดร. สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล

อาจารย์ ดร. วินัย จามรสุนิยา

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษาคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่ปรากฏในบทละครโน ได้แก่ คำกล่าวที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ (สุภาชิต สำนักวน คำพังเพย) คำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมประเภทคัมภูน (งานเขียนภาษาจีน) และคำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมประเภทวะบุณ (งานเขียนภาษาญี่ปุ่น) บทละครโนที่ศึกษาเป็นเรื่องที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก โดยรวม บทละครทั้งประเภทที่อยู่และไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน ทั้งเรื่องที่แต่งในสมัยมุโระมะชิ และสมัยต่อมา

การวิจัยได้พบว่าคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบทละครโนที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะเกือบทั้งหมดมีแหล่งที่มาจากวรรณกรรมประเภทคัมภูน โดยคำกล่าวที่พบมากที่สุดคือคำกล่าวที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะที่ว่า “ความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูกดำรงอยู่เพียงชาติเดียว” คำกล่าวที่พบมากรองลงมาคือ คำกล่าวเกี่ยวกับนกต่างๆ ผลการวิเคราะห์ คำกล่าวสองกลุ่มนี้แสดงว่าผู้ประพันธ์บทละครโนเห็นว่าความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูกนั้นแน่นแฟ้นและคงอยู่ต่อไปแม้หลังความตาย ซึ่งตรงข้ามกับโคะโตะวะสะที่ว่า “ความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูกดำรงอยู่เพียงชาติเดียว” นอกจากนี้การวิจัยได้แสดงให้เห็นว่า คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะเป็นประเภทที่มีในบทละครโนมากที่สุด โดยมีมากกว่าคำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมที่เป็นวะบุณถึงประมาณ 2 เท่า แต่ข้อความอธิบายเพิ่มเติมในหนังสือรวมบทละครโนจะให้ข้อมูลน้อยมาก

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคำกล่าวที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ ผลการวิจัยมีความสำคัญใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่

1. งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นความสำคัญของวรรณกรรมประเภทคัมภูนในวรรณคดีญี่ปุ่นเพื่อเรียกร้องให้นักวิชาการหันมาให้ความสนใจกับการศึกษาวรรณกรรมประเภทคัมภูนมากขึ้น
2. งานวิจัยนี้ได้ช่วยขำระต้นฉบับบทละครโนบางเรื่องที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน
3. งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการศึกษาบทละครโนที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและ ไม่มีหลักฐานแสดงว่าแต่งในสมัยมุโระมะชิ ซึ่งนักวิชาการยังให้ความสนใจศึกษากันน้อยอยู่

คำสำคัญ : บทละครโน บทละครโนที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน ความสัมพันธ์พ่อแม่ลูก สุภาชิต ญี่ปุ่น สำนักวนญี่ปุ่น คำพังเพยญี่ปุ่น คัมภูน วะบุณ

Abstract

Expressions Concerning Parent-Child Relations in Noh Plays

This report presents the results of research on expressions concerning parent-child relations found in *Noh* plays. Included are proverb-like expressions (i.e., proverbs and expressions related to them) and allusions to expressions from works in both the *kanbun* and *wabun* styles. The plays investigated include those in and outside the current repertoire, works dating from both the *Muromachi* and from later periods.

This research demonstrates that almost all the proverb-like expressions concerning parent-child relations are taken from *kanbun* sources, the most common example being expressions associated with the proverb “Parent-child relations last but one lifetime.” The next most common category consists of expressions related to birds. Analysis of these two groups of expressions reveals that the authors of *Noh* plays saw parent-child relations as very strong and lasting even beyond one lifetime, contrary to sense of the familiar proverb. In addition, this investigation shows that, among the expressions concerning parent-child relations, proverb-like expressions are the most numerous, approximately twice as common as allusions to *wabun* sources. Nonetheless, modern editions of *Noh* plays rarely annotate the proverb-like expressions.

The results of this research are three-fold. First, it should encourage scholars to more fully consider the importance of *kanbun* in Japanese literature. Second, it corrects some misprints in plays outside the current repertoire. Finally, it calls attention to the significance of the many non-current and non-*Muromachi* *Noh* plays that modern scholars are apt to overlook.

Keywords: *Noh* plays, non-current *Noh* plays, parent-child relations, Japanese proverbs, *kanbun*, *wabun*

謡曲における親子に関する表現

本研究では、謡曲に見られる親子に関することわざ的表現(ことわざ、とそれに関連した表現のこと)と、漢文・和文に見られる同様の表現を調査した。ちなみに、謡曲は室町時代成立と確定し得る現行曲と番外曲と、それ以外の両方を調べた。

研究の結果、親子に関することわざ的表現は、そのほとんどが漢文からの引用であった。その中でも、最も多かった表現は「親子は一世」に関する表現で、次に多かったのは鳥に関する表現であった。「親子は一世」ということわざと、鳥に関する表現を分析した結果、親と子の関係は極めて重要であり、たとえ死んだとしてもその関係を断つことはできないということがわかった。能作者は親子の重要性を強調したかったという意図が看取できた。

さらに、調査した謡曲に現れる親と子に関する表現の中では、ことわざ的表現が一番多く、和文からの引用に比べ約二倍程多いにもかかわらず、全ての謡曲集には親子に関することわざ的表現に関する注釈が非常に少ないことも明らかになった。

本研究の成果として、次に挙げるような、主に三つの重要な発見があった。一つは、日本文学における漢文の重要性を見直す契機となったこと。二つ目は、番外曲に見られた誤記を改めることができた。三つ目は、従来ほとんどの学者によって無視されてきた成立年不詳多くの番外曲の重要性を再確認することができたこと、である。

キーワード：謡曲、番外曲、親子関係、諺、漢文、和文

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยใคร่ขอขอบพระคุณบุคคลและหน่วยงานต่อไปนี้ที่มีส่วนช่วยให้งานวิจัยนี้สำเร็จและ
เผยแพร่ได้

ผู้ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย ได้แก่ บริษัท โตโยต้ามอเตอร์ประเทศไทย จำกัด

ผู้มีส่วนร่วมให้คำปรึกษา มอบหนังสือและบทความต่างๆ ให้คณะผู้วิจัย ได้แก่

- ศาสตราจารย์โคะตะจิมะ โยซูเกะ 古田島 洋介 มหาวิทยาลัยเมะชิเซะชิ (明星大学)
ผู้เชี่ยวชาญด้านคัมภูน
- ศาสตราจารย์มิกะมิ ทะตะฉิ 三上 記史 มหาวิทยาลัยโตโตบุงกะ (大東文化大学)
ผู้เชี่ยวชาญด้านละครโน
- รองศาสตราจารย์ ดร. อิวะอิ ชิเงกิ 岩井 茂樹 มหาวิทยาลัยโอซาก้า (大阪大学)
ผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณคดีและวัฒนธรรมญี่ปุ่น
- รองศาสตราจารย์ ดร. อิกะอิ ทะกะมิทซุ 伊海 孝充 มหาวิทยาลัยโฮเซะชิ (法政大学)
ผู้เชี่ยวชาญด้านละครโน
- ผู้ช่วยส่งข้อมูลจากประเทศญี่ปุ่น ได้แก่ คุณมะทซุโอะกะ มะซะกะสุ 松岡昌和 นักศึกษา
ปริญญาเอก มหาวิทยาลัยอิโตะทซุปะฉิ (一橋大学)

ผู้ช่วยด้านการจัดพิมพ์ฉบับปีพ.ศ. 2556 ได้แก่ นางสาวศิริรัตน์ ปุณณะบุตร และนิสิตสาขาวิชา
ภาษาญี่ปุ่นหลายคน

ผู้คอยให้กำลังใจและความช่วยเหลือต่างๆ ได้แก่ ครอบครัวและเพื่อนร่วมงานของคณะผู้วิจัย

ศาสตราจารย์ ดร. สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล

อาจารย์ ดร. วินัย จามรสุนิยา

สารบัญ

	หน้า
คำนำ.....	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	
คำสำคัญ.....	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	
Keywords.....	ค
บทคัดย่อภาษาญี่ปุ่น (要旨)	
คำสำคัญภาษาญี่ปุ่น (キーワード)	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฎ
บทที่1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	4
1.3 สมมติฐานการวิจัย.....	5
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	5
1.5 วิธีการวิจัย.....	5
1.6 กระบวนการวิจัย.....	5
1.7 นิยามศัพท์.....	6
1.8 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	7
1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
บทที่2 ปรีทรรศน์วรรณกรรม.....	9
2.1 เอกสารเกี่ยวกับความสัมพันธ์พ่อแม่ลูกในบทละครโน.....	9

2.2 เอกสารเกี่ยวกับโคะโตะวะสะะ.....	11
2.2.1 โคะโตะวะสะะทั่วไป.....	11
2.2.2 โคะโตะวะสะะที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก.....	12
2.3 เอกสารเกี่ยวกับการอ้างอิงข้อความในบทละครโน.....	13
2.3.1 การอ้างอิงโคะโตะวะสะะในบทละครโน.....	13
2.3.2 การอ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์ในบทละครโน.....	14
2.3.3 การอ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นวะนุนในบทละครโน.....	15
2.4 เอกสารเกี่ยวกับบทละครโนเรื่องที่อยู่ในขอบเขตงานวิจัย.....	17
2.4.1 บทละครโนที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน.....	17
2.4.2 บทละครโนที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน.....	19
2.4.3 เอกสารอื่นๆ เกี่ยวกับบทละครโนทั้งที่อยู่ในและไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน.....	20
2.5 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุดหนังสือรวมบทละครโน.....	21
2.6 ข้อเสนอจากการทบทวนวรรณกรรม.....	22
บทที่3 คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบทละครโน.....	23
3.1 ความนำ.....	23
3.2 บทละครโนที่ปรากฏคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก.....	24
3.3 การแบ่งประเภทคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบทละครโน.....	26
3.4 สัดส่วนและความสัมพันธ์ระหว่างคำกล่าว 3 ประเภท.....	31
3.5 จำนวนบทละครที่พบข้อความประเภทต่าง ๆ	31
3.6 คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก กับบทละครโนที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน.....	38
3.7 คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก กับข้อความอธิบายเพิ่มเติมในบทละครโน.....	40
3.8 ข้อความอธิบายเพิ่มเติม : กรณีศึกษา 養い得ては花の父母.....	43
บทที่4 พ่อแม่ลูกหนึ่งชาติ.....	50
4.1 ความนำ.....	50
4.2 ความหมายของคำว่า อิซเซะ	50
4.3 โคะโตะวะสะะที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกัน.....	50

4.4	บทละครในที่ปรากฏข้อความที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะที่ว่า โอะยะโกะ วะ อิชเซะ...	51
4.5	ลักษณะการอ้างอิง.....	53
4.5.1	กลุ่มคำกล่าวที่มีคำว่า 一世 หรือ 一ツ世.....	53
4.5.2	กลุ่มคำกล่าวที่ไม่มีคำว่า 一世 หรือ 一ツ世.....	55
4.6	การอ้างอิงคำว่า อิชเซะ ในบทละครในแต่ละเรื่อง.....	56
4.6.1	กลุ่มคำกล่าวที่มีคำว่า 一世 หรือ 一ツ世.....	56
4.6.1.1	กลุ่มคำกล่าวที่มีคำว่า 一世.....	56
4.6.1.2	กลุ่มคำกล่าวที่มีคำว่า 一ツ世.....	66
4.6.2	กลุ่มที่ไม่ปรากฏคำว่า 一世 หรือ 一ツ世.....	67
4.6.2.1	กลุ่มคำกล่าวที่มีคำว่าคะริ 假.....	67
4.6.2.2	กลุ่มคำกล่าวที่มีคำว่าอุซุกิ 薄き.....	69
4.6.2.3	กลุ่มคำกล่าวที่มีคำอื่นๆ.....	70
4.7	อภิปรายการอ้างอิงคำว่า อิชเซะ.....	72
บทที่5 คำกล่าวเกี่ยวกับนก.....		80
5.1	ความนำ.....	80
5.2	คำกล่าวเกี่ยวกับนกที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกัน.....	80
5.3	บทละครในที่อ้างอิงคำกล่าวเกี่ยวกับนก.....	82
5.4	ชนิดของนกในคำกล่าวและบทละครที่ปรากฏชื่อนกแต่ละชนิด.....	83
5.4.1	นกอุซุกิ และ โอะโตะโตะงิซุ.....	83
5.4.1.1	บทละครที่ปรากฏนกอุซุกิและโอะโตะโตะงิซุ.....	84
5.4.2	นกกระเรียนและนกยูง.....	86
5.4.2.1	บทละครที่ปรากฏนกกระเรียนและนกยูง.....	87
5.4.3	นกนางแอ่น.....	96
5.4.3.1	บทละครที่ปรากฏนกนางแอ่น.....	96
5.4.4	นกสีตัว.....	98
5.4.4.1	บทละครที่ปรากฏนกสีตัว.....	98
5.4.5	นกพิราบและนกกา.....	100

5.4.5.1 บทละครที่ปรากฏนกพิราบและนกกา.....	101
5.5 อภิปรายการอ้างอิงคำกล่าวเกี่ยวกับนก.....	103
บทที่6 อภิปรายผล สรุปล และข้อเสนอแนะ.....	105
6.1 ผลการวิจัยตรงกับสมมติฐาน.....	105
6.2 ผลการวิจัยให้ข้อมูลที่สมบูรณ์กว่างานวิจัยเดิม.....	110
6.3 ความสำคัญของบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน.....	111
6.4 ประโยชน์ของงานวิจัย.....	113
6.5 ข้อเสนอแนะ.....	113
 ภาคผนวก	
ภาคผนวก 1: คำอธิบายโคะโตะวะสะในพจนานุกรม 『故事俗信 ことわざ大辞典』.....	118
ภาคผนวก 2 : คำกล่าวที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ.....	131
ภาคผนวก 3 : คำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์.....	149
ภาคผนวก 4 : คำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมประเภทะบุณ.....	157
ภาคผนวก 5 : ตารางแสดงการอ้างอิงคำกล่าวทั้ง 3 ประเภทในบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและแต่งในสมัยมุโระมะชิ.....	162
ภาคผนวก 6 : ตารางแสดงการอ้างอิงคำกล่าวทั้ง 3 ประเภทในบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและแต่งในสมัยอื่น.....	170
ภาคผนวก 7 : ตารางแสดงการอ้างอิงคำกล่าวทั้ง 3 ประเภทในบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและแต่งในสมัยมุโระมะชิ.....	172
ภาคผนวก 8 : ตารางแสดงการอ้างอิงคำกล่าวทั้ง 3 ประเภทในบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและแต่งในสมัยอื่น.....	182

ภาคผนวก 9 : เรื่องย่อบทละครโนที่ปรากฏคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก.....	192
ภาคผนวก 10 : ตารางแสดงการวิเคราะห์ข้อความอธิบายเพิ่มเติมในชุดหนังสือรวมบทละครโน.....	204
ภาคผนวก 11 : ระบบการถอดอักษรญี่ปุ่นของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.....	242
ภาคผนวก 12 : หนังสือและหน้าที่พบบทละคร.....	246
รายการอ้างอิง	249
บรรณานุกรม	252

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แหล่งที่มาของคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกแยกตามประเภทต่างๆ.....	29
2	แสดงความหมายของโคะโตะวะสะและจำนวนบทละครที่ใช้ข้อความดังกล่าว.....	32
3	แสดงความหมายของข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์และจำนวนบทละครที่ใช้ ข้อความดังกล่าว.....	34
4	แสดงความหมายของข้อความจากวรรณกรรมประเภทวะบุณและจำนวนบทละครที่ใช้ ข้อความนั้นดังกล่าว.....	37
5	แสดงจำนวนครั้งของการอ้างอิงโคะโตะวะสะ วรรณกรรมประเภทคัมภีร์และวะบุณ.....	38
6	จำนวนข้อความอธิบายเพิ่มเติมประเภทต่างๆ.....	42
7	จำนวนข้อความอธิบายเพิ่มเติมประเภทต่างๆของโคะโตะวะสะหัวข้อที่ 25.....	44
8	แสดงโคะโตะวะสะ ข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์และวะบุณที่มี ความสัมพันธ์กับคำกล่าวเกี่ยวกับนก.....	81

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

1.1.1 ความสำคัญของบทละครโน

การแสดงละครโนในปัจจุบันเป็นรูปแบบที่สืบทอดต่อเนื่องมาราว 600 ปี คือตั้งแต่สมัยมุโระมะชิ 室町 [Muromachi] (ค.ศ.1338-1573) ปัจจุบันละครโนเป็นศิลปะการแสดงที่สหประชาชาติได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกด้านวัฒนธรรม ยิ่งกว่านั้นละครโนได้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้นในระดับโลกเมื่อชื่อของเซะอะมิ 世阿弥 [Zeami] (ค.ศ.1363?-1443?) บิดาแห่งละครโนถูกนำไปตั้งเป็นชื่อของหลุมบนดาวอังคารหลุมหนึ่งจากจำนวน 135 หลุมที่ตั้งชื่อเพื่อเป็นเกียรติแก่ศิลปินระดับโลก

การศึกษาบทละครโนมีความสำคัญต่อการศึกษาวรรณคดีญี่ปุ่นโดยรวม เนื่องจากบทละครโนอ้างอิงวรรณกรรมคลาสสิกที่สำคัญก่อนสมัยของบทละครโน เช่น เก็นจิโมะโนะงะตะริ 『源氏物語』 [Genji monogatari] ชุมนุมบทกวีนิพนธ์โคะกิงวะกะฉุ 『古今和歌集』 [Kokinwakashuu] ขณะเดียวกันบทละครโนก็ถูกนำไปอ้างอิงในวรรณกรรมสำคัญในสมัยต่อมา เช่นบทละครคาบูกิ บุนระชู และงานเขียนของนักเขียนสำคัญหลายคน การอ้างอิงวรรณกรรมคลาสสิกในบทละครโนช่วยเพิ่มคุณค่าให้ทั้งวรรณกรรมคลาสสิกและบทละครโน การศึกษาบทละครโนทำให้เข้าใจวรรณกรรมคลาสสิกและวรรณกรรมในสมัยต่อมาได้ดียิ่งขึ้น

บทละครโนได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณคดีที่มีความงดงามและลุ่มลึก โดยอาศัยกลวิธีการประพันธ์ต่าง ๆ รวมทั้งการอ้างอิงโคะโตะวะสะ 諺 [kotowaza] (สุภาษิต สำนวน คำพังเพย)¹ และวรรณกรรมโบราณทั้งที่เป็นคัมภีร์ 漢文 [kanbun] (งานเขียนภาษาจีนโบราณที่คนจีนหรือคนญี่ปุ่นเป็นผู้เขียน) และวรรณกรรมที่เป็นวะบุน 和文 [wabun] (งานเขียนภาษาญี่ปุ่นโบราณ) บทละครโนจึงมีคุณค่าควรแก่การนำมาศึกษาอย่างยิ่ง

¹ ในงานวิจัยนี้จะใช้คำว่าโคะโตะวะสะแทนการใช้คำว่าสุภาษิต สำนวน คำพังเพย เพื่อให้มีความหมายตรงตามการใช้คำนี้ในภาษาญี่ปุ่นและตรงกับการใช้คำนี้ในพจนานุกรมโคะโตะวะสะที่งานวิจัยนี้ใช้ (ดู 1.7 นิยามศัพท์)

1.1.2 ความสำคัญของบทละครในประเภทพ่อแม่ลูก

บทละครโนให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูก² ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นสากลและไม่ลำสมัย กล่าวคือคนจำนวนมากสามารถเข้าใจความผูกพันนี้ได้โดยไม่จำกัดว่าต้องเป็นชนชาติใด และแม้เวลาจะผ่านไปหลายสมัย ความผูกพันนี้ยังดำรงอยู่ในสังคม การชมละครหรืออ่านบทละครทำให้เกิดความประทับใจ อันเนื่องมาจากความซาบซึ้งต่อความผูกพันดังกล่าว ซึ่งจะมีส่วนช่วยกระชับความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ดังนั้นการศึกษาและเผยแพร่ผลการศึกษาดังกล่าวที่มีเนื้อเรื่องแสดงความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกจึงมีคุณค่าอย่างยิ่ง เพราะสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาสังคมในปัจจุบันที่เกิดจากความไม่เข้าใจกันระหว่างพ่อแม่กับลูกได้ในระดับหนึ่ง

1.1.3 ความสำคัญของการศึกษาคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก³

การศึกษาวិเคราะห์เนื้อเรื่องในบทละครโนสามารถแสดงให้เห็นภาพลักษณ์ของพ่อแม่ลูกในบทละครโนแต่ละเรื่องและในภาพรวมได้⁴ ซึ่งย่อมสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกในสังคมญี่ปุ่นในสมัยนั้นๆได้ในระดับหนึ่ง แต่ในกรณีของบางเรื่องเช่น เรื่องที่มีเนื้อหาก้าวถึงการที่ลูกยอมขายตัวเป็นทาสเพื่อแลกกับเงินที่จะนำไปจัดพิธีสวดอุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่ที่ล่วงลับนั้น ผู้อ่านทั่วไปอาจตั้งคำถามว่านี่เป็นเรื่องจริงหรือเป็นจินตนาการของผู้แต่งบทละครโน และถ้าเป็นเรื่องจริง เรื่องนั้นเกิดขึ้นบ่อยเป็นปกติหรือเพียงกรณีนี้เท่านั้น การจะให้คำตอบข้อนี้ได้ก็ต้องศึกษาค้นคว้าหาหลักฐานซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายนัก

การศึกษาคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบทละครโนเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะช่วยให้เข้าใจความคิดความเชื่อบางประการของคนญี่ปุ่นในสมัยโบราณเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูก โดยเฉพาะคำกล่าวที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ หรืออ้างอิงจากวรรณกรรมไม่ว่าจะเป็นคัมภีร์หรืออะบุน น่าจะสะท้อนความคิดความเชื่อของสังคมสมัยนั้นๆ ได้ชัดเจนเที่ยงตรงมากยิ่งขึ้นกว่าการศึกษาเนื้อ

² Saowalak Suriyawongpaisal(2006) "The Parent-Child Image in *Noh Plays*" รายงานผลการวิจัย ทุนวิจัย กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ; 岡崎和夫 (2002) 「能楽作品における家族相について : 家族をテーマにした新作能詞章創作のための前段階的素描 (家族Ⅲ 家族の諸相と現代における課題) 『青山学院女子短期 大学総合文化研究所年報 10』」 青山学院女子短期大学 pp. 3-13

³ ดูความหมายของ "คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก" ใน 1.7 นิยามศัพท์

⁴ Saowalak Suriyawongpaisal(2006) "The Parent-Child Image in *Noh Plays*" รายงานผลการวิจัย ทุนวิจัย กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เรื่อง โดยเฉพาะคำกล่าวที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ เนื่องจากโคะโตะวะสะเกิดขึ้นจากประสบการณ์การดำเนินชีวิตของชาวบ้านและเล่าสืบทอดต่อกันมาในหมู่ชาวบ้าน⁵ นอกจากนี้การอ้างอิงยังช่วยเสริมคุณค่าทางวรรณศิลป์ให้กับบทละคร ดังนั้นการศึกษาโคะโตะวะสะ วรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์และวะบุณที่ปรากฏในบทละครโนจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการวิจัยบทละครโนเพราะทำให้เข้าใจความหมายที่อาจซ่อนอยู่ในข้อความของบทละคร ส่งผลให้เข้าใจความหมายของบทละครโดยรวมได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

1.1.4 ความขาดแคลนงานวิจัย

ถึงแม้การศึกษาบทละครโนประเภทพ่อแม่ลูกในประเด็นคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกจะมีความสำคัญดังที่กล่าวมาข้างต้น แต่การทบทวนวรรณกรรมอย่างกว้างขวางชี้ให้เห็นว่ายังไม่มียานวิจัยในลักษณะเช่นนี้โดยเฉพาะอย่างจริงจัง สิ่งนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบทละครโนก็คือ ข้อความอธิบายเพิ่มเติม (註 [chuu]) ในชุดหนังสือรวมบทละครโนเรื่องที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันจำนวน 6 ชุด และชุดหนังสือรวมบทละครโนเรื่องที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันจำนวน 1 ชุด⁶ แต่การทบทวนวรรณกรรมในเบื้องต้นก็ชี้ให้เห็นว่าข้อความอธิบายเพิ่มเติมเหล่านี้ยังมีจำนวนน้อยมาก โดยเฉพาะในชุดที่รวมเรื่องที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันที่มีเพียงชุดเดียว และเป็นชุดหนังสือที่ตีพิมพ์มาเป็นเวลาเกือบหนึ่งร้อยปีแล้ว ขณะที่บทละครอีกจำนวนมากตีพิมพ์อยู่ในหนังสือที่ไม่มีข้อความอธิบายเพิ่มเติมเลยจำนวน 5 ชุด แท้จริงแล้วบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันนั้นยังแทบไม่มีใครชำระต้นฉบับและแทบจะไม่มีใครแปลเป็นภาษาญี่ปุ่นปัจจุบัน ทำให้การอ่านและตีความเป็นเรื่องยุ่งยากและต้องใช้เวลามาก ซึ่งคงเป็นปัจจัยที่ทำให้มีงานวิจัยบทละครประเภทนี้น้อยมาก

งานวิจัยเกี่ยวกับการอ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์ก็นับว่ามีน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับวะบุณ ซึ่งก็เป็นการสะท้อนภาพรวมของการวิจัยด้านคัมภีร์ที่ยังมีน้อยเกินไปในวงการวรรณคดีญี่ปุ่นศึกษา ทั้งนี้ได้เริ่มมีการตื่นตัวศึกษาคัมภีร์มากขึ้นแล้วในศาสตร์ด้านอื่น เช่น ด้านประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น⁷ ส่วนการอ้างอิงโคะโตะวะสะนั้น จากการสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบบทความวิจัยเพียงหนึ่งเรื่อง

⁵ 志津田 藤四郎 (1974 年 1 月) 「「ことわざ」の研究概説：附、佐賀と「ことわざ」」『佐賀龍谷短期大学紀要 20』 pp. 1-50

⁶ ดูรายชื่อชุดหนังสือในบทที่ 3 หัวข้อ 3.7 คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก กับข้อความอธิบายเพิ่มเติมในบทละครโน

⁷ 佐藤進 in サオワラック・スリヤウオンパイサーン (2011) 「新しい日本研究の創出に向けて—日本 文学—」 หน้า 49-50 ยกตัวอย่างงานวิจัยที่ได้ค้นพบเอกสารคัมภีร์จำนวนมากตั้งแต่สมัยเฮอันจนถึงสมัยเมจิที่น่าจะเปลี่ยนขนบการเขียนประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น

ได้แก่งานของโคะโบะ อิซะโอะ⁸ 古保勳 [Kobo Isao] จึงอาจกล่าวได้ว่าการศึกษาโคะโตะวะสะในบทละครโน นั้นแทบจะไม่มี

งานวิจัยนี้จึงเป็นงานชิ้นแรกที่ศึกษาคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก ซึ่งเป็นคำกล่าวที่มีความหมาย ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะหรืออ้างอิงจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์หรือวะบุณ โดยศึกษาจากบทละครโน เรื่องที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก ทั้งประเภทที่อยู่และไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน ทั้งบทละครที่แต่งในสมัยมุโระมะชิและสมัยอื่นๆ อีกทั้งเป็นงานชิ้นแรกที่ศึกษาวิเคราะห์ข้อความอธิบายเพิ่มเติม สำหรับคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในชุดหนังสือรวมบทละครโนจำนวน 7 ชุด

สิ่งที่จะค้นพบจากงานวิจัยครั้งนี้ นอกจากจะสร้างองค์ความรู้ใหม่และแสดงให้เห็นความสำคัญของการวิจัยด้านต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว ยังน่าจะมีส่วนช่วยชำระต้นฉบับและให้คำอธิบายบทละครโนประเภทที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันบางเรื่องด้วย และที่สำคัญคือน่าจะเป็นการเปิดมิติใหม่ของการวิจัยบทละครโนที่อาจ เชื้อเชิญนักวิชาการในสาขาอื่น เช่น ผู้ที่ศึกษาด้านโคะโตะวะสะญี่ปุ่นให้ใช้บทละครโนเป็นข้อมูลในการศึกษาซึ่งจะ ก่อให้เกิดการวิจัยข้ามสาขามากกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ด้วย

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบทละครโน โดยเลือกศึกษาคำกล่าวที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ คำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์ และคำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นวะบุณ
2. ศึกษาสัดส่วนและความสัมพันธ์ระหว่างคำกล่าวทั้ง 3 กลุ่ม
3. วิเคราะห์ความหมายและการใช้คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่พบมากที่สุด 2 อันดับแรกในบทละครโน
4. วิเคราะห์เปรียบเทียบการใช้คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกระหว่างบทละครโนประเภทที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน กับประเภทที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน
5. ศึกษาข้อความอธิบายเพิ่มเติมเรื่องคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในชุดหนังสือรวมบทละครโนที่มีในปัจจุบัน
6. นำผลการศึกษามาใช้ชำระต้นฉบับบทละครโนบางเรื่องที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน

⁸ 古保勳 (1971) 「謡曲のことわざ」 『金沢大学語学・文学研究 2』 pp. 33-40

1.3 สมมุติฐานการวิจัย

1. คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบทละครในประเภทที่มีมากที่สุด ได้แก่ คำกล่าวที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ
2. คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะส่วนใหญ่จะใกล้เคียงกับคำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์
3. มีคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกจำนวนไม่น้อยที่พบเฉพาะในบทละครในเรื่องที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน
4. ข้อความอธิบายเพิ่มเติมเรื่องคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในชุดหนังสือรวมบทละครในที่มีในปัจจุบันยังไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะในกรณีของคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ
5. ผลการศึกษาสามารถนำมาใช้ชำระต้นฉบับบทละครในบางเรื่องที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาบทละครในประเภทที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันที่แต่งในสมัยมูโรมะชิ บทละครในประเภทที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันที่แต่งหลังสมัยมูโรมะชิ บทละครในประเภทที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันที่มีหลักฐานชัดเจนว่าแต่งในสมัยมูโรมะชิ และบทละครในประเภทที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันที่ยังไม่มีหลักฐานแสดงว่าแต่งในสมัยมูโรมะชิ โดยเป็นเรื่องที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก และมีคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ หรือมีคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์หรือวะบุ

1.5 วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเอกสารซึ่งประกอบด้วย บทละครใน ข้อความอธิบายเพิ่มเติมในชุดหนังสือรวมบทละครใน พจนานุกรมโคะโตะวะสะ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การอ่านบทละครในใช้วิธีการอ่านฉบับภาษาญี่ปุ่นโบราณอย่างละเอียด (close reading)

1.6 กระบวนการวิจัย

1. สํารวจบทละครในทุกเรื่อง (โดยศึกษาต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นโบราณ) ที่ตีพิมพ์ในชุดหนังสือรวมบทละครในที่มีในปัจจุบัน ซึ่งมีทั้งสิ้น 12 ชุด รวม 66 เล่ม
2. กำหนดคำนิยามศัพท์
3. ศึกษาโคะโตะวะสะเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในพจนานุกรมเล่มที่กำหนด

4. ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ โคะ โตะวะสะ การอ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นกัมบุน และวะบุนในบทละครโน
5. จากบทละครในข้อ 1 เลือกมาศึกษาเฉพาะเรื่องที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกและมีคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับ โคะ โตะวะสะ หรือมีคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นกัมบุน หรือวะบุน
6. ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทละครในข้อ 5
7. วิเคราะห์ประเภท สัตว์ส่วน และความสัมพันธ์ระหว่างคำกล่าวทั้ง 3 กลุ่ม และความสัมพันธ์กับบทละครประเภทที่อยู่และไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน
8. จัดลำดับคำกล่าวในแต่ละกลุ่มจากจำนวนคำกล่าวที่พบในบทละครโนมากไปหาน้อย
9. วิเคราะห์ความหมายและการใช้คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่พบมากที่สุด 2 อันดับแรก
10. วิเคราะห์ข้อความอธิบายเพิ่มเติมในชุดหนังสือรวมบทละครโนที่มีในปัจจุบัน เฉพาะข้อความที่เขียนถึงคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่ศึกษา
11. นำผลการศึกษามาใช้ชำระต้นฉบับบทละครโนประเภทที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน
12. สรุปผลการศึกษาวิเคราะห์แล้วนำเสนอในรูปแบบบรรยายและตาราง
13. นำเสนอการอภิปรายผล บทสรุป และข้อเสนอแนะ

1.7 นิยามศัพท์

- บทละครโนที่แต่งในสมัยมุโระมะชิ หมายถึง บทละครโนเรื่องทีหนังสือ 竹本幹夫・橋本朝生編 (1995) 『能・狂言必携』 เห็นว่าเป็นเรื่องที่มีหลักฐานชัดเจนแสดงว่าแต่งในสมัยมุโระมะชิ
- บทละครโนที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูก หมายถึง เรื่องที่แสดงภาพของพ่อหรือแม่หรือลูก หรือความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกโดยไม่จำกัดเฉพาะตัวละครเอกหรือตัวละครรอง และไม่จำเป็นต้องว่าพ่อแม่หรือลูกเป็นตัวละครที่ปรากฏบนเวที และไม่จำกัดเฉพาะเรื่องที่มีแก่นเรื่องแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกเท่านั้น
- คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก หมายถึง คำกล่าวที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกในตัวคำกล่าวเอง โดยไม่รวมคำกล่าวซึ่งในแหล่งที่มาเดิมไม่ได้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก แต่เมื่อนำมาอ้างอิงในบทละครโนแล้วจึงแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก
- โคะ โตะวะสะ หมายถึงสุภาษิต สำนวน คำพังเพยที่ปรากฏในพจนานุกรมโคะโตะวะสะ 北村孝一監修 (2012) 『故事俗信ことわざ大辞典』 第2版 小学館

- คัมภูน หมายถึง งานเขียนร้อยแก้วหรือร้อยกรองที่เขียนเป็นภาษาจีนโบราณโดยคนจีนหรือคนญี่ปุ่น หรืองานเขียนร้อยแก้วหรือร้อยกรองโดยคนญี่ปุ่นแต่ได้รับอิทธิพลของภาษาจีนโบราณ
- วรรณ หมายถึง งานเขียนร้อยแก้วหรือร้อยกรองที่เขียนเป็นภาษาญี่ปุ่นโบราณ

1.8 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.8.1 การเขียนคำภาษาญี่ปุ่น

การเขียนคำภาษาญี่ปุ่นจะให้เสียงอ่านภาษาไทย โดยใช้ระบบการถอดอักษรญี่ปุ่นของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ดูภาคผนวก 11) ตามด้วยคำภาษาญี่ปุ่น และอักษรโรมันในวงเล็บ เช่น มุโระมะชิ 室町 [Muromachi] แต่ไม่เขียนเช่นนี้ทุกคำหรือทุกครั้งเพื่อไม่ให้ยุ่งโดยไม่จำเป็น

1.8.2 การเขียนชื่อหนังสือ

จะเริ่มต้นด้วยส่วนที่เป็นเสียงอ่านภาษาไทยตามด้วยชื่อภาษาญี่ปุ่นภายในเครื่องหมาย 『 』 และอักษรโรมันในวงเล็บ เช่น จิเง็นโฌ 『慈元抄』 [Jigenshou] แต่ไม่เขียนเช่นนี้ทุกชื่อหรือทุกครั้งเพื่อไม่ให้ยุ่งโดยไม่จำเป็น

1.8.3 การเขียนชื่อบทละครโน

จะเริ่มต้นด้วยส่วนที่เป็นเสียงอ่านภาษาไทยตามด้วยชื่อภาษาญี่ปุ่นที่มีเสียงอ่านภาษาญี่ปุ่นกำกับภายในเครื่องหมาย 「 」 และอักษรโรมันในวงเล็บ เช่น อิเกะนิเอะ 「生贄」 [Ikenie] แต่ไม่เขียนเช่นนี้ทุกชื่อหรือทุกครั้งเพื่อไม่ให้ยุ่งโดยไม่จำเป็น

1.8.4 การแปล

คณะผู้วิจัยเป็นผู้แปลข้อความทั้งหมด การแปลมีจุดประสงค์หลักเพื่อสื่อความหมายให้ถูกต้อง ครบถ้วน โดยไม่ได้แปลเป็นร้อยกรอง และในบางกรณีจะทำให้ใจความที่เป็นที่เข้าใจได้จากบริบท หรือที่จะช่วยเพิ่มความเข้าใจ เพิ่มเติมในวงเล็บด้วย

1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เห็นบทบาทของบทละครโนในแง่ที่ทำให้เข้าใจความคิด ความเชื่อของคนญี่ปุ่นเกี่ยวกับเรื่องความสัมพันธ์ของพ่อแม่กับลูก
2. เข้าใจบทบาทของโคะโตะวะสะและวรรณกรรมประเภทคัมภูนที่มีต่อบทละครโนมากยิ่งขึ้น

3. เป็นแนวทางหนึ่งในการชำระต้นฉบับบทละครโนประเภทที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและเป็นเรื่องที่ยังไม่ได้รับการชำระต้นฉบับหรือยังไม่มีข้อความอธิบายเพิ่มเติม

4. เห็นความสำคัญของการศึกษาวิจัยบทละครโนประเภทที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน โดยเฉพาะเรื่องที่ยังไม่ได้รับการชำระต้นฉบับหรือยังไม่มีข้อความอธิบายเพิ่มเติม

5. เป็นแนวทางในการศึกษาข้อความอธิบายเพิ่มเติมอื่นๆ นอกเหนือจากคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในชุดหนังสือรวมบทละครโนชุดต่างๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน และการทำวิจัยเกี่ยวกับบทละครโน

6. เป็นแนวทางในการศึกษาโคะโตะวะสะประเภทอื่นๆ และการอ้างอิงวรรณกรรมในหัวข้ออื่นๆ ในบทละครโนและวรรณกรรมประเภทอื่นต่อไป

7. เสนอองค์ความรู้ใหม่ที่ยังไม่มีผู้ใดทำวิจัยมาก่อน

บทที่ 2

ปรัชญาวรรณกรรม

คณะผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยต่างๆ โดยแบ่งเป็น 5 หัวข้อดังนี้

1. เอกสารเกี่ยวกับความสัมพันธ์พ่อแม่ลูกในบทธละครโน
2. เอกสารเกี่ยวกับโคะโตะวะสะ
 - 2.1 โคะโตะวะสะทั่วไป
 - 2.2 โคะโตะวะสะที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก
3. เอกสารเกี่ยวกับการอ้างอิงข้อความในบทธละครโน
 - 3.1 การอ้างอิงโคะโตะวะสะในบทธละครโน
 - 3.2 การอ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์ในบทธละครโน
 - 3.3 การอ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นนวนิยายในบทธละครโน
4. เอกสารเกี่ยวกับบทธละครโนเรื่องที่อยู่ในขอบเขตงานวิจัย
 - 4.1 บทธละครโนที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน
 - 4.2 บทธละครโนที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน
 - 4.3 เอกสาร เกี่ยวกับบทธละครโนทั้งที่อยู่และไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน
5. เอกสารเกี่ยวกับชุดหนังสือรวมบทธละครโน

คำชี้แจง เอกสารในแต่ละหัวข้อเรียงตามลำดับเวลาจากใหม่ไปหาเก่า ในหัวข้อที่มีเอกสารจำนวนมาก ตัวอย่างเอกสารที่คณะผู้วิจัยทบทวนในเบื้องต้นเพื่อเห็นภาพรวมนั้นจะไม่ได้สรุปเนื้อหาของแต่ละงานไว้ในที่นี้แต่จะสรุปเป็นภาพรวมและจะนำรายชื่อเอกสารไปรวมไว้ในบรรณานุกรมของรายงานการวิจัย ส่วนเอกสารที่คณะผู้วิจัยเห็นว่าเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้จะสรุปเนื้อหาไว้พอสังเขปสั้นยาวแล้วแต่กรณี และเพิ่มข้อสังเกตในบางกรณี

2.1 เอกสารเกี่ยวกับความสัมพันธ์พ่อแม่ลูกในบทธละครโน

การทบทวนวรรณกรรมอย่างกว้างขวางทำให้คณะผู้วิจัยพบว่ายังมีเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกในบทธละครโนอยู่ค่อนข้างน้อย งานที่พบได้แก่

- Saowalak Suriyawongpaisal (2006) “The Parent-Child Image in *Noh* Plays” รายงานผลการวิจัย ทุนวิจัยกองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (40 หน้า)

งานวิจัยนี้ศึกษาภาพลักษณ์ของพ่อแม่ลูกในบทละครโนที่แต่งในสมัยมุโระมะชิทั้งประเภทที่อยู่และไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันจำนวน 133 เรื่อง และสรุปว่าภาพลักษณ์ของพ่อแม่และลูกที่พบในบทละครประเภทที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันมีทั้งส่วนที่เหมือนและต่างจากภาพลักษณ์ที่พบในบทละครประเภทที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน ภาพลักษณ์ของพ่อคือรักและอุทิศตนให้แก่ลูก แต่ในบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน ภาพลักษณ์เชิงลบของพ่อเด่นกว่าภาพลักษณ์เชิงบวก ภาพลักษณ์ของแม่คือ รักและอุทิศตนให้แก่ลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกชาย ภาพลักษณ์โดยรวมของลูกคือ ลูกกตัญญู ลูกสาวปราณีในบทละครน้อยกว่าลูกชายมาก แต่มีภาพลักษณ์ของความกตัญญูไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าลูกชาย

- 岡崎和夫 (2002) 「能楽作品における家族相について：家族をテーマにした新作能詞章創作のための前段階的素描（家族Ⅲ家族の諸相と現代における課題）」『青山学院女子短期大学総合文化研究所年報 10』青山学院女子短期大学 pp. 3-13

ผู้เขียนบทความอธิบายความแตกต่างระหว่างบทละครโนกับเคียวเงิน 狂言[Kyogen] ในด้านความสัมพันธ์ของสามีภรรยาและพ่อแม่ลูก โดยให้ข้อมูลว่า เคียวเงินมีเรื่องเกี่ยวกับสามีภรรยามากกว่า 20 เรื่อง และมีเรื่องเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก ราว 5 เรื่อง แต่บทความไม่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบทละครโน ผู้เขียนบทความได้ยกบทละครโนบางเรื่องที่แสดงความสัมพันธ์ของสามีภรรยา มาเปรียบกับเคียวเงินเพื่อแสดงให้เห็นว่า ในเคียวเงินนั้น ความสัมพันธ์สามีภรรยา มีความสำคัญเหนือพ่อแม่ลูก ขณะที่ในบทละครโนจะกลับกัน เช่นบทละครโนเรื่อง มะทซึยะมะคะงะมิ (Matsuyama kagami) ซึ่งอยู่ในขอบเขตงานวิจัยนี้ก็ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์พ่อแม่ลูก แต่ในเคียวเงินเรื่องที่มีโครงเรื่องเดียวกันนั้น กลับกลายเป็นเรื่องของสามีภรรยา

- 片岡 徳雄 (1994 年 9 月) 「中世の家族 -芸能から見た親子像-」国立能楽堂公開講座 土曜セミナー (講義)
- 片岡 徳雄 (1989) 『日本人の親子像：古典大衆芸能にみる』 東洋館出版社
- 片岡 徳雄 (1988) 「謡曲に現れた親子像—流離再会譚の恥の考察」『広島大学教育学部紀要. 第一部』 no. 37 pp. 35-44

หนังสือและบทความข้างต้นโดยผู้เขียนคนเดียวกันทั้งหมดนี้เป็นผลจากงานวิจัยเรื่องเดียวกัน ผู้เขียนศึกษาบทละครโน 48 เรื่อง ที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันที่แสดงความสัมพันธ์

ระหว่างพ่อแม่ลูก โดยแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ การพบกันใหม่ของพ่อแม่ลูกเรื่องภายในครอบครัว และเรื่องครอบครัวกับชนชั้นปกครอง ประเด็นที่น่าสนใจคือ ผู้เขียนวิเคราะห์ความละเอียดใจของพ่อแม่ในฉากที่ได้พบกับลูกอีกครั้งหนึ่ง

หมายเหตุ : หนังสือได้เพิ่มการศึกษาบทละครคาบูกิและนุระซุ ด้วย

- 佐成 謙太郎 (1982) 『謡曲大観』一～五 明治書院

ผู้เรียบเรียงหนังสือรวมบทละครโนทุกเรื่องที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันชุดนี้ได้เขียนบทวิจารณ์บทละครโนแต่ละเรื่อง ประเด็นที่กล่าวถึงบทละครที่แสดงความสัมพันธ์พ่อแม่ลูก อาจสรุปได้ ดังนี้ 1) ผู้แต่งบทละครโนนิยมแต่งเรื่องเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก 2) บทละครพ่อแม่ลูกบางเรื่องเขียนได้ดีมาก เป็นที่ประทับใจผู้ชมหรือผู้อ่าน 3) จุดด้อยประการหนึ่งของบทละครพ่อแม่ลูก โดยเฉพาะเรื่องที่จบลงด้วยการพบกันใหม่ของพ่อแม่ลูก คือการให้การขับร้องรำทำเป็นฉากสำคัญมากของเรื่อง จนดึงความสนใจของผู้ชมหรือผู้อ่านจากเรื่องความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูก

หมายเหตุ : การทบทวนงานของ 片岡 และ 佐成 ข้างต้นนำมาจาก Saowalak Suriyawongpaisal (2006) “The Parent-Child Image in Noh Plays” รายงานผลการวิจัย ทฤษฎีของทฤษฎีดากิเชก สมิท จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (40 หน้า) หน้า 2

2.2 เอกสารเกี่ยวกับโคะโตะวะสะ

คณะผู้วิจัยได้สำรวจเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยต่างๆ เกี่ยวกับโคะโตะวะสะ ได้แก่

2.2.1 โคะโตะวะสะทั่วไป

การทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับโคะโตะวะสะทำให้คณะผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่ามีการศึกษาโคะโตะวะสะอย่างกว้างขวางและมีผู้ศึกษาการอ้างอิงโคะโตะวะสะในวรรณกรรมประเภทต่างๆ ด้วย คณะผู้วิจัยยังได้พบว่า วารสารวิชาการได้จัดเล่มพิเศษสำหรับโคะโตะวะสะ เช่น 『国文学 解釈と鑑賞』 特集「ことわざ」の魅力—ことばの知恵 (2009年12号) และ 『文学』 特集 ことわざのトポス (2011年11, 12月号) ซึ่งชี้ให้เห็นความสำคัญของการศึกษาด้านนี้

บทความวิจัยที่คณะผู้วิจัยเห็นว่าเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ได้แก่

- 高木和子 (2011年11, 12月号) 「『源氏物語』における「ことわざ」 『文学』 pp. 12-21

ผู้เขียนบทความนี้สำรวจการอ้างอิงโคะโตะวะสะในวรรณกรรมเรื่อง เก็นจิโมะโนะ-งะตะริ โดยมีหัวข้อย่อยเพียงสั้นๆ เกี่ยวกับโคะโตะวะสะพ่อแม่ลูกในวรรณกรรมเรื่องนี้ คณะผู้วิจัยได้พบว่ามีข้อความหนึ่งที่พบมากในบทละครโนพ่อแม่ลูกด้วย ได้แก่ข้อความ 人の親の心は闇にあらねども子を思ふ道に迷ひぬるかな ซึ่งอ้างอิงจากบทกวีวะกะ

- Hiroko Storm, Lafayette College Easton PA. (1992) *Women in Japanese Proverbs*. Asian Folklore Studies, Volume 51. pp. 167-182

ผู้เขียนบทความนี้เชื่อว่าการสำรวจโคะโตะวะสะ เกี่ยวกับผู้หญิงจะทำให้เห็นว่า ผู้หญิงถูกมองอย่างไรในสังคมนั้น บทความนี้ได้ศึกษาโคะโตะวะสะเกี่ยวกับผู้หญิงทั้งที่มีมาแต่สมัยโบราณและที่เพิ่งเริ่มมีหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

- 志津田 藤四郎 (1974 年 1 月) 「「ことわざ」の研究概説：附、佐賀と「ことわざ」」 『佐賀龍谷短期大学紀要 20』 pp. 1-50

ผู้เขียนบทความนี้วิจัยเกี่ยวกับโคะโตะวะสะ โดยกล่าวถึงวรรณคดีบันทึกประวัติศาสตร์โคะจิกิ 『古事記』 [Kojiki] ซึ่งระบุว่าโคะโตะวะสะหมายถึง“สิ่งที่บอกเล่าสืบทอดกันมาทั่วไป” แต่ผู้เขียนบทความนี้เห็นว่าหากพิจารณาจากยุคโบราณแล้ว โคะโตะวะสะน่าจะมีความหมายเกี่ยวข้องกับเทพเจ้าด้วย กล่าวคือนอกจากจะเป็นข้อความของมนุษย์แล้ว ยังเป็นของเทพเจ้าและวิญญาณของคนที่เสียชีวิตไปแล้ว แต่ปัจจุบันนี้โคะโตะวะสะไม่มีความหมายเกี่ยวข้องกับเทพเจ้า คงเหลือเพียงความหมายที่เป็นข้อความบอกเล่าสืบทอดกันมาในหมู่ชาวบ้านเท่านั้น โคะโตะวะสะเกิดจากประสบการณ์การดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่มีทั้งความสนุกสนาน โกรธ เศร้าและสุข โคะโตะวะสะบางบทดูเหมือนว่ามีความหมายขัดแย้งกับโคะโตะวะสะอื่น แต่ความจริงแล้วโคะโตะวะสะไม่ได้มีความขัดแย้งกัน เพียงแต่ต้องนำไปใช้ด้วยความระมัดระวัง โดยให้เหมาะสมกับสถานการณ์ สถานที่ เวลาและบุคคล

2.2.2 โคะโตะวะสะที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก

ถึงแม้จะมีการศึกษาโคะโตะวะสะอย่างกว้างขวาง งานวิจัยโคะโตะวะสะที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกมีจำนวนไม่มากนัก งานที่นำมาอ้างอิงได้ในงานวิจัยนี้ได้แก่

- 徳植 俊之 (2010) 「「焼け野のきぎす」攷—その淵源と変遷—」 『國語國文』 pp. 1-16.

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแหล่งที่มาและการเปลี่ยนแปลงความหมายของการใช้วลี「焼け野のきぎす」 และศึกษาการใช้คำว่า「雉」เมื่อปรากฏร่วมกับคำอื่นๆ เช่น「焼け野」「煙」 เป็นต้น ตัวอย่างของการใช้「焼け野のきぎす」 เพื่อเปรียบเทียบความรู้สึกของพ่อแม่ที่

คิดถึงลูกนั้นปรากฏขึ้นราวปีค.ศ.1200 ตั้งแต่สมัยมุโรมะชิเป็นต้นมา พบบทกวีที่กล่าวถึงนกยูงในฐานะนกที่มีความเป็นแม่สูงจำนวนมาก และกลายเป็นแบบแผนว่าเมื่อปรากฏคำว่านกยูง (雉) จะปรากฏวลีที่มีความหมายว่า “คิดถึงลูก” (子を思ふ) ควบคู่กันไปด้วย การแสดงความรู้สึกของพ่อแม่ที่คิดถึงลูก ยังมีวลีอื่นอีก เช่น “นกกระเรียนยามค่ำคืน” (「夜の鶴」) ซึ่งมีแหล่งที่มาจาก『白氏文集』 โดยวลีนี้เริ่มใช้ครั้งแรกในสมัยเฮอัน แต่นำมาใช้คู่กับ「焼け野のきぎす」 เป็นครั้งแรกราวครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 13

คณะผู้วิจัยได้พบว่าบทความนี้กล่าวถึงบทละครโนเพียงเรื่องเดียวคือเรื่อง **ทังโงะโมะโนะงูรูอิ** [Tango monogurui] ซึ่งได้อ้างอิงวลี「焼け野の雉」 โดยแสดงความรู้สึกของพ่อแม่ที่คิดถึงลูก

2.3. เอกสารเกี่ยวกับการอ้างอิงข้อความในบทละครโน

2.3.1 การอ้างอิงโคะโตะวะสะในบทละครโน

งานวิจัยเกี่ยวกับการอ้างอิงโคะโตะวะสะในบทละครโนนั้น พบเพียงชิ้นเดียว ได้แก่

- 古保 勲 (1971 年 10 月) 「謡曲のことわざ」 『金沢大学語学・文学研究』 pp. 33-40

ผู้เขียนบทความนี้กล่าวถึงลักษณะเฉพาะของโคะโตะวะสะในบทละครโนเมื่อเปรียบเทียบกับโคะโตะวะสะในละครเคียวเงิน 狂言 [Kyougen] เช่น บทละครโนมีโคะโตะวะสะที่เกี่ยวข้องกับพ่อแม่ลูกจำนวนมาก ทำให้รู้สึกถึงความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกอย่างลึกซึ้ง มีโคะโตะวะสะจำนวนมากเกี่ยวข้องกับศาสนา และมีโคะโตะวะสะที่อ้างอิงตรงตามต้นฉบับบทกวีจีน และได้แบ่งโคะโตะวะสะที่พบ และได้สำรวจการอ้างอิงโคะโตะวะสะในบทละครโนเฉพาะที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน 124 บท เป็น 4 ประเภท ซึ่งประเภทที่พบมากที่สุดคือโคะโตะวะสะเชิงสั่งสอน จำนวน 62 บท

ในงานวิจัยของคณะผู้วิจัยได้พบโคะโตะวะสะเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก เพิ่มเติมจากที่กล่าวถึงในบทความนี้อีกเกือบเท่าตัว และได้ให้รายชื่อบทละครทุกเรื่องที่ปรากฏข้อความที่มีความหมายเดียวกันหรือใกล้เคียงกับโคะโตะวะสะ ขณะที่บทความนี้จะยกมาเพียง 1-2 เรื่องสำหรับแต่ละโคะโตะวะสะ

2.3.2 การอ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์ในบทละครโน

การทบทวนวรรณกรรมทำให้ได้ข้อสรุปว่ามีการศึกษาการอ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์ในบทละครโนเป็นจำนวนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับ การอ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นนวนิยาย

เอกสารที่คณะผู้วิจัยเห็นว่าเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ได้แก่

- สิริมนพร สุริยวงศ์ไพศาล. (2011). **คัมภีร์ ภาษาญี่ปุ่นสไตล์จีน ภาษาจีนสไตล์ญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- 高橋 睦郎 (2006 年 4 月) 「漢詩への感謝」 『新潮 103(4)』 pp. 174-183
 บทความนี้เสนอว่าบทกวีของจีนและญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดจนตัดขาดออกจากกันไม่ได้ จนแม้ในปัจจุบันคนญี่ปุ่นก็ยังชื่นชมบทกวีคลาสสิกของจีนไว้ในส่วนลึกของจิตวิญญาณ ดังเช่นการใช้บทกวีจีนในสมัยถึงแทนที่จะใช้บทกวีวะกะหรือไฮกุ เพื่อบรรยายความรู้สึกของชาติที่แพ้สงครามโลกครั้งที่สอง แต่พร้อมจะลุกขึ้นมาใหม่ บทความนี้ยังเสนอว่าสมัยมูโรมะชิ ที่ละครโนรุ่งเรืองนั้นเป็นยุคเสื่อมของวะกะ ประเด็นที่คณะผู้วิจัยพบว่า น่าสนใจมากแต่น่าจะต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมคือที่บทความนี้เสนอว่าบทละครโนจะอ้างอิงบทกวีโบราณของจีน และวะกะในสัดส่วนเท่ากัน
- 原田 香織 (2000年3月) 「世阿弥能における「漢」」 『山形女子短期大学紀要(32)』 pp. 67-77
 บทความนี้ศึกษาการอ้างอิงคัมภีร์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองในบทละครโนและงานเขียนทฤษฎีละครโนของเซะอะมิ 世阿弥 [Zeami] ประเด็นที่เป็นประโยชน์และเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ได้แก่ การที่ผู้เขียนบทความนี้เห็นว่า คัมภีร์มีความสำคัญต่อวัฒนธรรมรวมทั้งวรรณกรรมญี่ปุ่นมาตั้งแต่สมัยเฮอัน จนถึงสมัยของเซะอะมิ โดยเฉพาะผลงานที่เป็นแบบฉบับที่ดีนั้นได้แก่ วะกันโรอะอิซุ และชะกุฉิมินจู 『白氏文集』 (Hakushi monjuu) ซึ่งคณะผู้วิจัยพบว่า เป็นวรรณกรรมที่เป็นแหล่งที่มาสำคัญของคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในงานวิจัยนี้ด้วย
- 芹川 軾生・飯塚 恵理人 (1992) 『謡曲の和漢朗詠集受容』 有精堂
- 芹川 軾生 (1958 年 6 月号) 「謡曲古典 和漢朗詠集の鑑賞(13)」 『観世』 pp. 14-17
- 芹川 軾生 (1958 年 1 月号) 「謡曲古典 和漢朗詠集の鑑賞(16)」 『観世』 pp. 15-18

- 芹川 軾生 (1957 年 6 月号) 「謡曲古典 和漢朗詠集の鑑賞(9)」 『観世』 pp. 24-27

หนังสือและบทความข้างต้นรายงานผลการศึกษาคำที่ผู้แต่งบทละครในอ้างอิงบทกวีจีน (ซึ่งจัดเป็นวรรณกรรมประเภทคัมภีร์) ที่ได้รับการรวบรวมไว้ในประชุมบทกวีวะกันโรเอะอิชิยู 『和漢朗詠集』 [Wakan roueishuu] ซึ่งยังมีนักวิชาการและผลงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อนี้อยู่มาก

บทความและหนังสือข้างต้นระบุว่าบทละครเรื่องใดอ้างอิงบทกวีใดบ้าง โดยหนังสือซึ่งเสร็จภายหลังจากบทความเป็นเวลานานนั้นจะนำผลการศึกษาที่ปรากฏในบทความหลายบทความรวมไว้ในที่เดียวกัน บทความ 3 บทความข้างต้นเกี่ยวข้องกับบทกวีที่อยู่ในขอบเขตของงานวิจัยนี้

คณะผู้วิจัยได้พบว่าผู้เขียนหนังสือได้แก้ไขและเพิ่มเติมข้อมูลในบทความ แต่แม้แต่ในหนังสือข้อมูลส่วนที่เกี่ยวข้องกับบทกวีที่อยู่ในขอบเขตของงานวิจัยนี้ก็ยังคงไม่สมบูรณ์ คณะผู้วิจัยได้เพิ่มชื่อบทละครที่ยังขาดไปในงานเหล่านี้ ขณะเดียวกันคณะผู้วิจัยได้พบว่าข้อมูลในบทความบางจุดน่าจะถูกต้องกว่าที่ถูกเปลี่ยนแปลงไปในหนังสือ

- 西畑 実 (1970 年 3 月) 「番外謡曲引詩考」 『樟蔭国文学 7』 pp. 61-93

ผู้เขียนบทความนี้เสนอว่า การพิจารณาเรื่องการอ้างอิงบทกวีจีนในบทละครไม่ควรดูเฉพาะบทละครโบราณของสมัยมุโรมะชิเท่านั้น ควรดูบทละครที่สร้างขึ้นใหม่คือสมัยเอโดะด้วย บทละครในมักอ้างอิงบทกวีจีนในส่วนที่ใช้บรรยายความรู้สึกของตัวละคร ผู้เขียนได้ยกตัวอย่างการอ้างอิงบทกวีจีนในบทละครในหลังสมัยมุโรมะชิโดยมีบทกวีที่ไม่ปรากฏในการสำรวจก่อนหน้านี้

2.3.3 การอ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นวะบุในบทละครใน

การทบทวนวรรณกรรมทำให้ได้ข้อสรุปว่ามีการศึกษาคำอ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นวะบุในบทละครในมากกว่าการอ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์

เอกสารที่คณะผู้วิจัยเห็นว่ามีความเกี่ยวข้องและเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ได้แก่

- 小山弘志 (1983 年 1 月) 「謡曲を讀むために」 『時代別 作品別 解釈文法』 所収 pp. 240-264.

ผู้เขียนบทความนี้กล่าวถึงเหตุผลที่บทละครในอ้างอิงบทกวีญี่ปุ่นว่ามี 3 ประการ ได้แก่ 1) ฉันทลักษณ์ของบทกวีญี่ปุ่นเหมาะสมต่อการขับร้อง 2) บทกวีที่นำมาอ้างอิงส่วนมากเป็นที่รู้จักกันดีสำหรับผู้ชมสมัยนั้น กรณีที่ผู้ชมได้ยินเสียงขับร้องของผู้แสดงไม่ชัดเจนก็ยังสามารถคาดเดาได้ว่าเป็น

บทกวีใด 3) บทกวีมีความหมายลุ่มลึก แต่ผู้ชมทราบความหมายที่ซ่อนอยู่ จึงช่วยเพิ่มความรู้อึ้งของตัวละครให้ซับซ้อนยิ่งขึ้น ผู้เขียนบทความนี้อธิบายเพิ่มเติมว่าบทกวีญี่ปุ่นบางบทปรากฏในบทละครโนหลายเรื่อง นักประพันธ์บทละครโนใช้บทกวีญี่ปุ่นอย่างอิสระ บางเรื่องใช้บทกวีญี่ปุ่นเพียงบทเดียวเป็นหลัก และกล่าวถึงเหตุผลที่บทละครโนอ้างอิงบทกวีจีน 漢詩 [kanshi] ว่าคล้ายกับการอ้างอิงบทกวีญี่ปุ่น แต่โดยปกติแล้วบทกวีจีนไม่คุ้นหูเท่ากับบทกวีญี่ปุ่น

- 岡崎 正 (1980 年 3 月) 「謡曲における和歌の位置」 『駒沢短大國文 10』 pp. 12-26

ผู้เขียนบทความนี้วิเคราะห์ลักษณะการอ้างอิงบทกวีญี่ปุ่นระกะ ในบทละครโน ซึ่งได้แก่การอ้างอิงบทกวีทั้งบทหรือบางส่วนเพื่อเพิ่มรสทางวรรณศิลป์ กับวิธีนำบทกวี 1 บทมาเป็นแก่นเรื่องของบทละคร ผู้เขียนได้ขยายความวิธีที่สองว่าอาจแบ่งย่อยได้เป็น 2 วิธี คือ ผู้แต่งคิดเนื้อเรื่องขึ้นมาเองจากบทกวี 1 บท กับวิธีที่ผู้แต่งเปลี่ยนเนื้อเรื่องที่มีอยู่แล้วเกี่ยวกับบทกวี 1 บท หรือทำให้สลับซับซ้อนขึ้น ผู้เขียนได้สรุปว่า ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม การอ้างอิงบทกวีญี่ปุ่นมีความสำคัญต่อการแต่งบทละครโนมาก

- 西畑 実 (1970 年 5 月) 「番外謡曲引歌考(一)：勅撰集を中心に」 『大阪城南女子短期大学研究紀要 5』 pp. 1-72

บทความนี้สำรวจบทละครโนที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน จำนวน 240 เรื่องที่สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในสมัยมูโรมะชิ โดยอ้างอิงจากงานวิจัยของทะนะกะ มะโกะโตะ 田中允 [Tanaka Makoto] และพบว่าวรรณกรรมที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุดคือโคะกิงฉู 『古今集』 [Kokinshuu] รองลงมาคือฉิงโกะกิงฉู 『新古今集』 [ShinKokinshuu] ซึ่งสอดคล้องกับผลการสำรวจก่อนหน้านี้ นอกจากนี้ยังพบว่าการอ้างอิงบทกวีญี่ปุ่นในบทละครโนที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน ไม่แตกต่างจากบทละครโนที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันที่สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในสมัยมูโรมะชิ

2.4. เอกสารเกี่ยวกับบทละครในเรื่องที่อยู่ในขอบเขตงานวิจัย

2.4.1 บทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน

คณะผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันเรื่องที่อยู่ในขอบเขตงานวิจัยนี้อย่างกว้างขวางและพบว่า งานวิจัยเกี่ยวกับบทละครในที่ศึกษาบทละครในแต่ละเรื่อง มักจะให้ความสนใจกับหัวข้อต่อไปนี้ ได้แก่ ที่มาของบทละครเรื่องนั้น โครงสร้างของบทละคร ใครเป็นผู้แต่งและมีกลวิธีการประพันธ์อย่างไร ถ้าเป็นเรื่องที่ดัดแปลงจากบทละครเก่าก็มักเปรียบเทียบกับบทละครเรื่องเดิม สำหรับบทละครเรื่อง que แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกนั้น มีงานวิจัยบางชิ้นที่กล่าวถึงเรื่องความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูกบ้าง แต่ไม่ได้ยกขึ้นมาเป็นประเด็นสำคัญ และไม่ได้ศึกษาคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในเรื่องนั้นๆ

แม้แต่บทละครเรื่อง que แสดงความสัมพันธ์เกี่ยวกับพ่อแม่ลูกเรื่องที่มีชื่อเสียงมากและคณะผู้วิจัยได้สำรวจพบว่ามีนักวิชาการสนใจศึกษามากซึ่งได้แก่ เรื่อง ซุมิดะงะวะ 「隅田川」 (Sumidagawa) ก็ยังไม่พบงานวิจัยใดที่ให้ความสำคัญกับคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก

เอกสารที่คณะผู้วิจัยเห็นว่าเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ได้แก่

- 佐藤 和道 (2010 年 12 月) 「観世元雅の物狂能 -<隅田川>を中心に-」 『古典遺産 (60)』 pp. 12-21

ผู้เขียนบทความต้องการจะวิเคราะห์แนวการแต่งบทละครของโมะโตะมะซะ 元雅 [Motomasa] โดยศึกษาจากบทละครเรื่อง ซุมิดะงะวะเป็นหลัก และวิเคราะห์อิทธิพลของผลงานของผู้แต่งคนนี้

ในบทความเดียวกันผู้เขียนได้วิเคราะห์แนวการแต่งบทละครของโมะโตะมะซะ จากการศึกษาเรื่อง อุตะอูระ 「歌占」 (Utaura) ด้วย โดยได้กล่าวพาดพิงถึงส่วนที่มีคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก แต่คณะผู้วิจัยมีความเห็นว่าผู้เขียนไม่ได้กล่าวถึงความสำคัญของการอ้างอิงโคะโตะวะสะเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก

- 齋藤 澄子 (2006) 「能楽「隅田川」における文学的構成と母親の子別れにみる 心理描写の関係」 『茨城キリスト教大学紀要. 1, 人文科学 (40)』 pp. 73-88

บทความนี้วิเคราะห์ความสามารถชั้นอัจฉริยะของผู้ประพันธ์บทละครเรื่องซุมิตะงะวะ โดยแสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์อ้างอิงบทกวีอย่างละเอียดแทบทุกฉากเพื่อแสดงสภาพจิตใจของแม่ที่กำลังเดินทางตามหาลูก คณะผู้วิจัยพบว่าผู้เขียนบทความให้ความสำคัญกับบทกวีที่อ้างอิงจากวรรณกรรมคลาสสิกเรื่อง อิเซะโมะโนะงะตะริ 『伊勢物語』 [Ise monogatari] แต่ไม่ให้ความสำคัญกับการอ้างอิงบทกวีและโคะโตะวะสะเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกเท่าที่ควร

- 八尾 正治 (2004 年 2 月) 「[歌占] について」 『鍊仙 51』 笠井賢一 pp. 4-5
บทความนี้มีประเด็นที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับงานวิจัยเล็กน้อยคือ การที่ผู้เขียนบทความอธิบายว่าในองค์แรกของเรื่องอุตะอุระที่กล่าวถึงความน่ายินดีที่พ่อลูกได้พบกันนั้น ในข้อความที่ใช้คำว่านกอุซุอิซุ 鶯 [uguisu] นั้น เสียงอน (字音) ของ 鶯 คือ アウ ซึ่งพ้องกับ 逢う (พบ) และคำว่า 邂逅 (카이โก) ทำให้นึกถึงคำว่า 邂逅 (かいごう) (ได้พบกันโดยไม่คาดฝัน)
- 原田香識 (2004) 「月の光・雨露の恩—作品研究『海人』—」 『文学論藻』 78 pp. 55-75

บทความนี้ศึกษาบทละครในเรื่อง อะมะ 「海人」 [Ama] โดยได้เปรียบเทียบกับวรรณกรรมก่อนหน้าที่เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับตัวละครแม่ในเรื่องนี้และสรุปว่าบทละครโน มีจุดต่างที่สำคัญ คือ การให้ตัวละครแม่เป็นวิญญาณที่กลับมาพบลูก ขณะที่วรรณกรรมก่อนหน้ากล่าวถึงแต่เรื่องราวของแม่ขณะมีชีวิตอยู่ ประเด็นที่ตรงกับงานวิจัยนี้คือ การที่ผู้เขียนบทความวิเคราะห์ว่าการให้คำกล่าวที่มีความสัมพันธ์กับโคะโตะวะสะที่ว่า “ความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูกดำรงอยู่เพียงชาติเดียว” ในบทละครเรื่องนี้เป็นการโต้กลับโคะโตะวะสะนี้

- 山室美喜 (2001) 「「接待」の老母—貫禄ある家刀自—」 『謡曲の女たち』 皆美 社 pp. 194-199

ผู้เขียนบทความนี้ยกย่องตัวละครแม่ในเรื่อง เซ็ตตะอิ 「攝待」 [Settai] ว่าเป็นหญิงหม้ายที่รับภาระเป็นผู้นำในตระกูลซามูไรหลังจากสูญเสียลูกชายทั้งสองคนที่ได้สละชีวิตเพื่อเจ้านายนางมีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวหาผู้ใดเทียบได้ยากเมื่อนางเชิญคณะของซามูไรที่กำลังหนีการติดตามไล่ล่าของผู้ปกครองประเทศในขณะนั้นมาพักที่บ้านของนางเพื่อที่จะได้พบกับซามูไรผู้เคยเป็นเจ้านายของลูกตน

- 山室美喜 (1971) 「「藤戸」の母—抵抗する母の源流—」 『謡曲の女たち』 皆美社 pp. 176-184

ผู้เขียนบทความนี้วิเคราะห์ว่า แม่ในเรื่องฟูจิโตะ 「藤戸」 [Fujito] เป็นผู้มีความกล้าหาญพอที่จะไปเรียกร้องชีวิตลูกชายคืนจากเจ้าผู้ครองแคว้น ผู้เขียนกล่าวด้วยว่า ตัวละครแม่ในเรื่องนี้ และตัวละครพ่อในเรื่องเท็งโกะ 「天鼓」 (Tenko) (ซึ่งอยู่ในขอบเขตงานวิจัยนี้) ก็คือตัวตนของเสะอะมิผู้ประพันธ์ซึ่งได้สูญเสียลูกชายให้กับชนชั้นปกครองเช่นกัน

ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ก็คือการที่ผู้เขียนบทความกล่าวว่าแม่ในเรื่อง ฟูจิโตะ เป็นจุดกำเนิดของการมีตัวละครแม่ที่กล้าลุกขึ้นประท้วงในบทละครโน

2.4.2 บทละครโนที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน

เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันนับว่ามีน้อยมากทีเดียวเมื่อเทียบกับเรื่องที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันโดยเฉพาะบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันที่ยังไม่มีหลักฐานว่าแต่งในสมัยมูโรมะชิ หลายเรื่องยังไม่เคยมีใครนำมาศึกษาเลย ขณะที่บางเรื่องจะมีผู้นำมาศึกษามากกว่าหนึ่งครั้ง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาทดลองแสดงใหม่ชั่วคราว (ฟูเกียวกุ 復曲 [fukkyoku])

เอกสารที่คณะผู้วิจัยเห็นว่าเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ได้แก่

- 西野 春雄 (1998 年 3 月) 「〈特集論文〉ドラマの中の文 : 能「敷地物狂」を中心として」 『日本文学誌要 57』 pp. 70-84

บทความนี้ศึกษาความสำคัญของข้อความในจดหมายที่ปรากฏในบทละครเรื่องชิคิจิ โมะโนะงูริ 「敷地物狂い」 [Shikiji monogurui] โดยได้กล่าวถึงเรื่องอื่นๆ ด้วย เช่น เรื่องที่อยู่ในขอบเขตของงานวิจัยนี้ได้แก่ เรื่องยูยะ 「熊野」 [Yuya] ผู้เขียนบทความนี้เห็นว่าจดหมายมีบทบาทมากในการเดินเรื่อง คือทำให้แม่ลูกได้พบกันอีก และเป็นข้อความที่สร้างอารมณ์สะเทือนใจโดยมีการอ้างอิงคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก ผู้เขียนบทความยังได้เสนอการวิเคราะห์การใช้คำและวลีสำคัญในบทละคร เพื่อช่วยสนับสนุนว่าบทละครเรื่องที่ศึกษานั้น ใครเป็นผู้แต่ง โดยตัวอย่างวลีสำคัญที่ยกมาก็มีคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกด้วย

2.4.3 เอกสารอื่นๆ เกี่ยวกับบทละครโนทั้งที่อยู่และไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน

- 天野文雄 (2006) 「能は「詩劇」である」『現代能楽講義—能と狂言の魅力と歴史についての十講—』大阪：大阪大学出版会

ประวัติศาสตร์ศิลปะการละครของโลกมองว่าละครโนเป็นละครเชิงบทกวี (詩劇) แต่ดูเหมือนว่าผู้ชื่นชอบและนักวิจัยละครโนชาวญี่ปุ่นไม่ได้มองเช่นนั้นเหมือนกันทุกคน ความจริงแล้วไม่มีมาตรฐานการอ่านละครโนว่าควรอ่านอย่างไร แต่ผู้เขียนเห็นว่าการอ่านควรมีเงื่อนไข ซึ่งผู้เขียนเสนอว่าการอ่านในแง่ละครเชิงบทกวี ผู้เขียนเห็นว่าการตีความเพิ่มเติมเป็นกับดักที่ลวงให้เข้าไปติดได้ง่ายสำหรับพวกเราซึ่งเป็นผู้อ่านหรือผู้ชมละครโนสมัยปัจจุบัน

- 伊海孝充 (2003 年 10 月) 「観世信光の切合能」『法政大学大学院 51 号』 pp. 203-212

บทความนี้วิเคราะห์บทละครโนเรื่องที่เน้นจากการสู้รบที่แต่งโดย โนะบุมิซุชิ 信光 [Nobumitsu] ซึ่งมีเรื่อง มิซุซุเอะ 「光季」 [Mitsusue] ที่อยู่ในขอบเขตของงานวิจัยนี้ด้วย ผู้เขียนบทความนี้เปรียบเทียบบทละครนี้กับวรรณกรรมต้นฉบับ เป็นต้นว่า การเพิ่มคำกล่าวที่ว่า “ลูกขามูไรอยู่ในครรภ์ ได้ยินความประสงค์ของแม่ พอ 7 ขวบ ก็ไปล้างแค้นศัตรูพ่อ” นั้น เป็นคำกล่าวที่เพิ่มความเป็นลูกขามูไรที่แท้จริงให้กับตัวละครลูกในเรื่องนี้

- 西野 春雄 (1989 年 3 月) 「能謡同名異曲考(二)：付、大和田建樹旧蔵番外謡本について」『能楽研究 14』 pp. 101-172
- 西野 春雄 (1995 年 3 月) 「能謡同名異曲考(三)」『能楽研究 19』 pp. 57-102
- 西野 春雄 (1996 年 3 月) 「能謡同名異曲考(四)」『能楽研究 20』 pp. 97-138

บทความชุดนี้ให้รายชื่อบทละครโนที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและมีบทละครที่มีชื่อเหมือนกันโดยที่มีเนื้อเรื่องต่างกันโดยสิ้นเชิง หรือต่างกันในบางประเด็น ผู้เขียนบทความนี้ได้เรียกชื่อบทละครเหล่านี้ด้วยชื่อบทละครนั้นๆ ตามด้วยอักษร 甲 หรือ 乙 ในกรณีที่มีชื่อซ้ำกัน 2 เรื่อง และตามด้วยอักษร 甲 หรือ 乙 หรือ 丙 ในกรณีที่มีชื่อซ้ำกัน 3 เรื่อง

คณะผู้วิจัยได้ใช้ชื่อบทละครตามด้วยอักษรเหล่านี้ตามบทความวิจัยชุดนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันกับนักวิชาการด้านบทละครโน

- 竹本 幹夫 (1981 年 3 月) 「親子物狂能」考 『能楽研究 6』 pp.81-122

บทละครที่แสดงความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูกมักมีเรื่องของพ่อหรือแม่ที่ออกตามหาลูกจนสติวิปลาสพันเพื่อนไปชั่วขณะ หรือในบางกรณีมักจะเป็นลูกที่ออกตามหาพ่อหรือแม่และเกิดอาการสติพันเพื่อนไปชั่วขณะเช่นกัน บทละครกลุ่มนี้จะมีชื่อเรียกกันว่า โมะโนะงุรุอิโน 物狂能 [monogurui Nou] และนักวิชาการมักศึกษาประวัติวิวัฒนาการของบทละครประเภทนี้ แต่ไม่มีบทความใดศึกษาประเด็นของงานวิจัยนี้

บทความข้างต้นได้รับการอ้างอิงเป็นอย่างมาก เนื้อหาหลักของบทความนี้คือการวิเคราะห์ การเกิดและวิวัฒนาการของบทละครในประเภทที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการพบกันใหม่พ่อแม่ลูก ภายหลังจากพลัดพรากจากกัน โดยการพลัดพรากได้ทำให้พ่อหรือแม่ หรือทั้งคู่ หรือลูกมีจิตวิปลาส พันเพื่อนไปชั่วขณะ บทความนี้ได้แบ่งบทละครประเภทนี้ ออกเป็น 3 กลุ่ม และวิเคราะห์ว่าบทละคร เรื่องใดน่าจะแต่งก่อนหลังเรื่องใด แต่ในการวิเคราะห์โดยละเอียดนี้ ไม่ได้กล่าวถึงการอ้างอิงคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกแต่อย่างใด

คณะวิจัยมีข้อสังเกตว่า ผู้เขียนบทความนี้ไม่ได้กล่าวว่า คำกล่าวข้างต้นเป็น โคะโตะวะสะ แต่ใช้คำว่า เซะอิคุ 成句[seiku] ซึ่งหมายถึง คำกล่าวที่เป็นที่รู้จักกันดีมาแต่โบราณ และมักถูกนำไป อ้างอิง โดยเป็นคำที่มีความหมายกว้างกว่าโคะโตะวะสะ

2.5. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุดหนังสือรวมบทละครโน

- 八 嶋 正 治 (1982 年 7 月) 『佐成謙太郎, 野上豊一郎, 能勢朝次の能楽研究—「謡曲大観」「能楽全書」「能勢朝次著作集」を中心に』 『芸能 24(7)』 pp. 19-22

ผู้เขียนบทความนี้กล่าวถึงการที่ชุดหนังสือรวมบทละครโน 『謡曲大観』 (ตีพิมพ์ครั้งแรก ค.ศ. 1953 และตีพิมพ์ซ้ำอีกหลายครั้งจนถึงปัจจุบัน) ยังคงเป็นเพียงชุดหนังสือรวมบทละครโนชุดเดียวที่มีบทละครโนที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันครบ 235 เรื่อง [เฉพาะของสำนักละครโน คันสะะ 観世 [Kanze]] แสดงถึงความล่าช้าในการทำงานวิชาการของการศึกษาวิจัยละครโน ผู้เขียนกล่าวถึงแม้จะได้มีนักวิชาการที่น่าเสนอข้อมูลใหม่มาได้แย้งสิ่งที่ผู้เรียบเรียงได้นำเสนอไว้ในข้อความอธิบายเพิ่มเติมและในการเปรียบเทียบต้นฉบับของสำนักละครโนต่างๆ แล้วก็ตาม แต่ก็ยังสมควรยกย่องผู้เรียบเรียงที่ได้เป็นผู้เริ่มงานเช่นนี้ไว้

- 三宅 晶子 (2011 年 4 月) 「伊藤正義先生の中世 (能楽研究の課題)」 『能と狂言 (9)』 pp. 104-106

ผู้เขียนบทความนี้กล่าวยกย่องการเขียนข้อความอธิบายเพิ่มเติมในชุดหนังสือรวมบทละครใน 新潮日本古典集成 『謡曲集』 ว่าแสดงถึงการศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมที่เป็นแหล่งที่มาของบทละครในเป็นอย่างดี แต่ไม่ได้กล่าวถึงหรือยกตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับประเด็นของงานวิจัยนี้

- 山木 ユリ (1999 年 3 月) 「<新刊紹介>西野春雄著 『謡曲百番』」 『日本文学誌要 59』 pp. 102-103

ผู้เขียนบทความนี้กล่าวยกย่องคุณภาพของชุดหนังสือรวมบทละครใน 『謡曲百番』 ส่วนที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับงานวิจัยคือ การกล่าวชมเชยการเขียนข้อความอธิบายเพิ่มเติมที่ละเอียด เช่น แหล่งที่มาของข้อความต่างๆ ในบทละครใน โดยผู้เขียนบทความเห็นว่าจุดเด่นคือการทำผู้เรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ได้เขียนอธิบายโดยใช้ความรู้เกี่ยวกับบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันด้วย

2.6 ข้อสรุปจากการทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังที่กล่าวมาข้างต้นทำให้คณะผู้วิจัยได้เห็นว่า ในภาพรวม งานวิจัยเกี่ยวกับบทละครในเป็นการศึกษาเฉพาะทาง และเฉพาะเรื่องที่สำคัญคือ ประเด็นวิจัย จำนวนมากเป็นสิ่งที่นักวิชาการด้านอื่นน่าจะให้ความสนใจน้อย จึงเป็นการศึกษาที่จำกัดอยู่ในแวดวงนักวิจัยบทละครในกลุ่มเล็กๆ ที่ไม่น่าจะนำไปสู่ความสนใจศึกษาต่อไปของนักวิชาการในแขนงอื่น

คณะผู้วิจัยยังพบว่าถึงแม้จะมีงานวิจัยที่แสดงว่าบทละครในให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูก และมีงานวิจัยที่ชี้ว่าควรศึกษาบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันด้วย รวมทั้งมีการวิจัยเกี่ยวกับการอ้างอิงโคะโตะวะสะ และข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์ แต่งานในด้านที่กล่าวมาเหล่านี้นับว่ามีน้อยมาก อีกทั้งงานที่มีอยู่บ้างนี้ก็ขาดความสมบูรณ์ การศึกษาโคะโตะวะสะในบทละครในยิ่งแทบจะไม่มี

สิ่งที่ยังไม่มีผู้ใดศึกษาเลยคือ คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่รวมทั้งโคะโตะวะสะ ข้อความที่อ้างอิงจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์และวะบุณ โดยรวมบทละครทุกประเภทและทุกสมัย นอกจากนี้ก็ยังมีผู้ใดศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อความเพิ่มเติมในชุดหนังสือรวมบทละครในอย่างจริงจัง

บทที่ 3

คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบทละครโน

3.1 ความนำ

งานวิจัยนี้ใช้ผลการศึกษาของเสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล¹ เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการสำรวจบทละครที่อ้างอิงคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก งานวิจัยของเสาวลักษณ์ศึกษาบทละครที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกที่อยู่และ**ไม่**อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันซึ่งมีหลักฐานชัดเจนว่าแต่งในสมัยมูโระมะชิจำนวน 133 เรื่อง แต่งงานวิจัยนี้ได้ขยายขอบเขตการศึกษาให้ครอบคลุมเรื่องที่ยัง**ไม่**มีหลักฐานแสดงว่าแต่งในสมัยมูโระมะชิด้วย โดยสำรวจบททวนบทละครอีกครั้งหนึ่งจากฉบับตีพิมพ์ในชุดหนังสือรวมบทละครโนที่มีในปัจจุบัน ซึ่งมีทั้งหมด 12 ชุด รวม 66 เล่ม ได้แก่

- 伊藤正義 (1988, 1997, 1995) 『謡曲集』上～下 新潮日本古典集成 新潮社 (2 เล่ม)
- 小山弘志・佐藤健一郎 (2003) 『謡曲集』①～② 小学館 (2 เล่ม)
- 小山弘志・佐藤喜久雄・佐藤健一郎 (1979) 『謡曲集』一～二 日本古典文学全集 小学館(2 เล่ม)
- 佐々木信綱(1912) 『新謡曲百番』 博文館 (1 เล่ม)
- 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観』 明治書院 (5 เล่ม)
- 田中允(1950-1952) 『番外謡曲』 正・続 古典文庫 (2 เล่ม)
- 田中允(1963-1980) 『未刊謡曲集』 1～31 古典文庫 (31 เล่ม)
- 田中允(1987-1994) 『未刊謡曲集』 続 1～14 古典文庫 (14 เล่ม)
- 西野春雄(2003) 『謡曲百番』 新日本古典文学大系 岩波書店 (1 เล่ม)
- 野々村戒三校訂(1928) 『日本名著全集 謡曲三百五十番集』 日本名著全集刊行会(1เล่ม)
- 芳賀矢一・佐々木信綱(1914～1915) 『校註 謡曲叢書』 1～3 博文館 (3 เล่ม)

¹ Saowalak Suriyawongpaisal (2006) "The Parent-Child Image in *Noh* Plays" รายงานผลการวิจัยทุนวิจัย กองทุนราชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- 横道万里雄・表章 (1960, 1967 『謡曲集』 上～下 日本古典文学大系 岩波書店 (2 เล่ม)

คำจำกัดความของ “บทละครที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูก” ที่ใช้ในงานวิจัยนี้จะเหมือนกันกับในงานวิจัยข้างต้นคือ หมายถึงเรื่องที่แสดงภาพของพ่อหรือแม่หรือลูกหรือความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูก โดยไม่จำกัดเฉพาะตัวละครเอกหรือตัวละครรอง ไม่จำเป็นว่าพ่อแม่หรือลูกจะต้องเป็นตัวละครที่ปรากฏบนเวที และไม่จำกัดเฉพาะเรื่องที่มีแก่นเรื่องแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกเท่านั้น

3.2 บทละครโนที่ปรากฏคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก

จากการสำรวจบทละครที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกพบว่ามีบทละครจำนวน 101 เรื่องที่อ้างอิงคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก โดยเป็นบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและแต่งในสมัยมุโรมะชิจำนวน 27 เรื่อง แต่งหลังสมัยมุโรมะชิจำนวน 2 เรื่อง บทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและมีหลักฐานชัดเจนว่าแต่งในสมัยมุโรมะชิจำนวน 35 เรื่อง และยังมีหลักฐานแสดงว่าแต่งในสมัยมุโรมะชิจำนวน 37 เรื่อง รายชื่อบทละครทั้ง 101 เรื่องเรียงตามลำดับเสียงอ่านของอักษรฮิระงานะ ได้แก่

1 รายชื่อบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและแต่งในสมัยมุโรมะชิ จำนวน 27 เรื่อง

あいそめがわ 1 藍染川	あま 2 海士	うたうら 3 歌占	かしわざき 4 柏崎
げんぶくそが 5 元服曾我	こうやものぐるい 6 高野物狂	こそでそが 7 小袖曾我	さくらがわ 8 桜川
しゅんえい 9 春栄	すみだがわ 10 隅田川	せったい 11 攝待	たにこう 12 谷行
つちぐるま 13 土車	てんこ 14 天鼓	とうせん 15 唐船	とくさ 16 木賊
ともなが 17 朝長	とりおいぶね 18 鳥追舟	なかみつ 19 仲光 ²	ひばりやま 20 雲雀山
ひやくまん 21 百万	ふじと 22 藤戸	まつやまかがみ 23 松山鏡	みいでら 24 三井寺
みなせ 25 水無瀬	ゆや 26 熊野	ようろう 27 養老	

2 รายชื่อบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและแต่งหลังสมัยมุโรมะชิ จำนวน 2 เรื่อง

くすのつゆ 1 楠露	ふえのまき 2 笛之卷		
---------------	----------------	--	--

3 รายชื่อบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและมีหลักฐานชัดเจนว่าแต่งในสมัยมุโรมะชิ จำนวน 36 เรื่อง

あみもち ³ 1 網持 ³	もり ⁴ 2 あはでの森 ⁴	いげにえ 3 生贄	いぞまつ 4 磯松
--	---	--------------	--------------

² หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า 満仲 まんじゅう

いなぶね 5 稲舟	うらかみ 6 浦上	おんなざた 7 女沙汰	おんぼうそが 8 御坊曾我
かじわらざろん 9 梶原座論	かまた 1 0 鎌田 (乙) ⁵	きくち 1 1 菊池	きびきぜんこうじ ⁶ 1 2 木引善光寺 ⁶
きょうかくどう 1 3 経書堂	こうやさんけい 1 4 高野参詣	これもり 1 5 惟盛	こわた 1 6 木綿
しきじものぐるい 1 7 敷地物狂	しょうぎせいしゅ ⁷ 1 8 正儀世守 ⁷	すみよしものぐるい 1 9 住吉物狂	せんじゅじ 2 0 千手寺
たつさえもん 2 1 多だ津の左衛門	たんごものぐるい 2 2 丹後物狂	ちちぶ 2 3 秩父 (乙)	つねもり 2 4 経盛
つるわか 2 5 鶴若	とも 2 6 鞆	にどのかけ 2 7 二度掛	はまがわ 2 8 濱川
はまならし 2 9 濱平直	はるちか 3 0 治親	ひつじ 3 1 羊	みつすえ 3 2 光季
やかもち 3 3 家持	やすいぬ 3 4 安犬	よるべのみず ⁸ 3 5 寄辺水 ⁸	ろうぎおう 3 6 籠祇王

หมายเหตุ เรื่องที่ 2 「あはでの森」 จัดลำดับไว้หลังเรื่อง 「綱持」 เนื่องจากอักษร は [ha] ออกเสียงว่า อะ

4 รายชื่อบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและยังไม่มีหลักฐานแสดงว่าแต่งในสมัยมุโระมะชิ จำนวน 36 เรื่อง

いそざき 1 磯崎 (甲)	いそざき 2 磯崎 (丙)	いまいずみ 3 今泉	かがみがいけ 4 鏡池
かさとりきょうじょ 5 笠取狂女	かたみあつもり 6 筐敦盛	かなお 7 金尾	ぎょうしゅん 8 堯瞬
きりかねそが 9 切兼曾我	くるいじし 1 0 狂獅子	こうぶ 1 1 孝婦	こうぶ 1 2 厚婦
こひらがた 1 3 小平涸	さほがわ 1 4 佐保川	さんにんこう 1 5 三人孝 (甲)	さんにんこう 1 6 三人孝 (乙)
しまめぐり 1 7 島廻 (乙)	じゅうれん 1 8 重蓮 (甲)	すほうのないじ 1 9 周防内侍	せきど 2 0 関戸
たつたものぐるい 2 1 竜田物狂	つくしものぐるい 2 2 筑紫物狂	ときわもんどう 2 3 常盤問答	なかやまものぐるい 2 4 中山物狂
なだち 2 5 名立	はごぎものぐるい 2 6 箱崎物狂	はるとき 2 7 治時	ひら 2 8 比良

³ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า 漁翁発心

⁴ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า 反魂香

⁵ 甲・乙・丙 ที่อยู่หลังชื่อบทละครโนใช้แสดงว่าบทละครชื่อเดียวกันนี้มีมากกว่า 1 เรื่อง โดยแต่ละเรื่องมีเนื้อเรื่องต่างกันหรือมีข้อความต่างกัน เช่น 三人孝 (甲) มีเนื้อเรื่องรวมทั้งข้อความที่สัมพันธ์กับโคะโตะวะสะ 諺 หรือการอ้างอิงจากวรรณกรรมต่างจากเรื่อง 三人孝 (乙) บทละครประเภทที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน 番外曲 จะมีการตีพิมพ์เนื้ออยู่มาก ในกรณีนี้เขียนชื่อบทละครเป็นภาษาไทย จะใช้อักษร ก ข ค แทน 甲・乙・丙 ตามลำดับ

⁶ หรือออกเสียงเป็น คิบิกิぜんこうจิ ก็ได้

⁷ หรือออกเสียงเป็น เซอิぎせいしゅก็ได้

⁸ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า 桑露杉

ませぎく 2 9 籬菊	まつらひめ 3 0 松浦姫	みやじものぐるい 3 1 宮路物狂	ゆきびくに 3 2 雪比丘尼
ゆみつぎものぐるい 3 3 弓継物狂	るいせんこう 3 4 類仙香	ろっかくどう 3 5 六角堂	わすれぐさ 3 6 忘草

บทละครโนจำนวน 101 เรื่องในงานวิจัยนี้เป็นเรื่องที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันจำนวน 72 เรื่อง โดย 37 เรื่องยังไม่มีหลักฐานแสดงว่าแต่งในสมัยมุโระมะชิ บทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันหมายถึง เรื่องที่ไม่มีหลักฐานว่าเคยนำมาแสดงหรือบางเรื่องเคยนำมาแสดงแล้วแต่ปัจจุบันไม่อยู่ในรายการแสดงอีกต่อไป หรือผู้แต่งบทละครเป็นมือสมัครเล่น นักวิจัยบทละครโนส่วนใหญ่ยังไม่ให้ความสำคัญกับบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันเท่าใดนัก การทบทวนวรรณกรรมของงานวิจัยนี้พบว่าบทความวิจัยเกี่ยวกับบทละครกลุ่มนี้มีจำนวนไม่มากนัก ทั้งที่บทละครกลุ่มนี้มีความสำคัญดังบทความของ 西畑実⁹ ที่กล่าวว่า“บทละครโนมักอ้างอิงบทกวีจีนในสถานที่ใช้บรรยายความรู้สึกของตัวละคร การพิจารณาเรื่องอ้างอิงบทกวีจีนในบทละครโนไม่ควรดูเฉพาะบทละครโนโบราณของสมัยมุโระมะชิเท่านั้น ควรดูบทละครที่สร้างขึ้นใหม่คือสมัยเอโดะด้วย”

3.3 การแบ่งประเภทคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบทละครโน

ในเบื้องต้นคณะผู้วิจัยได้สำรวจจำนวนบทละครที่อ้างอิงคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกโดยพิจารณาจากข้อความอธิบายเพิ่มเติมที่ปรากฏในชุดหนังสือรวมบทละครโนต่างๆ และพบว่าคำกล่าวที่ปรากฏในบทละครที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกสามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภทได้แก่ คำกล่าวที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ คำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์ และคำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทะบุณ ซึ่งคำกล่าวที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะมีแนวโน้มจะมีจำนวนมากกว่าประเภทอื่น คณะผู้วิจัยจึงเน้นตรวจสอบคำกล่าวที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะเป็นอันดับแรก โดยสืบค้นจากพจนานุกรมโคะโตะวะสะฉบับที่ทันสมัยที่สุดในปัจจุบันคือ 『故事俗信 ことわざ大辞典』¹⁰ ซึ่งมีทั้งรูปแบบหนังสือและแผ่นซีดีรอม และเมื่อป้อนคำสำคัญ (keyword) ของโคะโตะวะสะเช่น 一世 ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโคะโตะวะสะที่ว่า 親子は一世

ผลปรากฏว่ามีโคะโตะวะสะอื่นที่มีความสัมพันธ์กันทั้งหมด 7 ข้อความได้แก่

1 一世の縁	2 一世の契り	3 一世の別れ
4 親は一世、師は三世	5 親子は一世	6 親子は一世、師は三世
7 子は一世、夫婦は二世、主従は三世、他人は五世		

⁹ 西畑 実 (1970年3月) 「番外謡曲引詩考」 『樟蔭国文学 7』 p. 61-93

¹⁰ 北村孝一監修 (2012) 『故事俗信 ことわざ大辞典』 第2版 小学館

การสืบค้นจากพจนานุกรมดังกล่าวนอกจากจะพบว่าโคะโตะวะสะหั่วข้อต่างๆ มีความสัมพันธ์กับโคะโตะวะสะอื่น ๆ แล้ว ยังพบตัวอย่างที่อรรถกรรรมรวมทั้งชื่อบทละครโนในบางกรณีที่ปรากฏโคะโตะวะสะนั้นด้วย คณะผู้วิจัยจึงใช้พจนานุกรมดังกล่าวเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการสำรวจการอ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์และวะบุณ ประกอบกับข้อความอธิบายเพิ่มเติมที่ปรากฏในชุดหนังสือรวมบทละครโนต่างๆ

ชื่ออรรถกรรรมประเภทคัมภีร์บางชื่อที่สืบค้นได้จากพจนานุกรมโคะโตะวะสะดังกล่าว เป็นข้อมูลสำคัญที่ไม่ปรากฏในที่อื่นเลยเช่น โคะโตะวะสะที่ว่า 父の恩は山より高く、母の徳は海より深し ซึ่งหมายถึงบุญคุณของพ่อที่สูงส่งเกินขุนเขา บุญคุณของแม่นั้นล้ำลึกยิ่งกว่ามหาสมุทร คำกล่าวนี้ปรากฏในบทละครโน 4 เรื่องได้แก่ เกิมบุกุโชะงะะ ทัซุระวะกะ ยะซุอิบุ และ โคะบิระงะตะ แต่ทั้ง 4 เรื่องไม่มีข้อความอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับแหล่งที่มาแต่อย่างใดซึ่งแตกต่างจากข้อความอธิบายในพจนานุกรมโคะโตะวะสะที่ระบุชื่ออรรถกรรรมประเภทคัมภีร์

ผลการสำรวจคำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์พบว่าส่วนใหญ่มีความหมายคล้ายกับโคะโตะวะสะ ผลการสำรวจนี้สอดคล้องกับบทความวิจัยของ 原田香織¹¹ ซึ่งกล่าวถึงความสำคัญของวรรณกรรมประเภทคัมภีร์ต่อวัฒนธรรมและวรรณกรรมประเภทวะบุณตั้งแต่สมัยเฮอันจนถึงสมัยของเสะอะมิผู้เป็นบิดาแห่งละครโน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรม วะกันโรเอะอิฉุ 『和漢朗詠集』¹² และ ฮะกุฉิมินชู 『白氏文集』¹³ ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเป็นผลงานต้นฉบับที่ดี

ส่วนผลการสำรวจคำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทวะบุณพบว่าราวครึ่งหนึ่งมีความหมายคล้ายกับโคะโตะวะสะ หลังจากคณะผู้วิจัยได้พิจารณาความหมายของคำกล่าวทั้ง 3 ประเภทได้แก่ คำกล่าวที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ คำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์ และคำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทวะบุณ ประกอบกับบริบทของบทละครโน

¹¹ 原田香織 (2000年3月) 「世阿弥能における「漢」」 『山形女子短期大学紀要(32)』 p. 67-77

¹² ชื่อชุนนุบัททวี่ที่รวบรวมโดยกวี ฟุจิวะระ โนะ คินโต 藤原公仕 [Fujiwara no Kintou] (ค.ศ.966-1041) รวบรวมเสร็จประมาณ ค.ศ. 1012 ประกอบด้วยบทกวีจีน ญี่ปุ่น และร้อยแก้ว งานที่ได้รับคัดเลือกว่าเหมาะกับการนำมาขับร้องด้วยเสียงสูง โดยคัดเลือกผลงานที่มีชื่อเสียงจากชุนนุบัททวี่ที่สำคัญเช่น ฮนโชมนสุอิ 本朝文粹[Honchoumonzui]

¹³ หรืออ่านว่า ฮะกุฉิมินชู ก็ได้ เป็นชุนนุบัททวี่ของไป่จวีอี้ 白居易 [Hakuyouji] (ค.ศ.772-846) กวีจีนผู้ได้รับความนิยมนอย่างสูงในญี่ปุ่นตั้งแต่สมัยเฮอันจนถึงปัจจุบัน ชุนนุบัททวี่นี้ได้รับความนิยมนอย่างสูงในญี่ปุ่นและมีอิทธิพลอย่างมากต่อวรรณคดีญี่ปุ่น

โดยละเอียดแล้ว งานวิจัยนี้ได้จำแนกคำกล่าวเป็นประเภทย่อย ได้แก่

1. คำกล่าวที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะะ มี 4 ประเภท รวม 26 หัวข้อ (มี 1 หัวข้อที่จัดอยู่ทั้งประเภทที่ 1.2 และ 1.3) ได้แก่

1.1 คำกล่าวที่แสดงความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูก มี 6 หัวข้อ

1.2 คำกล่าวที่แสดงความรักของพ่อแม่ มี 12 หัวข้อ

1.3 คำกล่าวที่แสดงหน้าที่ของลูก มี 7 หัวข้อ

1.4 คำกล่าวที่นำความสัมพันธ์หรือความรักของพ่อแม่ลูกไปกล่าวเป็นความเปรียบกับกรณีอื่นๆ มี 2 หัวข้อ

2. คำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์ มี 4 ประเภท รวม 22 หัวข้อ (มี 1 หัวข้อที่จัดอยู่ทั้งประเภทที่ 2.2 และ 2.3) ได้แก่

2.1 คำกล่าวที่แสดงความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูก มี 1 หัวข้อ

2.2 คำกล่าวที่แสดงความรักของพ่อแม่ มี 8 หัวข้อ

2.3 คำกล่าวที่แสดงหน้าที่ของลูก มี 8 หัวข้อ

2.4 คำกล่าวที่นำความความรักของพ่อแม่ไปกล่าวเป็นความเปรียบกับกรณีอื่นๆ มี 6 หัวข้อ

3. คำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทอะบุนิ มี 3 ประเภท รวม 9 หัวข้อ ได้แก่

3.1 คำกล่าวที่แสดงความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูก มี 2 หัวข้อ

3.2 คำกล่าวที่แสดงความรักของพ่อแม่ มี 5 หัวข้อ

3.3 คำกล่าวที่แสดงความรักของลูก มี 2 หัวข้อ

ตารางที่ 1 แหล่งที่มาของคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกแยกตามประเภทต่างๆ

ข้อความอธิบายตาราง

1. ตัวเลขกำกับหน้าข้อความ จะเรียงตามจำนวนครั้งที่ปรากฏในบทละครโน ตัวเลข 1 คือ

ข้อความที่ปรากฏจำนวนครั้งมากที่สุด

2. ข้อความในแถวแนวนอนเดียวกันคือ ข้อความที่มีความหมายคล้ายหรือเหมือนกันแต่จัดเป็นคนละประเภท เช่น โคะโตะวะสะะที่ 8 มีความหมายคล้ายกับวรรณกรรมประเภทคัมภีร์ที่ 2 และวรรณกรรมประเภทอะบุนิที่ 4

3. การจัดข้อความที่มีความหมายคล้ายหรือเหมือนกันไว้ในแถวแนวนอนตรงกันส่งผลให้เมื่อดู

ข้อความประเภทวรรณกรรมประเภทคัมภีร์ในแนวตั้งแล้ว ตัวเลขหน้าข้อความสลับไปมา

	แหล่งที่มาของคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก ¹⁴		
	โคะโตะวะสะ	วรรณกรรมประเภทคัมภีร์	วรรณกรรมประเภทวะบุณ
แสดง ความ สัมพันธ์ ของ พ่อแม่ลูก	1 親子は一世	1 父母之恩云何可報·· ··一世之恩尚復難報	
	2 子は三界の首枷		
	3 鶯のかひごの中の子規		1 親の親ぞ今はゆかしき 時鳥はや鶯のこは子なりけり
			2 鶯のかひこの中に、霍 公獨り生まれて、しが父に 似ては鳴かず、しが母に似 ては鳴かず
	4 子は親に似る		
	5 子を知らんとせばそ の親を見よ		
	6 主の仰せには親の首 を切る		
แสดง ความรัก ของ พ่อแม่	7 人の親は子故の闇に 迷う		3 人の親の心は闇にあら ねども子を思ふ道に迷ひぬ るかな
	8 焼け野の雉夜の鶴	2 夜鶴億子籠中.....	4 知るらめや子を思ふや みの夜の鶴我世ふけ行く霜 になくとは
	9 親は千里を行けども 子を忘れず		
	10 梁の燕	3 梁の燕	
	11 子ほどの宝なし		5 白銀も黄金も玉も何せ んにまされる宝子にしかめ やも
	12 四鳥の別れ	4 桓山之鳥生四子鶯、 羽翼既成、將分于四海、 其母悲鳴而送之	
	13 父の恩は山より高 く、母の徳は海より深 し	5 慈父恩高如山王。悲 母恩深如大海	
	14 親の思う程子は思 わぬ		
	15 打たれても親の杖	6 伯瑜有過。其母笞 之。泣。母曰、他日苔	

¹⁴ ดูความหมายของแต่ละข้อความในตารางที่ 2,3 และ 4

		未嘗泣、今泣何也。対曰、他日得罪答、常痛。今母之力不能痛。是以泣。	
	16 父は慈子は孝	8 父慈、子孝	
	17 いとおしき子を杖に教えよ		
	18 獅子の子落とし	9 獅子ノ子落シ	
		7 故衣猶架上、殘藥尚頭邊	
			6 里近く山路の末はなりにけり野飼の牛の子を思ふ声
			7 たらちねの親の飼ふ繭の黛のごもりいぶせくもあるか妹の逢はずて
แสดง หน้าที่ของ ลูก	19 侍は胎内にてねぎごとを聞き七歳にて敵を討つ	10 侍ハ胎内ニテネギゴトヲ聞キ七歳ニテ敵ヲ討ツ	
	20 孝は百行の本	11 孝、道之美、百行之本也	
	21 一切の男子をば生々の父とたのみ、よろずの女人を生々の母と思え	12 一切男子是我父、一切女人是我母	
	22 鳩に三枝の礼、鳥に反哺の孝あり	15 鳥有返報食、鳩有三枝礼	
		16 鳩有三枝之孝歸雁不乱列、孝羊跪吞乳	
	23 一子出家すれば九族天に生ず	13 一子成道、九族生天	
	16 父は慈子は孝	8 父慈、子孝	
	24 親に先立つのは不孝	17 親ニ先立ツハ不幸	
	14 子不報父讐非子也		
นำ ความรัก ของพ่อแม่ ลูกไป เปรียบกับ กรณีอื่นๆ	25 養い得ては花の父母	18 草樹皆告雨露之恩	
		19 迎春作変、将希雨露之恩	
		20 一切ノ卉木叢林及ビ諸ノ薬草ニ雨フルニ	
		21 養得自為花父母	
	26 三界の慈父	22 為衆生之父	

คำกล่าวที่ แสดง		8 世の中にさらぬ別れの なくもがな千代もと祈る人 の子のため
ความรัก ของลูก		9 かぞいろはいかにあは れとおもふらん三年になり ぬ足た々ずして

3.4 สัดส่วนและความสัมพันธ์ระหว่างคำกล่าว 3 ประเภท

ตารางที่ 1 แสดงว่าแหล่งที่มาของคำกล่าวประเภทแรกคือโคะโตะวะสะมีจำนวนมากที่สุดคือ 26 หัวข้อ โดยหัวข้อที่ 16 คือ 父は慈子は孝 ซึ่งหมายถึง พ่อต้องเมตตา ลูกต้องกตัญญูต่อพ่อ จัดอยู่ในประเภทที่แสดงความรักของพ่อแม่และประเภทที่แสดงหน้าที่ของลูก แหล่งที่มาของคำกล่าวประเภทวรรณกรรมคัมภีร์มีจำนวนมากเป็นอันดับที่สองคือ 22 หัวข้อ ส่วนแหล่งที่มาประเภทวรรณกรรมวะบุณมีจำนวนน้อยที่สุดคือ 9 หัวข้อ

งานวิจัยนี้พบว่าโคะโตะวะสะ วรรณกรรมประเภทคัมภีร์และวรรณกรรมประเภทวะบุณมีความสัมพันธ์กัน สังเกตได้จากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์จำนวน 20 ใน 22 หัวข้อและวรรณกรรมประเภทวะบุณจำนวน 5 ใน 9 หัวข้อมีความหมายคล้ายกับโคะโตะวะสะ แต่หากพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมประเภทคัมภีร์กับวะบุณแล้วพบว่ามีเพียงหัวข้อเดียวเท่านั้นที่มีความหมายคล้ายกัน คือหัวข้อที่ 2 ของคัมภีร์กับหัวข้อที่ 4 ของวะบุณ (เรื่องนกกระเรียนยามค่ำคืน) ผลการวิจัยนี้แตกต่างไปจากงานวิจัยเดิมของ 高橋睦郎¹⁵ ซึ่งกล่าวว่า “บทกวีของจีนและญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดจนตัดขาดออกจากกันไม่ได้...บทละครโนจะอ้างอิงบทกวีโบราณของจีนและญี่ปุ่นในสัดส่วนเท่านั้น”

ในตารางที่ 1 พบว่าข้อความประเภทที่แสดงความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูกและประเภทที่แสดงความรักของพ่อแม่ปรากฏทั้งในโคะโตะวะสะ วรรณกรรมประเภทคัมภีร์และวะบุณ โดยประเภทที่แสดงความรักของพ่อแม่มีจำนวนหัวข้อมากที่สุด ข้อความที่แสดงหน้าที่ของลูกและที่นำความสัมพันธ์หรือความรักของพ่อแม่ลูกไปกล่าวเป็นความเปรียบกับกรณีอื่นๆ ปรากฏเฉพาะในโคะโตะวะสะและวรรณกรรมประเภทคัมภีร์เท่านั้น แต่วรรณกรรมประเภทวะบุณมีคำกล่าวประเภทที่กลุ่มอื่นไม่มีคือ ประเภทที่แสดงความรักของลูก

3.5 จำนวนบทละครที่พบข้อความประเภทต่าง ๆ

คณะผู้วิจัยได้สำรวจจำนวนบทละครที่ปรากฏข้อความประเภทต่างๆ ที่เป็นแหล่งที่มาของคำ

¹⁵ 高橋 睦郎 (2006 年 4 月) 「漢詩への感謝」 『新潮 103(4)』 pp. 174-183

กล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกซึ่งมี 3 ประเภท ได้แก่ ข้อความที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ ข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์ และข้อความจากวรรณกรรมประเภทวะบุณ ผลการสำรวจเป็นดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงความหมายของโคะโตะวะสะและจำนวนบทละครที่ใช้ข้อความดังกล่าว
ข้อความอธิบายตาราง

- 1 “ข้อความ” หมายถึง คำ วลีหรือประโยคที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ
- 2 ตัวเลขหน้าข้อความตรงกับตัวเลขหน้าข้อความที่เป็นโคะโตะวะสะในตารางที่ 1

โคะโตะวะสะ	ความหมาย	จำนวนบทละครที่ใช้ข้อความดังกล่าว
1 親子は一世	ความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูกดำรงอยู่เพียงชาติเดียว	31
2 子は三界の首枷	ลูกเป็นโซ่พันธนาการ	7
3 鶯のかひごの中の子規	ลูกนกโสะโตะโตะจิกุท่ามกลางไข่ของนกอุจุกุ	4
4 子は親に似る	ลูกจะเป็นเหมือนพ่อแม่	2
5 子を知らんとせばその親を見よ	จะรู้จักลูกให้ดูที่พ่อแม่	1
6 主の仰せには親の首を切る	เจ้านายสามารถสั่งลูกน้องให้ตัดหัวพ่อแม่ของลูกน้องได้	1
7 人の親は子故の闇に迷う	พ่อแม่หลงอยู่ในความมืดมิดด้วยความรักลูก	24
8 焼け野の雉夜の鶴	นกยูงในทุ่งที่เพลิงกำลังไหม้ นกกระเรียนในยามค่ำคืน	17
9 親は千里を行けども子を忘れず	ต่อให้ห่างไกลกันเป็นพันลี้ พ่อแม่ก็ยังรักและคิดถึงลูก	9
10 梁の燕	นกนางแอ่นบนคาน	7
11 子ほどの宝なし	ไม่มีอัญมณีใดล้ำค่ากว่าลูก	4
12 四鳥の別れ	การจากวังของลูกนกสี่ตัว	4
13 父の恩は山より高く、母の徳は海より深し	พระคุณพ่อสูงกว่าภูเขาพระคุณแม่ลึกกว่ามหาสมุทร	4
14 親の思う程子は思わぬ	ลูกไม่รักและคิดถึงพ่อแม่เท่ากับที่พ่อแม่รัก	4

	และคิดถึงลูก	
15 打たれても親の杖	แม้ถูกเขียนตีก็เป็นไม้เรียวของพ่อแม่ (ลูกยอมเข้าใจว่าพ่อแม่ดีด้วยความรัก)	3
16 父は慈子は孝	พ่อต้องเมตตา ลูกต้องกตัญญูต่อพ่อ	2
17 いとおしき子を杖に教えよ	จงสอนลูกรักด้วยไม้เรียว	1
18 獅子の子落とし	พ่อสิงโตผลักลูกตกหน้าผา (เพื่อสอนให้แกร่งกล้า)	1
19 侍は胎内にてねぎごとを聞き七歳にて敵を討つ	ลูกซามูไรได้ยินความปรารถนาของแม่ขณะยังอยู่ในครรภ์ พ่อเจ็ดขวบก็ไปฆ่าศัตรูพ่อ	6
20 孝は百行の本	ความกตัญญูเป็นบ่อเกิดแห่งความดีทั้งปวง	5
21 一切の男子をば生々の父とたのみ、よろずの女人を生々の母と思え	จงปฏิบัติต่อผู้ชายทุกคนเช่นเดียวกับที่ปฏิบัติต่อพ่อ และจงปฏิบัติต่อผู้หญิงทุกคนเช่นเดียวกับที่ปฏิบัติต่อแม่(เพราะมนุษย์เวียนว่ายตายเกิดมาหลายชาติภพและเคยเป็นพ่อแม่ลูกกันมาในชาติภพก่อน)	3
22 鳩に三枝の礼、鳥に反哺の孝あり	นกพิราบเกาะกิ่งไม้ที่ต่ำกว่าพ่อแม่ 3 กิ่ง (แสดงความนอบน้อมกตัญญู) ลูกนกกาเคี้ยวอาหารป้อนพ่อแม่ด้วยความกตัญญู	3
23 一子出家すれば九族天に生ず	ลูกหนึ่งคนออกบวช พ่อแม่ลูกหลานเก้าชั่วโคตรได้ไปสวรรค์	2
24 親に先立つは不孝	การตายก่อนพ่อแม่เป็นความอกตัญญู	1
25 養い得ては花の父母	น้ำฝนเปรียบดังพ่อแม่ผู้อุปการะเลี้ยงดูดอกไม้	9
26 三界の慈父	พระพุทธเจ้าทรงมีเมตตาต่อสรรพสัตว์ดุจพ่อ	3

ตารางที่ 3 แสดงความหมายของข้อความในวรรณกรรมประเภทคัมภีร์และจำนวนบทละครที่ใช้ข้อความดังกล่าว

ข้อความอธิบายตาราง

- 1 “ข้อความ” หมายถึง คำ วลีหรือประโยคที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับข้อความจากวรรณกรรม

ประเภทคัมภีร์

2 ตัวเลขหน้าข้อความตรงกับตัวเลขหน้าข้อความในวรรณกรรมประเภทคัมภีร์ในตารางที่ 1

ข้อความจากวรรณกรรม ประเภทคัมภีร์	ความหมาย	จำนวนบทละครที่ ใช้ข้อความ ดังกล่าว
1. 父母之恩云何可報…… 一世之恩尚復難報	พระคุณพ่อแม่จะตอบแทนได้อย่างไรกัน... พระคุณพ่อแม่ในหนึ่งชาติยากนักที่จะทดแทนได้	31
2. 夜鶴億子籠中.....	นกกระเรียนในรังส่งเสียงร้องคิดถึงลูกในยาม ค่ำคืน	15
3. 梁上有雙燕，翩翩雄 與雌。銜泥兩椽間，一巢 生四兒。四兒日夜長，索 食聲孜孜。青蟲不易捕， 黃口無飽期。觜爪雖欲 弊，心力不知疲。須臾千 來往，猶恐巢中飢。辛勤 三十日，母瘦雛漸肥。哺 哺教言語，一一刷毛衣。	บนคานบ้านมีนกนางแอ่นคู่หนึ่งบินอย่าง ว่องไวไปมาระหว่างซ้อทั้งสอง ในปากคาบดิน เลน ในรังมีลูกนก 4 ตัวถือกำเนิดมาและโตวัน โตคืน เสียงร้องเร่ร่ำขออาหารของลูกนกดัง ไม่เคยหยุดหย่อน ดักแต่ไม่สามารถหามาได้ ง่ายๆ แต่จงอยปากสีเหลืองของลูกนกไม่เคย เบื่อก่อนที่จะอ้าปากขออาหาร พ่อแม่แม่จะ ล้าทั้งขาและจงอยปากแต่ก็กลับไม่รู้จักเหน็ด จักเหนื่อย ประเดี๋ยวบินไปหาอาหาร ประเดี๋ยว บินกลับมาป้อนอาหารที่ขวิดแล้วขวิดแล้ว รว กับเกรงว่าลูกนกจะหิวโหย เหน็ดเหนื่อย เมื่อยล้าเป็นเวลา 30 วัน จนแม่แม่ผอมโซ ลูก นกทั้งโตและอ้วนกลม ทั้งสอนลูกพูด ทั้งใช้ชน ลูกจนงดงาม.....	7
4. 桓山之鳥生四子焉、 羽翼既成、將分于四海、 其母悲鳴而送之	ลูกนกสี่ตัวถือกำเนิดบนเขาหวนซานพอเติบโต จนปีกใหญ่กำลังจะบินสู่ท้องทะเล แม่แม่ร้อง ส่งลูกด้วยความอาลัย	4
5. 慈父恩高如山王。悲 母恩深如大海	พระคุณพ่อผู้เมตตาลูกสูงตั้งภูผา พระคุณแม่ผู้	4

	รักลูกลึกดังมหาสมุทร	
6. 伯瑜有過。其母笞之。泣。母曰、他日苔 未嘗泣、今泣何也。對曰、他日得罪笞、常痛。今母之力不能痛。是以泣。	บัวอวีทำผิดแม่เขาจึงเขียนตี บัวอวีร้องไห้ แม่ถามว่าเมื่อก่อนถึงถูกตีก็ไม่เคยร้องไห้เลยทำไมวันนี้จึงร้องไห้ บัวอวีตอบว่าวันก่อนๆ ที่ทำผิดแล้วถูกแม่ตีนั้นจะเจ็บ มาวันนี้แม่ไม่มีแรงตีลูกให้เจ็บแล้ว [แสดงว่าร่างกายแม่คงอ่อนแอลง] ลูกจึงร้องไห้	3
7. 故衣猶架上、殘藥尚頭邊 (ไม่เป็นโคะโตะวะสะ)	กวีไปจวี้อี้แค้นเคืองใจยาที่ยังเหลืออยู่หลังจากลูกป่วยตาย	2
8. 父慈、子孝 (เป็นประเภทที่ 3 ด้วย)	พ่อต้องเมตตาลูก ลูกต้องกตัญญูต่อพ่อ	2
9. 獅子ノ子落シ	พ่อสิงโตผลักลูกตกหน้าผา (เพื่อสอนให้แกร่งกล้า)	1
10. 侍ハ胎内ニテネギゴトヲ聞キ七歳ニテ敵ヲ討ツ	ลูกซามูไรได้ยินความปรารถนาของแม่ขณะยังอยู่ในครรภ์ พ่อเจ็ดขวบก็ไปฆ่าศัตรูพ่อ	6
11. 孝、道之美、百行之本也	ความกตัญญูประดับการดำรงในวิถีให้งดงาม เป็นบ่อเกิดแห่งความดีทั้งปวง	5
12. 一切男子是我父、一切女人是我母	จงปฏิบัติต่อผู้ชายทุกคนเช่นเดียวกับที่ปฏิบัติต่อพ่อ และจงปฏิบัติต่อผู้หญิงทุกคนเช่นเดียวกับที่ปฏิบัติต่อแม่ (เพราะมนุษย์เวียนว่ายตายเกิดมาหลายชาติภพและเคยเป็นพ่อแม่ลูกกันมาในชาติภพก่อน)	3
13. 一子成道、九族生天	ลูกหนึ่งคนออกบวชพ่อแม่ลูกหลานเก้าชั่วโคตรได้ไปสวรรค์	2
14. 子不報父讐非子也 (ไม่เป็นโคะโตะวะสะ)	ลูกที่ไม่แก้แค้นให้พ่อไม่ใช่ลูก	2
15. 烏有返報食、鳩有三枝礼	ลูกนกกาเคี้ยวอาหารป้อนพ่อแม่ด้วยความกตัญญู นกพิราบเกาะกิ่งไม้ที่ต่ำกว่าพ่อแม่ 3	2

	กึ่ง (แสดงความนอบน้อมมากตัญญู)	
16. 鳩有三枝之孝歸雁不乱列、孝羊跪吞乳	นกพิราบเกาะกิ่งไม้ที่ต่ำกว่าพ่อแม่ 3 กิ่ง (แสดงความนอบน้อมมากตัญญู) ห่านป่าไม่บินชนหน้าพ่อแม่ ลูกแกะคุกเข่าลงกินนมจากอกแม่	1
17. 親ニ先立ツハ不幸	การตายก่อนพ่อแม่ นับเป็นความอกตัญญู	1
18. 草樹皆告雨露之恩	เหล่าต้นหญ้าต้นไม้ล้วนบอกให้รู้ถึงบุญคุณของน้ำฝนและน้ำค้าง	9
19. 迎春作変、将希雨露之恩	วันแรกแห่งฤดูใบไม้ผลิ [ดอกบ๊วย] พลับเปลี่ยนสีสิ้น กำลังจะรอรับการเลี้ยงดูพุ่มพักของน้ำฝนและน้ำค้าง	9
20. 一切ノ卉木叢林及ビ諸ノ葉草ニ雨フルニ	เหล่าต้นหญ้ากอไม้ต้นไม้ทุกทั้งไม้สมุนไพรทั้งหลาย ยามเมื่อฝนตก (ได้รับความชุ่มชื้นพร้อมที่จะเจริญเติบโตเป็นพรรณไม้แต่ละชนิดตามเมล็ดพันธุ์)	9
21. 養得自為花父母	น้ำฝนเปรียบดังพ่อแม่ของดอกไม้	9
22. 為衆生之父	พระพุทธเจ้าทรงมีเมตตาต่อสรรพสัตว์ดุจพ่อ	3

ตารางที่ 4 แสดงความหมายของข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นวะบุณและจำนวนบทละครที่ใช้ข้อความดังกล่าว

ข้อความอธิบายตาราง

1 “ข้อความ” หมายถึง คำ วลีหรือประโยคที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับข้อความจากวรรณกรรมประเภทวะบุณ

2 ตัวเลขหน้าข้อความตรงกับตัวเลขหน้าข้อความจากวรรณกรรมประเภทวะบุณในตารางที่ 1

ข้อความจากวรรณกรรมประเภทวะบุณ	ความหมาย	จำนวนบทละครที่ปรากฏข้อความ
1. 親の親ぞ今はゆかしき時鳥はや鶯のこは子なりけり	พ่อแม่อยากพบหน้าลูกแล้วหนอ ลูกนกโอะโตะโตะจิงชูที่นกอุจุงุชิซึเลี้ยงไว้ บัดนี้จะกลายมาเป็นลูกนกโอะโตะโตะจิงชูแล้ว	4

2. 鶯のかひこの中に、霍公獨り生まれてしが父に似ては鳴かず しが母に似ては鳴かず	ท่ามกลางไข่ของนกอุจึอุจึมีลูกนกโอะโตะโตะจิซุฟักเป็นตัวอยู่ตัวหนึ่ง ดูเหมือนเจ้าจะร้องไม่เหมือนพ่อนกอุจึอุจึ ดูเหมือนเจ้าจะร้องไม่เหมือนแม่นกอุจึอุจึ	1
3. 人の親の心は闇にあらねども子を思ふ道に迷ひぬるかな	พ่อแม่หลงอยู่ในความมืดมืดด้วยความรักลูก	23
4. 知るらめや子を思ふやみの夜の鶴我世ふけ行く霜になくとは	จะเข้าใจใหม่หนอความรักของนกกระเรียนที่ส่งเสียงร้องคิดถึงลูกในยามค่ำคืนที่น้ำค้างแข็งลงขณะดึกสงัด	17
5. 白銀も黄金も玉も何せんにまされる宝子にしかめやも	แม้แต่อัญมณีเงินหรือทองจะมีค่าเหนือกว่าลูกหรือ	4
6. 里近く山路の末はなりにけり野飼の牛の子を思ふ声	ใกล้ๆ หมู่บ้านทางเดินบนเขาสิ้นสุดลง เสียงร้องคิดถึงลูกของวัวในทุ่ง	3
7. たらちねの親の飼ふ繭の黛のごもりいぶせくもあるか妹の逢はずて	รู้สึกคับข้องใจยามมีอาจพบหน้านางที่แม่เฝ้าหวงและเก็บตัวไว้ราวกับตัวอ่อนในรังใหม่	1
8. 世の中にさらぬ別れのなくもがな千代もと祈る人の子のため	อยากให้โลกนี้ไม่มีการตายจากกันเลยเพื่อลูกที่อธิษฐานให้พ่อแม่มีอายุยืนพันปี	2
9. かぞいろはいかにあはれとおもふらん三年になりぬ足た々ずして	พ่อแม่จะรู้สึกเศร้าโศกปานใด สามปีแล้วที่มิได้ย่างกรายไป	1

บทละครบางเรื่องใช้ข้อความเดียวกันมากกว่า 1 ครั้ง¹⁶ เช่น โอะยะโกะ วะ อิซเซะ ปรากฏในเรื่อง อิโตะมะทะซุ 2 ครั้ง เรื่อง โริงโอะ 3 ครั้ง ทำให้ข้อความนี้ปรากฏในบทละครจำนวน 31 เรื่องแต่จำนวนครั้งที่ปรากฏคือ 34 ครั้ง¹⁷ คณะผู้วิจัยได้รวมจำนวนครั้งของการอ้างอิงข้อความประเภทต่างๆ และสรุปเป็นตารางดังนี้

ตารางที่ 5 แสดงจำนวนครั้งของการอ้างอิงโอะโตะวะสะะ วรรณกรรมประเภทคัมภีร์และวะบุณ¹⁸

ประเภทของ	จำนวนครั้งของการอ้างอิง	รวม
-----------	-------------------------	-----

¹⁶ ดูรายละเอียดจำนวนครั้งที่คำกล่าวปรากฏในบทละครโนจากตารางในภาคผนวก 2,3 และ 4

¹⁷ ดูภาคผนวก 2 ประเภทที่ 1 หัวข้อที่ 1

¹⁸ ที่มาของจำนวนครั้งในตารางนี้ปรากฏในภาคผนวก 2-8

บทละคร	โคะโตะวะสะ	คัมบุน	วะบุน	(ครั้ง)
1 現・室	49	29	18	96
2 現	2	2	0	4
3 番・室	56	45	16	117
4 番	57	30	22	109
รวม (ครั้ง)	164	106	56	326

หมายเหตุ 1 現・室 หมายถึง บทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและแต่งในสมัยมุโระมะชิ

2 現 หมายถึง บทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและแต่งในสมัยอื่น

3 番・室 หมายถึง บทละครที่**ไม่**อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและแต่งในสมัยมุโระมะชิ

4 番 หมายถึง บทละครที่**ไม่**อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและแต่งในสมัยอื่น

ในตารางที่ 5 มีการอ้างอิงข้อความที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะมากที่สุดคือ 164 ครั้ง รองลงมาคือวรรณกรรมประเภทคัมบุน 106 ครั้ง ส่วนวรรณกรรมประเภทวะบุนมีจำนวนครั้งของการอ้างอิงน้อยที่สุดเพียง 56 ครั้ง สัดส่วนจำนวนครั้งของการอ้างอิงนี้มีความสัมพันธ์กับจำนวนหัวข้อของข้อความประเภทต่างๆ กล่าวคือ ข้อความที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะมีจำนวนหัวข้อมากที่สุดรวม 26 หัวข้อ ข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมบุนมี 22 หัวข้อ ส่วนข้อความจากวรรณกรรมประเภทวะบุนมีน้อยที่สุดเพียง 9 หัวข้อ

3.6 คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก กับบทละครโนที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน

3.6.1 คำกล่าวที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ

คณะผู้วิจัยได้สำรวจคำกล่าวที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะจำนวน 26 หัวข้อในบทละครและพบว่าโคะโตะวะสะจำนวน 18 หัวข้อที่ปรากฏทั้งในบทละครที่อยู่และ**ไม่**อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน โคะโตะวะสะที่ปรากฏเฉพาะในบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันมีเพียงหัวข้อเดียวเท่านั้นคือหัวข้อที่ 18 獅子の子落し ส่วนโคะโตะวะสะที่ปรากฏเฉพาะในบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันมีจำนวน 7 หัวข้อ **เรื่องนี้แสดงถึงความสำคัญของบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน**

โคะโตะวะสะที่ปรากฏทั้งในบทละครที่อยู่และ**ไม่**อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน 18

หัวข้อ¹⁹ ได้แก่

1 親子は一世	2 子は三界の首枷
3 鶯のかひごの中の子規	4 子は親に似る
7 人の親は子故の闇に迷う	8 焼け野の雉夜の鶴
9 親は千里を行けども子を忘れず	10 梁の燕
11 子ほどの宝なし	12 四鳥の別れ
13 父の恩は山より高く、母の徳は海より深し	15 打たれても親の杖
19 侍は胎内にてねぎごとを聞き七歳にて敵を討つ	21 一切の男子をば生々の父とたのみ、よろずの女人を生々の母と思え
22 鳩に三枝の礼、鳥に反哺の孝あり	23 一子出家すれば九族天に生ず
25 養い得ては花の父母	26 三界の慈父

โคะโตะวะสะที่ปรากฏเฉพาะในบทละครที่**ไม่**อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน 7 หัวข้อ ได้แก่

5 子を知らんとせばその親を見よ	6 主の仰せには親の首を切る
14 親の思う程子は思わぬ	16 父は慈子は孝
18 いとおしき子を杖に教えよ	20 孝は百行の本
24 親に先立つは不孝	

3.6.2 คำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์

ผลการสำรวจคำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์จำนวน 22 หัวข้อในบทละครพบว่า มีข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์จำนวน 16 หัวข้อที่ปรากฏทั้งในบทละครที่อยู่และ**ไม่**อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน ส่วนที่ปรากฏในบทละครที่**ไม่**อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันมีจำนวน 6 หัวข้อ

ข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์ที่ปรากฏทั้งในบทละครที่อยู่และ**ไม่**อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน 16 หัวข้อ ได้แก่

1 父母之恩云何可報……一世之恩尚復難報	2 夜鶴億子籠中……
3 梁の燕	4 桓山之鳥生四子鶯、羽翼既成、將分于四海、其母悲鳴而送之
5 慈父恩高如山王。悲母恩深如大海	6 説苑日ハク、伯瑜過チ有リテ、其ノ母之ヲ答ツトキ泣ク。母日ハク、地日答チシニ、未嘗ダテ泣カズ、今泣クハ何ゾヤト。対ヘテ日ハク、地日罪ヲ得テ答タレントキハ痛メリ、今母ノ力痛ムルコト能ハズ、是ヲ似テ泣クト
7 故衣猶架上、殘藥尚頭邊	10 侍ハ胎内ニテネギゴトヲ聞キ七歳ニテ敵ヲ討ツ

¹⁹ ตัวเลขหน้าข้อความในรายงานผลการวิจัยฉบับนี้ จะตรงกันทุกครั้งตั้งแต่ตารางที่ 1

1 2 一切男子是我父、一切女人是我母	1 3 一子成道、九族生天
1 5 烏有返報食、鳩有三枝礼	1 8 草樹皆告雨露之恩
1 9 迎春作变、将希雨露之恩	2 0 一切ノ卉木叢林及ビ諸ノ薬草ニ雨フルニ
2 1 養得自為花父母	2 2 為衆生之父

ข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์ที่ปรากฏเฉพาะในบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน 6 หัวข้อ ได้แก่

8 父慈、子孝	9 獅子ノ子落シ
1 1 孝、道之美、百行之本也	1 4 子不報父讐非子也
1 6 鳩有三枝之孝歸雁不乱列、孝羊跪吞乳	1 7 親ニ先立ツハ不幸

3.6.3 คำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทะบุน

ผลการสำรวจคำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทะบุนจำนวน 9 หัวข้อในบทละครพบว่า มีข้อความจากวรรณกรรมประเภทะบุนจำนวน 6 หัวข้อที่ปรากฏทั้งในบทละครที่อยู่และไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน ข้อความจากวรรณกรรมประเภทะบุนที่ปรากฏเฉพาะในบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันมี 2 หัวข้อ ได้แก่ หัวข้อที่ 2 鶯のかひこの中に、霍公獨り生まれて、しが父に似ては鳴かず、しが母に似ては鳴かず และหัวข้อที่ 7 たらちねの親の飼ふ繭の黛のごもりいぶせくもあるか妹の逢はずて

ข้อความจากวรรณกรรมประเภทะบุนที่ปรากฏทั้งในบทละครที่อยู่และไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน 6 หัวข้อ ได้แก่

1 親の親ぞ今はゆかしき時鳥はや鶯のこは子なりけり	3 人の親の心は闇にあらねども子を思ふ道に迷ひぬるかな
4 知るらめや子を思ふやみの夜の鶴我世ふけ行く霜になくとは。	5 白銀も黄金も玉も何せんにまされる宝子にしかめやも
6 里近く山路の末はなりにけり野飼の牛の子を思ふ声	8 世の中にさらぬ別れのなくもがな千代もと祈る人の子のため

ส่วนข้อความจากวรรณกรรมประเภทะบุนที่ปรากฏเฉพาะในบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน มีเพียงหัวข้อเดียวเท่านั้น ได้แก่ 9 かぞいろはいかにあはれとおもふらん三年になりぬ足た々ずして

3.7 คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก กับข้อความอธิบายเพิ่มเติมในบทละครโน

งานวิจัยนี้สำรวจบทละครฉบับตีพิมพ์ในชุดหนังสือรวมบทละครโนที่มีในปัจจุบัน จำนวนทั้งสิ้น 12 ชุด รวม 66 เล่ม โดยชุดที่ปรากฏข้อความอธิบายเพิ่มเติมมี 7 ชุด รวม 17 เล่ม ส่วนอีก 5 ชุดไม่ปรากฏข้อความอธิบายเพิ่มเติม รายชื่อชุดหนังสือรวมบทละครโนที่ปรากฏข้อความอธิบายเพิ่มเติม ได้แก่

- 1 伊藤正義 (1988, 1997, 1995) 『謡曲集』上～下 新潮日本古典集成 新潮社 (2

เล่ม) ต่อไปจะเรียกโดยย่อว่า 『新潮』

- 2 小山弘志・佐藤健一郎 (2003) 『謡曲集』 ①～② 小学館 (2 เล่ม) ต่อไปจะเรียกโดยย่อว่า 『小学館』 ใหม่
- 3 小山弘志・佐藤喜久雄・佐藤健一郎 (1979) 『謡曲集』 一～二 日本古典文学全集 小学館 (2 เล่ม) ต่อไปจะเรียกโดยย่อว่า 『小学館』 เก่า
- 4 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観』 明治書院 (5 เล่ม) ต่อไปจะเรียกโดยย่อว่า 『大観』
- 5 西野春雄 (2003) 『謡曲百番』 新日本古典文学大系 岩波書店 (1 เล่ม) ต่อไปจะเรียกโดยย่อว่า 『百番』
- 6 芳賀矢一・佐々木信綱 (1914～1915) 『校註 謡曲叢書』 1～3 博文館 (3 เล่ม) ต่อไปจะเรียกโดยย่อว่า 『叢』
- 7 横道万里雄・表章 (1960, 1967) 『謡曲集』 上～下 日本古典文学大系 岩波書店 (2 เล่ม) ต่อไปจะเรียกโดยย่อว่า 『岩波』

ข้อความอธิบายเพิ่มเติมที่ปรากฏในชุดหนังสือรวมบทละครโนเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาบทละคร ข้อสังเกตประการหนึ่งที่คณะผู้วิจัยเห็นว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจคือ ข้อความอธิบายเพิ่มเติมบางแห่งระบุชัดเจนว่าคำกล่าวนั้นเป็นโคะโตะวะสะ ขณะที่บางแห่งเป็นเพียงการอธิบายความหมายเท่านั้น งานวิจัยนี้แบ่งประเภทของเนื้อหาในข้อความอธิบายเพิ่มเติมเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. ข้อความอธิบายทั่วไป
2. ระบุชื่อวรรณกรรมประเภทแหล่งที่มาอย่างชัดเจน
3. ระบุว่า เป็นโคะโตะวะสะ
4. กล่าวถึงชื่อวรรณกรรมแต่ไม่ระบุว่า เป็นแหล่งที่มาอย่างชัดเจน

ตารางที่ 6 จำนวนข้อความอธิบายเพิ่มเติมประเภทต่างๆ

ชื่อชุดหนังสือ	จำนวนข้อความอธิบายเพิ่มเติม				รวม
	ประเภท 1	ประเภท 2	ประเภท 3	ประเภท 4	
1 『新潮』	19	7	5	15	46
2 『小学館』 ใหม่	8	9	4	11	32

3 『小学館』 เก่า	8	6	4	6	24
4 『大観』	24	24	8	18	74
5 『百番』	19	6	6	17	48
6 『叢』	5	-	1	24	30
7 『岩波』	20	6	5	6	37
รวม	103	58	33	97	291

ชุดหนังสือรวมบทละครโนที่ปรากฏข้อความอธิบายเพิ่มเติม 7 ชุดข้างต้นนี้เกือบทั้งหมดเป็นชุดหนังสือที่รวมบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน มีเพียง 『叢』 เท่านั้นประเภทชุดหนังสือที่รวมบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและเป็นเพียงชุดเดียวที่ไม่มีข้อความอธิบายเพิ่มเติมประเภทที่ 2

ข้อความอธิบายเพิ่มเติมประเภทที่ 1 ซึ่งเป็นการอธิบายทั่วไปของชุดหนังสือส่วนใหญ่มีจำนวนมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับประเภทอื่นๆ ยกเว้น 『小学館』 ใหม่และ 『叢』 ที่มีข้อความอธิบายเพิ่มเติมประเภทที่ 4 มากที่สุดและ 『大観』 มีประเภทที่ 1 และ 2 เท่ากัน ส่วนประเภทที่ 3 ซึ่งเป็นการระบุว่า เป็นโคะโตะวะสะของชุดหนังสือส่วนใหญ่มีจำนวนน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับประเภทอื่นๆ การที่ข้อความอธิบายเพิ่มเติมประเภทที่ 3 ในชุดหนังสือต่างๆ โดยเฉลี่ยแล้วน้อยกว่าประเภทอื่นนั้นเป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งเพราะงานวิจัยนี้ได้สำรวจคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกประเภทต่างๆ แล้วพบว่า โคะโตะวะสะมีสัดส่วนมากกว่าวรรณกรรมประเภทคัมภูนและวะบุน แต่ชุดหนังสือต่างๆ ส่วนใหญ่กลับมีข้อความอธิบายเพิ่มเติมที่ระบุว่า เป็นโคะโตะวะสะน้อยกว่าระบุชื่อวรรณกรรมต่างๆ ประเภทคัมภูนและวะบุน ผลการสำรวจคำกล่าวที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะจำนวน 26 หัวข้อพบว่า มีเพียง 6 หัวข้อเท่านั้นที่ชุดหนังสือต่างๆ ระบุว่า เป็นโคะโตะวะสะ ส่วนอีก 20 หัวข้อไม่ได้ระบุว่า เป็นโคะโตะวะสะ

คำกล่าวที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะที่ชุดหนังสือต่างๆ ระบุว่า เป็นโคะโตะวะสะ รวม 6 หัวข้อ ได้แก่

1 親子は一世	2 子は三界の首枷
8 焼け野の雉夜の鶴	9 親は千里を行けども子を忘れず
15 打たれても親の杖	19 侍は胎内にてねぎごとを聞き七歳にて敵を討つ

คำกล่าวที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะที่ชุดหนังสือต่างๆ ไม่ได้ระบุว่า เป็นโคะโตะวะสะ รวม 20 หัวข้อ แบ่งเป็นสองกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรก คำกล่าวในชุดหนังสือที่ไม่มีข้อความอธิบายเพิ่มเติม รวม 6 หัวข้อ ได้แก่

5 子を知らんとせばその親を見よ	14 親の思う程子は思わぬ
16 父は慈子は孝	18 いとおしき子を杖に教えよ
20 孝は百行の本	24 親に先立つのは不孝

กลุ่มที่สอง คำกล่าวในชุดหนังสือที่มีข้อความอธิบายเพิ่มเติม รวม 14 หัวข้อ ได้แก่

3 鶯のかひごの中の子規	4 子は親に似る
6 主の仰せには親の首を切る	7 人の親は子故の闇に迷う
10 梁の燕	11 子ほどの宝なし
12 四鳥の別れ	13 父の恩は山より高く、母の徳は海より深し
18 獅子の子落とし	21 一切の男子をば生々の父とたのみ、よろずの 女人を生々の母と思え
22 鳩に三枝の礼、烏に反哺の孝あり	23 一子出家すれば九族天に生ず
25 養い得ては花の父母	26 三界の慈父

3.8 ข้อความอธิบายเพิ่มเติม : กรณีศึกษา 養い得ては花の父母

養い得ては花の父母 เป็นโคะโตะวะสะประเภทที่นำความสัมพันธ์หรือความรักของพ่อแม่ลูกไปกล่าวเป็นความเปรียบกับกรณีอื่นๆ และเป็นข้อความจากรรณกรรมประเภทคัมภูนด้วย ความหมายของโคะโตะวะสะหัวข้อที่ 25 คือการอุปการะเลี้ยงดูดังพ่อแม่ของดอกไม้ โคะโตะวะสะนี้มีความสัมพันธ์กับโคะโตะวะสะที่ว่า 雨は花の父母 ซึ่งแปลว่าน้ำฝนเปรียบดังพ่อแม่ผู้อุปการะเลี้ยงดูดอกไม้ และมีความสัมพันธ์กับวลีที่ว่า 雨露の恩 ซึ่งแปลว่าบุญคุณของน้ำฝนและน้ำค้าง เมื่อพิจารณาความหมายโดยรวมของทั้ง 3 ข้อความคือ 1) 養い得ては花の父母 2) 雨は花の父母 และ 3) 雨露の恩 แล้วจึงหมายถึงบรรดาพืชพรรณเจริญเติบโตและผลิดอกได้โดยอาศัยความชุ่มชื้นจากน้ำฝนและน้ำค้าง ดังนั้นน้ำฝนและน้ำค้างจึงเปรียบดังพ่อแม่ของดอกไม้นี้ โคะโตะวะสะ 養い得ては花の父母 ปรากฏในวรรณกรรมหลายแหล่งเช่น วรรณกรรมวะกันโรอะอิฉุ 『和漢朗詠集』 และอื่นๆ บทละครโนบางเรื่อง ปรากฏคำกล่าว 養い得ては花の父母 ควบคู่กับคำว่า 雨露 เช่นเรื่อง โยโร 「養老」 ขณะที่บทละครโนบางเรื่องปรากฏเฉพาะวลีที่ว่า 雨露の恩 เช่น อะมะ 「^{あま}海人」

บทละครที่อ้างอิงโคะโตะวะสะหัวข้อที่ 25 และ/หรือวลีที่มีความหมายสัมพันธ์กันปรากฏในชุดหนังสือรวมบทละครโน 7 ชุด ผลการสำรวจจำนวนข้อความอธิบายเพิ่มเติมในทั้ง 7 ชุดพบว่า 6 ใน 7 ชุด (ยกเว้น 『叢』) มีข้อความอธิบายทั่วไปซึ่งจัดอยู่ในข้อความอธิบายเพิ่มเติมประเภทที่ 1 ชุดหนังสือที่มีข้อความอธิบายเพิ่มเติมประเภทที่ 2 คือระบุชื่อวรรณกรรมที่เป็นแหล่งที่มาอย่างชัดเจนมี 5 ชุด ได้แก่ 『新潮』 『小学館』 ใหม่ 『小学館』 เก่า 『大観』 และ 『百番』 แต่ไม่มีชุดหนังสือใดเลยที่มีข้อความอธิบายเพิ่มเติมประเภทที่ 3 คือระบุว่าหัวข้อที่ 25 นี้เป็นโคะโตะวะสะ อย่างไรก็ตามทุกชุดหนังสือมี

ข้อความอธิบายเพิ่มเติมประเภทที่ 4 คือกล่าวถึงชื่อวรรณกรรมแต่ไม่ระบุว่าเป็นแหล่งที่มาอย่างชัดเจน

ตารางที่ 7 จำนวนข้อความอธิบายเพิ่มเติมประเภทต่างๆของโคะโตะวะสะหั่วข้อที่ 25 養い得ては花の父母 และ/หรือวลีที่มีความหมายสัมพันธ์กัน

ชื่อชุดหนังสือ	จำนวนข้อความอธิบายเพิ่มเติม				รวม
	ประเภท 1	ประเภท 2	ประเภท 3	ประเภท 4	
『新潮』	3	3	-	2	8
『小学館』 ใหม่	2	3	-	2	7
『小学館』 เก่า	2	1	-	3	6
『大観』	1	3	-	1	5
『百番』	3	1	-	2	6
『叢』	-	-	-	4	4
『岩波』	2	-	-	2	4
รวม	13	11	0	16	40

คำกล่าวที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะหั่วข้อที่ 25 และ/หรือวลีที่มีความหมายสัมพันธ์กันปรากฏในบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน 3 เรื่องได้แก่ อะมะ ^{あま}「海人」 ยูยะ ^{ゆや}「熊野」 และ โยโร ^{よろろ}「養老」 และบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน 6 เรื่องได้แก่ อินะบุเนะ ^{いなぶね}「稲舟」 อมโบไซะงะ ^{おんぼうそが}「御坊曾我」 เคียวกะกุโด ^{きょうかくどう}「経書堂」 ฌิกิจิโมะโนะงุรุอิ ^{しきじものぐるい}「敷地物狂」 เซ็นจิจิ ^{せんじぢ}「千手寺」 และ ซะโฮะงะวะ ^{さほがわ}「佐保川」 โดย 5 ใน 6 เรื่องหลังนี้ปรากฏในชุดหนังสือ『叢』 ยกเว้นเรื่อง อมโบไซะงะ ^{おんぼうそが}「御坊曾我」 เท่านั้นที่ปรากฏในชุดหนังสือ มิกันโยเกียวกุฉุ ^{みかんよげียวくぢ}『未刊謡曲集』 ซึ่งเป็นชุดหนังสือที่ไม่มีข้อความอธิบายเพิ่มเติม บทละครที่ปรากฏในชุดหนังสือ『叢』 จำนวน 5 เรื่องนั้นมีเรื่อง อินะบุเนะ ^{いなぶね}「稲舟」 เพียงเรื่องเดียวที่ไม่มีข้อความอธิบายเพิ่มเติม ส่วนอีก 4 เรื่องได้แก่ เคียวกะกุโด ^{きょうかくどう}「経書堂」 ฌิกิจิโมะโนะงุรุอิ ^{しきじものぐるい}「敷地物狂」 เซ็นจิจิ ^{せんじぢ}「千手寺」 และ ซะโฮะงะวะ ^{さほがわ}「佐保川」 มีข้อความอธิบายเพิ่มเติมประเภทที่ 4 คือกล่าวถึงชื่อวรรณกรรม ะกันโรอะอิฉุ ^{あま}『和漢朗詠集』 แต่ไม่ระบุว่าเป็นแหล่งที่มาอย่างชัดเจน

บทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน 3 เรื่องได้แก่ อะมะ ^{あま}「海人」 ยูยะ ^{ゆや}「熊野」 และ โยโร

「養老」ปรากฏในชุดหนังสือรวมบทละครโนโดยเรื่อง อะมะ 「海人」 และ ยูยะ 「熊野」 ปรากฏในชุดหนังสือรวมบทละครโน 6 ชุดได้แก่ 『新潮』 『小学館』 ใหม่ 『小学館』 เก่า 『大観』 『百番』 และ 『岩波』 แต่เรื่อง โยโร 「養老」 ปรากฏใน 5 ชุดเท่านั้น คือไม่ปรากฏใน 『新潮』 ส่วนข้อความอธิบายเพิ่มเติมของบทละครแต่ละเรื่องในแต่ละชุดหนังสือรวมบทละครโนมีความแตกต่างกันหลายประเด็น²⁰ ดังนี้

ชุดหนังสือ 『新潮』 ระบุอย่างชัดเจนว่าวรรณกรรม ะกันโรอะะอิฉุ 『和漢朗詠集』 เป็นแหล่งที่มาของ 雨露の恩 ที่ปรากฏในเรื่อง อะมะ 「海人」 แต่ในเรื่อง ยูยะ 「熊野」 ซึ่งปรากฏข้อความว่า 雨露の恵み 養ひ得ては花の父母たり มีข้อความอธิบายเพิ่มเติมที่ระบุอย่างชัดเจนว่าบทกวีของ มินะโมะโตะ โนะ ฌิตะงิ 源順 [Minamoto no Shitagou] (ค.ศ.911-983) ในวรรณกรรมสนโซมอนสุอิ 『本朝文粹』 [Honchoumonzui]²¹ เป็นแหล่งที่มาของ 雨露の恩 และกล่าวถึงชื่อวรรณกรรมอื่นได้แก่ ะกันโรอะะอิฉุ 『和漢朗詠集』 และ ฮกเกะเกียว 『法華経』 [Hokkekyou]²² แต่ไม่ระบุว่าเป็นแหล่งที่มาอย่างชัดเจน

ชุดหนังสือ 『小学館』 ใหม่ กล่าวถึงชื่อวรรณกรรม ะกันโรอะะอิฉุ 『和漢朗詠集』 แต่ไม่ระบุอย่างชัดเจนว่าเป็นแหล่งที่มาของ 雨露の恩 ที่ปรากฏในเรื่อง อะมะ 「海人」 แต่ในเรื่อง ยูยะ 「熊野」 มีข้อความอธิบายเพิ่มเติมที่ระบุอย่างชัดเจนว่า ฮกเกะเกียว 『法華経』 เป็นแหล่งที่มาของ 雨露の恵み และ ะกันโรอะะอิฉุ 『和漢朗詠集』 เป็นแหล่งที่มาของ 養ひ得ては花の父母 และกล่าวถึง สนโซมอนสุอิ 『本朝文粹』 แต่ไม่ระบุว่าเป็นแหล่งที่มาอย่างชัดเจนของ 雨露の恵み ส่วนเรื่อง โยโร 「養老」 ซึ่งปรากฏข้อความว่า 養ひ得ては、花の父母 มีข้อความอธิบายเพิ่มเติมที่ระบุแหล่งที่มาอย่างชัดเจนว่าเป็นวรรณกรรม ะกันโรอะะอิฉุ 『和漢朗詠集』

ชุดหนังสือ 『小学館』 เก่า มีข้อความอธิบายเพิ่มเติมคล้ายกับชุดหนังสือ 『小学館』 ใหม่ ยกเว้นเรื่อง ยูยะ 「熊野」 ที่ชุดหนังสือ 『小学館』 เก่า ไม่ได้กล่าวถึง ฮกเกะเกียว 『法華経』 เลย และเรื่อง โยโร 「養老」 ที่ชุดหนังสือ 『小学館』 เก่า กล่าวถึงชื่อวรรณกรรม ะกันโรอะะอิฉุ 『和漢朗詠集』 แต่ไม่

²⁰ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับข้อความอธิบายเพิ่มเติมของบทละครเรื่องต่างๆ ในภาคผนวกที่ 9

²¹ ชื่อชุมนุมบทกวีร้อยแก้วจีน โดยเน้นงานร้อยแก้ว เรียบเรียงโดย ฟุจิวะระ โนะ อะกิฮิระ 藤原明衡 [Fujiwara no Akihira] (ค.ศ. 989-1066)

²² หรือออกเสียงว่าโฮะเกะเกียว [Hokekyou] ก็ได้ หมายถึง สัทธรรมมุนดริกสูตรซึ่งเป็นพระสูตรสำคัญในศาสนาพุทธนิกายเท็นดะอิและนิจิเร็นของญี่ปุ่น

ระบุว่าเป็นแหล่งที่มาอย่างชัดเจน

ชุดหนังสือ『大観』ระบุอย่างชัดเจนว่า 雨露の恩 ที่ปรากฏในเรื่อง อะมะ「海人」อ้างอิงจาก บทกวีของ 源順 แต่ไม่ได้ระบุว่าบทกวีนั้นปรากฏในวรรณกรรมใด ในเรื่อง ยูยะ「熊野」กล่าวถึงบทกวีของ 源順 ในวรรณกรรม สนโซมนสุอิ 『本朝文粹』 โดยไม่ระบุว่าเป็นแหล่งที่มาของ 雨露の恩 อย่างชัดเจน แต่ระบุว่าวรรณกรรม ะกันโรอะะอิฉุ 『和漢朗詠集』 เป็นแหล่งที่มาของ 養ひ得ては花の父母 ซึ่งสอดคล้องกับข้อความอธิบายเพิ่มเติมในเรื่อง โยโร 「養老」 ที่ระบุเช่นกันว่าวรรณกรรม ะกันโรอะะอิฉุ 『和漢朗詠集』 เป็นแหล่งที่มาของ 養ひ得ては花の父母

ชุดหนังสือ『百番』กล่าวถึงชื่อวรรณกรรม ะกันโรอะะอิฉุ 『和漢朗詠集』 โดยไม่ระบุว่าเป็นแหล่งที่มาของ 雨露の恩 ที่ปรากฏในเรื่อง อะมะ「海人」 แต่ในเรื่อง ยูยะ「熊野」กล่าวถึงชื่อวรรณกรรมประเภทคัมภูน สนโซมนสุอิ 『本朝文粹』 โดยไม่ระบุว่าเป็นแหล่งที่มาของ 雨露の恩 และกล่าวถึงชื่อวรรณกรรม ะกันโรอะะอิฉุ 『和漢朗詠集』 โดยไม่ระบุว่าเป็นแหล่งที่มาของ 養ひ得ては花の父母 ส่วนในเรื่อง โยโร 「養老」 ระบุชัดเจนว่าวรรณกรรม ะกันโรอะะอิฉุ 『和漢朗詠集』 เป็นแหล่งที่มาของ 養ひ得ては花の父母

ชุดหนังสือ『岩波』มีข้อความอธิบายทั่วไปเกี่ยวกับ 雨露の恩 ทั้งที่ปรากฏในเรื่อง อะมะ「海人」และ ยูยะ「熊野」แต่กล่าวถึงชื่อวรรณกรรม ะกันโรอะะอิฉุ 『和漢朗詠集』 โดยไม่ระบุว่าเป็นแหล่งที่มาของ 養ひ得ては花の父母 ทั้งในเรื่อง ยูยะ「熊野」และ โยโร 「養老」

การที่ข้อความอธิบายเพิ่มเติมในชุดหนังสือรวมบทละครโน 7 ชุดได้แก่ 『新潮』 『小学館』ใหม่ 『小学館』เก่า 『大観』 『百番』 『叢』 และ 『岩波』 มีความแตกต่างกันหลายประเด็นดังกล่าวข้างต้นแสดงถึงความไม่สมบูรณ์ในตัวเองของชุดหนังสือ สาเหตุหนึ่งของความไม่สมบูรณ์นี้อาจเกิดจากผู้รวบรวมชุดหนังสือรวมบทละครโนไม่ได้ให้ความสำคัญกับการปรากฏคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก ซึ่งคล้ายกับบทความวิจัยบางบทที่ผู้เขียนไม่ให้ความสำคัญกับการอ้างอิงโคะโตะวะสะเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก เช่น บทความของ 齋藤 澄子 (2006)²³ ที่วิเคราะห์ความสามารถขั้นอัจฉริยะของผู้ประพันธ์บทละครเรื่อง ซุ มิตะงะวะวะ โดยผู้เขียนบทความให้ความสำคัญกับบทกวีที่อ้างอิงจากวรรณกรรมคลาสสิกเรื่อง อิ เซะโมะโนะงะตะริ 『伊勢物語』 [Ise monogatari] แต่ไม่ให้ความสำคัญกับการอ้างอิงบทกวีและโคะโตะ

²³ 齋藤 澄子 (2006) 「能楽「隅田川」における文学的構成と母親の子別れにみる 心理描写の

関係」『茨城キリスト教大学紀要. 1, 人文科学 (40)』pp. 73-88

วะสะเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกเท่าที่ควร

เนื่องจากชุดหนังสือรวมบทละครโนต่างๆ ขาดความสมบูรณ์ ดังนั้นหากนักวิจัย นักวิชาการหรือผู้สนใจบทละครโนทั่วไปศึกษาบทละครจากเพียงชุดใดชุดหนึ่งย่อมทำให้ขาดข้อมูลบางประการไป เช่น หากศึกษาโคะโตะวะสะที่ว่า 養い得ては花の父母 ในเรื่อง อะมะ 「海人」 ยูยะ 「熊野」 และ โยโร 「養老」 จากชุดหนังสือ 『岩波』 เท่านั้น จะไม่ทราบว่า 雨露の恩 เป็นส่วนหนึ่งของบทกวีของ 源順 ในวรรณกรรม ฮนโซมอนสุอิ 『本朝文粹』 ด้วย

กรณีศึกษา 養い得ては花の父母 ข้างต้นนี้เป็นตัวอย่างการวิเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นความไม่สมบูรณ์ของชุดหนังสือรวมบทละครโน หากพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับข้อความอธิบายเพิ่มเติมของโคะโตะวะสะอื่นๆ ซึ่งปรากฏในภาคผนวก 10 ก็ จะเห็นความไม่สมบูรณ์ของชุดหนังสือต่างๆ ในรูปแบบใกล้เคียงกัน เช่น โคะโตะวะสะหัวข้อที่ 1 親子は一世 ซึ่งความหมายคือความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูกดำรงอยู่เพียงชาติเดียว บทละครที่ปรากฏข้อความที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะนี้ปรากฏในชุดหนังสือรวมบทละครโน 7 ชุด แต่หากไม่ได้ศึกษาบทละครโนชุดหนังสือ 『新潮』 หรือ 『小学館』 ใหม่จะไม่รู้ว่าเรื่องราวเกี่ยวกับความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกมีเพียงชาติเดียว ระหว่างเจ้านายกับลูกน้องมีสามชาติได้ปรากฏในวรรณกรรมกิเกะอิกิ 『義経記』 [Gikeiki]²⁴ ด้วย และมีชุดหนังสือเพียง 3 ชุดเท่านั้นที่ระบุว่าข้อความนี้เป็นโคะโตะวะสะได้แก่ 『大観』 『新潮』 และ 『百番』 และอีกตัวอย่างหนึ่งของความไม่สมบูรณ์ของข้อความอธิบายเพิ่มเติมคือโคะโตะวะสะหัวข้อที่ 9 親は千里を行けども子を忘れず ซึ่งความหมายคือต่อให้ห่างไกลกันเป็นพันลี้ พ่อแม่ก็ยังรักและคิดถึงลูก ชุดหนังสือ 『大観』²⁵ และ 『叢』²⁶ ระบุว่าวรรณกรรม ฮะกุฉิมินจุ 『白氏文集』 เป็นแหล่งที่มาของโคะโตะวะสะนี้แต่ชุดหนังสือ 『岩波』²⁷ ระบุว่าข้อความดังกล่าวไม่ปรากฏในวรรณกรรมชิ้นนี้

ยิ่งกว่านั้น ชุดหนังสือเดียวกันบางครั้งมีข้อความอธิบายเพิ่มเติมแตกต่างกันเช่น ในข้อความอธิบายเพิ่มเติมของเรื่อง เซ็ตตะอิ 「攝待」 ชุดหนังสือ 『大観』 ระบุว่า 親子は一世 เป็นโคะโตะวะสะ แต่

²⁴ ชื่อวรรณกรรมบันทึกสงครามที่บรรยายประวัติของโยะฉิมิซุเนะ (ค.ศ.1169-1206) ไม่ทราบชื่อผู้เรียบเรียงหรือปีที่เรียบเรียงเสร็จ แต่คงเป็นประมาณช่วงต้นของสมัยมุโรมะชิ

²⁵ 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観』 明治書院 p. 1522

²⁶ 芳賀矢一・佐々木信綱 (1914~1915) 『謡曲叢書』 1~3 博文館 p. 116

²⁷ 横道萬里雄・表章 (1960, 1967) 『謡曲集』 上~下 日本古典文学大系 岩波書店 p. 454 補注

ในเรื่อง โทะกุซะ 「木賊」^{とくさ} ไม่มีข้อความอธิบายเพิ่มเติมใดๆ เลย และอีกตัวอย่างหนึ่งคือ โคะโตะวะสะ หัวข้อที่ 8 焼け野の雉夜の鶴 ซึ่งแปลว่านกยูงในทุ่งที่กำลังไหม้ นกกระเรียนในยามค่ำคืน ในชุดหนังสือ 『叢』 มีข้อความอธิบายเพิ่มเติมในเรื่อง ฮะรุชิเกะ 「治親」^{はるちか} โดยกล่าวถึงชื่อวรรณกรรม โมะกุเซ็นสะอิฉุ 『続千載集』 ซึ่งเป็นวรรณกรรมประเภทวะบุนและ ฮะกุฉิมินจุ 『白氏文集』 ซึ่งเป็นวรรณกรรมประเภทคัมภีร์ แต่ข้อความอธิบายเพิ่มเติมในเรื่อง ฮะมะนะระฉิ 「濱平直」^{はまならち} ปรากฏเพียงชื่อวรรณกรรม โมะกุเซ็นสะอิฉุ 『続千載集』 ส่วนในเรื่อง คะจิวะระสะรอน 「梶原座論」^{かじわらざろん} ปรากฏเพียงชื่อกวีคือไป๋จวีอี่ 白居易 เท่านั้น การที่ข้อความอธิบายเพิ่มเติมของแต่ละแห่งแตกต่างกันเช่นนี้อาจทำให้ผู้อ่านเข้าใจผิด โดยเฉพาะผู้อ่านที่ไม่เคยมีพื้นความรู้มาก่อนเลยว่ากวีที่ชื่อไป๋จวีอี่ 白居易 เป็นผู้เขียนวรรณกรรม ฮะกุฉิมินจุ 『白氏文集』

ความไม่สมบูรณ์ของชุดหนังสือรวมบทละครโน นอกจากจะทำให้ให้นักวิจัยหรือนักวิชาการที่ไม่ได้สำรวจชุดหนังสือครบทุกชุดขาดข้อมูลสำคัญบางประการแล้ว ยังอาจกล่าวได้ว่าความไม่สมบูรณ์ดังกล่าวมีส่วนสร้างความสับสนเช่น ชุดหนังสือ 『大観』 อธิบายความหมายของคำว่า 一〇世 ในเรื่อง ฮุ มิตะงะวะสะ 「隅田川」^{すみだがわ} ว่าหมายถึงความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกมีเพียงชาติปัจจุบันชาติเดียวและกล่าวถึงบทกวีบทหนึ่งของกวีชาวฮิโรชิมา 西行[Saigyō] ที่ปรากฏคำว่า 一〇世 การระบุข้อความอธิบายเพิ่มเติมเพียงเท่านี้ หากไม่พิจารณาความแตกต่างของวิธีการเขียนข้อความอธิบายเพิ่มเติมอย่างละเอียด ดังเช่นที่คณะผู้วิจัยนำข้อความอธิบายเพิ่มเติมมาวิเคราะห์และแยกเป็น 4 ประเภทแล้ว มีโอกาสที่ผู้อ่านอาจเกิดข้อสงสัยว่าบทกวีของ 西行 เป็นแหล่งที่มาของโคะโตะวะสะที่ว่า 親子は一世 ด้วยหรือไม่

ตัวอย่างของความไม่สมบูรณ์ของชุดหนังสือรวมบทละครโนดังกล่าวข้างต้น อาจทำให้กล่าวได้ว่าชุดหนังสือรวมบทละครโนที่มีข้อความอธิบายเพิ่มเติมรวมทั้งหมด 7 ชุดยังไม่น่าจะสามารถเป็นแหล่งข้อมูลที่สมบูรณ์เพียงพอ สำหรับการศึกษาบทละครโนในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้ โดยเฉพาะการนำเสนอข้อมูลเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างโคะโตะวะสะกับข้อความในบทละคร ยิ่งหากเป็นบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันด้วยแล้วยังมีข้อมูลจำนวนน้อยมากและมีข้อมูลที่ไม่สอดคล้องกันด้วย

บทที่ 4

พ่อแม่ลูกหนึ่งชาติ

4.1 ความนำ

จากการศึกษาตัวบทของบทละครโนในขอบเขตงานวิจัยนี้จำนวน 101 เรื่อง ด้วยการอ่านตัวบท และวิเคราะห์ความหมายอย่างละเอียด และศึกษาข้อความอธิบายเพิ่มเติมในบทละครเรื่องที่มีข้อความอธิบายเพิ่มเติม คณะผู้วิจัยได้พบข้อความในบทละครโนที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะที่ว่า โอะยะโกะวะ อิซเซะ 親子は一世 [Oyako wa isse] ซึ่งมีความหมายว่า “พ่อแม่ลูกหนึ่งชาติ” (บางครั้งจะกล่าวโดยย่อว่า “อ้างอิงคำว่า อิซเซะ”) จำนวน 31 เรื่อง¹ และเนื่องจากบางเรื่องอ้างอิงมากกว่าหนึ่งครั้ง จึงรวมจำนวนการอ้างอิงทั้งหมดเป็น 34 ครั้ง นับเป็นคำกล่าวที่มีจำนวนครั้งของการอ้างอิงมากที่สุดในงานวิจัยนี้

4.2 ความหมายของคำว่า อิซเซะ

ความหมายของคำว่า อิซเซะ ตามที่ปรากฏในพจนานุกรมภาษาญี่ปุ่นโบราณ (โคะโงะจิเต็น 古語辞典 [Kogojiten]) 3 เล่ม พบว่ามีรายละเอียดคล้ายกันดังนี้

เล่มที่หนึ่งคือพจนานุกรมของสำนักพิมพ์อิวะนะมิ 岩波書店 [Iwanami shoten] อธิบายความหมายของคำว่า อิซเซะ ไว้ 2 ความหมาย ดังนี้

- ① [仏] 前世・現世・来世の三世のうちの一つ。
- ② 一生。一生涯。²

- ① (พุทธศาสนา) หนึ่งใน 3 ชาติ ได้แก่ ชาติที่แล้ว ชาตินี้ ชาติหน้า
- ② ตลอดชีวิต ตลอดทั้งชาติ

เล่มที่สองคือพจนานุกรมของสำนักพิมพ์โอบุณะ 旺文社 [Oubunsha] อธิบายความหมายของคำว่า อิซเซะ ไว้ 3 ความหมาย ดังนี้

¹ อาจนับเป็น 32 เรื่องได้ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 6 หัวข้อ 6.1.5

² 大野晋・佐竹昭広・前田金五郎 (2002) 『岩波 古語辞典 補訂版』東京：岩波書、

- ① [仏教語] 「三世」の一つ。現世。現在。
- ② 一生。一生涯。終生。
- ③ 父から子へと代を数える語。父が一世、子が二世。³

- ① (คำทางพุทธศาสนา) ชาติหนึ่งใน 3 ชาติ, ชาตินี้
- ② ตลอดชีวิต ตลอดทั้งชาติ ชั่วชีวิต
- ③ คำที่ใช้นับรุ่นจากรุ่นพ่อถึงรุ่นลูก พ่อเป็นรุ่นที่ 1 ลูกเป็นรุ่นที่ 2

เล่มที่สามคือพจนานุกรมของสำนักพิมพ์ไฉงะกุกัน 小学館 [Shougakukan] อธิบาย

ความหมายของคำว่า อิซเซะ ไว้ 4 ความหมาย

- ① 仏語。前世・現世・来世の「三世」のうちの一つ。
- ② 一生涯。終世。
- ③ 「一世一期」の略
- ④ 父から子への一代。⁴

- ① คำทางพุทธศาสนา หนึ่งใน 3 ชาติ ได้แก่ ชาติที่แล้ว ชาตินี้ ชาติหน้า
- ② ตลอดทั้งชาติ ชั่วชีวิต
- ③ คำย่อของวลีที่ว่า อิซเซะอิชิโงะ (ระยะเวลาตลอดชีวิต)
- ④ จากรุ่นพ่อถึงรุ่นลูก 1 รุ่น

จากพจนานุกรมภาษาญี่ปุ่นโบราณ 3 เล่มข้างต้นจะเห็นได้ว่าคำว่า อิซเซะ หมายถึง ชาติใดชาติหนึ่งใน 3 ชาติ ได้แก่ ชาติที่แล้ว ชาตินี้ ชาติหน้า หรืออาจหมายถึงตลอดชีวิต นอกจากนั้นยังเป็นคำที่ใช้นับรุ่นจากรุ่นพ่อถึงรุ่นลูกอีกด้วย

4.3 โคะโตะวะสะที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกัน

เมื่อสืบค้นความหมายของ โอะยะโกะวะ อิซเซะ 親子は一世 [oyako wa isse] ซึ่งจัดอยู่ในประเภทคำกล่าวที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ จากพจนานุกรม 『故事俗信ことわざ大辞典 第2版』⁵ พบว่า โคะโตะวะสะนี้หมายถึงความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกดำรงอยู่ในชาติปัจจุบันเพียงชาติเดียว คำว่า อิซเซะ 一世 [isse] ซึ่งเป็นคำสำคัญ (keyword) คำหนึ่งของโคะโตะวะสะนี้ปรากฏในโคะโตะวะสะอื่นด้วย ผลการสืบค้นจากพจนานุกรมดังกล่าวข้างต้นพบว่าคำว่า อิซเซะ ปรากฏในโคะโตะวะสะต่างๆ รวมทั้งหมด 7 ข้อความ ได้แก่

³ 松村明・山口明穂・和田利政 (1988) 『旺文社 古語辞典』東京：旺文社、p. 122

⁴ 中田祝夫 (1963 年) 『新選古語辞典』東京：小学館、p. 95

⁵ 北村孝一監修 (2012) 『故事俗信ことわざ大辞典 第2版』小学館

- 1 一世の縁 หมายถึงความผูกพันกันในหนึ่งชาติ
- 2 一世の契り หมายถึงคำมั่นสัญญา(ความผูกพัน)ในหนึ่งชาติ
- 3 一世の別れ หมายถึงการพลัดพรากจากกันในหนึ่งชาติ
- 4 親は一世、師は三世 หมายถึงพ่อแม่ในหนึ่งชาติ อาจารย์นั้นสามชาติ
- 5 親子は一世 หมายถึงพ่อแม่กับลูกนั้นหนึ่งชาติ
- 6 親子は一世、師は三世 หมายถึงพ่อแม่กับลูกนั้นหนึ่งชาติ อาจารย์นั้นสามชาติ
- 7 子は一世、夫婦は二世、主従は三世、他人は五世 หมายถึงลูกนั้นหนึ่งชาติ
สามีภรรยาในสองชาติ เจ้านายกับลูกน้องนั้นสามชาติ คนอื่นนั้นห้าชาติ⁶

นอกจาก โอะยะโกะ วะ อิซเซะ 親子は一世 [oyako wa isse] จะเป็นโคะโตะวะสะแล้ว ความหมายของโคะโตะวะสะนี้ยังคล้ายกับข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์ด้วย โดยในโฮอนจุนริน 法苑珠林 [Hou'onjuring] ซึ่งเป็นสารานุกรมพุทธศาสนาของประเทศจีนมีข้อความว่า 父母之恩云何可報 ……一世之恩尚復難報 หมายถึง พระคุณพ่อแม่จะตอบแทนได้อย่างไรกัน... พระคุณพ่อแม่ในหนึ่งชาติยากนักที่จะทดแทนได้⁷

4.4 บทละครที่ปรากฏข้อความที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะที่ว่า โอะยะโกะ วะ อิซเซะ

คณะผู้วิจัยได้พบข้อความในบทละครที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะที่ว่า โอะยะโกะ วะ อิซเซะ 親子は一世[oyako wa isse] จำนวน 31 เรื่อง ในจำนวนนี้เป็นบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันที่แต่งในสมัยมุโระมะชิ 10 เรื่อง ได้แก่

• อะมะ 「 あま 海士」	• เท็งโกะ 「 てんこ 天鼓」
• คะฉิวะสะกิ 「 かしわざき 柏崎」	• โทะกุซะ 「 とくさ 木賊」
• ฉุนเอะอิ 「 しゅんえい 春栄」	• นะกะมิทซุ 「 なかもつ 仲光」

⁶ Ibid. p.114, 114, 114, 262, 264, 264 และ 488 ตามลำดับ

⁷ 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観 第五巻』東京：明治書院、p. 3244 แต่ชุดหนังสือรวมบทละครในเล่มอื่นๆ และพจนานุกรมโคะโตะวะสะไม่ระบุแหล่งที่มาของคำกล่าวนี้เลย คณะผู้วิจัยสันนิษฐานว่านักวิชาการอาจจะเห็นว่ายังไม่มีความชัดเจนที่ระบุที่มาของคำกล่าวนี้ให้เป็นที่ชัดเจนแน่นอน

- ชูมิตะงะวะ ^{すみ다가わ} 「隅田川」
- เช็ตตะอิ ^{せったい} 「攝待」
- เฮียะกุนัน ^{ひやくまん} 「百万」
- ยูยะ ^{ゆ や} 「熊野」

ส่วนที่เหลืออีก 21 เรื่องเป็นบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันโดยเป็นเรื่องที่มีหลักฐานชัดเจนว่าแต่งในสมัยมูโรมะชิ 14 เรื่องได้แก่

- อะวะตะโนะโมะริ ^{もり} 「あはでの森」
- อิกะนิเอะ ^{いけにへ} 「生贄」
- อิโซมะทซุ ^{いそまつ} 「磯松」
- อุระกะมิ ^{うらかみ} 「浦上」
- คะมะตะ(乙) ^{かまた} 「鎌田」 乙
- คิบิกิเด็นโกจิ ^{きびきせんこうじ} 「木引善光寺」
- โคะวะตะ ^{こわた} 「木綿」
- ฌิกิจิโมะโนะงุอิ ^{しきじものぐるい} 「敷地物狂」
- ชิชิบุ(乙) ^{ちちぶ} 「秩父」 乙
- ทซุเนะโมะริ ^{つねもり} 「経盛」
- โทะโมะ ^{とも} 「鞆」
- นิโดะโนะกะกะ ^{にどのかけ} 「二度掛」
- มิทซุซุเอะ ^{みつすえ} 「光季」
- โรงิโอะ ^{ろうぎおう} 「龍祇王」

และบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันที่นักวิชาการยังไม่พบหลักฐานว่าแต่งในสมัยมูโรมะชิ 7 เรื่องได้แก่

- คะซะโตะริเกียวโจะ ^{かさとりきょうじょ} 「笠取狂女」
- คุรุอิชิ ^{くるいし} 「狂獅子」
- จูเร็น(乙) ^{じゅうれん} 「重蓮」 乙
- นะดะชิ ^{なだち} 「名立」
- มะเซะกิคุ ^{ませぎく} 「雛菊」
- มิยะจิโมะโนะงุอิ ^{みやじものぐるい} 「宮路物狂」
- รุอิเซ็งโก ^{るいせんこう} 「類仙香」

การที่จำนวนบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันอ้างอิงคำว่า อิซเซะ มากกว่าบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันทำให้อาจตั้งสมมติฐานในเบื้องต้นได้ว่า หากไม่ศึกษาบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันอาจทำให้ขาดข้อมูลสำคัญได้

4.5 ลักษณะการอ้างอิง

เมื่อนำคำกล่าวที่อ้างอิงคำว่า อิซเซะ ทั้ง 34 ข้อความมาวิเคราะห์จัดประเภท คณะผู้วิจัยได้แบ่งลักษณะการอ้างอิงเป็น 2 ประเภทใหญ่ โดยพิจารณาตามเกณฑ์ความเหมือนหรือใกล้เคียงกับข้อความทั้ง 7 ข้อความ ที่ปรากฏในพจนานุกรม 『故事俗信ことわざ大辞典』 ที่ได้ยกมากล่าวไว้ข้างต้น

คำกล่าวทั้ง 34 ข้อความ สามารถจัดแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ดังนี้

1. กลุ่มคำกล่าวที่มีคำว่า 一世、一ツ世⁸
2. กลุ่มคำกล่าวที่ไม่มีคำว่า 一世、一ツ世

4.5.1 กลุ่มคำกล่าวที่มีคำว่า 一世 หรือ 一ツ世

กลุ่มนี้สามารถแบ่งย่อยเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

- 1.1 กลุ่มคำกล่าวที่มีคำว่า 一世 รวม 21 ข้อความ ในบทละคร 19 เรื่อง ได้แก่ บทละครต่อไปนี้

ลำดับ	ชื่อบทละคร	ประเภทของบทละคร	ข้อความที่ปรากฏในบทละครใน
1.	あま 海人	現・室	一世ならず
2.	しゅんえい 春栄	現・室	一世に限るべからず。代々以つて父母の。数々なり。
3.	とくさ 木賊	現・室	況んや一世の親子として。などその情なからあざらん
4.	なかつ 仲光	現・室	親と子の。一世の契りの二度逢ふぞ嬉しき
5.	ゆや 熊野	現・室	さなきだに親子は一世の仲なるに 同じ世にだに添ひ給はずは孝行にもはづれ給ふべし

⁸ การอ่านตัวบทและวิเคราะห์ความหมายอย่างละเอียดทำให้คณะผู้วิจัยเห็นว่าคำว่า ひとつ世 ในเรื่อง 「磯崎」 (丙) และ 一世 ในเรื่อง 「惟盛」 ไม่ได้แสดงความหมายสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่อง 親子は一世 แต่อย่างใด โดยคำว่า 世 ในเรื่อง 「磯崎」 (丙) น่าจะเป็นกะกะโกะโตะวะะ 掛詞 [kakekotoba] (คำซ้อนความ) ของคำว่า 節 ซึ่งหมายถึงช่วงเวลาหนึ่ง ส่วน 一世 ในเรื่อง 「惟盛」 เป็นคำที่ใช้นับรุ่นจากรุ่นพ่อถึงรุ่นลูกคือเป็นหนึ่งรุ่น ตามที่ปรากฏเป็นความหมายลำดับที่ 3 ในพจนานุกรมของสำนักพิมพ์ไอบุนฉะ 旺文社 [Oubunsha]

6.	いそまつ 磯松	番・室	一世とかねたる 親子をだに そひ果ぬこそ恨みなれ 親子は 一世師弟は三世の契りなれば
7.	かまた 鎌田 (乙)	番・室	親と子は一世の中といひながら。
8.	しきじものぐるい 敷地物狂	番・室	もとの親子に逢事も一世に限る道とかや、
9.	ちちぶ 秩父 (乙)	番・室	本来一世に限る親子の、
10.	とも 鞆	番・室	一世の契りなる、
11.	にどのかけ 二度掛	番・室	一世限る世の習ひ
12.	みつすえ 光季	番・室	本より一世に限りたる、親子のちぎり朝がほの、
13.	ろうぎおう 籠祇王	番・室	此一世に限りなるを、此世をだにも添ひ果てもせで. . . 一世の縁ぞ限りなる。さりとは我頼む、大慈大悲の觀世昔、 後の世助けおはしませ、. . . 薄き契りは親と子の、一世に限る夢の内を、*
14.	くるいじし 狂獅子	番	親と子は。一世ときく
15.	じゅうれん 重蓮(甲)	番	一世の親と子の 契りをあだに思はめや
16.	なだち 名立	番	親と子は、一世と聞
17.	ませぎく 籬菊	番	思へば一世の契りなるに、かりの親子の今をだに、
18.	るいせんこう 類仙香	番	親子は一世と聞なれば。又逢事はかた糸の。

*เฉพาะ 一世 ในตำแหน่งนี้ในเรื่องนี้ออกเสียงว่า ฮิตะโยะ [hitoyo]

พจนานุกรมภาษาญี่ปุ่นโบราณของสำนักพิมพ์อิวะนะมิ สำนักพิมพ์โอบุณะ และสำนักพิมพ์
โฌงะกุกันอธิบายความหมายของ ฮิตะโยะ ว่ามี 1 ความหมายคือ “ตลอดชีวิต” (一生 [isshou])
แต่เมื่อพิจารณาความหมายของ ฮิตะโยะ ตามบริบทของเรื่อง ไรงิโอะ แล้วพบว่าน่าจะมีหมาย
ว่าชาติเดียว ซึ่งเป็นความหมายหนึ่งของคำว่า อิซเซะ

1.2 กลุ่มคำกล่าวที่มีคำว่า 一つ世 รวม 3 ข้อความ ได้แก่ บทละครต่อไปนี้

ลำดับ	ชื่อบทละคร	ประเภทของ บทละคร	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
1.	すみだがわ 隅田川	現・室	契り假あなる一つ世の

2.	かさとりきょうじょ 笠取狂女	番	もとよりも、ちぎりかりなるひとつ世の。
3.	みやじものぐるい 宮路物狂	番	本よりも、ちぎりかひなきひとつ代（「世」の宛字）の、そのうちをだにそひはてど、

สาเหตุที่ใช้คำว่า ^{ひとよ} 一世 (ใช้อักษรเหมือนอิซเซะ แต่อ่านออกเสียงว่า อิโตะโยะ) หรือ 一つ世(อ่านว่า อิโตะทซุโยะ) ทั้งๆ ที่มีความหมายว่า หนึ่งชาติ, ชาติเดียว เหมือน อิซเซะ นั้น คณะผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเนื่องจากบทละครในกำหนดจำนวนพยางค์ของบทขับร้องเพื่อให้เนื้อร้องมีจังหวะไพเราะ ผู้ประพันธ์จึงใช้คำหลากหลายเพื่อให้บทขับร้องมีจำนวนพยางค์ตามที่กำหนด

4.5.2 กลุ่มคำกล่าวที่ไม่มีคำว่า 一世 หรือ 一つ世

ข้อความในกลุ่มนี้ไม่มีคำว่า 一世 หรือ 一つ世 แต่จากการวิเคราะห์ความหมายของข้อความโดยละเอียด คณะผู้วิจัยลงความเห็นว่า แท้ที่จริงข้อความเหล่านี้มีความหมายเหมือนหรือใกล้เคียงกับข้อความที่ใช้คำว่า 一世 หรือ 一つ世 นั้นเอง แต่สาเหตุที่ใช้คำหลากหลายอาจเพื่อให้บทขับร้องมีจำนวนพยางค์ตามที่กำหนดดังที่กล่าวแล้วข้างต้นบ้าง หรือในบางกรณี (เช่นในเรื่อง โคะวะตะ 「木綿」) ก็เพื่อให้เกิดอารมณ์ในทางวรรณศิลป์ด้วยการเลือกใช้นิยามที่มีความสัมพันธ์กับข้อความอื่นๆ ในบทละครเรื่องนั้น ซึ่งเป็นลักษณะการเลือกใช้นิยามที่พบได้บ่อยในบทละครโน

ลำดับ	ชื่อบทละคร	ประเภทของบทละคร	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
1.	かしわざき 柏崎	現・室	仮の親子の今をだに
2.	せったい 攝待	現・室	親子よりも主従は親子よりも主従は。深き契りの中なれば。
3.	てんこ 天鼓	現・室	世々毎の假の親子に生まれて来て
4.	ひやくまん 百万	現・室	世々毎の親子の道にまとはりて。
5.	あはでの森	番・室	絶えてもそはぬ親と子の、中々何に生れきて、薄き縁こそ恨みなれ。
6.	いけにへ 生贄	番・室	扱も親子の契りとは、唯今ばかりの對面なれば、
7.	うらかみ 浦上	番・室	親となり子となるも、思へばかりの宿なるに、假ならぬ
8.	きびきせんこうじ 木引善光寺	番・室	此世の契りこそ薄くとも 来世はなどか逢はざるべき
9.	こわた 木綿	番・室	そはねば親子契りととも、薄き衣のひとへにて、
10.	つねもり 経盛	番・室	親となり子となるも。思へば仮の宿なるを。

บทละคร 10 เรื่องข้างต้นที่ไม่มีคำว่า 一世 หรือ 一ツ世 นี้ อาจแบ่งย่อยเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

2.1 **กลุ่มคำกล่าวที่มีคำว่า คะริ 假 [kari]** ซึ่งมีความหมายว่า ชั่วคราว กล่าวคือความสัมพันธ์ในฐานะพ่อแม่ลูกนั้นเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่เพียงชั่วคราว หรือดำรงอยู่เพียงในชาตินี้ ไม่ต่อเนื่องจากชาติที่แล้ว หรือต่อเนื่องไปถึงชาติหน้า คำนี้พบในบทละครใน 4 เรื่อง ได้แก่ คะฉิวะสะกิ 「柏崎」 เท็งโกะ 「天鼓」 อูระกะมิ 「浦上」 และทซุเนะโมะริ 「経盛」

2.2 **กลุ่มคำกล่าวที่มีคำว่า อุซุกิ 薄き [usuki]** หรือผันเป็น 薄く ซึ่งมีความหมายว่า บาง เปรียบบาง กล่าวคือ ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกนั้นเปรียบบาง ซึ่งจากบริบทของการใช้สามารถตีความได้ว่าผู้แต่งบทละครในต้องการจะสื่อความหมายเดียวกับโคะโตะวะสะ 親子は一世 นั่นเอง คำนี้พบในบทละคร 3 เรื่อง ได้แก่ อะวะเดะโนะโมะริ 「あはでの森」 คิบิกิเส็งโคจิ 「木引善光寺」 และโคะวะตะ 「木綿」

2.3 กลุ่มคำกล่าวที่มีคำอื่นๆ ได้แก่

2.3.1 โยะโยะโงะโตะ โนะ 世々毎の ในเรื่อง เฮียะกุกมัน 「百万」 ซึ่งข้อความอธิบายเพิ่มเติมในชุดหนังสือรวมบทละครในส่วนใหญ่ ยกเว้น 『小学館』 ใหม่และเก่า กล่าวว่า มีความหมายเดียวกับโคะโตะวะสะ 親子は一世 นั่นเอง

2.3.2 ทะตะชิมะ บะกะริโนะ ทะอิเม็น 唯今ばかりの対面 [tadaima bakari no taimen] ในเรื่อง อิเกะนิเอะ 「生贄」 ซึ่งมีความหมายว่า เป็นการพบกันเพียงขณะนี้เท่านั้น

2.3.3 โยะยะโกะ โยะริโมะ มุจู วะ ฟุกะกิซิจิริ โนะ นะกะ 親子よりも主従は深き契りの中 [oyako yorimo shujuu wa fukakichigiri no naka] ในเรื่องเซ็ตตะอิ 「攝待」 มีความหมายว่าความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกไม่แน่นแฟ้นเท่าความผูกพันระหว่างเจ้านายและลูกน้อง

4.6 การอ้างอิงคำว่า อิซเซะ ในบทละครในแต่ละเรื่อง

4.6.1 กลุ่มคำกล่าวที่มีคำว่า 一世 หรือ 一ツ世

4.6.1.1 กลุ่มคำกล่าวที่มีคำว่า 一世

1) บทละครเรื่อง อะมะ 「海士」 [Ama]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงเสนาบดีที่รู้ความจริงว่าแม่เป็นเพียงชาวประมง ได้เดินทางกลับไปบ้านเกิดและได้พบกับวิญญาณของแม่ที่มาเล่าเรื่องการตายของนางเพื่ออนาคตของลูกให้ฟัง เมื่อลูกชายสวดมนต์อุทิศส่วนกุศลให้ วิญญาณแม่จึงได้บรรลุนิรมิต

ในเรื่อง อะมะ ปรากฏคำว่า อิซเซะ ในบทขับร้องที่แสดงความรู้สึกของแม่ตอนที่ได้พบลูก (ที่เป็นเสนาบดีแต่เมื่อรู้ว่าแม่เป็นเพียงหญิงชาวประมงก็ยังคงดันดันเดินทางกลับมายังบ้านเกิด)

かかる貴人の、賤しき海人の胎内に、宿り給ふも一世ならず、たとへば日月の、濼に映りて、光陰を増すごとくなり。⁹

เรื่องของผู้สูงศักดิ์ถือกำเนิดจากท้องของหญิงชาวประมงที่ต่ำศักดิ์เช่นนี้ไม่ใช่เหตุของชาติเดียว (แต่เป็นเพราะความผูกพันจากชาติก่อน) เปรียบดังแสงอาทิตย์และแสงจันทร์ที่สะท้อนบนผิวน้ำที่ขังอยู่บนพื้น ยิ่งเพิ่มแสงสว่างมากขึ้น

2) บทละครเรื่อง **ฉุนอะเออิ** 「春榮」 [Shun'ei]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพี่ชายที่ช็อคตายแทนน้องที่ถูกจับระหว่างการสู้รบ พี่น้องต่างได้เถียงกันเพื่อขอเป็นฝ่ายถูกประหารชีวิต แต่มีการอภิเษก ผู้คุมขोन้องชายเป็นลูกบุญธรรมเพราะประทับใจความรักของเขาที่มีต่อพ่อแม่ พี่ชายตกลงยกให้

ในเรื่อง ฉุนอะเออิ ปรากฏคำว่า อิซเซะ ในบทขับร้องที่แสดงความรู้สึกของพี่ชาย หลังจากได้ยินน้องชายบอกให้นำจดหมายฉบับสุดท้ายในชีวิต และของต่างหน้า (ปอຍผม) ไปมอบให้แม่ซึ่งอยู่ที่บ้านเกิด

げにや生きとし生けるものいづれか父母をかなしまざる。
必ず一世に限るべからず。代々以て父母の。數々なり¹⁰

แท้จริงแล้ว มนุษย์ที่เกิดมานั้น ไม่มีใครคนไหนที่จะไม่คิดถึงพ่อแม่ และ (ความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูก) ไม่จำกัดอยู่เพียงชาติเดียว พ่อแม่รุ่นแล้วรุ่นเล่าสืบเนื่องกันไป (พ่อแม่มีความผูกพันกับปู่ย่าตายาย และปู่ย่าตายายมีความผูกพันกับทวด)

3) บทละครเรื่อง **โทะกุซะ** 「木賊」 [Tokusa]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกชายซึ่งพลัดพรากจากพ่อ ต้องการพบพ่ออีกครั้ง จึงออกเดินทางพร้อมกับพระจนกระทั่งได้พบกับพ่อซึ่งเป็นชายชราตัดโทะกุซะ (ชื่อพรรณไม้) ในตอนแรกลูกชายยังไม่ยอมบอกว่าเป็นลูก ในตอนจบของเรื่องจึงเฉลยว่าตนคือลูก

ในเรื่อง โทะกุซะ ปรากฏคำว่า อิซเซะ ในบทขับร้องของพ่อหลังจากเพื่อเชิญพระให้พักค้างคืนและจะนำเหล้ามาถวาย พ่อรำพันความโศกเศร้าที่ต้องพลัดพรากจากลูก

⁹ 小山弘志・佐藤健一郎 (2003) 『謡曲集 2』新編日本古典文学全集 59 東京：小学館、p. 539

¹⁰ 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観 第二卷』東京：明治書院、p. 1413

況んや一世の親子として。などその情な
からざらん¹¹

ยิ่งเป็นความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกที่มีเพียงชาติเดียวด้วยแล้ว
คงไม่มีทางที่จะไม่คิดถึง

4) บทละครเรื่อง **นะกะมิทซุ** 「仲光」 [Nakamitsu]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกน้องที่เป็นตัวละครเอกได้รับคำสั่งให้ฆ่าลูกของเจ้านายที่ไม่
ตั้งใจเรียน ตัวละครเอกอึดอัดใจ ลูกของตัวละครเอกจึงอาสาตายแทนลูกเจ้านาย มีคนมาบอกความจริง
กับเจ้านาย เจ้านายยินดีที่ลูกของตนยังไม่ตาย ลูกน้องยินดีเช่นกันที่เจ้านายกับลูกได้พบกันแต่ในใจอด
คิดถึงลูกของตนเองไม่ได้

เรื่อง นะกะมิทซุ ปรากฏคำว่า อิซเซะ ในบทขับร้องที่คณะนักร้องประสานเสียงขับ
ร้องแทนพระตอณพาลูกชายของเจ้านายกลับไปหาเจ้านาย

親と子の。一世の契りの二度逢ふぞ嬉しき¹²

พ่อแม่ลูกเป็นความผูกพันกันเพียงชาติเดียว การได้พบ
(ลูกที่คิดว่าจากโลกนี้ไปแล้ว) อีกครั้งหนึ่ง เป็นเรื่องน่ายินดีอย่างยิ่ง

5) บทละครเรื่อง **ยูยะ** 「熊野」 [Yuya]

เนื้อเรื่องกล่าวว่ามีคนมาบอกลูก(ซึ่งเป็นตัวละครเอก)ว่าแม่ป่วยหนัก ลูกต้องการ
กลับบ้านไปเยี่ยมแม่ แต่สามี(ตัวละครรอง)จู้จี้จู้จี้ไว้ให้อยู่ดูดอกซากุระด้วยกัน ในที่สุดสามีเห็นบทกวี ก็
รู้สึกเห็นใจและอนุญาตให้กลับไปเยี่ยมแม่

ในเรื่อง ยูยะ ปรากฏคำว่า อิซเซะ ในบทขับร้องของลูกสาวซึ่งเป็นข้อความใน
จดหมายจากแม่ที่ลูกสาวอ่านให้สามีคือ มุเนะโมะริ 宗盛 [Munemori] ฟัง

親子は一世の中なるに。同じ世にだに添ひ給はずは。孝
行にもはづれ給ふべし。¹³

¹¹ 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観 第四巻』東京：明治書院、pp. 2213-2214

¹² 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観 第四巻』東京：明治書院、p. 2321

¹³ 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観 第五巻』東京：明治書院、p. 3244

ทั้งๆ ที่ความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกมีเพียงแค่นี้ การที่ชาตินี้ก็ยัง
ไม่อาจอยู่ร่วมกับพ่อแม่ ถือว่าขาดคุณธรรมเรื่องการตอบแทนคุณของพ่อแม่

6) บทละครเรื่อง **อิโซมะทซุ** 「磯松」 [Isomatsu]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพ่อที่ยากจนจึงส่งลูกชายไปศึกษาที่วัด ต่อมาลูกหนีกลับมาเพราะ
คิดถึงพ่อแม่ พ่อตำหนิลูก ลูกจึงกลับวัด ระหว่างทางถูกคลื่นซัดหายไปไหนทะเล แต่ด้วยอำนาจของพระ
โพธิสัตว์กวนอิม (観音) [Kannon] ลูกจึงรอดชีวิต

ในเรื่อง อิโซมะทซุ ปรากฏคำว่า อิโซมะ 2 ครั้ง ครั้งแรกปรากฏในบทขับร้องของแม่
ขณะรำพันคิดถึงลูกชายเพราะส่งลูกไปอยู่ที่วัดนานมากแล้ว และไม่เคยเขียนจดหมายถึงเลย

一世とかねたる 親子をだに そひ果ぬ
こそ恨みなれ¹⁴

ทั้งที่ความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกมีเพียงชาติเดียว
การที่ไม่ได้อยู่ร่วมกันแม้แต่ในชาตินี้ ช่างน่าคับแค้นใจยิ่งนัก

การอ้างอิงคำว่า **อิโซมะ** ครั้งที่สอง ปรากฏในบทขับร้องของพ่อขณะสนทนากับ
พระซึ่งเป็นอาจารย์ของลูกชายหลังจากทราบว่าลูกชายถูกคลื่นซัดหายไป

親子は一世師弟は三世の契りなれば¹⁵

ความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกมีชาติเดียวระหว่าง
อาจารย์กับลูกศิษย์มีสามชาติ

7) บทละครเรื่อง **คะมะตะ(ข)** 「鎌田」 (乙) [Kamata]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระรูปหนึ่งรับดูแลเด็กคนหนึ่งไว้ตั้งแต่เล็ก พ่อของเด็กถูกหักหลัง
และถูกฆ่าตาย แม่ซึ่งอยู่เมืองหลวงเดินทางมาหาลูกพร้อมแม่นมเพราะไม่ได้ข่าวคราวมานานแล้ว ขณะ
นั้นเองมีคนจะมาจับเด็กนั้นไป พระจึงออกอุบายให้เด็กออกบวชและปนกับเนรรูปอื่นจะได้แยกไม่ออก
เมื่อคนจะมาจับเด็กไปเดินทางมาถึง เขาสังเกตเห็นว่ามีเนรรูปหนึ่งเพ็งบวชใหม่จึงจับตัวไป ทั้งแม่และ
พระต่างร้องไห้ด้วยความอาลัย

¹⁴ 田中允 (1963-1980) 『未刊謡曲集 一』 古典文庫, p. 66

¹⁵ Ibid., p. 71

ในเรื่อง คะมะตะ อ้างอิงคำว่า อิซเซะ ในบทขับร้องตอนแม่และพระพรณนา
ความรู้สึกเกี่ยวกับเด็กและพ่อที่ตายจากไปก่อน

親と子は 一世の中といひながら。¹⁶

ทั้งที่กล่าวกันว่าความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกมีเพียงชาติเดียว

8) บทละครเรื่อง **ฉิกิจิโมะโนะงุรุอิ** 「敷地物狂」 [Shikiji monogurui]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกชายที่ออกบวชตอนอายุ 12 ปี โดยเขียนจดหมายไว้ว่าจะออก
บวชเหมือนกับที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติ คือละทิ้งพ่อแม่ไปออกบวช แม่กลายเป็นหญิงวิกลจริต ออก
เดินทางตามหาลูกจนกระทั่งมาถึงฉิกิจิ 敷地 [Shikiji] และได้พบกับลูกที่นั่น

ในเรื่อง ฉิกิจิโมะโนะงุรุอิ ปรากฏคำว่า อิซเซะ ในบทขับร้องที่บรรยายหลังจากที่แม่
ได้พบกับลูก

もとの親子に逢事も、一世に限る道とかや¹⁷

การพบกันของแม่ลูกที่เป็นความผูกพันตั้งแต่อดีต เป็นเพราะ
ความผูกพันกันเพียงชาติเดียวยังไงหรือ (ไม่จริงกรรมง)

9) บทละครเรื่อง **ชิชิบุ(ข)** 「秩父」 (乙) [Chichibu]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพ่อซึ่งอุทิศส่วนกุศลให้ลูกชายที่ถูกประหารชีวิตจากการถูกใส่ร้าย
ด้วยการที่พ่อจับคนมาฆ่า พ่อจึงกลายเป็นกบฏ มีคนจะมาจับพ่อไป แต่สุดท้ายกลับถูกลูกน้องพ่อจับมัด
ด้วยเชือก

ในเรื่อง ชิชิบุ ปรากฏคำว่า อิซเซะ ในบทขับร้องที่บรรยายความรู้สึกของพ่อที่ไม่ไหว
เมื่อรู้ข่าวการตายของลูกชาย

本来一世に限る親子の、¹⁸

¹⁶ 田中允 (1963-1980) 『未刊謡曲集 四』 古典文庫、p. 126

¹⁷ 芳賀矢一・佐々木信綱 (1914~1915) 『謡曲叢書』 二 博文館、p. 121

¹⁸ Ibid., p. 582

ตั้งแต่อดีต เชื่อกันว่าความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกมีเพียงชาติเดียว

10) บทละครเรื่อง **โทะโมะ** 「鞆」 [Tomo]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพ่อที่สู้รบแล้วพ่ายแพ้จนถูกจับและกำลังจะถูกประหารชีวิต ลูกเดินทางไปเพื่อขอตายแทนพ่อ เมื่อไปถึง พ่อปฏิเสธว่าไม่ใช่พ่อลูกกัน แต่ลูกยืนยันว่าใช่ ต่อมาลูกถูกจับและกำลังจะถูกประหารชีวิตด้วย พ่อสารภาพว่าเป็นพ่อลูกกัน พ่อสั่งเสียลูก ต่างฝ่ายต่างขอร้องให้ประหารชีวิตตนเองก่อน ในที่สุดลูกขอตายโดยให้ละเว้นชีวิตพ่อโดยลูกพูดไม่ให้พ่อได้ยิน หลังจากลูกถูกประหารแล้วพ่อสงสัยว่าทำไมตนยังไม่ถูกนำตัวไปประหารและได้รู้ว่าลูกสละชีวิตเพื่อพ่อแล้ว

เรื่อง โทะโมะ อ้างอิงคำว่า อิซเซะ ในบทขับร้องบรรยายความรู้สึกของพ่อตอนเฝ้ารอการถูกนำตัวไปประหารโดยขณะนั้นยังไม่รู้ว่าลูกถูกประหารไปแล้ว

一世の契りなる、¹⁹

ความสัมพันธ์พ่อลูกคงอยู่เพียงชาติเดียว

11) บทละครเรื่อง **นิโตะโนะกะเกะ** 「二度掛」 [Nido no kake]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพ่อและลูกชายเป็นนายพราน ต้องแยกจากกันเพราะโยะมิทสุเนะ ขอร้องให้นำทาง พ่ออายุมากแล้วจึงให้ลูกชายที่ยังหนุ่มแน่นเป็นคนนำทาง พ่อลูกแยกจากกันด้วยความอาลัย แล้วเนื้อเรื่องเปลี่ยนเป็นพ่อลูกอีกคู่หนึ่ง พ่อกลับเข้าไปช่วยลูกออกมาจากข้าศึกได้สำเร็จ

เรื่อง นิโตะโนะกะเกะ ปรากฏคำว่า อิซเซะ ในบทขับร้องของพ่อที่เป็นนายพราน ขณะสนทนากับลูกชายขณะทั้งคู่จะแยกจากกันด้วยความอาลัย

一世に限る世の習ひ、²⁰

ความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกเป็นเพียงชาติเดียวเท่านั้น เป็นเรื่องธรรมดาของโลก

¹⁹ Ibid., p. 713

²⁰ 芳賀矢一・佐々木信綱(1914~1915)『謡曲叢書』三 博文館、p. 50

12) บทละครเรื่อง **मितซุซุเอะ** 「光李」 [Mitsusue]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพ่อชื่อमितซุซุเอะ ปัจจุบันอยู่ที่เมืองหลวง เขาขัดพระบรมราชโองการของจักรพรรดิที่让他ไปเข้าเฝ้า ต่อมาเขาได้รับแจ้งว่าจะมีกองกำลังจำนวนมากมาจับกุมเขา จึงบอกให้ลูกหนีไป แต่ลูกจะขอตายพร้อมพ่อ สุดท้ายพ่อและลูกตายด้วยกัน

ในเรื่อง มิตซุซุเอะ ปรากฏคำว่า อิซเซะ ในบทขับร้องหลังจากพ่อให้คนไปเรียกลูก เพื่อให้หลบหนีไปก่อนที่พวกกองกำลังจะมาถึง แต่ลูกตัดสินใจไม่หนี ยอมตายพร้อมพ่อ บทขับร้องนี้บรรยายภาพสองพ่อลูกยอมตายพร้อมกัน

本より一世に限りたる、親子のちぎり²¹

ตั้งแต่อดีตแล้ว ความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกมีเพียงชาติเดียวเท่านั้น

13) บทละครเรื่อง **โรจิโอะ** 「籠祇王」 [Rougiou]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกสาวเดินทางไปเยี่ยมพ่อที่ถูกโคะงะวะคุมขังเพราะปล่อยเชลยศึกหนีไปได้ โคะงะวะขอให้ลูกสาวร่ำรำเพื่อแลกกับการเข้าเยี่ยมพ่อ ตอนโคะงะวะเงื้อดาบจะฆ่าพ่อ ดาบหล่นและหักเป็น 2 ท่อน โคะงะวะคิดว่าเป็นปาฏิหาริย์ของพระสูตรจึงปล่อยพ่อไป

ในเรื่อง โรจิโอะ ปรากฏคำว่า อิซเซะ 2 ครั้งและ ฮิตะโยะ 一世 [hitoyo] ซึ่งมีอักษรคันจิเหมือนกับคำว่า อิซเซะ 一世 [isse] 1 ครั้ง ความหมายของ ฮิตะโยะ คือ หนึ่งชาติ หรือชาติเดียว เหมือนอิซเซะนั้นเอง การอ้างอิงคำว่า อิซเซะ ทั้ง 2 ครั้งแปลว่าชาติเดียว การอ้างอิงครั้งแรกปรากฏในบทขับร้องของพ่อหลังจากเล่าเรื่องความเป็นมาที่ตนถูกคุมขังแก่ลูกสาว โดยที่พ่อไม่เสียดายชีวิตและหวังว่าจะสามารถบรรลุธรรม 成仏 [joubutsu] หลังเสียชีวิตไปแล้ว

ツレ 「此一世こそ限りなるを、
シテ 「此世をだにも添ひ果てもせで、²²

พ่อ: [ความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูก] มีเพียงชาติเดียวเท่านั้น

ลูกสาว: ชาตินี้ก็ยังไม่ได้อยู่ร่วมกัน

²¹ Ibid., p. 361

²² 芳賀矢一・佐々木信綱(1914~1915)『謡曲叢書』二 博文館、p. 596

การอ้างอิงคำว่า อิชเซะ ครั้งที่สอง ปรากฏในบทขับร้องตอนลูกสาวเข้าเยี่ยมพ่อ และทั้งคู่รำพันว่าเป็นเพราะผลกรรมจากชาติที่แล้วจึงเป็นเช่นนี้

親と子の、一世の縁ぞ限りなる。²³

พ่อแม่ลูกนั้นมีความผูกพันกันเพียงชาติเดียว

การอ้างอิงคำว่า ฮิโตะโยะ ปรากฏในบทขับร้องที่บรรยายความรู้สึกของลูกสาวและพ่อ

薄き契りは親と子の、一世に限る夢の内を、²⁴

ความผูกพันที่เปราะบาง เหมือนในความฝัน คือความผูกพัน
ระหว่างพ่อแม่ลูกที่มีต่อกันเพียงชาติเดียว

14) บทละครเรื่อง **คุรุอิจิมิ** 「狂獅子」 [Kuruijishi]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพ่อตัดความสัมพันธ์กับลูกเพราะลูกไม่เรียนหนังสือ อาจารย์ของลูกช่วยเจรจาให้พ่อยกโทษให้แก่ลูก มิฉะนั้นอาจารย์จะฆ่าตัวตายและอ้างคำกล่าวอ้างผู้เป็นพ่อต้องมีความเมตตา พ่อจึงยกโทษให้

ในเรื่อง คุรุอิจิมิ ปรากฏคำว่า อิชเซะ ในบทขับร้องของลูกขณะที่ได้ยินอาจารย์กำลังเจรจาให้พ่อยกเลิกการตัดขาดลูกที่ไม่สนใจเรียน แต่พ่อยังไม่ยอม

あら恨めしや親と子は。一世ときくの花房の。千代
もと祈る契り なく。あはれみおはしまさぬよな²⁵

ช่างน่าน้อยใจ ได้ยินว่าความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกมีเพียง
ชาติเดียว แต่ท่านพ่อไม่ได้มีสัญญาใจที่จะเป็นพ่อลูกกันไปนานแสนนาน
ท่านช่างไม่สงสารลูกเสียบ้างเลยหนอ

²³ Ibid., p. 596

²⁴ Ibid., p. 597

²⁵ 田中允(1963-1980) 『未刊謡曲集 一〇』 古典文庫、p. 27

15) บทละครเรื่อง **จูเร็น(ก)** 「重蓮」 (甲) [Juuren]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกรับโทษแทนเจ้าอาวาสที่เป็นอาจารย์ของตน ลูกไปลาแม่ที่ชราภาพแล้ว แม่ได้ไปขอหนังสืออภัยโทษแต่มาไม่ทัน ลูกถูกประหารไปก่อน แต่ลูกฟื้นขึ้นมาได้ด้วยปาฏิหาริย์

ในเรื่อง จูเร็น ปรากฏคำว่า อิชเซะ ในบทขับร้องของแม่ตอนสนทนากับลูกหลังได้ฟังเรื่องราวของลูกที่ยอมรับโทษแทนเจ้าอาวาส และลูกได้ยกตัวอย่างผู้สละชีวิตให้อาจารย์ทั้งในต่างแดนและญี่ปุ่น

漢家の譬へ我朝の。師弟子は。／＼。例しはさもあらめ
只今の 別れをいかゞせん。老母の歎も理りなり。師匠の命も
いかならん。去 ながら師弟子は。三世の契りなる物を。此世
一世の親と子の。契りを あだに思はめや²⁶

ต่อให้มีตัวอย่างทั้งของจีนและญี่ปุ่นเองเรื่องอาจารย์และศิษย์ แต่การที่ลูกจะมาจากแม่เช่นนี้ จะให้แม่ทำอะไรได้ แม่ซึ่งแก่ชราย่อมต้องโศกเศร้าเป็นธรรมดา ชีวิตของอาจารย์จะเป็นอย่างไร (คงจะตกอยู่ในอันตรายเป็นแน่ ถ้าลูกไม่ช่วย) แม้กระนั้นก็ตาม ความสัมพันธ์ของอาจารย์และศิษย์จะต่อเนื่องกันไป 3 ชาติ แต่จะทั้งความรู้สึกผูกพันระหว่างแม่กับลูกที่มีกันเพียงชาติเดียวไปได้หรือ ย่อมไม่ได้

16) บทละครเรื่อง **นะดะชิ** 「名立」 [Nadachi]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกซึ่งถูกพระสอบถามเรื่องการเรียนบทกวีแต่ตอบไม่ได้และรู้สึกอาย จึงออกจากวัดไป พ่อแม่และพระออกไปตามหา ปรากฏว่าลูกถูกคลื่นทะเลพัดจมน้ำไป ต่อมาเทวดามาช่วยให้ฟื้นคืนชีพ

เรื่อง นะดะชิ ปรากฏคำว่า อิชเซะ ในบทขับร้องซึ่งคงเป็นบทรำพันของแม่ขณะออกตามหาลูกที่หนีออกจากวัด แม่คงเป็นห่วงลูกว่าจะได้รับอันตราย

親と子は、一世と聞に今更に。そひ果ぬ
社悲しけれ、²⁷

²⁶ 田中允(1963-1980) 『未刊謡曲集 一』 古典文庫、p. 229

²⁷ 田中允(1963-1980) 『未刊謡曲集 二三』 古典文庫、p. 131

ได้ยืนยันว่าความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกมีเพียงชาติเดียว แม้แต่
ชาตินี้ก็ไม่ได้อยู่ร่วมกัน (กับลูก) ช่างน่าเศร้าเสียนี้กระไร

17) บทละครเรื่อง **มะเซะจิกุ** 「雛菊」 [Masegiku]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพ่อซึ่งส่งลูกชื่อมะเซะจิกุ ไปเรียนที่วัด แต่มีจดหมายมาบอกว่าลูก
ไม่สนใจเรียน เขาแต่ใช้อาวุธและเล่นดนตรี พ่อจึงส่งคนไปรับตัวกลับ และตัดขาดความเป็นพ่อลูกกัน
ลูกคิดจะออกบวชแต่ถูกพ่อค้าทาสาจับตัวไปแล้วทั้ง ชายคนหนึ่งรับไปเลี้ยงเป็นลูก พ่อกลายเป็นคน
วิกลจริตออกตามหาลูกและได้พบกัน พ่อออกบวช

เรื่อง มะเซะจิกุ ปรากฏคำว่า อิซเซะ ในบทขับร้องของคนรับลูกไปเลี้ยงโดยขับร้อง
สลับกับพ่อซึ่งกลายเป็นคนวิกลจริต และคนรับลูกไปเลี้ยงขอร้องให้พ่อรำยรำ

わき：思へば一世の契りなるに、
して：かりの親子の今をだに、
わき：そひ果もせぬ道芝の、²⁸

ตัวละครรอง[คนรับลูกไปเลี้ยง]: คิดดูแล้ว ความผูกพันเป็นเพียงชาติ
เดียว

ตัวละครเอก[พ่อ]: ความเป็นพ่อแม่ลูกกันเป็นสิ่งชั่วคราว

ตัวละครรอง[คนรับลูกไปเลี้ยง]: ไม่ได้อยู่ร่วมกัน (พ่อแม่กับลูก)

18) บทละครเรื่อง **รุอิเซ็งโก** 「類仙香」 [Ruisenkou]

เนื้อเรื่องมีอยู่ว่าคนรับใช้ไปแจ้งข่าวการตายของลูกเจ้านายซึ่งไปเรียนหนังสือที่วัด
เมื่อ 3 ปีก่อน พ่อเจ้านายหรือพ่อได้รู้ข่าวเกิดความโศกเศร้ามาก ลุงไปร่วมพิธีอุทิศส่วนกุศลและบอกว่า
หากจุดธูปที่นำมาจากเมืองจีนนี้ จะได้พบกับวิญญาณดั้งตำนานของพระสนมมหี พ่อจึงลองจุดธูป
วิญญาณของลูกมาปรากฏร่างแล้วก็หายไป

เรื่อง รุอิเซ็งโก ปรากฏคำว่า อิซเซะ ตอนจบของเรื่อง ไม่ได้ระบุว่า เป็นบทขับร้อง
ของใคร แต่น่าจะเป็นการบรรยายความรู้สึกของพ่อเมื่อเห็นวิญญาณของลูกที่มาปรากฏร่างอย่าง
เลื่อนกลางเมื่อพ่อจุดธูป

親子は一世と聞なれば²⁹

²⁸ 田中允 (1963-1980) 『未刊謡曲集 二四』 古典文庫、p. 131

เนื่องจากได้ยืนยันว่าความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูก
มีเพียงชาติเดียว

4.6.1.2 กลุ่มคำกล่าวที่มีคำว่า 一つ世

1) บทละครเรื่อง **ซุมิดะงะวะ** 「隅田川」 [Sumidagawa]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงแม่ที่เดินทางไปตามหาลูกที่ถูกลักพาตัวไป

ในเรื่อง ซุมิดะงะวะ มีการใช้คำว่า 一つ世 ในบทขับร้องที่แสดงความรู้สึกของแม่
ต่อนก่อนจะขึ้นเรือระหว่างออกเดินทางตามหาลูก

もとよりも。契り假なる一つ世の。契り假なる一つ世の。
その中をだに添ひもせで。ここやかしこに親と子の四鳥の別れこ
れなれや。³⁰

ตั้งแต่อดีตแล้ว ความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกมีเพียงชาติเดียว ความ
ผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกมีเพียงชาติเดียว แต่แม้แต่ชาตินี้ก็ยังไม่ได้อยู่ร่วมกัน ราว
กับลูกนกสี่ตัวที่พลัดพรากจากพ่อแม่ไปคนละทิศละทาง

2) บทละครเรื่อง **คะซะโตะริเคียวโจะ** 「笠取狂女」 [Kasatori kyoujo]

เนื้อเรื่องมีอยู่ว่าชายคนหนึ่งอาศัยอยู่ที่เมืองนะระ พาเด็กคนหนึ่งมาเลี้ยง โดยพบ
เด็กที่บริเวณวัดชะอิตะอิจิ 西大寺 [Saidaiji] เขาจะพาเด็กไปเรียนหนังสือที่วัด เมื่อไปถึงวัด ได้พบกับ
หญิงวิกลจริต เด็กเข้าไปบอกว่าตนเป็นลูก ตอนจบทั้งแม่และลูกออกบวช

เรื่องนี้ปรากฏคำว่า 一つ世 ในบทขับร้องของแม่ตอนที่ปรากฏตัวและพรรณนา
ความทุกข์จากการพลัดพรากกับลูก

もとよりも、ちぎりかりなる一つ世の。

ตั้งแต่อดีตแล้ว ความผูกพัน (ระหว่างพ่อแม่ลูก) มีเพียงชาติเดียว

²⁹ 田中允 (1963-1980) 『未刊謡曲集 一七』 古典文庫、p. 212

³⁰ 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観 第三卷』 東京：明治書院、p. 1522

3) บทละครเรื่อง **มิมะจิโมะโนะงุรุอิ** 「宮路物狂」 [Miyaji monogurui]

เนื้อเรื่องมีอยู่ว่าเมื่อปีที่แล้วพระเก็บเด็กคนหนึ่งจากริมแม่น้ำไปเลี้ยง ตอนนี้จะพาเด็กไปดูการแสดงคะงุระ ได้พบกับแม่ที่กลายเป็นหญิงวิกลจริตเพราะพลัดพรากกับลูก และออกเดินทางตามหาลูก แม่ลูกได้พบกันเพราะทั้งสองเดินทางมาที่มิมะจิ (อิเซะ)

ในเรื่องนี้ปรากฏคำว่า ひとつ世 ในบทขับร้องแม่ตอนปรากฏตัวครั้งแรก นางรำพันความโศกเศร้าจากการพลัดพรากกับลูก นางกลายเป็นหญิงวิกลจริต ออกเดินทางตามหาลูก

本よりも、ちぎりかひなきひとつ代の、
そのうちをだにそひはてよ、

ตั้งแต่อดีตแล้ว ความผูกพันมีเพียงชาติเดียว แม้กระนั้น
ก็ไม่ได้อยู่ร่วมกันในชาตินี้

4.6.2 กลุ่มคำกล่าวที่ไม่มีคำว่า 一世 หรือ ひとつ世

4.6.2.1 กลุ่มคำกล่าวที่ใช้คำว่า คะริ 假1) บทละครเรื่อง **คะมิวะสะกิ** 「柏崎」 [Kashiwazaki]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงแม่(ตัวละครเอก) ที่เมื่อสามีเสียชีวิตลง ลูกชายหนีไปบวชจึงมีสติวิปลาสและออกตามหาลูก แม่เข้าไปในวัดแห่งหนึ่งและพบกับลูกชาย ตอนแรกทั้งสองจำกันไม่ได้ เมื่อจำได้ต่างยินดี

เรื่องคะมิวะสะกิ ปรากฏข้อความว่า คะริ โนะ โอะยะะโกะ假の親子[kari no oyako] หมายถึง พ่อแม่และลูกเพียงชั่วคราว ซึ่งผู้ประพันธ์บทละครในต้องการสื่อถึงความผูกพันระหว่างพ่อแม่และลูกว่า เป็นเพียงระยะสั้นหรือเพียงชาติเดียว ข้อความนี้ปรากฏในบทขับร้องแสดงความรู้สึกของแม่ตอนกลายเป็นหญิงวิกลจริตและเดินทางไปวัด

假の親子の今をだに、添ひ果てもせぬ道芝の、露の憂き身の置き所³¹

³¹ 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観 第一巻』東京：明治書院、p. 661

แม้แต่ในชาตินี้ที่จะได้เป็นแม่ลูกกันเพียงชั่วคราว ก็ยังไม่อาจอยู่กับลูกได้ตลอด ช่างน่า
เศร้าใจสุดประมาณ จะพาร่างนี้ที่จะอยู่ได้อีกเพียงไม่นาน ดุจดั่งเช่นน้ำค้างริมทางนี้ ไปไว้ที่ไหนดี
หนอ

2) บทละครเรื่อง **เท็งโกะ** 「天鼓」 [Tenko]

เนื้อเรื่องมีอยู่ว่าลูกชายกระโดดน้ำฆ่าตัวตายเพราะถูกขุนนางสั่งให้นำกลอง
ที่หล่นมาจากสวรรค์ไปมอบให้จักรพรรดิ แต่เมื่อนำไปถวายแล้วกลองนั้นตีไม่ดัง พ่อจึงถูกเรียกตัวให้เข้า
วังไปตีกลองและมีเสียงดัง วิญญาณลูกชายปรากฏตัวขึ้นและขอบคุณที่จักรพรรดิอุทิศส่วนกุศลให้

げにや世々毎の假の親子に生まれ来て พ่อขบร้องตอนถูกเรียกตัวเข้าวัง
เพื่อไปตีกลองให้ดังและรำพันถึงลูกชาย มีความหมายว่า แท้จริงแล้วการเกิดมาเป็นพ่อแม่ลูกกันนั้นเป็น
ความผูกพันเพียงชาติเดียวเท่านั้น

3) บทละครเรื่อง **อุระกะมิ** 「浦上」 [Urakami]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงชายคนหนึ่งที่เคยที่เดินไปและภรรยาที่เสียชีวิตแล้ว เหลือแต่
ลูกอายุ 10 ขวบกับแม่อายุ 60 ปี ชายคนนี้ได้ฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของพระรูปหนึ่งและอยากออกบวชแต่ทั้ง
แม่และลูกพยายามทัดทาน แม้เขาจะรับปากว่าจะไม่บวชแล้วแต่ต่อมาก็พยายามจะออกบวชอีก ลูกจึงนำ
จดหมายที่แม่(ภรรยาของชายคนนั้น)เขียนไว้ก่อนตายไปให้พ่ออ่าน เนื้อหาของจดหมายขอร้องให้เลี้ยงดูลูก
อย่าออกบวชเป็นอันขาด แท้จริงแล้วพระรูปนี้คือคนที่ก่อนออกบวชได้ยึดเอกสารที่ดินจากชายคนนั้นไป
ต่อมาออกบวชเพื่อแก้ไขสิ่งผิดให้ถูกต้อง ในตอนท้ายของเรื่อง พระได้คืนเอกสารที่ดินให้ชายคนนั้น

เรื่อง อุระกะมิ อ้างอิงข้อความว่า คะริโนะยะโดะ かりの宿 [kari no yado]
ซึ่งแปลว่าที่พักพิงชั่วคราว ในบทขบร้องตอนบรรยายความรู้สึกของพ่อที่ส่งสารลูกเพราะแม่ตายจากไป
แล้ว พ่อก็ยังฟังไม่ได้

親となり子となるも、思へばかりの宿なるに、³²

ทั้งการเป็นพ่อแม่และการเป็นลูกนั้นหากคิดไปแล้วเป็น
เหมือนที่พักพิงชั่วคราว

4) บทละครเรื่อง **ทซุเนโมริ** 「経盛」 [Tsunemori]

³² 芳賀矢一・佐々木信綱(1914~1915)『謡曲叢書』一 博文館、p. 262

เนื้อเรื่องมีอยู่ว่าลูกขึ้นเรือข้ามฝั่งพลัดกับพ่อ พ่อออกตามหาและได้รู้ว่าลูกชายตายในสนามรบแล้ว

親となり子となるも。思へば仮の宿なるを。พ่อคือทซุเนะโมะริ ขั้บร็องบรรยายความโศกเศร้าเมื่อรู้ว่าลูกเสียชีวิตแล้ว มีความหมายว่า การเป็นพ่อแม่ลูกกันนั้น คิดดูแล้วเป็นเพียงชาตินี้เท่านั้น

4.6.2.2 กลุ่มคำกล่าวที่ใช้คำว่า อุซุกิ 薄き

1) บทละครเรื่อง *อะวะเตะโนะโมะริ* 「あはでの^{もり}森」 [Awade no mori]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกสาวที่ออกเดินทางไปตามหาพ่อผู้ซึ่งปีที่แล้วไปเมืองหลวงและยังไม่กลับมา ระหว่างการเดินทางลูกสาวได้พักที่พักริมทางและเสียชีวิตลงเพราะเป็นไข้หวัด เจ้าของที่พักจึงนำศพไปให้พระจัดพิธีให้ ขณะนั้นพ่อเดินทางมาถึงที่พักริมทางแห่งเดียวกันและทราบข่าวการเสียชีวิตของลูกสาว พระได้แนะนำให้พ่อจุดธูปเพื่อเชิญดวงวิญญาณของลูกสาวมาพบ ต่อมาวิญญาณได้มาปรากฏร่างแล้วก็เลือนหายไปนในสายฝน

เรื่อง *อะวะเตะโนะโมะริ* ปรากฏคำว่า อุซุกิเอ็น 薄き縁 [usukien] ซึ่งหมายถึงความสัมพันธ์ที่เปราะบาง [มีเพียงชาติเดียว] ในบทขั้บร็องของลูกสาวขณะรำพันสาเหตุที่ต้องออกเดินทางไปตามหาพ่อ

絶えてもそはぬ親と子の、中々何に生まれきて、
薄き縁こそ恨みなれ。³³

พลัดพรากจากกันแล้วไม่ได้อยู่ร่วมกันอีก เกิดมาเป็น
พ่อแม่ลูกกัน ความสัมพันธ์ช่างเปราะบาง [มีเพียงชาติเดียว] ช่าง
น่าคับแค้นใจเสียจริง

2) บทละครเรื่อง *คิบิกิเส็งโกจิ* 「木引善光寺」 [Kibikizenkouji]

เนื้อเรื่องมีอยู่ว่าสามีพาภรรยาและลูกไปวัดเส็งโกจิ แต่ด้วยความยากจนจึงไม่มีเงินสำหรับการเข้าไปไหว้พระอมิตะพุทธซึ่งอยู่ด้านใน ภรรยาบอกให้สามีและลูกรออยู่ที่วัด นางจะไปยืมเงินจากญาติที่อยู่ใกล้วัดนี้ แต่ความจริง นางไปขายตัวเองให้คนค้าทาส และนำเงินมาให้สามีและลูกได้เข้าไป

³³ Ibid., p. 90

ไหว้พระ ต่อมาขณะที่นางกำลังลากไม้ซุง (คิบิกิ) เพื่อนำมาสร้างวัด นางได้พบกับสามีและลูก ทั้งหมดเดินทางกลับบ้านพร้อมกัน

此世の契りこそ薄くとも。來世はなどか逢はざるべき。ปรากฏในตอนที่ภรรยารำพันว่าสาเหตุที่สามียากจนเช่นนี้เพราะได้นางเป็นภรรยา นางจะขายตัวเองเพื่อนำเงินไปให้สามีและลูก มีความหมายว่า ถึงแม้ความผูกพันกัน[ในฐานะแม่ลูก]ในชาตินี้ไปะบาง ทำไมเราจะไม่ได้พบกันอีกในชาติหน้าละ (ต้องได้พบกันอีกสิ)

3) บทละครเรื่อง **โคะวะตะ** 「木綿」 [Kowata]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงแม่ที่เขียนจดหมายถึงลูกสาวเพื่อขอชุดกิโมโนมาใส่กันหนาวและไม่ให้ลูกสาวบอกสามี ฝ่ายสามีซึ่งกำลังเมา มาเห็นภรรยากับจดหมาย ภรรยาไม่ให้สามีอ่านจดหมายสามีโกรธเพราะคิดว่าเป็นจดหมายจากซู้จึงฆ่าภรรยาด้วยความหึงหวง เมื่อแม่ย้ายรู้ข่าวจึงมาหาลูกเขยเพื่อบอกให้รู้ว่าได้ฆ่าคนบริสุทธิ์แล้ว สามีคิดจะฆ่าตัวตายหลังจากได้รู้ความจริงเรื่องจดหมาย แต่แม่ห้ามไว้เขาจึงออกบวชแทน

เรื่อง โคะวะตะ อ้างข้อความว่า โอะยะโกะ โนะ ชิจิริ ซึ่งหมายความว่าถึงความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูก ในบทขับร้องที่บรรยายข้อความในจดหมายจากแม่ส่งถึงลูกสาว

親子の契りとて、薄き衣のひとへにて³⁴

ความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกนั้นไม่แน่นแฟ้น เปรียบดังอาภรณ์ที่มีเนื้อบาง

4.6.2.3 กลุ่มคำกล่าวที่ใช้คำอื่น ๆ

1) บทละครเรื่อง **เฮียะกุมัน** 「百萬」 [Hyakuman]

เนื้อเรื่องมีอยู่ว่าชายแห่งโยะมิโนะ พาเด็กคนหนึ่งมาเลี้ยง โดยพบเด็กที่บริเวณวัดชะอิตะอิจิ 西大寺 [Saidaiji] เขาพาเด็กไปนมัสการวัดที่ชะงะ 嵯峨 [Saga] และได้พบกับหญิงวิกลจริตคือเฮียะกุมัน ลูกจำได้ว่าคือแม่ แต่ให้ชายแห่งโยะมิโนะถามความเป็นมา และทราบที่นางเป็นหญิงหม้าย สามีเสียชีวิต ตอนท้ายเรื่อง ชายแห่งโยะมิโนะจึงบอกกับเฮียะกุมันว่าเด็กคนนี้เป็นลูกของนาง

³⁴ Ibid., p. 756

げにや世々毎の。親子の道にまとはりて。ซ้ำร้องแสดงความรู้สึกของแม่ที่
รำพันความโศกเศร้าที่พลัดพรากจากลูก หลังจากแม่ปรากฏตัวบทเวทีได้ไม่นาน ความหมายคือ ความ
จริงแล้ว ความเป็นพ่อแม่ลูกนั้น เป็นความผูกพันเพียงชาติเดียวเท่านั้น พ่อแม่เฝ้าแต่คิดถึงลูก

2) บทละครเรื่อง **อิเกะนิเอะ** 「いけにへ生贄」 [Ikenie]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพ่อแม่ลูกที่ออกเดินทางจากเมืองหลวงเพราะชีวิตความเป็นอยู่ใน
เมืองหลวงย่ำแย่ลง ระหว่างเดินทางได้เข้าพักณที่พักแห่งหนึ่ง เจ้าของที่พักบอกให้รีบออกเดินทางคืนนี้
เพราะวันรุ่งขึ้นเป็นวันจับสลากว่าใครจะต้องเป็นเครื่องบูชาญูเทพเจ้าประจำหนองน้ำแห่งฟูจิ พ่อแม่ลูก
จะทำตามคำแนะนำนั้นแต่ถูกนักบวชมาขัดขวางและพาตัวไปจับสลาก ลูกสาวจับสลากได้และต้องเป็น
เครื่องบูชาญู แต่เทพเจ้าเห็นความเสียใจของพ่อแม่จึงหยุดยั้งการสังเวยคนทั้งเป็นเช่นนี้และบันดาล
ความปลอดภัยแก่แผ่นดิน

บทละครเรื่อง อิเกะนิเอะ อ้างอิงวลีว่า โอะยะโกะ โนะ ชิจิริ 親子の契唯今ばかり
の對面 [oyako no chigiri to wa tada ma bakari no toumen] ซึ่งหมายถึงความผูกพันระหว่างพ่อแม่
ลูก ในบทซ้ำร้องร่วมกันระหว่างพ่อและแม่เมื่อรู้ว่าลูกสาวจับสลากได้ ทั้งพ่อและแม่คร่ำครวญแสดงความ
เสียใจ

扱も親子の契とは、唯今ばかりの對面なれば、³⁵

ความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกนั้นเป็นเพียงการได้พบกัน
เพียงตอนนีเท่านั้น

3) บทละครเรื่อง **เซ็ตตะอิ** 「せったい攝待」 [Settai]

เนื้อเรื่องกล่าวถึงแม่ผู้จัดเลี้ยงอาหารยะมะบุฉิ 12 คนที่ร่วมสงครามกับลูกชาย 2
คนซึ่งตายในสนามรบ

親子よりも主従は深き契りの中なれば แม่ซึ่งชราภาพแล้วได้อธิบายสาเหตุที่
ปักป้ายประกาศเลี้ยงพระ และกล่าวว่าความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกไม่ลึกซึ้งเท่ากับความผูกพันระหว่าง
เจ้านายกับลูกน้อง (จากโคะโตะวะสะที่ว่า ความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกมี 1 ชาติ ความผูกพันระหว่าง

³⁵ Ibid., p. 148

เจ้านายกับลูกน้องมี 3 ชาติ) นักวิชาการคือ 山室美喜³⁶ กล่าวถึงแม่ในเรื่องนี้ว่า “นางมีความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยวหาผู้ใดเทียบได้ยากเมื่อนางเชิญคณะของชามูไรที่กำลังหนีการติดตามไล่ล่าของผู้ปกครอง ประเทศในขณะนั้นมาพักที่บ้านเพื่อจะได้พบชามูไรผู้เคยเป็นเจ้านายของลูกชายตนเอง”

4.7 อภิปรายการอ้างอิงคำว่า อิซเซะ

โคะโตะวะสะเกิดขึ้นจากประสบการณ์การดำเนินชีวิตของชาวบ้านและเล่าสืบทอดกันมาในหมู่ชาวบ้าน³⁷ โคะโตะวะสะมีส่วนสะท้อนให้เห็นความเชื่อของชาวญี่ปุ่นเช่น โคะโตะวะสะที่ว่า โอะยะโกะวะ อิซเซะ สะท้อนความเชื่อของชาวญี่ปุ่นสมัยโบราณว่า ความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกจะดำรงอยู่เพียงชาติเดียวเท่านั้น ดังที่โคะยะมะ ฮิโระชิ 小山弘志 [Koyama Hiroshi] และ ซะโต เค็นอิชิโร 佐藤健一郎 [Satou Kenichirou] กล่าวถึงความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกไว้ดังนี้

仏教では、親子の縁は一世、すなわち現世だけのものとされる。³⁸

ในทางพุทธศาสนานั้น ความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกมีหนึ่งชาติ กล่าวคือมีเพียงชาตินี้เท่านั้น

นอกจากนี้ ฮะระตะ คะโอะริ 原田香識 [Harada Kaori] ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกไว้ดังนี้

主従三世夫婦二世親子一世は中世から近世へかけての一般的通念であり、俗信である。³⁹

ความเชื่อที่ว่าความผูกพันระหว่างเจ้านายกับลูกน้องมี 3 ชาติ สามีกับภรรยา มี 2 ชาติ พ่อแม่กับลูกมี 1 ชาติ นั้นเป็นความเชื่อของคนทั่วไปในสังคมยุคกลาง จนถึงยุคใหม่

³⁶ 山室美喜 (2001) 「「接待」の老母―貫禄ある家刀自一」『謡曲の女たち』皆美社、pp. 194-199

³⁷ 志津田 藤四郎 (1974 年 1 月) 「「ことわざ」の研究概説：附、佐賀と「ことわざ」」『佐賀龍谷短期大学紀要 20』pp. 1-50

³⁸ 小山弘志・佐藤健一郎 (2003) 『謡曲集』2 小学館、p. 52 注 5

³⁹ 原田香識 (2004) 「月の光・雨露の恩―作品研究『海人』―」『文学論藻』78 東洋大学文学部日本文学文化学科研究室、p. 61

โคะโตะวะสะที่ว่า 子は一世、夫婦は二世、主従は三世、他人は五世⁴⁰ ซึ่งว่าความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกไม่ต่อเนื่องถึงชาติต่อไปดังเช่นสายสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา และเจ้านายกับลูกน้อง⁴⁰ โคะโตะวะสะนี้มีรากฐานมาจากความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเชื่อนี้แพร่หลายอย่างกว้างขวางตั้งแต่สมัยมุโระมะชิจนถึงช่วงต้นสมัยใหม่⁴¹ (ราวศตวรรษที่ 14 ถึงต้นศตวรรษที่ 20) และด้วยเหตุที่ความเชื่อนี้แพร่หลายมาก ความเชื่อนี้จึงปรากฏในบทละครโนซึ่งมักแฝงความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เน้นเรื่องกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด กรรมในอดีตชาติส่งผลถึงชาติปัจจุบัน กรรมในปัจจุบันส่งผลถึงอนาคต ความเชื่อเรื่องความผูกพันของคนตามสถานภาพต่างๆ โดยเฉพาะระหว่างเจ้านายกับลูกน้องสะท้อนสภาพสังคมยุคกลางที่บ้านเมืองไม่สงบ มีสงครามเกิดขึ้นเกือบตลอดเวลา ลูกน้องในอุดมคติคือ ผู้ที่ซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อเจ้านายถึงขนาดที่ยอมตายแทนเจ้านายได้ ลูกน้องถูกสอนว่าต้องให้ความสำคัญแก่เจ้านายมากกว่าคนในครอบครัวของตนเอง ดังที่ปรากฏในเรื่องนะกะมิทซุ 「仲光」 ที่พ่อจำใจยอมฆ่าลูกของตัวเองแทนที่จะฆ่าลูกของเจ้านายตามที่เจ้านายสั่ง และฝ่ายลูกก็ยินดีเสียสละชีวิตเพื่อให้พ่อได้ปฏิบัติหน้าที่โดยสมบูรณ์ เรื่องนี้ใช้โอะยะโกะวะ อิซึเซะ 親子は一世 ในบริบทที่ต่างจากเรื่องอื่นๆ กล่าวคือ บทละครที่พรรณนาความเศร้าโศกของพ่อหรือแม่ที่ออกเดินทางตามหาลูกหรือรอลูกกลับมาจะใช้คำกล่าวนี้พรรณนาความรู้สึกว่า ทั้งที่จะได้เป็นพ่อแม่ลูกกันเพียงชาติเดียว แต่แม้แต่ในชาตินี้ก็ยังไม่ได้อยู่ด้วยกันไปตลอด แต่ในเรื่องนะกะมิทซุ 「仲光」 กลับใช้คำกล่าวนี้กล่าวแสดงความยินดีของพ่อที่ได้พบกับลูกอีกครั้ง หลังจากที่คิดว่าลูกที่ตนได้สั่งให้ลูกน้องนำไปฆ่าได้เสียชีวิตไปแล้ว นั่นหมายความว่า ทั้งสองคนจะไม่ได้พบกันอีกในฐานะพ่อลูกแม้แต่ในชาติหน้า และมีบทละครอีก 2 เรื่องที่ใช้คำกล่าวนี้ในฉากแสดงความยินดีได้แก่ เรื่อง อะมะ และ ฌิกิโมะโนะรุริชิ อย่างไรก็ตาม นะกะมิทซุ 「仲光」 เป็นเพียงเรื่องเดียวที่เสนอภาพความจงรักภักดีของลูกน้องถึงขนาดเสียสละความสุขของครอบครัว ยอมฆ่าลูกของตัวเอง เรื่องอื่นๆ ล้วนมีเนื้อเรื่องซึ่งให้ความสำคัญในเรื่องความผูกพันของสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างพ่อแม่กับลูก ทำให้อนุมานได้ว่าผู้แต่งบทละครโนให้ความสำคัญต่อความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูก ดังบทความของโอะกะซะกิ คะซุโอะ 岡崎和夫 [Okazaki Kazuo]⁴² ที่เปรียบเทียบข้อแตกต่างระหว่างละครโนกับละครเคียวเง็นไว้ประการหนึ่ง คือ “ละครโนมีเรื่องพ่อแม่ลูกมากกว่าละครเคียวเง็น” และงานวิจัยเรื่องภาพลักษณ์พ่อแม่ลูกในบทละครโนของ

⁴⁰ 北村孝一監修 (2012) 『故事俗信ことわざ大事典 第2版』小学館、p. 488

⁴¹ 原田 香織 (2004年2月) 「月の光・雨露の恩—作品研究『海人』」『文学論藻(78)』pp. 55-75

⁴² 岡崎和夫 (2002) 「能楽作品における家族相について：家族をテーマにした新作能詞章創作のための前段階的素描 (家族Ⅲ家族の諸相と現代における課題)」『青山学院女子短期大学総合文化研究所年報 10』青山学院女子短期大学、p. 3-13

เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาลได้กล่าวถึงชนะนะริ เค็นตะโร 佐成謙太郎 [Sanari Kentarou] ผู้รวบรวมบทละครโนที่อยู่ในรายการแสดงปัจจุบันไว้ในหนังสือ โยเกียวกุทะอิกัน 『謡曲大観』 [Yokyokutaikan] ว่ามีความเห็นเรื่องผู้แต่งบทละครโนให้ความสำคัญในเรื่องความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกดังนี้

*Noh playwrights are fond of depicting stories about parent-child relationship among other themes of human relations.*⁴³

ผู้แต่งบทละครโนนิยมเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกมากกว่าความสัมพันธ์ประเภทอื่นๆ

บทละครโนที่มีข้อความสัมพันธ์กับ 親子は一世 มีหลายเรื่องที่เป็นการพำร่ำพันความโศกเศร้าของพ่อหรือแม่ที่สูญเสียลูก ทั้งในกรณีที่ออกตามหาหรือเฝ้ารอการกลับมาของลูกโดยไม่รู้ชะตากรรมของลูกและในกรณีที่รู้ว่าลูกได้ตายจากไปนั้น คณะผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะเป็นการระบายอารมณ์หรือประท้วงการกำหนดให้พ่อแม่ลูกได้เป็นพ่อแม่ลูกกันเพียงชาติเดียว โดยผู้แต่งคงต้องการแสดงให้เห็นว่า ทั้งๆ ที่เป็นการกำหนดที่ช่างโหดร้ายและไม่ยุติธรรมอยู่แล้ว แม้แต่โชคชะตาก็จะมาพรากลูกไปก่อนที่จะได้อยู่ด้วยกันให้นานเพียงพอ นอกจากนี้ยังมีบทละครเรื่อง que แสดงการประท้วงนี้ในลักษณะที่น่าสนใจมากกว่านี้อีก ได้แก่เรื่อง 「攝待」 「熊野」 และ 「重蓮」 (甲)

เรื่อง 「攝待」 นั้น จุดประสงค์ที่แท้จริงน่าจะเพื่อพรรณนาความโศกเศร้าของแม่ที่ต้องสูญเสียลูกชายที่รักไปถึงสองคนเพราะบุตรชายทั้งคู่ได้ยอมพลีชีพเพื่อเจ้านาย ด้วยความเชื่อที่ถูกลูกฝังให้จงรักภักดีและตายแทนเจ้านายผู้ที่จะมีความสัมพันธ์ในลักษณะเช่นนี้ไปถึงสามชาติ ในขณะที่ความสัมพันธ์กับพ่อแม่นั้นจะสิ้นสุดลงในชาติเดียว เรื่อง 「攝待」 แสดงถึงความจงรักภักดีของลูกน้องคือ ชะโต ทซุงิโนะบุ 佐藤継信 [Satō Tuginobu] (ค.ศ.1158-1185) ต่อเจ้านายคือ มินะโมะโตะ โนะ โยะมิทซุเนะ 源義経 [Minamoto no Yoshitsune] (ค.ศ.1159-1189) โดยการพลีชีพและความจงรักภักดีที่ถ่ายทอดไปยังลูกชายของทซุงิโนะบุ คือ ทซุรุวะกะ 鶴若 [Tsuruwaka] ซึ่งปรารถนาจะติดตามพ่อไปเพื่อคอยรับใช้โยะมิทซุเนะ หลังการเสียชีวิตของพ่อ เรื่อง 「攝待」 ไม่ได้อ้างอิงคำกล่าวโดยตรงแต่มีบทขับร้องว่า 親子よりも主従は深き契りの中なれば ซึ่งหมายถึง ความผูกพันของเจ้านายกับลูกน้องลึกซึ้งกว่าระหว่างพ่อแม่ลูก ผู้แต่งบทละครเรื่องนี้ไม่ได้ลุกขึ้นประท้วงคำสอนดังกล่าวอย่างชัดแจ้ง แต่ก็ น่าจะได้แฝงความรู้สึกประท้วงหรือขัดแย้งไว้ในคำกล่าวของแม่ เนื่องจากคำพูดต่อจากประโยค 親子より

⁴³ Saowalak Suriyawongpaisal , (2006) "The Parent-Child Image in Noh Plays" รายงานผลการวิจัยทุนวิจัย กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า2

も主従は深き契りの中なれば คือ “ด้วยเหตุนี้ นายท่านก็น่าจะรู้สึกเวทนาเห็นใจบ้าง โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ต่อหน้าท่านขณะนี้ก็คือแม่และลูกชายของผู้ที่ได้ยอมตายเพื่อนายท่าน เหตุไฉนท่านจึงไม่มีแม่แต่คำไว้อาลัยแสดงความเสียใจบ้างเลย.....อา.....ช่างน่าขมขื่นเสียนี้กระไร”⁴⁴ แม่กล่าวข้อความข้างต้นต่อโยะฉิมิชิซุเนะ ซึ่งอยู่ระหว่างหลบหนีจากการจับกุม

เรื่องราวความจงรักภักดีของทซุจิโนะบุต่อโยะฉิมิชิซุเนะปรากฏในวรรณกรรมอื่นด้วย เช่น วรรณกรรมเรื่องกิเกะอิชิ 『義経記』 [Gikeiki] ซึ่งบรรยายเกี่ยวกับแม่คนเดียวที่ในลักษณะที่แสดงความภูมิใจกับการตายของลูกทั้งสองและยังกล่าวสอนหลานให้ถือเป็นเยี่ยงอย่างวีรกรรมดังกล่าว ในวรรณกรรมเรื่องนี้ไม่มีข้อความแสดงความผูกพันระหว่างเจ้านายกับลูกน้องที่จะต่อเนื่อกันสามชาติ⁴⁵ ขณะที่ในบทละครในเรื่อง 「^{せつたい}攝待」 กล่าวเน้นไว้ว่าความผูกพันของเจ้านายกับลูกน้องลึกซึ้งกว่าของพ่อแม่ลูก และบทขับร้องของแม่แฝงไว้ซึ่งอารมณ์โศกเศร้าและขมขื่น คณะผู้วิจัยเห็นว่าจุดประสงค์ที่แท้จริงของบทละครเรื่องนี้ไม่ได้ต้องการเน้นเรื่องความจงรักภักดีต่อเจ้านายมากไปกว่าการแสดงความรักลูกของแม่ แต่ไม่อาจจะแสดงการประท้วงต่อต้านคำสอนดังกล่าวอย่างชัดเจน

ในเรื่อง 「^{くまの}熊野」 แม่ตัดพ้อลูกสาวให้รีบกลับมาเยี่ยมตนที่กำลังป่วยหนัก โดยกล่าวว่า การที่ลูกไม่กลับมาอยู่กับแม่ทั้งที่เราแม่ลูกก็จะได้เป็นแม่ลูกกันเพียงชาตินี้ชาติเดียวถือว่าเป็นความอกตัญญู ในเรื่องนี้ลูกสาวมีพันธะที่จะต้องอยู่รับใช้ ทะอิระ โนะ มุเนะโมะริ 平宗盛 [Taira no Munemori] (ค.ศ.1147-1185) ชายที่เป็นทั้งสามี (ซึ่งโคะโตะวะสะกล่าวถึงความสัมพันธ์ฉันสามีภรรยาจะต่อเนื่อกันไปสองชาติ) และเป็นเจ้านาย (ซึ่งโคะโตะวะสะกล่าวไว้เช่นกันว่าจะเป็นเจ้านายไปสามชาติ) และชายผู้นั้นในตอนแรกก็ไม่อนุญาตให้เธอกลับไปอยู่กับแม่ได้⁴⁶ เรื่องนี้ชวนให้คิดว่าผู้แต่งอาจจะแอบแทรกความรู้สึกประท้วงของสามัญชนที่เป็นแม่ก็ได้

เรื่องที่แสดงการตัดพ้อและประท้วงชัดเจนของแม่อย่างชัดเจนและค่อนข้างยาวกว่าทั้งเรื่อง 「^{せつたい}攝待」 และ 「^{くまの}熊野」 คือ 「^{じゅうらん}重蓮」 (甲) ในเรื่องนี้ลูกชายยอมมอบตัวและรับโทษเนรเทศแทน

⁴⁴ ตัวละครแม่ในเรื่องนี้กล่าวเช่นนี้กับโยะฉิมิชิซุเนะผู้เป็นเจ้านายของลูกตน ตอนที่โยะฉิมิชิซุเนะกำลังเดินทางหลบหนีการไล่ล่าของพี่ชายผู้เป็นโชกุน ทำให้โยะฉิมิชิซุเนะต้องปลอมตัวและในตอนแรกไม่ยอมเปิดเผยตนแม้แต่กับแม่ของลูกน้องที่ได้ตายแทนตน 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観 第三巻』 東京：明治書院、p. 1655

⁴⁵ 梶原正明 (2006) 『義経記』 小学館、p. 477-478

⁴⁶ 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観 大五巻』 東京：明治書院、p. 3237-3255

อาจารย์⁴⁷ แต่พ่อลูกบอกแม่เช่นนี้ แม่ก็ประท้วงว่าศิษย์ไม่ได้มีแต่ลูกเพียงคนเดียว ทำไมลูกจึงคิดทิ้งแม่ที่มีอยู่เพียงคนเดียวไปได้ ช่างเป็นเรื่องที่คาดไม่ถึงจริงๆ เมื่อลูกอธิบายว่ามีตัวอย่างทั้งจากอดีตและยังเป็นประเพณีปฏิบัติในปัจจุบันที่ผู้น้อยจะสละชีวิตเพื่อเจ้านายหรืออาจารย์ แม่ก็แย้งว่าแล้วเหตุใดจึงต้องทำตามข้อปฏิบัติเฉพาะระหว่างเจ้านายกับลูกน้อง หรืออาจารย์กับศิษย์เท่านั้นเล่า แล้วแม่ลูกจะ จนแม่เมื่อลูกยกตัวอย่างทั้งในต่างแดนและญี่ปุ่นเองที่มีผู้สละชีวิตเพื่ออาจารย์ แม่ก็ยังตอบโต้ต่อไปว่าแม่ของลูกศิษย์ผู้นั้นก็คงจะต้องนำตาไหลเป็นแน่ บทละครจบคำตัดพ้อของแม่ด้วยประโยคที่ว่า “เป็นศิษย์อาจารย์กันสามชาติ แต่ความผูกพันแม่ลูกมีกันชาตินี้ชาติเดียว ช่างน่าชมชื่นแค้นใจเสียจริง”⁴⁸

เรื่อง คิบิกิเส็งโกจิ きびきせんこうじ 「木引善光寺」 มีประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งประการหนึ่งคือ บทขับร้องไม่ได้แสดงการตัดพ้อหรือประท้วงชัดเจนของแม่อย่างชัดเจน แต่แสดงความสงสัยในคำกล่าวที่ว่าความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกมีเพียงชาติเดียว แม่ตัดสินใจขายตัวเองไปเป็นผู้ใช้แรงงานเพื่อให้สามีและลูกมีเงินไปจ่ายค่าเช่านั้สการพระอมิตะพุทธแห่งวัดเส็งโกจิ แม่กล่าวข้อความด้วยความโศกเศร้าขณะต้องพลัดพรากจากลูกอันเป็นที่รักว่า “ถึงแม้ความผูกพันกัน[ในฐานะแม่ลูก]ในชาตินี้ไประบาง ทำไมเราจะไม่ได้พบกันอีกในชาติหน้าละ (ต้องได้พบกันอีกสิ)”

ในบทละครเรื่องที่มีข้อความสัมพันธ์กับ 親子は一世 นั้นมีทั้งเรื่องที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับลูกและเรื่องที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูก แต่ประเด็นที่น่าสนใจมากคือ ความรู้สึกประท้วง ชัดขึ้นความเชื่อดังกล่าวล้วนแต่แฝงหรือแสดงอยู่ในบทของผู้เป็นแม่อย่างชัดเจน เป็นไปได้ไหมว่าผู้แต่งบทละครโนซึ่งล้วนเป็นผู้ชายนั้นเกรงกลัวที่จะให้ตัวละครผู้ชายเป็นผู้แสดงความรู้สึกเช่นนั้น เพราะถึงอย่างไรก็ต้องรักษาการแสดงออกภายนอกเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับการจงรักภักดีต่อเจ้านาย ไม่อาจให้ตัวละครชายแสดงความอ่อนแอ หรือการแข็งขันต่อสิ่งที่สังคมศักดินาสถิมนั้นพยายามจะครอบงำประชาชนไว้ การให้ผู้หญิงเป็นฝ่ายแสดงความรู้สึกอาจจะได้รับการยอมรับอะลุ่มอล่วยให้จากทางการที่พอจะเข้าใจว่าถึงอย่างไรเพศหญิงผู้เป็นแม่ก็มีธรรมชาติหรือสัญชาตญาณความรักผูกพันกับลูกมากกว่าพ่ออยู่แล้ว และผู้หญิงก็ไม่ได้รับการอบรมสั่งสอนมาเท่าผู้ชายในเรื่องความจงรักภักดีเสียสละต่อ

⁴⁷ ในตอนกลางของบทละครลูกถูกประหารชีวิตโดยไม่มีคำอธิบายว่าเพราะเหตุใดจึงต่างไปจากตอนต้นของบทละครที่เป็นการถูกเนรเทศ บทละครประเภท 番外曲 จำนวนมากยังไม่ได้รับการชำระ จึงยังมีข้อความที่อาจเป็นการคัดลอกผิด หรือตกหล่น

⁴⁸ 田中 允 (1963) 『未刊謡曲集』 1 古典文庫、p. 226-229

เจ้านายหรืออาจารย์⁴⁹ ประเด็นนี้เป็นตัวอย่างหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่าการศึกษาบทละครโนมีคุณค่าต่อนักวิชาการแขนงอื่นๆ

ประเด็นที่น่าสนใจมากอีกประการหนึ่งคือเรื่องอะมะ「海士」 มีวิญญาณของแม่ปรากฏร่างขึ้น และได้สนทนากับลูก ขณะเดียวกันเรื่อง「隅田川」「あはでの森」และ「類仙香」 มีวิญญาณของลูกมาปรากฏชั่วคราวแล้วเลือนหายไป แม้จะเป็นระยะเวลาสั้นๆ และเพียงชั่วคราวก็ตามแต่อาจกล่าวได้ว่าสมาชิกในครอบครัวได้กลับมาพบกันอีกครั้งหนึ่ง ส่วนเรื่อง「天鼓」 มีวิญญาณของลูกมาปรากฏและขอคุณจักรพรรดิที่อุทิศส่วนกุศลให้ หากพิจารณาเพียงผิวเผินแล้วอาจเห็นว่าเหตุการณ์วิญญาณมาปรากฏร่างเป็นสิ่งธรรมดาในบทละครโน แต่โคะโตะวะสะะเกิดจากความเชื่อของคนทั่วไปในสังคม การใช้ข้อความที่มีความสัมพันธ์กับ 親子は一世 ในบทละครโนน่าจะสะท้อนความเชื่อเรื่องความผูกพันของพ่อแม่กับลูกที่ดำรงอยู่เพียงชาติเดียว แต่เหตุการณ์วิญญาณปรากฏร่างทำให้อนุมานได้ว่าผู้แต่งบทละครโนอาจต้องการโต้กลับความเชื่อเรื่องความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูก ผู้ประพันธ์ต้องการเสนอว่าแม่จะเสียชีวิตไปแล้วแต่พ่อแม่ยังคงผูกพันกับลูก ความตายไม่อาจตัดความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง「海士」 ที่นอกจากวิญญาณของแม่จะปรากฏร่างแล้วยังมีบทขับร้องที่แสดงความผูกพันข้ามชาติภพระหว่างพ่อแม่กับลูกด้วย

かかる貴人の、賤しき海人の胎内に、宿り給ふも一世ならず⁵⁰

การที่ผู้สูงศักดิ์ถือกำเนิดจากท้องของหญิงชาวประมงที่ต่ำศักดิ์เช่นนี้ก็ไม่ใช่
เหตุของชาติเดียว

ข้อความข้างต้นเป็นบทขับร้องของคณะประสานเสียงที่แสดงความรู้สึกยินดีของตัวละครเอก (แม่) ตอนที่ลูกที่เป็นถึงลูกเสนาบดีรู้ว่าแม่ที่ตายไปเป็นหญิงชาวประมง จึงดั้นด้นเดินทางกลับมาเยี่ยมบ้านเกิด วิญญาณของแม่จึงมาพบลูกในร่างของมนุษย์ โยะโกะมิชิ มะริโอะ 横道 萬里雄 [Yokomichi Mario] และโอะโมะเตะ อะกิระ 表章 [Omote Akira] อธิบายความหมายของ 一世ならず ในข้อความข้างต้นนี้

⁴⁹ แต่มีบทละครเรื่องเซกิโดะ「関戸」[Sekido] ที่ให้ชามูไรยอมแพ้ต่อศัตรูถึงแม้จะเสียชีวิตครั้งนี้เพื่อช่วยชีวิตลูกชาย เรื่องนี้เป็นบทละครประเภทที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันที่ยังไม่มีหลักฐานว่าแต่งในสมัยมูโระมะชิ 室町 บทละครกลุ่มนี้นักวิชาการมีความเห็นว่าอาจแต่งโดยนักแต่งบทละครสมัครเล่นและอาจไม่เคยมีผู้นำไปแสดงเลย คณะผู้วิจัยเห็นว่า ด้วยเหตุนี้ บทละครเรื่องเซกิโดะ「関戸」จึงได้เสนอภาพชามูไรที่มีความผูกพันกับลูกมากกว่าจะยึดค่านิยมของการเป็นชามูไร

⁵⁰ 横道 萬里雄・表章 (1960) 『謡曲集』上 岩波書店、p. 162

ว่า “เป็นความผูกพันจากชาติก่อน ไม่ใช่เพียงแค่ชาตินี้เท่านั้น วลีนี้เป็นการปฏิเสธโคะโตะวะสะที่ว่าพ่อแม่ลูกมีความผูกพันกันเพียงชาติเดียว”⁵¹

นอกจากการปรากฏของวิญญาณในเรื่อง 「海土」^{あま} 「隅田川」^{すみだがわ} 「天鼓」^{てんこ} 「あはでの森」^{もり} และ 「類仙香」^{るいせんこう} ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีเรื่องที่ตัวละครที่เป็นลูกเสียชีวิตไปแล้วแต่กลับฟื้นชีวิตขึ้นมาโดย ปาฏิหาริย์ ได้แก่ เรื่อง 「磯松」^{いそまつ} 「重蓮」^{じゅうれん} (甲) และ 「名立」^{なだち} โดยลูกในเรื่อง 「磯松」^{いそまつ} ฟื้นชีวิตขึ้นมา หลังจากถูกคลื่นซัดจมลงไปในทะเลด้วยอาณูภาพแห่งพระโพธิสัตว์กวนอิมที่พ่อแม่และพระสวดมนต์อ้อนวอน ลูกในเรื่อง 「重蓮」^{じゅうれん} (甲) เสียสละชีวิตเพื่ออาจารย์แต่ก็ฟื้นชีวิตขึ้นมาอย่างปาฏิหาริย์ ส่วนเรื่อง 「名立」^{なだち} มีเนื้อเรื่องใกล้เคียงเรื่อง 「磯松」^{いそまつ} แต่ฉากลูกฟื้นขึ้นมา มีลักษณะพิเศษกว่าโดยเทพเจ้ามังกร ปรากฏร่างหลังการสวดมนต์ของพระแล้วบินขึ้นไปบนท้องฟ้า หลังจากนั้นจึงนำร่างของลูกซึ่งเสียชีวิตแล้ว ขึ้นมาจากก้นทะเล หากพิจารณาจากความเชื่อของชาวญี่ปุ่นสมัยโบราณที่ว่าความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกมีเพียงชาตินี้ชาติเดียว เมื่อคนเสียชีวิตไปแล้วย่อมถือเป็นจุดสิ้นสุดของความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูก แต่ตัวละครลูกและวิญญาณในบทละครโนดังกล่าวกลับก้าวข้ามชาติภพมายังโลกมนุษย์ได้ซึ่งอาจเป็นเหตุผลอีกประการหนึ่งที่สนับสนุนความคิดที่ว่าความตายไม่อาจตัดความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกได้ บทละครเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งบทละครโนพยายามรักษาความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกให้คงอยู่นานที่สุดซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งที่สนับสนุนว่าผู้แต่งบทละครโนให้ความสำคัญกับเรื่องความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูก

บทละครโนเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่จบลงอย่างมีความสุข สมาชิกในครอบครัวได้กลับมาพบกันอีกครั้งหนึ่งหรือมีชีวิตรอด ไม่ถูกประหารเป็นเนื้อเรื่องที่พบได้บ่อยและเป็นธรรมดาอยู่แล้ว⁵² แต่เนื้อเรื่องเช่นนี้ในเรื่องที่มีคำกล่าวเกี่ยวกับโคะโตะวะสะ 親子は一世 แสดงถึงการให้ความสำคัญกับเรื่องความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูก ได้แก่เรื่อง 「柏崎」^{かしわざき} 「春栄」^{しゅんえい} 「木賊」^{とくさ} 「百万」^{ひやくまん} 「熊野」^{くまの} 「生贄」^{いけにへ} 「木引善光寺」^{きびきせんこうじ} 「敷地物狂」^{しきじものぐるい} 「龍祇王」^{ろうぎおう} 「笠取狂女」^{かさとりきょうじよ} 「狂獅子」^{くるいじし} 「籬菊」^{ませぎく} และ 「宮路物狂」^{みやじものぐるい} ซึ่งเป็นประเภทที่มีจำนวนมากที่สุด บางเรื่องแสดงถึงความสุข ความเจริญรุ่งเรืองของครอบครัวในตอนท้ายเรื่องเช่น เรื่อง ยูยะ^{ยูยะ} 「熊野」^{くまの} แม้ว่าลูกสาวจะทุกข์โศกในตอนต้นเรื่องแต่ท้ายที่สุดก็ได้รับอนุญาตให้กลับไปเยี่ยมแม่ได้ เรื่อง ไรจิโอะ^{ไรจิโอะ} 「龍祇王」^{ろうぎおう} ความกตัญญูและความศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์กวนอิมอย่างเหนียวแน่นของพ่อและลูกสาวทำให้เกิดแสงจ้าตอนเพชรฆาตจะลงดาบฆ่าพ่อ ดาบหล่นลง

⁵¹ Ibid. 注 4

⁵² บทละครโนเรื่อง ชูมิตะวะวะ แตกต่างออกไป เพราะเรื่องจบลงด้วยความเศร้า เมื่อตัวละครแม่พบว่าลูกชายที่เธอออกตามหาได้เสียชีวิตไปแล้ว

พื้นและหักเป็น 2 ท่อน ด้วยความประทับใจในความกตัญญูและเกรงกลัวต่ออานุภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คนจะลงดาบจึงปล่อยพ่อกลับไป

การพลัดพรากของพ่อแม่กับลูกเป็นเรื่องราวที่สะท้อนสภาพของสามัญชนในสังคมญี่ปุ่นสมัยโบราณที่ลูกถูกลักพาตัวไป การที่บทละครที่แสดงความสัมพันธ์พ่อแม่กับลูกจำนวนมากแสดงเรื่องราวของสามัญชนอาจทำให้คิดได้ว่าเรื่องเหล่านี้มีจุดประสงค์เพื่อแสดงให้ผู้ชมที่เป็นสามัญชนได้ดูหรือเขียนให้อ่าน และเรื่องที่พ่อแม่ในบทละครได้พบลูกอาจมองได้ว่าเป็นการปลอบประโลมหรือเยียวยาจิตใจพ่อแม่ที่เป็นสามัญชนและพลัดพรากจากลูกอันเป็นที่รัก ในโลกแห่งความเป็นจริงแล้ว พ่อแม่อาจไม่มีโอกาสได้พบลูกอีกตลอดชีวิต แต่โลกแห่งละครโนได้จินตนาการให้ผู้ชมได้มีความสุขแม้เพียงชั่วครู่ก็ตาม นอกจากนี้ผู้แต่งบทละครโนอาจต้องการสอดแทรกความคิดเชิงศาสนาว่า ขอเพียงยึดมั่น ศรัทธาในศาสนาไม่ว่าจะเป็นพุทธศาสนาหรือชินโต สักวันหนึ่งปาฏิหาริย์จะเกิดขึ้นและความสุขที่ได้อยู่พร้อมหน้ากันพ่อแม่ลูกจะกลับคืนมา

การอธิบายข้างต้นได้กล่าวถึงประเด็นสำคัญต่างๆ เช่น การประท้วงการกำหนดให้พ่อแม่ลูกเป็นพ่อแม่ลูกกันเพียงชาติเดียว การปรากฏของวิญญาณ การฟื้นคืนชีวิตโดยปาฏิหาริย์และการได้กลับมาพบกันอีกครั้งหนึ่งหรือรอดชีวิตจากถูกประหาร โดยสามในสี่ของประเด็นดังกล่าวปรากฏทั้งในบทละครที่อยู่และไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน สำหรับประเด็นแรกนั้น เรื่อง「じゅうれん 重蓮」(甲)ซึ่งเป็นบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันเป็นเรื่องที่แสดงการประท้วงชัดเจนกว่าอีก 2 เรื่องที่เป็นบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน ประเด็นที่สองคือการปรากฏร่างของวิญญาณ จากจำนวนบทละครที่อยู่ในประเด็นนี้ 5 เรื่องมีบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันประมาณครึ่งหนึ่งคือ 2 เรื่องได้แก่「もり あはでの森」และ「るいせんこう 類仙香」ประเด็นที่สามคือการฟื้นคืนชีวิตโดยปาฏิหาริย์เป็นประเด็นที่ปรากฏเฉพาะในบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันเท่านั้นและมีความเป็นไปได้ว่าทั้ง 3 เรื่องได้แก่「いそまつ 磯松」「じゅうれん 重蓮」(甲) และ「なだち 名立」แต่ขึ้นหลังสมัยมูโรมะชิ ส่วนประเด็นที่สี่ คือ การได้กลับมาพบกันอีกครั้งหนึ่งหรือรอดชีวิตจากถูกประหาร ในจำนวนบทละครที่อยู่ในประเด็นนี้ 13 เรื่อง มีบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน 8 เรื่องได้แก่「いけにへ 生贄」「きびきぜんこうじ 木引善光寺」「しきじものぐるい 敷地物狂」「ろうぎおう 龍祇王」「かさとりきょうじょ 笠取狂女」「くるいじし 狂獅子」「ませぎく 籬菊」และ「みやじ 宮路物狂」ซึ่งมากกว่าบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันที่มีเพียง 5 เรื่อง การที่จำนวนบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันมีสัดส่วนมากกว่า และบางเรื่องมีเนื้อเรื่องที่แสดงประเด็นชัดเจนกว่าบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันดังกล่าวแล้วข้างต้น หากละเลยการศึกษาบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันแล้วอาจจะทำให้ขาดข้อมูลสำคัญไป

บทที่ 5

คำกล่าวเกี่ยวกับนก

5.1 ความนำ

คำกล่าวเกี่ยวกับนก หมายถึง ข้อความในบทละครโนที่มีความสัมพันธ์กับโคะโตะวะสะหรืออ้างอิงจากวรรณกรรมที่เกี่ยวกับนกทั้งที่เป็นวรรณกรรมประเภทคัมภีร์และวะบุณ บทละครที่ศึกษาในงานวิจัยนี้จำนวนทั้งหมด 101 เรื่องมีคำกล่าวหรือข้อความที่มีความสัมพันธ์กับ โอะยะโกะวะ อิซเซะ 親子は一世 มากเป็นอันดับหนึ่งคือจำนวน 31 เรื่อง อันดับสองคือคำกล่าวเกี่ยวกับนกจำนวน 26 เรื่องโดยคำกล่าวเกี่ยวกับนกในบทละครโนในงานวิจัยนี้มีความหมายเดียวกันหรือใกล้เคียงกับโคะโตะวะสะที่เกี่ยวข้องกับนกทั้งหมด 5 ข้อความ ได้แก่ โคะโตะวะสะต่อไปนี้ 1) 鶯のかひごの中の子規 2) 焼け野の雉夜の鶴 3) 梁の燕 4) 四鳥の別れ 5) 鳩に三枝の礼、鳥に反哺の孝あり

5.2 คำกล่าวเกี่ยวกับนกที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกัน

ผลการสืบค้นจากพจนานุกรม 『故事俗信ことわざ大辞典 第2版』¹ ฉบับแผ่นซีดีรวมโดยป้อนคำสำคัญของแต่ละโคะโตะวะสะพบว่า คำสำคัญนั้นปรากฏในโคะโตะวะสะต่างๆ ดังนี้

- 鶯のかひごの中の子規 คำสำคัญ คือ 鶯 ปรากฏในโคะโตะวะสะต่างๆ รวม 2 ข้อความ ได้แก่ 1) 鶯のかひごの中の子規 มีความหมายว่า ลูกนกโสะโตะโตะจิซุท่ามกลางไข่ของนกอุซุอิซุ และ 2) 鶯の巣の時鳥 มีความหมายว่า นกโสะโตะโตะจิซุในรังของนกอุซุอิซุ
- 焼け野の雉夜の鶴 คำสำคัญ คือ 焼け野/雉/鶴 ปรากฏในโคะโตะวะสะต่างๆ รวม 5 ข้อความ ได้แก่ 1) 子を思ふ鶴 มีความหมายว่า นกกระเรียนที่รักและคิดถึงลูก 2) 夜鶴子を思ふ มีความหมายว่า นกกระเรียนที่รักและคิดถึงลูกในยามค่ำคืน 3) 焼け野の雉 มีความหมายว่า นกยูงในทุ่งที่กำลังเกิดไฟไหม้ 4) 焼け野の雉夜の鶴 มีความหมายว่า นกยูงในทุ่งที่กำลังเกิดไฟไหม้และนกกระเรียนในยามค่ำคืน และ 5) 夜の鶴 มีความหมายว่า นกกระเรียนในยามค่ำคืน

¹ 北村孝一監修 (2012) 『故事俗信ことわざ大辞典 第2版』小学館

3. 梁の燕 คำสำคัญ คือ 梁 ปรากฏเฉพาะในโคะโตะวะสะนี้เท่านั้น มีความหมายว่า นกนางแอ่นบนคาน

4. 四鳥の別れ คำสำคัญคือ 四鳥 ปรากฏในโคะโตะวะสะต่างๆ รวม 3 ข้อความ ได้แก่
 1) 桓山の四鳥 มีความหมายว่า นกสี่ตัวแห่งเขาหวนซาน 2) 四鳥の別れ มีความหมายว่า การจากกันของนกสี่ตัว และ 3) 四つの鳥の別れ มีความหมายว่า การพรากจากกันของนกสี่ตัว

5. 鳩に三枝の礼、鳥に反哺の孝あり คำสำคัญคือ 三枝 ปรากฏในโคะโตะวะสะต่างๆ รวม 2 ข้อความ ได้แก่ 1) 三枝之礼 มีความหมายว่า ลูกนกพิราบเกาะกิ่งไม้ที่ต่ำกว่าพ่อแม่ 3 กิ่ง (แสดงความนอบน้อมกตัญญู) และ 2) 鳩に三枝の礼、鳥に反哺の孝あり มีความหมายว่า ลูกนกพิราบเกาะกิ่งไม้ที่ต่ำกว่าพ่อแม่ 3 กิ่ง (แสดงความนอบน้อมกตัญญู) ลูกนกกาเคี้ยวอาหารป้อนพ่อแม่ด้วยความกตัญญู

คำกล่าวเกี่ยวกับนกที่พบในบทละครโน้นนอกจากจะมีความหมายเดียวกันหรือใกล้เคียงกับโคะโตะวะสะจำนวน 5 ข้อความแล้ว ยังมีความหมายเดียวกันหรือใกล้เคียงข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์จำนวน 4 ข้อความและข้อความจากวรรณกรรมประเภทวะบุณจำนวน 3 ข้อความด้วย

ตารางที่ 8 แสดงโคะโตะวะสะ ข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์และวะบุณที่มีความสัมพันธ์กับคำกล่าวเกี่ยวกับนก

โคะโตะวะสะ	วรรณกรรมประเภทคัมภีร์	วรรณกรรมประเภทวะบุณ
鶯のかひごの中の子規	-	親の親ぞ今はゆかしき時鳥はや鶯のこは子なりけり 鶯のかひこの中に、霍公獨り生まれて、しが父に似ては鳴かず、しが母に似ては鳴かず
焼け野の雉夜の鶴	夜鶴億子籠中	知るらめや子を思ふやみの夜の鶴 我世ふけ行く霜になくとは
梁の燕	梁の燕	-
四鳥の別れ	桓山之鳥生四子鶯、羽翼既成、將分于四海、其母悲鳴而送之	-
鳩に三枝の礼、鳥に反哺の孝あり	鳥有返報食、鳩有三枝礼	-

จากตารางที่ 8 พบว่าโคะโตะวะสะะ ข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภูนและวะบุ่นที่เกี่ยวข้องกับนก มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภูนและวะบุ่นทั้งหมดมีความหมายเดียวกัน หรือใกล้เคียงกับโคะโตะวะสะะ

5.3 บทละครโนที่อ้างอิงคำกล่าวเกี่ยวกับนก

คำกล่าวเกี่ยวกับนกที่มีแหล่งที่มาจากโคะโตะวะสะะ 5 ข้อความ ได้แก่ 1) 鶯のかひごの中の子規 2) 焼け野の雉夜の鶴 3) 梁の燕 4) 四鳥の別れ 5) 鳩に三枝の礼、鳥に反哺の孝あり ปรากฏในบทละครจำนวน 4, 17, 7, 4 และ 3 เรื่องตามลำดับ² ในจำนวนนี้มีบางเรื่องปรากฏมากกว่า 1 ข้อความเช่น เรื่องโทเซ็น「唐船」ปรากฏทั้ง 焼け野の雉夜の鶴 และ 梁の燕 หากนับเฉพาะชื่อบทละครที่ไม่ซ้ำกัน แล้วบทละครที่ปรากฏคำกล่าวเกี่ยวกับนกจะมีทั้งหมด 26 เรื่อง รวม 36 ครั้ง ในจำนวน 26 เรื่องนี้เป็นบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันที่แต่งในสมัยมุโระมะชิ 7 เรื่องได้แก่

• うたうら
「歌占」	• とうせん
「唐船」
• げんぶくそが
「元服曾我」	• とくき
「木賊」
• さくらがわ
「桜川」	• ひぼりやま
「雲雀山」
• すみだがわ
「隅田川」	

และเป็นเรื่องที่แต่งหลังสมัยมุโระมะชิ 1 เรื่องคือ 「^{ふえのみき}笛之巻」

ส่วนอีก 18 เรื่องเป็นบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันโดยเป็นเรื่องที่มีหลักฐานชัดเจนว่าแต่งในสมัยมุโระมะชิ 10 เรื่องได้แก่

• いそまつ
「磯松」	• たんごものぐるい
「丹後物狂」
• かじわらざろん
「梶原座論」	• はまならし
「濱平直」
• これもり
「惟盛」	• はるちか
「治親」
• しきじものぐるい
「敷地物狂」	• ひつじ
「羊」
• すみよしものぐるい
「住吉物狂」	• やかもち
「家持」

² ดูรายละเอียดรายชื่อบทละครที่อ้างอิงแต่ละโคะโตะวะสะะในภาคผนวก 2

และเป็นเรื่องที่ยัง**ไม่มี**หลักฐานแสดงว่าแต่งในสมัยมูโรมะชิ 8 เรื่องได้แก่

• 「今泉」
いまいずみ	• 「島廻」(乙)
しまめぐり
• 「鏡池」
かがみかいは	• 「中山物狂」
なかやまものぐるい
• 「切兼曾我」
きりかねそが	• 「籬菊」
ませぎく
• 「厚婦」
こうぶ	• 「雪比丘尼」
ゆきびくに

คำกล่าวเกี่ยวกับนกปรากฏในบทละครที่**ไม่**อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันจำนวนมากกว่าบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน แสดงถึงความสำคัญของบทละครที่**ไม่**อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในสัปดาห์วิเคราะห้การอ้างอิงคำว่า อิซเซะ ว่า หากละเลยการศึกษาบทละครที่**ไม่**อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันแล้วจะทำให้ขาดข้อมูลสำคัญได้

5.4 ชนิดของนกในคำกล่าวและบทละครที่มีชื่อนกแต่ละชนิด

คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในงานวิจัยนี้ปรากฏชื่อนกต่างๆ รวมทั้งหมด 8 ชนิดได้แก่ นกอุซุอิซุ 鶯 นกโตะโตะจิซุ(นกกาเหว่าญี่ปุ่น) 子規 นกกระเรียน 鶴 นกยูง 雉 นกนางแอ่น 燕 นกสี่ตัว 四鳥 นกพิราบ 鳩 และนกกา 烏

5.4.1 นกอุซุอิซุ และ โตะโตะจิซุ

นกอุซุอิซุ และ โตะโตะจิซุ มีลักษณะคล้ายกันมาก มีเรื่องเล่าว่า นกโตะโตะจิซุไม่ทำรังของตนเอง แต่มักจะไข่ไว้ในรังของนกอุซุอิซุ และให้นกอุซุอิซุฟักตลอดจนเลี้ยงดูจนลูกโต และมีเรื่องราวของนกทั้งคู่ในวรรณกรรมเรื่อง 『今鏡』 ม้วน うちぎき³ เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระรูปหนึ่งได้นำลูกนกมาเลี้ยงไว้ พระคิดว่าเป็นลูกของนกอุซุอิซุแต่ยิ่งโตขึ้นก็ยิ่งไม่เหมือนนกอุซุอิซุ พระแปลกใจเป็นอย่างยิ่งในที่สุดลูกนกก็ส่งเสียงร้องเป็นเสียงของนกโตะโตะจิซุ

ชื่อนกอุซุอิซุและโตะโตะจิซุ ปรากฏในโคะโตะวะสะเดียวกันคือ 鶯のかひごの中の子規 โดยนกอุซุอิซุ ปรากฏในบทละครจำนวน 4 เรื่องได้แก่ 「歌占」 「桜川」 「住吉物狂」 และ

³ 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観 第二巻』 東京：明治書院、p. 1240

「雪比丘尼」 ส่วนนกโตะโตะจิซุ ปรากฏในบทละครเรื่องเดียว คือ 「歌占」 แต่เนื้อเรื่องได้แสดงภาพของนกทั้งสอง คือมีผู้อื่นนำลูกไปเลี้ยงดูให้จนโต เช่นเดียวกับบทละครอีก 3 เรื่อง

อักษรคันจิของนกอุซุอิซุ คือ 鶯 อักษรนี้มีเสียงอ่านอีกอย่างหนึ่งว่า อะอุ あゝ ซึ่งแปลว่า พบกัน⁴ การอ้างถึงนกอุซุอิซุในบทละครจึงมีความสัมพันธ์กับเรื่องราวการได้พบกัน บทละครทั้ง 4 เรื่อง ล้วนแสดงเรื่องราวของคนทีพลัดพรากจากกันแล้วได้กลับมาพบกันอีกครั้งหนึ่ง

5.4.1.1 บทละครที่มีนกอุซุอิซุและโตะโตะจิซุ

1) บทละครเรื่อง *อุตะอุระ* 「歌占」

เนื้อเรื่องกล่าวถึงชายคนหนึ่งพาเด็กที่พลัดพรากจากพ่อไปให้มิโกะซึ่งเป็นผู้ชายทำนายโชคชะตาให้ หลังจากเด็กเลือกบทกวีเพื่อเสียดาย มิโกะทำนายว่าเด็กน่าจะได้พบกับพ่อแล้ว ต่อมาหลังจากมิโกะได้ฟังเรื่องราวเกี่ยวกับพ่อของเด็ก มิโกะบอกว่าตนคือพ่อของเด็กคนนั้น

ในเรื่อง *อุตะอุระ* ปรากฏคำว่า อุซุอิซุ 2 ครั้งโดยครั้งแรกปรากฏพร้อมกับคำว่า โตะโตะจิซุ ในบทขับร้องของผู้เป็นลูกตอนอ่านบทกวีที่ตนเลือกขึ้นมาได้ให้มิโกะฟัง

鶯のかひこの中の子規。しやが父に似てしやが父に似ず⁵

ท่ามกลางไซของนกอุซุอิซุ มีลูกนกโตะโตะจิซุ ดูเหมือนเจ้า
จะร้องไม่เหมือนพ่อนกอุซุอิซุ ดูเหมือนเจ้าจะร้องไม่เหมือนแม่นกอุซุอิซุ

การอ้างอิงคำกล่าวนี้เพื่อแสดงความหมายว่า เด็กคนนี้เป็นเด็กที่มีผู้อื่นช่วยเลี้ยงดู ไม่ได้อยู่กับพ่อที่แท้จริง

ครั้งที่สองปรากฏคำว่า อุซุอิซุ ในบทขับร้องของมิโกะที่แสดงความประหลาดใจหลังจากทำนายว่า เด็กน่าจะได้พบกับพ่อแล้วแต่เด็กปฏิเสธว่า ยังไม่พบ

鶯のこは子なりけり子なりけり⁶

ลูกที่นกอุซุอิซุเลี้ยงได้กลายมาเป็นลูก[ของนกโตะโตะจิซุ]

⁴ Ibid., p. 1240

⁵ 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観 第一巻』東京：明治書院、p. 359-360

⁶ Ibid., p. 360

การอ้างอิงคำกล่าวนี้นี้ก็เพื่อเป็นการแสดงว่าลูกที่คนอื่นเลี้ยงดูมานั้นบัดนี้ได้พบกับพ่อที่แท้จริงแล้ว

2) บทละครเรื่อง **ชะกุระงะวะ** 「桜川」 さくらがわ

เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกที่ขายตัวเองแก่พ่อค้าทาสและฝากพ่อค้าทาสนำเงินไปให้ผู้เป็นแม่ เมื่อแม่ได้รับเงินและอ่านจดหมายจากลูกแล้วจึงรีบออกเดินทางตามหาด้วยอาการวิกลจริต เวลาผ่านไป 3 ปี แม่ลูกได้พบกันในช่วงเทศกาลชมดอกไม้และทั้งคู่ได้ออกบวช

ในเรื่อง ชะกุระงะวะ ปรากฏคำว่า อุงุอิซุ ในบทขับร้องบรรยายความรู้สึกยินดีของแม่หลังจากได้พบกับลูกที่พลัดพรากจากกันเป็นเวลา 3 ปี

こは子なりけり鶯の。あふ時も鳴く音こそ⁷

ลูกที่นกอุงุอิซุเลี้ยงได้กลายมาเป็นลูก[ของนกโอะโตะโตะงิซุ]

เวลาพบกันก็ส่งเสียงร้อง

3) บทละครเรื่อง **ซุมิโยะมิโมะโนะงุรุอิ** 「住吉物狂」 すみよしのぐるい

เนื้อเรื่องกล่าวถึงเด็กคนหนึ่งที่ถูกพลัดหลงจากพ่อแม่ตั้งแต่อายุยังน้อยอยู่ บัดนี้โตขึ้นมากแล้ว ชายคนที่เลี้ยงดูไว้จึงพาเด็กไปตามหาพ่อแม่ที่เมืองหลวง เมื่อเดินทางมาถึงศาลเจ้าซุมิโยะมิทั้งสองได้พบกับสามีภรรยาคนหนึ่งซึ่งมีอาการวิกลจริต จำพันความโศกเศร้าที่ต้องพลัดพรากจากลูก สามีภรรยาเล่าว่าเมื่อ 10 ปีที่แล้ว ขณะกำลังชมดอกไม้และดื่มเหล้าในฤดูใบไม้ผลิ ได้พลัดหลงกับลูก หลังจากนั้นได้ออกเดินทางไปตามหาลูกยังสถานที่ต่างๆ สุดท้าย ชายคนที่เลี้ยงดูเด็กบอกว่า เด็กที่มากับตนเป็นลูกของคนทั้งสอง สามีภรรยาดีใจจนน้ำตาไหล ลูกก็ร้องไห้ หลังจากนั้น ทั้ง 3 คนเดินทางกลับบ้านพร้อมกัน

ในเรื่อง ซุมิโยะมิโมะโนะงุรุอิ ปรากฏคำว่า อุงุอิซุ ในบทขับร้องของชายที่เลี้ยงดูเด็กตอนเริ่มเรื่องซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นการบอกเป็นนัยว่า ลูกจะได้พบพ่อ

子は子なりけり鶯の。子は子なりけり鶯の。⁸

⁷ 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観 第二巻』東京：明治書院、p. 1088

⁸ 田中允 (1963-1980) 『未刊謡曲集』五 古典文庫、p. 201

ลูกที่นกอุซุอุซุเลี้ยงจะกลายเป็นลูก[ของนกโอะโตะโตะจิซุ]

4) บทละครเรื่อง **ยุกิบิกุนิ** ゆきびくに 「雪比丘尼」

เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกสาวถูกพ่อค้าทาสาลักพาตัวไป ต่อมา บวชเป็นภิกษุณี พ่อออกเดินทางตามหาจนได้พบกันตอนหิมะตก พ่อจำลูกได้แต่ไม่ได้เปิดเผยตัวในตอนแรก เพียงบอกว่าจะเลียนแบบท่าทางของพ่อเพื่อปลอมประโลมลูกสาว สุดท้ายพ่อจึงเปิดเผยความจริงแก่ลูก และทั้งคู่กลับบ้านด้วยกัน

ในเรื่อง ยุกิบิกุนิ ปรากฏคำว่า อุซุอุซุ ในบทขับร้องของพ่อหลังจากกล่าวว่าจะเลียนแบบท่าทางของพ่อซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการบอกเป็นนัยว่า ลูกจะได้พบพ่อในไม่ช้า

鶯の子は子成けり⁹

ลูกที่นกอุซุอุซุเลี้ยงจะกลายเป็นลูก[ของนกโอะโตะโตะจิซุ]

5.4.2 นกกระเรียนและนกยูง

นกกระเรียนและนกยูงได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ที่รักลูกมาก 佐成謙太郎¹⁰ อธิบายไว้ว่า “นกกระเรียนได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ที่รักลูกมากที่สุด” และ 北村孝一¹¹ อธิบายว่า “นกกระเรียนจะใช้ปีกให้ความอบอุ่นแก่ลูกในคำคืนอันหนาวเย็นด้วยน้ำค้างแข็ง”

นกกระเรียนและนกยูงปรากฏในโอะโตะโตะวะสะเดียวกันคือ 焼け野の雉夜の鶴 นกกระเรียนปรากฏในบทละครจำนวน 15 เรื่อง ได้แก่ げんぶくそ が とうせん とくさ いぞまつ 「元服曾我」 「唐船」 「木賊」 「磯松」
これもり すみよしものぐるい たんごものぐるい はまならし はるちか やかもち かがみがいけ
 「惟盛」 「住吉物狂」 「丹後物狂」 「濱平直」 「治親」 「家持」 「鏡池」
かじわらざるん こうぶ しまめぐり なかやまものぐるい
 「梶原座論」 「厚婦」 「島廻」 (乙) และ 「中山物狂」 นกกระเรียนในบทละครเหล่านี้ส่วนใหญ่แสดงภาพความรักและความผูกพันระหว่างพ่อแม่และลูก ยกเว้นเรื่อง こうぶ 「厚婦」 ที่แสดงความหมายว่าการพลัดพรากจากกันเป็นเรื่องธรรมดาโดยเป็นการบรรยายความรู้สึกของลูกที่ต้องการปลอมโยนแม่ที่โศกเศร้าเสียใจเมื่อรู้ว่าลูกกำลังจะตาย

⁹ 田中允(1963-1980) 『未刊謡曲集』十五 古典文庫、p. 84

¹⁰ 佐成謙太郎(1982) 『謡曲大観 第二巻』東京：明治書院、p. 1088

¹¹ 北村孝一監修(2012) 『故事俗信ことわざ大事典 第2版』小学館、p. 1368

นกยูงปรากฏในบทละครจำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ 「唐船」^{とうせん} 「丹後物狂」^{たんごものぐるい} 「切兼曾我」^{きりかねそが} 「厚婦」^{こうぶ} 「島廻」^{しまめぐり} (乙) และ 「籬菊」^{ませぎく} นกยูงในบทละครในแสดงภาพความรักและความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกซึ่งสอดคล้องกับบทความที่อธิบายเรื่องนกยูงของ 徳植俊之¹² ที่ว่า "วลี 焼け野のきぎす หมายถึง นกยูงที่ไร้ที่กำบังตัวเมื่อทุ่งเกิดเพลิงไหม้ ภาพของนกยูงในสมัยเฮอันเป็นสัตว์ที่ไร้ที่กำบังตัว ตกอยู่ในสภาพคับขัน ยังไม่มีการใช้วลีดังกล่าวเพื่อแสดงความรู้สึกของพ่อแม่ที่เป็นห่วงลูก ต่อมาราวช่วงต้นของสมัยคะมะกุระจึงใช้เพื่อแสดงความรู้สึกของพ่อแม่ที่เป็นห่วงลูก" และ 北村孝一¹³ อธิบายว่า "กล่าวกันว่านกยูงนั้น เมื่อทุ่งเกิดเพลิงไหม้ พ่อแม่จะได้ย้อนกลับเข้าไปที่รังเพื่อช่วยลูก โดยไม่ห่วงตนเอง ในที่สุดถูกไฟคลอกตาย"

5.4.2.1 บทละครที่ปรากฏนกกระเรียนและนกยูง

1) บทละครเรื่อง เกมปุกุไซะนะ 「元服曾我」^{げんぶくそが}

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพี่ชายต้องการให้น้องชายที่อาศัยอยู่ที่วัดออกมาเข้าพิธีเกมปุกุ (พิธีกรรมที่อนุญาตให้เด็กชายสวมชุดและหมวกสำหรับผู้ใหญ่เป็นครั้งแรก แสดงถึงความเป็นผู้ใหญ่เต็มตัว) เพื่อไปแก้แค้นแทนพ่อด้วยกัน ตอนแรกพระไม่อนุญาตแต่ภายหลังเห็นคล้ายตามและมอบบาบให้กับสองพี่น้อง

เรื่อง เกมปุกุไซะนะ ปรากฏคำว่า ทุซุรุ ซึ่งแปลว่านกกระเรียนในบทขับร้องบรรยายความรู้สึกตัญญูต่อพ่อแม่ของพี่ชายหลังจากโกนผมน้องชายแล้ว

雲居の鶴は月影の。さやけき空と思へども。それも子をのみ思ひの闇に。声をかはして鳴くとかや¹⁴

นกกระเรียนที่บินอยู่บนท้องฟ้ายามแสงจันทร์ส่องสว่างก็ยิ่งส่งเสียงร้องโหยหวนราวกับอยู่ในความมืดมิดด้วยความคิดถึงลูก

¹² 徳植俊之 (2010 年 5 月) 「焼け野のきぎす」 攷—その淵源と変遷— 『國語國文』 p. 1-16

¹³ 北村孝一監修 (2012) 『故事俗信ことわざ大事典』 第 2 版 小学館、p. 1368

¹⁴ 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観 第二卷』 東京：明治書院、p. 1088

2) บทละครเรื่อง **โทเซิน** 「唐船」^{とうせん}

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพ่อซึ่งเป็นชาวจีนคนหนึ่งถูกยึดเรือและถูกจับมาใช้งาน เขามีลูกที่อาศัยอยู่ในญี่ปุ่น 2 คน ต่อมา ลูกอีก 2 คนเดินทางจากเมืองจีนมาตามหาและได้ตัวพ่อ ขณะพ่อจะขึ้นเรือกลับเมืองจีน ลูกที่เกิดที่ญี่ปุ่นรีบวิ่งออกมาและขอขึ้นเรือไปด้วย แต่เจ้านายบอกว่า เด็กทั้งคู่เกิดที่ญี่ปุ่น ดังนั้นต้องทำงานให้เขาต่อไปที่ญี่ปุ่น ลูกที่เกิดที่ญี่ปุ่นอธิบายว่าแม่ตนเองจะเกิดที่ญี่ปุ่นแต่พ่อเป็นคนเดียวกัน ฝ่ายลูกที่มาจากเมืองจีนเร่งรัดให้พ่อออกเดินทางเพราะกลัวไม่ทันเวลา พ่อไม่รู้จะทำอย่างไรต่อไปจึงได้แต่ร้องไห้ และคิดจะไปกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย ทั้งลูกที่มาจากเมืองจีนและลูกที่อาศัยอยู่ในญี่ปุ่นต่างยื่นอุදุดพ่อทั้งซ้ายขวา เจ้านายเห็นดังนั้นจึงใจอ่อน ยอมให้พ่อพาลูกที่เกิดที่ญี่ปุ่นไปเมืองจีนด้วย พ่อกล่าวขอบคุณและพาลูกขึ้นเรือไปพร้อมกัน

ในเรื่อง โทเซิน ปรากฏคำว่า คิจิ ซึ่งแปลว่า นกยูง และคำว่า ทัซุรุ ในบทขับร้องที่บรรยายความรู้สึกโศกเศร้าของพ่อเมื่อรู้ว่าลูกที่เกิดที่ญี่ปุ่นไม่ได้รับอนุญาตให้กลับไปเมืองจีนพร้อมตน

例えば。親の子を思ふ事。人倫に限らず。焼野の
雉子夜の鶴。梁の燕も皆子ゆゑこそ物思へ。¹⁵

เรื่องพ่อแม่รักและคิดถึงลูกไม่ได้จำกัดเฉพาะมนุษย์เท่านั้น ทั้ง
นกยูงในทุ่งที่เพลิงกำลังไหม้ นกกระเรียนยามค่ำคืน นกนางแอ่นก็ล้วน
รักและคิดถึงลูกทั้งสิ้น

3) บทละครเรื่อง **โทะกุซะ** 「木賊」^{とくさ}

เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกชายซึ่งพลัดพรากจากพ่อ ต้องการพบพ่ออีกครั้ง จึงเดินทางพร้อมกับพระจนกระทั่งได้พบพ่อซึ่งเป็นชายชราตัดโทะกุซะ (ชื่อพรรณไม้) แต่ลูกชายยังไม่ยอมบอกว่าตนคือลูก ตอนจบของเรื่องจึงเปิดเผยความจริง

เรื่อง โทะกุซะ ปรากฏคำว่า ทัซุรุ ในบทขับร้องแสดงความรู้สึกคิดถึงลูกของพ่อหลังจากที่เชิญพระกับลูกให้พักค้างคืน

げにや子を思ふ關の夜鶴の。¹⁶

¹⁵ 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観 第三卷』東京：明治書院、p. 1819

¹⁶ 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観 第四卷』東京：明治書院、p. 2215.

เสียงร้องของนกกระเรียนที่รักและคิดถึงลูกยามค่ำคืนที่มีดมิด

4) บทละครเรื่อง **อิโตะมะทซุ** ^{いそまつ} 「磯松」

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพ่อที่ยากจนจึงส่งลูกชายไปศึกษาที่วัด ต่อมา ลูกหนีกลับมา เพราะคิดถึงพ่อแม่ พ่อตำหนิลูก ลูกจึงกลับไปวัด ระหว่างทางเขาถูกคลื่นซัดหายไปทะเล แต่ด้วย อานุภาพของพระโพธิสัตว์กวนอิม ลูกจึง รอดชีวิต

ในเรื่อง อิโตะมะทซุ ปรากฏคำว่า ทซุรุ ในบทขับร้องที่บรรยายความรู้สึกของ พ่อที่คิดถึงลูก

闇の夜鶴のなく音迄 子を悲しまぬ物やある¹⁷

จะมีใครไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์อีกหรือที่ไม่โศกเศร้า (หากต้อง สูญเสียลูก) ไม่มีหรอก แม้แต่นกกระเรียนที่ส่งเสียงร้องยามค่ำคืนที่มีดมิดก็เพราะรักและโหยหาลูก

5) บทละครเรื่อง **โคะระโมะริ** ^{これもり} 「惟盛」

เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกที่ออกบวชและเดินทางไปกับลูกน้องของพ่อเพื่อไปดู สถานที่ที่พ่อเสียชีวิต ทั้งคู่ได้พบกับลูกน้องอีกคนหนึ่งของพ่อ เมื่อสวดมนต์วิญญานของพ่อปรากฏขึ้น ทุกคนดีใจ พ่อลูกได้สนทนากัน

ในเรื่อง โคะระโมะริ ปรากฏคำว่า ทซุรุ ในบทขับร้องบรรยายความรู้สึกอาลัยรักลูกของผู้เป็นพ่อหลังจากวิญญานพ่อมาปรากฏ ได้สนทนากับลูกแล้วต้องแยกจากกัน

なくや夜鶴のねふれるかと¹⁸

นกกระเรียนส่งเสียงร้องยามค่ำคืน

6) บทละครเรื่อง **ซุมิโยะมิโมะโนะงุรุอิ** ^{すみよものぐるい} 「住吉物狂」

ดูเนื้อเรื่องใน 5.4.1.1 บทละครที่ปรากฏนกอุซุอิซุและโตะโตะโตะงิซุ เรื่องที่ 3

¹⁷ 田中允 (1963-1980) 『未刊謡曲集』一 古典文庫、p. 66

¹⁸ 芳賀矢一・佐々木信綱 (1914~1915) 『謡曲叢書』一 博文館、p. 802

ในเรื่อง ชุมิโยะมิโมะโนะงุรุอิ ปรากฏคำว่า ทัซุรุ ในบทขับร้องที่บรรยายความรู้สึกของพ่อที่คิดถึงลูกก่อนที่พ่อจะบอกว่าตนชื่ออะไร

夜の鶴は子を思つて籠の中になき。哀猿月に叫ぶ
皆。是恩愛の情なり。¹⁹

นกกระเรียนยามค่ำคืนร้องหาลูกด้วยความคิดถึงอยู่ในรัง ลิงก็
ส่งเสียงร้องเรียกพระจันทร์อย่างน่าเวทนา ทั้งนี้ก็เพราะความรักและ
คิดถึงลูก

7) บทละครเรื่อง **ทังโงะโมะโนะงุรุอิ** たんごものぐるい 「丹後物狂」

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพ่อคนหนึ่งส่งลูกชายไปเรียนหนังสือที่วัด อยู่มาวันหนึ่ง พ่อคิดถึงลูกจึงส่งคนไปตามมาพบ หลังพูดคุยกันพ่อได้ทราบว่าลูกไม่สนใจเล่าเรียน พ่อโกรธมากถึงขนาดตัดขาดความเป็นพ่อลูกกัน ลูกเสียใจมาก คิดจะกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย แต่ชายคนหนึ่งมาช่วยไว้และลูกได้ไปอยู่กับชายคนนั้น ต่อมา ลูกอยากกลับไปถามข่าวคราวของพ่อแม่ที่บ้านเกิด ชายคนนั้นจึงพาเดินทางไปตามหาและลูกได้ทราบว่าพ่อแม่ของตนไม่อยู่ที่นั่นแล้ว ความจริงแล้ว พ่อแม่กลายเป็นคนวิกลจริตและออกเดินทางตามหาลูก ทำยที่สุด พ่อลูกได้พบกันและจำกันได้ ทั้งคู่สวมกอดกัน ร้องไห้ และพากันกลับบ้านเกิด ทั้งนี้ด้วยบุญบารมีของพระโพธิสัตว์

ในเรื่อง ทังโงะโมะโนะงุรุอิ ปรากฏคำว่า คิจิ และ ทัซุรุ ในบทขับร้องที่บรรยายความรู้สึกรักและคิดถึงลูกของพ่อเมื่อพ่อจะไปฟังธรรมเทศนา

それ親の子をおもふ事、人倫にかぎらず。焼野の雉夜の
鶴、梁の燕に至るまで、子故命を捨つるなり。²⁰

ความรักของพ่อแม่ต่อลูกนั้นไม่ได้มีเฉพาะในคนเท่านั้น
แม้กระทั่งนกยูงในทุ่งที่เกิดเพลิงไหม้นกกระเรียนยามค่ำคืน นก
นางแอ่นก็ยังยอมสละชีวิตเพื่อลูกของมัน

¹⁹ 田中允 (1963-1980) 『未刊謡曲集』五 古典文庫、p. 204

²⁰ 芳賀矢一・佐々木信綱 (1914-1915) 『謡曲叢書』二 博文館、p. 564

8) บทละครเรื่อง **ฮะมะนะระมิ** はまならし 「濱平直」

เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกที่กลายเป็นลูกบุญธรรมของผู้อื่น พ่อกับแม่ขายตัวไปเป็นทาสเพื่อออกตามหาลูกจนได้มาเป็นคนงานที่บ้านของลูกโดยต่างฝ่ายต่างไม่รู้ ลูกเรียกพ่อให้จับบทกวีให้ฟังและในที่สุดจึงได้รู้ว่าเป็นพ่อลูกกัน แล้วพากันกลับบ้าน

ในเรื่อง ฮะมะนะระมิ ปรากฏคำว่า ท้ซุรุ ในบทขับร้องของพ่อตอนเริ่มจับบทกวีให้ลูกฟัง

子を思ふ鶴やなくらん²¹

นกกระเรียนส่งเสียงร้องด้วยความคิดถึงลูก

9) บทละครเรื่อง **ฮะรุซึกะ** はるちか 「治親」

เนื้อเรื่องกล่าวถึงชายคนหนึ่งได้รับคำสั่งให้ไปจับลูกเขยและทำสำเร็จ ลูกเขยถูกจับพร้อมกับลูกและแม่นม ลูกเขยคร่ำครวญเป็นห่วงลูกขณะเดินทาง ลูกเขยขอดูหน้าลูกและขอให้แม่นมปลอบใจลูกเพราะคืนนี้คงเป็นคืนสุดท้ายของตนแล้ว วันรุ่งขึ้น ลูกก็ต้องถูกประหารชีวิตเช่นกัน ความจริง ลูกบอกว่า ตนทำใจได้แล้วแต่เสียใจที่แม่นมต้องพลอยมาถูกประหารชีวิตด้วย ต่อมา แม่นมคิดจะหนีจึงไปบอกลูกเขยซึ่งมีพลังกำลังมากให้แหกคุก ลูกเขยยอมทำตามและสำเร็จ ทั้งสามคนจึงหนีไปด้วยกัน

ในเรื่อง ฮะรุซึกะ ปรากฏคำว่า ท้ซุรุ ในบทขับร้องที่บรรยายความรู้สึกเป็นห่วงลูกของผู้เป็นพ่อ (ลูกเขย) เมื่อถูกจับกุมและได้พบลูก

猛き心も弱々と、子を思ふ夜の鶴、涙も繁き袂かな。²²

จิตใจที่คดุมคด้างก็เริ่มอ่อนคลายลง ความรักและคิดถึงลูก
เปรียบดังนกกระเรียนยามค่ำคืน น้ำตาก็รินไหลเปียกชุ่มแขนเสื้อ

10) บทละครเรื่อง **ยะกะโมะชิ** やかもち 「家持」

²¹ 芳賀矢一・佐々木信綱(1914~1915)『謡曲叢書』三 博文館、p. 154

²² Ibid., p. 166

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพ่อที่เดินทางเข้าวังหลวงเพื่อรวบรวมประชุมกวีนิพนธ์มันโยฉุ 万葉集 ส่วนลูกสาวดูแลแม่ที่ป่วยหนัก ลูกสาวให้ไปตามผู้รู้มาทำพิธีเปลี่ยนวิญญาณของตนกับแม่ เพื่อให้แม่หายป่วย พิธีสำเร็จ เมื่อยมทูตมารับวิญญาณลูกสาว ยมทูตประทับใจ จึงให้ลูกสาวมีชีวิตต่อไป

ในเรื่อง ยะกะโมะชิ ปรากฏคำว่า ทัซุรุ ในบทขับร้องที่บรรยายความรู้สึก และอาลัยของพ่อที่มีต่อลูกเมื่อรู้ว่า ลูกสาวตายแล้วและคิดว่า ลูกสาวคงโกรธที่ตนเข้าวังไป

親の子を思ふ夜の鶴、涙にむせぶばかりなり。²³

นกกระเรียนยามค่ำคิดถึงลูก เต็มเปี่ยมไปด้วยน้ำตา

11) บทละครเรื่อง **คะงะมิงะอิเกะ** かがみがいけ 「鏡池」

เนื้อเรื่องกล่าวถึงวิญญาณของแม่ได้พบกับพระรูดงคังรูปหนึ่งและขอร้องให้พระสวดมนต์ โดยอธิบายว่าลูกคนเดียวของนางถูกลักพาตัวไปและเสียชีวิตที่แม่น้ำซุมิตะงะวะ นางเห็นเงาในน้ำและคิดว่าเป็นลูกจึงกระโดดลงไปในน้ำ ระหว่างที่พระรูดงคังกำลังสวดมนต์อยู่นั้น วิญญาณได้มาปรากฏและกล่าวขอบคุณ วิญญาณพรรณนาว่า ความทุกข์อันใหญ่หลวงของสรรพสัตว์คือความรักที่มีต่อลูก การเกิดมาเป็นพ่อแม่และลูกนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของความเศร้าหมอง จิตใจของพ่อแม่กระวนกระวายเพราะรักและเป็นห่วงลูก ตอนท้ายของเรื่อง วิญญาณกล่าวว่า ตนคือพระโพธิสัตว์แห่งการขับร้องและรำจำแห่งแดนสุขาวดี และเลือนหายไปในงานจันทร์ที่สะท้อนลงบนสระน้ำคะงะมิงะอิเกะ

ในเรื่อง คะงะมิงะอิเกะ ปรากฏคำว่า ทัซุรุ ในบทขับร้องที่บรรยายความรู้สึก เป็นทุกข์เพราะความรักของแม่ที่มีต่อลูกตอนเล่าเรื่องในอดีตให้พระรูดงคังฟัง

子を思ふ夜の鶴 腸を断猿の声 何れか哀れならざらん。実や人心。闇のうつゝに迷ひ来て。²⁴

เสียงร้องของลิงและนกกระเรียนยามค่ำคืนที่รักและคิดถึงลูกนั้น ถึงอย่างไรก็ยังไม่น่าเวทนาเท่ากับจิตใจมนุษย์ที่มีดมนลับสน

12) บทละครเรื่อง **คะจิวะระสะระน** かじわらざろん 「梶原座論」

²³ 芳賀矢一・佐々木信綱(1914~1915)『謡曲叢書』三 博文館、p. 472

²⁴ 田中允(1963-1980)『未刊謡曲集』四 古典文庫、p. 92

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพ่อถอยทัพกลับไปช่วยลูก ต่อมา เมื่อมีการประกาศรายชื่อผู้ทำความดีความชอบจากการสู้รบ พ่อได้รับความดีความชอบแต่พ่อเห็นว่าลูกไม่ได้ถอยทัพ ลูกน่าจะได้รับความชอบมากกว่า พ่อจึงสละความดีความชอบให้แก่ลูก

ในเรื่อง คะจิระระสะระน ปราบภูค้ำว่า ทิซุรุ ในบทขับร้องบรรยายความรักลูกของพ่อที่ถอยทัพกลับไปช่วยลูก

子を思ふ鶴²⁵

นกกระเรียนที่คิดถึงลูก

13) บทละครเรื่อง **คิริกะเนะไซะงะ** きりかねそが 「切兼曾我」

เนื้อเรื่องกล่าวถึง โยะริโตะโมะ 頼朝 [Yoritomo] สั่งให้ลูกน้องไปรับเด็กพี่น้อง 2 คนมาฆ่าทั้ง สามี่ และภรรยา(พ่อเลี้ยงและแม่เลี้ยง) ที่เลี้ยงเด็กทั้งคู่ไว้ตั้งแต่เด็กขอร้องให้ไว้ชีวิตแต่ไม่เป็นผล พ่อเลี้ยงจึงขอเป็นผู้ลงดาบและจัดงานศพเอง เด็กบอกว่าตนไม่เสียตายชีวิตแต่เสียใจที่ยังไม่ได้ทดแทนคุณ พ่อเลี้ยงไม่สามารถฆ่าเด็กได้ลง เขาเงือดาบขึ้นแต่เข่าอ่อน ทั้งดาบและฟุบหน้าลง บอกให้เพชรฆาตเป็นผู้ลงมือ แต่เพชรฆาตร้องไห้เพราะทำไม่ลงเช่นกัน ขณะนั้นเอง ลูกน้องอีกคนหนึ่งของโยะริโตะโมะบอกว่า มีจดหมายอภัยโทษมาถึง เมื่อเปิดอ่านก็พบว่า เด็กทั้งสองคนได้รับการอภัยโทษจริง พ่อเลี้ยงซาบซึ้งในบุญคุณครั้งนี้อย่างยิ่ง

ในเรื่อง คิริกะเนะไซะงะ ปราบภูค้ำว่า คิจิ ในบทขับร้องที่บรรยายความรู้สึกอาลัยของพ่อเลี้ยงที่มีต่อลูกเลี้ยง หลังจากทราบว่า ลูกเลี้ยงจะต้องถูกฆ่า

梁の燕野の雉、子故に身を忘れ、哀猿腸を断つ悲しみ、いま目の前にあはれなり。²⁶

นกนางแอ่นบนคานและนกยูงในทุ่งนั้นหากเพื่อลูกแล้ว ต่างก็ไม่ห่วงชีวิต ซ่างเป็นเรื่องราวเศร้าและทรมานใจ สิ่งที่ปรากฏอยู่เบื้องหน้านี้เป็นเรื่องน่าเวทนายิ่งนัก

²⁵ 芳賀矢一・佐々木信綱(1914~1915)『謡曲叢書』一 博文館、p. 450

²⁶ Ibid., p. 581

14) บทละครเรื่อง **โคบุ** 「^{こうぶ}厚婦」

เนื้อเรื่องกล่าวถึงข้าราชการบริพารเล่าว่า แพทย์หลวงแนะนำพระราชานางว่าหากพระราชโอรสได้เสวยดื่บสดๆ ของหญิงงามจะหายจากอาการประชวรที่ไม่สามารถพูดได้ หญิงงามนางหนึ่งแจ้งความประสงค์ว่าตนเองยินดีสละชีวิต หลังจากนั้น นางเดินทางกลับไปบ้าน ข้าราชการบริพารไปตามหญิงงามที่บ้าน เมื่อแม่รู้ว่าลูกสาวทำเช่นนี้ก็เสียใจมาก ต่อมา หญิงงามถูกพาไปวังหลวง พระราชโอรสห้ามทหารทำร้ายนางเพราะไม่ได้ทำความ พระราชาทรงเห็นด้วยและแต่งตั้งนางเป็นพระมเหสี อาการประชวรของพระราชโอรสหายเป็นปกติ พระมเหสีจัดรถไปรับแม่และน้องชายมาอยู่ด้วยกันในวัง

ในเรื่อง โคบุ ปรากฏคำว่า คิจิ และ ทัซุรุ ในบทขับร้องที่บรรยายความรู้สึกของลูกสาวตอนอธิบายเรื่องความตายว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่ทุกคนไม่อาจเลี่ยงได้

ましてや人身を請ながら、
生死の別れ思はざらん。焼野の雉子夜の鶴。梁の燕も
子には別れを。催せり、²⁷

เป็นธรรมดาอยู่แล้วที่เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมคิดถึงเรื่องการพลัดพรากขณะยังมีชีวิตอยู่และพลัดพรากด้วยความตาย ส่วนลูกนกยูงในทุ่งที่กำลังไฟไหม้ นกกระเรียนนยามค่ำคืน นกนางแอ่นนั้น พ่อแม่่นกถูกโชคชะตากำหนดไว้แล้วว่าต้องยอมให้ลูกแยกจากไป

15) บทละครเรื่อง **มิเมะเมะงุริ** 「^{しまめぐり}島廻」 (乙)

เนื้อเรื่องกล่าวถึงชายคนหนึ่งซื้อเด็กมาจากพ่อค้าทาสด้วยความสงสาร เขาพาเด็กไปเที่ยวและได้พบกับหญิงวิกลจริตคนหนึ่ง นางรำพันความโศกเศร้าที่ต้องพลัดพรากจากลูกคนเดียว ลูกของนางถูกลักพาตัวไป นางออกเดินทางตามหาไปยังสถานที่ต่างๆ ต่อมาลูกเริ่มรู้สึกกว่าหญิงวิกลจริตนี้คล้ายแม่ของตน และหญิงวิกลจริตก็รู้ว่าเด็กคนนี้เป็น ลูกของนาง นางดีใจจนน้ำตาไหล ทั้งคู่เดินทางกลับบ้านเกิดด้วยกัน

ในเรื่อง มิเมะเมะงุริ ปรากฏคำว่า คิจิ และ ทัซุรุ ในบทขับร้องที่บรรยายความรู้สึกรักและคิดถึงลูกของแม่ตอนที่ชาวบ้านขอร้องให้นางรำยรำ

實にや親の子を思ふ事。人倫に限らず。

焼野の雉子梁の燕。夜の鶴。子ゆゑに命を捨るなら
ひ。²⁸

แท้จริงแล้ว ความรักของพ่อแม่ต่อลูกไม่ได้มีเฉพาะในคน
เท่านั้นแม้กระทั่งนกยูงในทุ่งที่เกิดเพลิงไหม้ นกนางแอ่น นก
กระเรียนยามค่ำคืนก็ยังยอมสละชีวิตเพื่อลูกของมัน

16) บทละครเรื่อง **นะกะยะมะโมะโนะงุรุอิ** なかやまものぐるい 「中山物狂」

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระรูปหนึ่งอุปัชฌาย์เด็กไว้เพราะเด็กมาเป็นลูกศิษย์ พระ
พาเด็กไปงานบูชาเทพเจ้าและได้พบกับหญิงวิกลจริตคนหนึ่ง นางรำพันว่าต้องพลัดพรากกับลูกและ
พรรณนาความโศกเศร้าเพราะคิดถึงลูก ต่อมาเด็กให้พระไปถามหญิงวิกลจริตเรื่องบ้านเกิดทำให้ทั้งคู่รู้ว่า
เป็นแม่ลูกกัน ทั้งคู่บูรณะบ้านเกิดให้เป็นวัด

เรื่อง นะกะยะมะโมะโนะงุรุอิ ปรากฏคำว่า ทัซุรุ ในบทขับร้องที่บรรยาย
ความรู้สึกรักและคิดถึงลูกของแม่ตอนที่พระและลูกเดินทางมาดูงานบูชาเทพเจ้า

夜のつる (鶴)、うつばり (梁) にすむつばめ (燕)
まで、みな子ゆへこそ物思え。／＼、ましてやひとのおやと
して。²⁹

ไม่ว่าจะเป็นนกกระเรียนยามค่ำคืน นกนางแอ่นที่อาศัยอยู่บน
คานก็ต่างรักและคิดถึงลูกด้วยกันทั้งสิ้น เช่นนี้แล้วพ่อแม่ที่เป็นมนุษย์
จะยิ่งไม่รักและคิดถึงลูกหรือ (ยอมรักและคิดถึงลูกมากอย่าง
แน่นอน)

17) บทละครเรื่อง **มะเซะงิกุ** ませぎく 「籬菊」

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพ่อที่ส่งลูกไปเรียนหนังสือที่วัด แต่มีจดหมายมาบอกว่า ลูก
ไม่สนใจเรียน สนใจแต่เรื่องใช้อาวุธและเล่นดนตรี พ่อจึงส่งคนไปปรับตัวกลับ และตัดขาดความเป็นพ่อลูก

²⁷ 田中允 (1963-1980) 『未刊謡曲集』十八 古典文庫、p. 113

²⁸ 佐々木信綱 (1912) 『新謡曲百番』博文館、p. 399

²⁹ 田中允 (1963-1980) 『未刊謡曲集』二九 古典文庫、p. 114

กัน ลูกคิดจะออกบวชแต่ถูกพ่อค้าทาสจับไปแล้วทิ้ง ชายคนหนึ่งรับไปเลี้ยงเป็นลูก พ่อกลายเป็นคน
วิกลจริตออกตามหาลูกและได้พบกัน สุดท้ายพ่อไปออกบวช

เรื่อง มะเซะงิคุ ปรากฏคำว่า คิงซุ ซึ่งแปลว่านกยูงในบทขับร้องที่บรรยาย
ความรู้สึกผูกพันระหว่างพ่อแม่และลูก

抑焼野のきぶすは。子故に其身を失なふ也。梁の燕は
子を悲しひて。³⁰

นกยูงในทุ่งที่เกิดเพลิงไหม้ สละชีวิตเพื่อลูกของมัน นก
นางแอ่นบนคานยังคิดถึงลูกที่จากไป

5.4.3 นกนางแอ่น

นกนางแอ่นปรากฏในโคะโตะวะสะที่ว่า 梁の燕 และปรากฏในบทละครจำนวน 7 เรื่อง
ได้แก่ 「唐船」 「丹後物狂」 「切兼曾我」 「厚婦」 「島廻」 (乙) 「中山物狂」 และ 「籬
菊」 นกนางแอ่นในบทละครในแสดงภาพความรักและผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูก
ซึ่งสอดคล้องกับข้อความอธิบายเรื่องนกนางแอ่นของ 横道万里雄 และ 表章³¹ ที่กล่าวว่า “นก
นางแอ่นได้ชื่อว่ารักลูกมากเช่นเดียวกับนกยูงและนกกระเรียน”

5.4.3.1 บทละครที่ปรากฏนกนางแอ่น

1) บทละครเรื่อง โทเซ็น 「唐船」

ดูเนื้อเรื่องใน 5.4.2 บทละครที่ปรากฏนกกระเรียนและนกยูง เรื่องที่ 2
เรื่อง โทเซ็น ปรากฏคำว่า ทัซุชะมะะ ซึ่งแปลว่านกนางแอ่นในบทขับร้อง
เดียวกันกับที่ปรากฏคำว่า ทัซุรุ ซึ่งเป็นบทขับร้องบรรยายความรู้สึกโศกเศร้าของพ่อเมื่อรู้ว่าลูกที่เกิดที่
ญี่ปุ่นไม่ได้รับอนุญาตให้กลับไปเมืองจีนพร้อมตน

2) บทละครเรื่อง ทังโงะโมะโนะงุรุอิ 「丹後物狂」

ดูเนื้อเรื่องใน 5.4.2 บทละครที่ปรากฏนกกระเรียนและนกยูง เรื่องที่ 7

³⁰ 田中允 (1963-1980) 『未刊謡曲集』 二四 古典文庫、p. 133

³¹ 横道万里雄と表章 (1990) 『謡曲集 上』 岩波書店、p. 442-443

ในเรื่อง ทังโงะโมะโนะงุรุอิ ปรากฏคำว่า ทัซุยะเมะ ในบทขับร้องเดียวกันกับที่ปรากฏคำว่า ทัซุรุ ซึ่งเป็นบทขับร้องที่บรรยายความรักและความคิดถึงลูกของพ่อเมื่อพ่อจะไปฟังธรรมเทศนา

3) บทละครเรื่อง **คิริกะเนะโซะงะ** ^{きりかねそが} 「切兼曾我」

ดูเนื้อเรื่องใน 5.4.2 บทละครที่ปรากฏนกกะเรียนและนกยูง เรื่องที่ 13

ในเรื่อง คิริกะเนะโซะงะ ปรากฏคำว่า ทัซุยะเมะ ในบทขับร้องเดียวกันกับที่ปรากฏคำว่า คิจิ ซึ่งเป็นบทขับร้องที่บรรยายความรู้สึกอาลัยของพ่อเลี้ยงที่มีต่อลูกหลังจากทราบว่า ลูกจะต้องถูกฆ่า

4) บทละครเรื่อง **โคบุ** ^{こうぶ} 「厚婦」

ดูเนื้อเรื่องใน 5.4.2 บทละครที่ปรากฏนกกะเรียนและนกยูง เรื่องที่ 14

ในเรื่อง โคบุ ปรากฏคำว่า ทัซุยะเมะ ในบทขับร้องเดียวกันกับที่ปรากฏคำว่า คิจิ และ ทัซุรุ ซึ่งเป็นบทขับร้องที่บรรยายความรู้สึกของลูกสาวขณะอธิบายเรื่องความตายว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่ทุกคนไม่อาจเลี่ยงได้

5) บทละครเรื่อง **ชิมะเมะงุริ (乙)** ^{しまめぐり} 「島廻」 (乙)

ดูเนื้อเรื่องใน 5.4.2 บทละครที่ปรากฏนกกะเรียนและนกยูง เรื่องที่ 15

ในเรื่อง ชิมะเมะงุริ ปรากฏคำว่า ทัซุยะเมะ ในบทขับร้องเดียวกันกับบทที่ปรากฏคำว่า คิจิ และ ทัซุรุ ซึ่งเป็นบทขับร้องที่บรรยายความรักและคิดถึงของแม่ที่มีต่อลูกเมื่อชาวบ้านขอร้องไห้ นางรำรำ

6) บทละครเรื่อง **นะกะยะมะโมะโนะงุรุอิ** ^{なかやまものぐるい} 「中山物狂」

ดูเนื้อเรื่องใน 5.4.2 บทละครที่ปรากฏนกกะเรียนและนกยูง เรื่องที่ 16

ในเรื่อง นะกะยะมะโมะโนะงุรุอิ ปรากฏคำว่า ทัซุยะเมะ ในบทขับร้องเดียวกันกับที่ปรากฏคำว่า ทัซุรุ ซึ่งเป็นบทขับร้องที่บรรยายความรักและคิดถึงของแม่ที่มีต่อลูก เมื่อพระและลูกเดินทางมาดูงานภูเขาเทพเจ้า

7) บทละครเรื่อง **มะเซะงิกุ** ^{ませぎく} 「籬菊」

ดูเนื้อเรื่องใน 5.4.2 บทละครที่ปรากฏนกกะเรียนและนกยูง เรื่องที่ 17
 ในเรื่อง มะเซะงิคุ ปรากฏคำว่า ทซุบะมะะ ในบทขับร้องเดียวกันกับบทที่
 ปรากฏคำว่า คิจิซุ ซึ่งเป็นบทขับร้องที่บรรยายความรู้สึกผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูก

5.4.4 นกสี่ตัว

นกสี่ตัวปรากฏในโคะโตะวะสะที่ว่า 四鳥の別れ และปรากฏในบทละครจำนวน 4 เรื่อง
 ได้แก่ 「歌占」 「隅田川」 「雲雀山」 และ 「敷地物狂」 นกสี่ตัวในบทละครแสดงภาพของพ่อแม่
 ที่พลัดพรากจากกันกับลูกซึ่งสอดคล้องกับข้อความอธิบายเกี่ยวกับนกสี่ตัวของ 佐成謙太郎³² ที่ว่า “นก
 สี่ตัวเป็นคำใช้เรียกนกที่รับผลจากพ่อแม่” การอ้างอิงในเรื่อง 「隅田川」 และ 「敷地物狂」 เป็นบท
 ขับร้องบรรยายความคิดถึงของแม่ที่มีต่อลูก ส่วนเรื่อง 「歌占」 และ 「雲雀山」 เป็นบทขับร้องบรรยาย
 ความรู้สึกยินดีของพ่อหลังการกลับมาพบลูกอีกครั้งหนึ่ง

5.4.4.1 บทละครที่ปรากฏนกสี่ตัว

1) บทละครเรื่อง **อุตะอุระ** 「歌占」

ดูเนื้อเรื่องใน 5.4.1.1 บทละครที่ปรากฏนกอุจิวะและโอะโตะโตะงิซุ เรื่องที่ 1
 เรื่อง อุตะอุระ ปรากฏคำว่า ฌิโซ ซึ่งแปลว่านกสี่ตัวในบทขับร้องบรรยาย
 ความรู้สึกของมิโกะหลังจากต่างฝ่ายต่างรู้ว่า เป็นพ่อลูกที่พลัดพรากจากกัน

四鳥の別れ親と子に二度逢ふぞ³³

พ่อลูกที่พลัดพรากจากกันเหมือนนกสี่ตัวได้กลับมาพบกันอีก
 ครั้งหนึ่ง

2) บทละครเรื่อง **ซุมิดะงะวะ** 「隅田川」

เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกที่ถูกพ่อค้าทาสาจับตัวและหายสาบสูญไป แม่ออกเดินทาง
 ตามหาด้วยอาการวิกลจริตจนกระทั่งไปถึงริมฝั่งแม่น้ำซุมิดะงะวะ คนแถวนั้นมาร่วมพิธีอุทิศส่วนกุศล

³² 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観 第四巻』東京：明治書院、p. 2649

³³ 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観 第一巻』東京：明治書院、p. 362

ครบรอบการเสียชีวิต 1 ปีของเด็กคนหนึ่ง หญิงวิกลจริตได้รู้ว่า เด็กที่เสียชีวิตไปนั้นเป็นลูกของตนจึง
โศกเศร้ายิ่งนัก วิญญาณของลูกมาปรากฏและสนทนากับแม่ก่อนจะเลือนหายไป

ในเรื่อง ชูมิตะงะวะ ปรากฏคำว่า ฌิโซ ในบทขับร้องบรรยายความรู้สึกของแม่
ที่พลัดพรากจากลูกจนมีอาการวิกลจริตและออกเดินทางตามหาลูก

もとよりも。契り假なる一つ世の。契り假なる一つ世の。
その中をだに添ひもせで。ここやかしこに親と子の四鳥の別れこ
れなれや。³⁴

ตั้งแต่โบราณกาลแล้ว ความผูกพันระหว่างพ่อแม่และลูกมีเพียง
ชาติเดียว ความสัมพันธ์ในฐานะพ่อแม่ลูกมีเพียงชาติเดียวแต่แม่แต่ใน
ชาตินี้ชาติเดียวก็ยังไม่ได้อยู่ร่วมกัน รวากับลูกนกสี่ตัวที่พลัดพรากจาก
พ่อแม่ไปคนละทิศละทาง

3) บทละครเรื่อง **ฮิบะริยะมะ** ひばりやま 「雲雀山」

เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกสาวที่ถูกพ่อซึ่งเป็นเสนาบดีสั่งให้สังหารเพราะเชื่อคำยุยง
ของคนอื่น แต่คนรับใช้พาลูกสาวเสนาบดีไปอยู่บนเขาฮิบะริยะมะและคอยดูแลรับใช้โดยแม่นมเป็นผู้
อุปการะเรื่องการเงิน ต่อมา เสนาบดีออกไปล่าสัตว์ที่เขาฮิบะริยะมะ และได้พบกับแม่นม เสนาบดีกล่าว
ว่าตนได้สำนึกผิดที่สั่งให้สังหารลูกสาว สุดท้าย แม่นมพาเสนาบดีไปพบลูกสาวที่กระท่อม เมื่อเสนาบดี
ได้พบลูกสาว ต่างฝ่ายต่างร้องไห้ เสนาบดีรู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่งและพาลูกสาวกลับไปเมืองหลวง

ในเรื่อง ฮิบะริยะมะ ปรากฏคำว่า ฌิโซ ในบทขับร้องบรรยายฉากเมื่อพ่อได้พบ
กับลูกสาวอีกครั้งที่กระท่อม

山ぶところの空木に。草を結び草を敷きて。四鳥
の罫に親と子の。思はず返り逢ひながら。互いに見忘れて。唯
泣くのみ心かな。³⁵

(กระท่อม) อยู่ในภูเขาเล็ก (เสา) ทำจากไม้กลวงผูก
ด้วยหญ้า (พื้น) ปูด้วยหญ้า พ่อลูกที่พลัดพรากจากกันรวากับลูกนกสี่

³⁴ 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観 第三巻』東京：明治書院、p. 1522

³⁵ 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観 第四巻』東京：明治書院、p. 2649

ตัว (ที่พลัดพรากจากพ่อแม่ตั้งแต่ยังเล็ก) ได้พบกันอีกครั้งโดยไม่คาดหวังมาก่อน ต่างฝ่ายต่างเปลี่ยนไปจนจำกันไม่ได้ ได้แต่ร้องไห้เท่านั้น

4) บทละครเรื่อง **ฉิกิจิโมะโนะงุรุอิ** しきじものぐるい 「敷地物狂」

เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกชายที่ออกบวชตอนอายุ 12 ปี โดยเขียนจดหมายไว้ว่า จะออกบวชเหมือนพระพุทธเจ้า คือละทิ้งพ่อแม่ไปออกบวช แม่กลายเป็นหญิงวิกลจริต ออกเดินทางตามหาจนกระทั่งได้พบลูก

ในเรื่อง ฉิกิจิโมะโนะงุรุอิ ปรากฏคำว่า ฉิโซ ในบทขับร้องบรรยายความรู้สึกคิดถึงของแม่ที่มีต่อลูกที่พลัดพรากจากกัน

親子の道既にはや、思ひしてうの別路の、行方はいつく
白露の、置き所定めなき身のはていかに成りぬらん。³⁶

แม่ลูกพลัดพรากจากกันเหมือนนกสีตัว (ที่พลัดพรากจากพ่อแม่) ไม่รู้เป็นตายร้ายดีอย่างไร ไม่รู้ข้างหน้าจะเป็นอย่างไร

5.4.5 นักพิราบและนกกา

นักพิราบและนกกาปรากฏในโคะโตะวะสะเดียวกันคือ 鳩に三枝の礼、烏に反哺の孝あり นักพิราบปรากฏในบทละครจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ 「笛之巻」 ふえのまき 「羊」 ひつじ และ 「今泉」 いまいずみ ส่วนนกกาปรากฏในบทละครจำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ 「笛之巻」 ふえのまき และ 「今泉」 いまいずみ บทขับร้องในเรื่อง 「笛之巻」 เป็นบทขับร้องแสดงความโกรธของแม่ที่ตำหนิลูกว่าเป็นลูกอกตัญญู ไม่ยอมศึกษาเล่าเรียนที่วัด ในเรื่อง 「羊」 ひつじ เป็นบทขับร้องแสดงความขัดเคืองของพ่อหลังจากรู้ว่าผู้จะไปแจ้งทางการให้มาจับตนคือลูกของตนเอง ส่วนในเรื่อง 「今泉」 いまいずみ เป็นบทขับร้องพรรณนาความกตัญญูของมนุษย์และสัตว์ นักพิราบในบทละครเหล่านี้แสดงภาพความนอบน้อม นกกาแสดงภาพความกตัญญูซึ่งสอดคล้องกับข้อความอธิบายเกี่ยวกับคำกล่าวที่ว่า 鳩に三枝の礼あり烏に反哺の孝あり ของ 北村孝一³⁷ ซึ่งมีความหมายว่า “ลูก

³⁶ 芳賀矢一・佐々木信綱(1914~1915)『謡曲叢書』二 博文館、p. 119

³⁷ 北村孝一監修(2012)『故事俗信ことわざ大事典 第2版』小学館、p. 1103

นกพิราบจะเกาะบนกิ่งไม้สามกิ่งที่อยู่ต่ำกว่ากิ่งที่พ่อแม่เกาะอยู่ซึ่งแสดงถึงความนอบน้อมของลูกนก ส่วนนกกาแสดงความกตัญญูโดยเคี้ยวอาหารแล้วนำมาป้อนพ่อแม่”

5.4.5.1 บทละครที่ปรากฏนกพิราบและนกกา

1) บทละครเรื่อง **ฟูเอะโนะมะกิ** ^{ふえのまき} 「笛之巻」

เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกที่ไม่สนใจเรียนหนังสือ แม่จึงเรียกมาตักเตือนและตำหนิว่าเป็นลูกอกตัญญู แม่พรรณนาเรื่องราวสมัยลูกยังเด็กครั้งที่พ่อตายจากไป แม่เลี้ยงดูลูกด้วยความลำบาก กลัวว่าศัตรูจะจับตัวลูกไป เมื่อลูกได้ยินดังนั้นจึงบอกแม่ว่าตนจะกลับไปวัดตอนเช้าวันรุ่งขึ้น แต่ตอนนี้อยากทราบความเป็นมาของขลุ่ยที่ตนได้รับมา แม่จึงเล่าให้ฟังแล้วก็เข้านอน

ในเรื่อง ฟูเอะโนะมะกิ ปรากฏคำว่า สะโตะ และ คะระซุ ซึ่งแปลว่านกพิราบ และนกกาตามลำดับในบทขับร้องแสดงความโกรธของแม่เมื่อตำหนิลูกว่าอกตัญญู ไม่ยอมศึกษาเล่าเรียนที่วัด

よしやよし親子をも。よしやよし親子をも。思ひ思はぬ
中ならば。なかなか安からぬ御身の爲は然るべし。いかなれば畜類。又は空飛び 翔ける鳥も。その理を知ればこそ。鳩に
三枝の禮をなし。烏きうきうの。孝行なるは如何ばかり。など
や御身は不孝なると。³⁸

ช่างเป็นเด็กที่ไม่ได้เรื่องจริงๆ ไม่คำนึงถึงความห่วงใยของแม่ คนที่ไร้ศีลธรรมอย่างเจ้าเอาแต่เรื่องของตัวเองเป็นใหญ่ แม้แต่สัตว์หรือนกที่บินอยู่บนท้องฟ้ายังเข้าใจจิตใจของพ่อแม่ นกพิราบเกาะกิ่งไม้ที่ต่ำลงมา 3 กิ่ง นกกาแสดงความกตัญญูอย่างมุ่งมั่นขนาดนี้แล้วทำไมเจ้าถึงไม่กตัญญูเช่นนี้บ้าง

2) บทละครเรื่อง **ฮิโทซุจิ** ^{ひつじ} 「羊」

³⁸ 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観 第四巻』東京：明治書院、p. 2524-2525

เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกชายที่เดินทางกลับจากการปฏิบัติราชการที่เมืองอื่น ระหว่างทาง เขาเห็นป้ายประกาศเรื่องการให้รางวัลแก่ผู้ให้เบาะแสเกี่ยวกับแกะของจักรพรรดิที่ถูกขโมยไป เมื่อกลับถึงบ้านได้รู้ว่าพ่อเป็นผู้ขโมยแกะตัวนั้น ลูกชายจึงเดินทางเข้าวังเพื่อแจ้งชื่อคนขโมยแกะ ต่อมา ชุมนางมาจับกุมพ่อกับแม่เพื่อไปปรับโทษในวัง ชุมนางบอกว่าวาระสุดท้ายมาถึงแล้ว ฝ่ายลูกมาขอให้รอก่อนเพราะตนจะขอรางวัลตามที่ทางการได้ประกาศไว้ คือต้องการให้ไว้ชีวิตคนทั้งสอง จักรพรรดิจึงมีรับสั่งให้ไว้ชีวิตทั้งสองคน

ในเรื่อง ฮิโทซุจิ ปรากฏคำว่า สะโตะ ในบทขับร้องแสดงความขัดเคืองของพ่อ หลังจากรู้ว่า ผู้ที่ไปแจ้งทางการให้มาจับตน คือลูกของตนเอง เป็นบทขับร้องบรรยายความรู้สึกของพ่อแม่ที่มีต่อลูก

凡父母の恩徳を知る事、人間に限るのみならず、鳩子は
ねぐらに 歸りても、親の宿する枝をおそれ、いうやうはひざ
まづいて、乳ぶさを飲むとかや。³⁹

โดยปกติแล้ว (ลูก) ต้องรู้บุญคุณของพ่อแม่ ไม่ใช่แค่มนุษย์
เท่านั้น แม้แต่ลูกนกพิราบที่กลับมาถึงรัง ยังนอบน้อมต่อพ่อแม่ที่เกาะ
อยู่บนกิ่งไม้ ไน้มตัวลงไปกินนมจากหน้าอก⁴⁰

3) บทละครเรื่อง อิมะอิสุมิ いまいずみ 「今泉」

เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกกตัญญูที่ได้พบกับชายคนหนึ่งที่ศาลเจ้า ทั้งคู่สนทนากัน
เรื่องความกตัญญูและกล่าวถึงเรื่องนกพิราบ 3 ตัวที่แสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่

เรื่อง อิมะอิสุมิ ปรากฏคำว่า สะโตะ และ คะระซุ ในบทขับร้องบรรยายตัวอย่าง
ความกตัญญูหลังจากยกตัวอย่างความกตัญญูแล้ว

鳩は又。親より三枝 (版本 [三えた]) の下に宿し。鳥
は母を三月 (版本「三けつ」) 養ひて。⁴¹

³⁹ 芳賀矢一・佐々木信綱(1914~1915)『謡曲叢書』三 博文館、p. 200 และดูหัวข้อการนำผล
การศึกษามาช่วยชำระต้นฉบับ

⁴⁰ เป็นการแปลตามข้อความที่คณะผู้วิจัยได้ชำระต้นฉบับแล้ว ดูบทที่ 6

⁴¹ 田中允(1963-1980)『未刊謡曲集』八 古典文庫、p. 138

นกพิราบเกาะอยู่บนกิ่งไม้ต่ำกว่าพ่อแม่ 3 กิ่งและนกกาเลี้ยงดู
แม่ 3 เดือน

5.5 อภิปรายการอ้างอิงคำกล่าวเกี่ยวกับนก

ประเด็นที่น่าสนใจประการหนึ่งของคำกล่าวเกี่ยวกับนกต่างๆ รวมทั้งหมด 8 ชนิดในบทละครโนฮางั้น คือ ตามความเชื่อทางพุทธศาสนาในญี่ปุ่นสมัยโบราณเรื่อง 六道 (ภูมิทั้ง 6) นกเป็นสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่บนโลกเช่นเดียวกับมนุษย์แต่อยู่คนละภูมิ กล่าวคือมนุษย์อยู่ใน 人間界 (มนุษย์ภูมิ) ส่วนนกอยู่ใน 畜生道 (เดรัจฉานภูมิ) ผู้แต่งบทละครโนฮางานำความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกของมนุษย์ไปเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของนกซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ปรากฏในโคะโตะวะสะและวรรณกรรมประเภทคัมภีร์และวะบุโนบทละครโนฮางานที่อ้างอิงนกข้างต้นบางเรื่องอ้างอิงนกมากกว่า 1 ชนิด ขณะที่เรื่องที่เปรียบเทียบความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกของมนุษย์ด้วยกันเองมีจำนวนน้อยกว่ามาก ตัวอย่างบทละครที่กล่าวถึง ริเงียว 鯉魚 ซึ่งเป็นลูกของงูจื่อ เช่นเรื่อง 「天鼓」 「金尾」 「籬菊」

นอกเหนือจากนกแล้ว ในบทละครโนฮางานำมาศึกษาายังปรากฏสัตว์ชนิดอื่นอีก เช่น เรื่อง 「住吉物狂」 「鏡池」 「切兼曾我」 กล่าวถึงสิ่งที่ส่งเสียงร้องด้วยความคิดถึงลูก เรื่อง 「羊」 กล่าวถึงแกะที่คุกเขาลงไปกินนมจากอกแม่ด้วยความกตัญญู เรื่อง 「松山鏡」 กล่าวถึงตัวไหมที่อยู่ในรังซึ่งแสดงถึงการทะนุถนอมลูกโดยให้ลูกอยู่ในที่ปลอดภัย เรื่อง 「楠露」 กล่าวถึงสิ่งใดที่ต้องการให้ลูกมีความแข็งแรงโดยโยนลูกลงมาจากที่สูงหลังจากคลอดอกออกมาได้ 3 วัน การที่ผู้แต่งบทละครโนฮางานำพฤติกรรมของนกและสัตว์ต่างๆ มาเปรียบเทียบกับมนุษย์นั้นอาจต้องการนำเสนอแง่คิดหรือเตือนใจผู้ชมว่าแม้แต่สัตว์ที่มนุษย์แยกให้อยู่คนละภูมิกับตน สัตว์ที่มีพัฒนาการน้อยกว่าตน สัตว์ที่มีสถานภาพด้อยกว่าตนก็ยังมี ความกตัญญู ความรักและความผูกพันต่อกันอย่างแน่นแฟ้น มนุษย์จึงยิ่งควรให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์อันพ่อแม่ลูกมากกว่าสัตว์ โดยในบทละครจำนวนมากจะมีข้อความที่กล่าวว่าการที่ลูกเสียชีวิตไม่ได้มีเฉพาะในหมู่มนุษย์เท่านั้น แม้แต่สัตว์ก็มีความรักลูกด้วยเช่นกัน

ในบทละครโนฮางานที่อ้างอิงนกต่างๆ นอกจากจะแสดงถึงการก้าวข้ามระหว่างมนุษย์ภูมิกับเดรัจฉานภูมิแล้ว ยังมีเรื่อง 「磯松」 และ 「鏡池」 ที่แสดงการก้าวข้ามระหว่างมนุษย์ภูมิกับภูมิอื่นๆ กล่าวคือเรื่อง 「磯松」 ตัวละครที่เป็นลูกเสียชีวิตจากการถูกคลื่นทะเลพัดหายไป ต่อมาได้ฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง การที่ลูกเสียชีวิตแสดงว่า วิญญาณได้ออกจากร่างและอาจกำลังเดินทางไปสู่อุทธรภูมิ (นรกภูมิ) เพราะ

ตามความเชื่อของชาวญี่ปุ่นสมัยโบราณ การที่ลูกเสียชีวิตก่อนพ่อแม่ถือเป็นบาปอย่างหนึ่ง ความเชื่อนี้ปรากฏในบทขับร้องของเรื่อง 「^{あみもち}綱持」 ด้วย โดยมีข้อความที่เป็นโคะโตะวะสะสะที่มีความหมายว่าการที่ลูกตายก่อนพ่อแม่ นับเป็นความอกตัญญู ตามความเชื่อนี้เมื่อลูกตายไปวิญญาณลูกจะต้องตกนรก แต่การฟื้นชีวิตในบทละครโนแสดงว่า วิญญาณได้เดินทางย้อนกลับมายังมนุษย์ภูมิ ส่วนเรื่อง 「^{かがみがいけ}鏡池」 ตัวละครผู้เป็นแม่เป็นวิญญาณที่มาจากปรโลกมนุษย์ มนุษย์ภูมิเป็นภูมิสำหรับมนุษย์ วิญญาณอาจเดินทางมาจากภูมิอื่น เช่น 地獄(นรกภูมิ) ซึ่งเป็นที่สถิตของวิญญาณที่เคยทำบาปขณะยังมีชีวิตอยู่ หรือวิญญาณที่ยังยึดติดกับเรื่องราวในอดีต เป็นต้น การก้าวข้ามภพภูมิในเรื่องเหล่านี้อาจอธิบายได้ เช่นเดียวกับบทละครโนเรื่องที่มีข้อความสัมพันธ์กับโคะโตะวะสะสะที่ว่า โอะยะโกะ วะ อิซเซะ 親子は一世 กล่าวคือ ความตายไม่อาจตัดความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกได้

บทที่ 6

อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

6.1 ผลการวิจัยตรงกับสมมุติฐาน

งานวิจัยนี้ได้ตั้งสมมุติฐานไว้ 5 ข้อและผลการวิจัยตรงกับสมมุติฐานทั้ง 5 ข้อโดยมีรายละเอียดดังนี้

6.1.1. คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบทละครโนประเภทที่มีมากที่สุด ได้แก่คำกล่าวที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ

ผลการวิจัยพบว่า ในบรรดาคำกล่าว 3 ประเภท คำกล่าวที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ ปรากฏในบทละครโนมากที่สุด คือ 160 ครั้ง คำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์มี 112 ครั้ง ส่วนคำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทวะบุมีน้อยที่สุด คือมีเพียง 45 ครั้ง สัดส่วนของการปรากฏคำกล่าวในบทละครโนมีความสัมพันธ์กับจำนวนหัวข้อของคำกล่าวทั้ง 3 ประเภท กล่าวคือ คำกล่าวที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะมี 26 หัวข้อ คำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์มี 22 หัวข้อ ส่วนคำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทวะบุมี 9 หัวข้อ

6.1.2. คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะส่วนใหญ่จะใกล้เคียงกับคำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์

ผลการวิจัยพบว่า คำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทวะบุมีเพียง 5 ใน 9 หัวข้อเท่านั้นที่มีความหมายคล้ายกับโคะโตะวะสะ ขณะที่คำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์มีมากถึง 20 ใน 22 หัวข้อ สัดส่วนดังกล่าวแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์กับโคะโตะวะสะ กล่าวคือ ภาษาและวัฒนธรรมจีนเข้ามาผสมผสานอยู่ในวรรณคดีสำคัญของญี่ปุ่นอย่างแนบแน่นเป็นเนื้อเดียวกัน

6.1.3. มีคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกจำนวนไม่น้อยที่พบเฉพาะในบทละครโนเรื่องที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน

ผลการวิจัยพบว่า คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกปรากฏในบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันจำนวน 226 ครั้งซึ่งมากกว่าที่ปรากฏในบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันที่มีจำนวน 100 ครั้ง และเมื่อพิจารณารายชื่อบทละครที่ปรากฏคำกล่าวแล้วพบว่า มีคำกล่าวจำนวนไม่น้อยที่พบเฉพาะในเรื่องที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันโดยเป็นคำกล่าวที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะจำนวน 7 หัวข้อ คำกล่าวที่

อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์จำนวน 6 หัวข้อ และคำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทวะนมีเพียง 1 หัวข้อ¹

6.1.4. ข้อความอธิบายเพิ่มเติมเรื่องคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในชุดหนังสือรวมบทละครโนที่มีในปัจจุบันยังไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะในกรณีของคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ

งานวิจัยนี้แบ่งเนื้อหาในข้อความอธิบายเพิ่มเติมเป็น 4 ประเภทได้แก่ 1) ข้อความอธิบายทั่วไป 2) ระบุชื่อวรรณกรรมประเภทแหล่งที่มาอย่างชัดเจน 3) ระบุว่าเป็นโคะโตะวะสะ 4) กล่าวถึงชื่อวรรณกรรมแต่ไม่ระบุอย่างชัดเจนว่าเป็นแหล่งที่มา

ผลการวิจัยพบว่าข้อความอธิบายเพิ่มเติมประเภทที่มีจำนวนมากที่สุด คือ ประเภทที่หนึ่งซึ่งเป็นการอธิบายทั่วไป ส่วนประเภทที่มีจำนวนน้อยที่สุด คือ ประเภทที่สามซึ่งเป็นการระบุว่า เป็นโคะโตะวะสะ ในจำนวนคำกล่าวที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ 26 หัวข้อ มีเพียง 6 หัวข้อเท่านั้นที่ชุดหนังสือรวมบทละครโนระบุว่า เป็นโคะโตะวะสะ ทั้งๆที่ควรจะมีจำนวนมากตามผลการสำรวจคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกประเภทต่างๆที่พบว่าโคะโตะวะสะมีสัดส่วนมากกว่าวรรณกรรมประเภทคัมภีร์และวะน

6.1.5. ผลการศึกษานำมาใช้ชำระต้นฉบับบทละครโนบางเรื่องที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน

การทบทวนวรรณกรรมทำให้คณะผู้วิจัยทราบว่า ได้มีนักวิชาการชำระต้นฉบับบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันทุกเรื่อง และยังเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างระหว่างต้นฉบับของสำนักแสดงต่างๆ อีกทั้งแปลเป็นภาษาญี่ปุ่นปัจจุบัน นอกจากนี้ มีผู้ศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์ในแง่มุมต่างๆ บางเรื่องมีฉบับแปลภาษาญี่ปุ่นหลายสำนวน แต่ในกรณีของบทละครเรื่องที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันนั้น สภาพการศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการจะแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดมาก กล่าวคือ มีชุดหนังสือรวมบทละครโนที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันเพียงชุดเดียว คือ 『叢』 ซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1914-1915 หรือเมื่อเกือบหนึ่งร้อยปีที่แล้ว และผลการศึกษาวเคราะห์ของคณะผู้วิจัยพบความไม่สมบูรณ์ของข้อความอธิบายเพิ่มเติมของชุดหนังสือนี้ เป็นต้นว่า 1) จำนวนข้อความอธิบายเพิ่มเติมในชุดหนังสือนี้มีน้อยกว่าชุดหนังสืออื่น 2) ข้อความอธิบายเพิ่มเติมไม่ระบุอย่างชัดเจนว่าชื่อวรรณกรรมที่ยกมานั้นเป็นแหล่งที่มาของคำกล่าวนั้นหรือไม่ 3) ชุดหนังสืออื่นระบุว่าข้อความอธิบายเพิ่มเติมของชุดหนังสือ 『叢』 ไม่เป็นความจริง กล่าวคือ ชุดหนังสือ

¹ ดูรายชื่อบทละครโนบทที่ 3 หัวข้อ 3.6 คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก กับบทละครโนที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน

『岩波』 ระบุว่าตามทีซุดหนังสือ『叢』 กล่าวว่า 親は千里を行けども子を忘れず ปรากฏในวรรณกรรม
สะกุณิมินจุนั้นไม่เป็นความจริงแต่อย่างใด

คณะผู้วิจัยจึงตั้งสมมุติฐานว่า ผลงานวิจัยคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกอาจนำมาใช้ชำระต้นฉบับบท
ละครในบางเรื่องที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน

จากการอ่านบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันรวมทั้งสิ้น 72 เรื่องโดยละเอียดคณะผู้วิจัย
พบว่า มีบทละครบางเรื่องที่มีความเป็นไปได้มากกว่า น่าจะพิมพ์หรือคัดลอกผิดจำนวน 2 เรื่องคือ อิทธิซุจิ
「羊」 และ ยะกะโมะชิ「家持」 ซึ่งตีพิมพ์ในซุดหนังสือ『叢』 ทั้งคู่

1 บทละครเรื่อง อิทธิซุจิ「羊」

เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกชายที่ไปแจ้งทางการว่า พ่อเป็นผู้ขโมยแกะของจักรพรรดิไป ทำให้พ่อกับแม่ถูก
จับกุมไปรับโทษในวัง ต่อมาลูกได้ขอร้องวังการจับกุมตามที่ทางการประกาศไว้โดยขอให้ใช้ชีวิตพ่อและแม่
จักรพรรดิมีรับสั่งให้ใช้ชีวิตทั้งสองคน

เรื่อง อิทธิซุจิ「羊」 ปรากฏข้อความดังนี้

凡父母の恩徳を知る事、人間に限るのみならず、鳩子はねぐらに歸りても、親の宿
する枝をおそれ、いうやうはひざまづいて、乳ぶさを飲むとかや。²

ข้อความข้างต้นเป็นบทขับร้องแสดงความซัดเคื่องของพ่อหลังจากรู้ว่าผู้ไปแจ้งทางการให้มาจับตน
คือลูกตนเอง แต่คำว่า いうやう ในข้อความข้างต้นไม่มีความหมาย คณะผู้วิจัยสันนิษฐานว่า อาจเป็นความ
ผิดพลาดในการพิมพ์หรือการคัดลอก คำที่ถูกต้องน่าจะเป็น かうやう (孝羊) เนื่องจากในวรรณกรรม
ประเภทคัมภีร์เรื่อง จิเง็นโธ 『慈元抄』 [Jigenshou] (ค.ศ.1510) มีข้อความว่า 鳩に三枝の孝あり、帰雁
列を乱らず、孝羊跪いて乳を呑む。³ ซึ่งมีความหมายว่า นกพิราบแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่โดยเกาะ
กิ่งไม้ที่ต่ำลงมา 3 กิ่ง น่านป่าไม้บินชนหน้าพ่อแม่ ส่วนแกะนั้นแสดงความกตัญญูด้วยการคุกเข่าลงไปกินนม
จากอกแม่

นอกจากคณะผู้วิจัยจะนำผลการศึกษามาใช้ชำระต้นฉบับแล้ว ยังเห็นว่าจำเป็นต้องแก้ไขข้อความ
อธิบายเพิ่มเติมของซุดหนังสือ『叢』 ที่แสดงแหล่งที่มาของคำกล่าวไม่ถูกต้องอีกด้วย กล่าวคือ 『叢』 ระบุว่า
วรรณกรรมประเภทคัมภีร์เรื่อง กะกุยูโธ 『學友抄』 [Gakuyuushou] เป็นแหล่งที่มาของคำกล่าวเกี่ยวกับ
พ่อแม่ลูกที่กล่าวว่า “ลูกนกพิราบเมื่อบินกลับมาถึงรัง จะแสดงความนอบน้อมต่อพ่อแม่โดยไม่เกาะกิ่งไม้ที่พ่อ

²芳賀矢一・佐々木信綱(1915)『校註 謡曲叢書』3 博文館 p.200

³佐成謙太郎(1982)『謡曲大観』第四卷 明治書院 p.2524

แม่อยู่ ลูกแกะคุกเข่าลงกินนมจากอกแม่” แต่แท้จริงแล้วแหล่งที่มาของข้อความนี้ คือ วรรณกรรมเรื่อง จิเง็นโฌ เนื่องจากในวรรณกรรมเรื่อง จิเง็นโฌ มีข้อความว่า 鳩有三枝之孝歸雁不乱列、孝羊跪吞乳 ขณะที่ในวรรณกรรมเรื่อง กะกุญโฌ นั้นมีข้อความว่า 烏有返報食、鳩有三枝礼 ซึ่งทั้งสองข้อความนี้มีส่วนที่เหมือนกันคือ ส่วนที่กล่าวถึงนกพิราบเกาะกิ่งไม้ที่ต่ำกว่าพ่อแม่ 3 กิ่ง แต่ส่วนที่ต่างกันคือ วรรณกรรมเรื่อง กะกุญโฌนั้นไม่มีส่วนที่กล่าวถึง “ลูกแกะคุกเข่าลงกินนมจากอกแม่” วรรณกรรมที่กล่าวถึงข้อความดังกล่าวคือ วรรณกรรมเรื่อง จิเง็นโฌ ด้วยเหตุนี้ ในตารางแสดงแหล่งที่มาของคำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์ในงานวิจัยนี้จึงระบุว่าวรรณกรรมเรื่อง จิเง็นโฌ เป็นแหล่งที่มาของคำกล่าวในบทละครเรื่อง อิทซุจิ

2 บทละครเรื่อง ยะกะโมะชิ ^{やかもち}「家持」

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพ่อที่ต้องเข้าวังขณะที่แม่ป่วยหนัก ลูกสาวทัดทานไม่ให้ไปแต่ไม่สำเร็จ ลูกสาวจึงตัดสินใจทำพิธีเพื่อตายแทนแม่ เมื่อพ่อออกจากวัง เห็นแม่หายป่วยแต่ได้รู้ว่า ลูกเสียชีวิตแล้ว ฝ่ายยมทูตซาบซึ่งใจในความกตัญญูของลูกสาวจึงยอมให้นางฟื้นคืนชีพ

ในเรื่องนี้ปรากฏข้อความ 前世に限る道ねれば、驚くまじや⁴ โดยเป็นคำพูดของพ่อที่กล่าวแสดงความรู้สึกของตนเมื่อรู้ว่าลูกสาวตนได้ตายแล้ว เพราะได้ทำพิธีให้ตายแทนแม่ที่ป่วยหนักใกล้จะตาย ผู้เรียบเรียงชุดหนังสือ 『叢』 ได้กล่าวในข้อความอธิบายเพิ่มเติมว่า 親子は一世の縁を云へばかゝ云ふ ซึ่งมีความหมายว่า “เนื่องจากกล่าวกันว่า ความสัมพันธ์ฉันพ่อแม่ลูกจะดำรงอยู่หนึ่งชาติจึงได้พูดเช่นนั้น”

คณะผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ข้อความข้างต้นในบทละครในที่กล่าวว่า 前世に限る道ねれば、驚くまじや ควรแก้ไขเป็น 一世に限る道ねれば、驚くまじや โดยมีเหตุผลดังนี้

เหตุผลประการแรก คำว่า 前世 เมื่ออ่านว่า ぜんせい มีความหมายว่า ชาติที่แล้ว ดังนั้น 前世に限る道ねれば、驚くまじや จึงมีความหมายว่า “เนื่องจากเป็นวิถีที่จำกัดอยู่ในชาติที่แล้ว ทำไมข้าจะไม่รู้สึกตระหนกตกใจละ(ข้ารู้สึกเช่นนั้นเป็นอย่างยิ่ง)” ซึ่งไม่น่าจะสื่อความหมายอะไร ไม่ว่าจะในตัวของมันเองหรือในบริบทของบทละคร แต่ถ้าเปลี่ยนเป็น 一世に限る道ねれば、驚くまじや จะมีความหมายว่า “เนื่องจากเป็นวิถีที่จำกัดอยู่ในหนึ่งชาติ ทำไมข้าจะไม่รู้สึกตระหนกตกใจละ(ข้ารู้สึกเช่นนั้นเป็นอย่างยิ่ง)” ซึ่งเป็นข้อความที่มีความหมายคล้ายกับโคะโตะวะสะ 親子は一世 นั่นเอง และเข้ากับบริบทได้ดี กล่าวคือ ใน

⁴ 芳賀矢一・佐々木信綱(1915) 『校註 謡曲叢書』3 博文館 p 472

ข้อความดังกล่าวพอตกใจเมื่อรู้ว่าลูกสาวที่มีความสัมพันธ์ในฐานะพ่อลูกเฉพาะในชาตินี้ชาติเดียวได้ด่วนเสียชีวิตไปแล้ว (ตอนจบของบทละครเมื่อลูกสาวฟื้นด้วยอาการหนักแห่งความเป็นลูกกตัญญู นางจึงได้รับแต่งตั้งเป็นพระมเหสีของพระโอรสจักรพรรดิ ซึ่งแสดงว่านางอยู่ในวัยสาว) ข้อความในประโยคถัดไปเป็นการอ้างอิงโคะโตะวะสะเกี่ยวกับนกกระเรียนเพื่อแสดงความรักอันยิ่งใหญ่ของพ่อแม่ และเป็นการตอกย้ำความเศร้าโศกเสียใจของผู้เป็นพ่อ

เหตุผลประการที่สองคือ ในบทละครจำนวน 31 เรื่องที่คณะผู้วิจัยพบว่ามีการใช้ข้อความที่มีความหมายเดียวกับโคะโตะวะสะ 親子は一世 รวมจำนวน 34 ครั้งนั้นข้อความ 一世に限る ปรากฏอยู่ในบทละคร 6 เรื่อง รวมจำนวน 7 ครั้ง ได้แก่เรื่อง ฌุนเอะอิ 「春栄」 ฌิกิจิโมะโนะงุอิ 「敷地物狂」 ชิชิบุ(ซ) 「秩父」 (乙) นิโตะโนะกะกะ 「二度掛」 มิทซุซุเอะ 「光季」 (ใช้ว่า 一世に限りたる) และเรื่อง ไรจิโอะ 「籠祇王」 (ปรากฏ 2 ครั้ง) โดยเรื่อง ฌิกิจิโมะโนะงุอิ 「敷地物狂」 จะใช้ว่า 一世に限る道 เหมือนข้อความที่คณะผู้วิจัยชำระต้นฉบับแล้วในเรื่อง ยะกะโมะชิ 「家持」

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงสรุปว่าข้อความที่ถูกต้องคือ 一世に限る通 และเป็นข้อความที่มีความหมายเดียวกับโคะโตะวะสะที่ว่า 親子は一世 ดังนั้นในบทที่ 4 ซึ่งกล่าวไว้ว่าในบทละครใน 31 เรื่อง มีข้อความที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะที่ว่า 親子は一世 นั้นเป็นการนับจำนวนครั้งที่ข้อความปรากฏในบทละครที่ศึกษา แต่หากรวมเรื่อง ยะกะโมะชิ ด้วย จำนวนบทละครจะเพิ่มเป็น 32 เรื่อง

จากที่กล่าวมาข้างต้น อาจสรุปได้ว่าผลการวิจัยตรงตามสมมุติฐานการวิจัยทั้ง 5 ข้อ โดยมีตัวเลขเป็นเครื่องพิสูจน์ชัดเจนอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนทุกข้อ ในกรณีของข้อ 5 ที่กล่าวว่าผลการศึกษานำมาใช้ชำระต้นฉบับบทละครโนบางเรื่องที่ไม่ได้อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันนั้น ถึงแม้คณะผู้วิจัยจะได้นำผลการศึกษามาชำระต้นฉบับบทละครเพียง 2 เรื่อง จากบทละครที่ไม่ได้อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันจำนวนทั้งสิ้น 72 เรื่อง ซึ่งนับว่าเป็นสัดส่วนที่น้อยมากนั้น คณะผู้วิจัยมีความเห็นว่าการช่วยชำระต้นฉบับเช่นนี้ย่อมเป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษานะโตะวะสะโดยที่การชำระต้นฉบับบทละครที่ไม่ได้อยู่ในละครที่ไม่ได้อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันยังล้าหลังและมีจำนวนน้อยมากจนไม่เพียงพอสำหรับความก้าวหน้าทางวิชาการ นอกจากนี้ การที่คณะผู้วิจัยสามารถชำระต้นฉบับบทละครในภาษาญี่ปุ่นโบราณซึ่งนักวิชาการชาวญี่ปุ่นน้อย

คนนั้นจะสามารถทำได้ โดยศึกษาการอ้างอิงโคะโตะวะสะ และการอ้างอิงจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์น้อยม เป็นการช่วยเพิ่มแนวทางการชำระต้นฉบับบทละครเรื่องอื่น ๆ ที่อยู่นอกขอบเขตงานวิจัยนี้ด้วย

6.2 ผลการวิจัยให้ข้อมูลที่สมบูรณ์กว่างานวิจัยเดิม

งานวิจัยนี้ทำให้พบข้อมูลที่สมบูรณ์กว่างานวิจัยเดิมที่เคยมีมาในอดีต เช่น

1. งานวิจัยนี้พบว่า คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกประเภทที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะมีจำนวนทั้งหมด 26 คำกล่าวและได้ให้รายชื่อบทละครทุกเรื่องที่ปรากฏคำกล่าวนั้น แต่บทความวิจัยของ 古保 勲⁵ซึ่งเกี่ยวกับการอ้างอิงโคะโตะวะสะในบทละครโนและเป็นเพียงบทความเดียวที่คณะผู้วิจัยสืบค้นได้ กล่าว ว่า โคะโตะวะสะเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกมีจำนวนทั้งหมด 11 ข้อความและยกตัวอย่างบทละครโนเพียง 1-2 เรื่อง สำหรับแต่ละโคะโตะวะสะเท่านั้น บทความวิจัยนี้เผยแพร่เมื่อค.ศ.1971 อาจมีผู้ประเมินว่า เป็นงานวิจัยเก่าที่เผยแพร่มานานกว่า 40 ปีแล้ว แต่เนื่องจากยังไม่ม้งานวิจัยที่ทันสมัยกว่า จึงอาจกล่าวได้ว่างานวิจัยดังกล่าว เป็นฉบับล่าสุด

2. งานวิจัยนี้พบว่า บทละครโนที่ปรากฏคำว่า คิจิ 雉 หรือ คิจิซุ 雉子 ซึ่งแปลว่านกยูง มีทั้งหมด 6 เรื่อง แต่บทความวิจัยของ 徳植 俊之⁶ ที่เผยแพร่เมื่อปีค.ศ.2010 ซึ่งนับว่าเป็นงานวิจัยใหม่หรือทันสมัยมาก และเผยแพร่ในวารสารที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในวงการศึกษาภาษาและวรรณคดีญี่ปุ่นอย่างสูงคือ วารสาร โคะกุโงะ โคะกุน 『國語國文』 กล่าวถึงบทละครโนเพียงเรื่องเดียวคือ ทังโงะโมะโนะระรุอิ 「丹後 物のぐるい 物 狂」

3. งานวิจัยนี้พบว่า บทละครโนที่ปรากฏคำกล่าว 養い得ては花の父母 มีจำนวน 9 เรื่อง แต่หนังสือของ 芹川 靱生 และ 飯塚 恵理人⁷พบบทละครโนที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกเพียง 7 เรื่องเท่านั้น เรื่องที่หนังสือนี้ไม่ได้กล่าวถึงคือ อินะบุเนะ 「稲舟」 และ อนโบโซะงะ 「御坊曾我」 ผู้แต่งหนังสือเขียนไว้ในคำนำว่า ได้ปรับปรุงเพิ่มเติมเนื้อหาจากบทความที่เคยลงไว้ในวารสารคันเสะ 『観世』 [Kanze] (วารสารที่ได้รับการยอมรับอย่างสูงในวงการศึกษาละครโน) เมื่อ 40 ปีก่อน ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้แต่งมีประสบการณ์และสะสมความรู้ด้านบทละครโนมายาวนานกว่า 40 ปี ในเบื้องต้น คณะผู้วิจัยวิเคราะห์สาเหตุ

⁵古保勲 (1971 年 10 月) 「謡曲のことわざ」 『金沢大学語学・文学研究』 pp. 33-40

⁶徳植俊之 (2010 年 5 月) 「焼け野のきぎす」 攷—その淵源と変遷— 『國語國文』 pp. 1-16

⁷芹川靱生、飯塚恵理人 (1993) 『謡曲の和漢朗詠集受容』 有精堂

ที่ผู้แต่งหนังสือดังกล่าวไม่กล่าวถึงบทละครอีก 2 เรื่องว่าอาจเป็นเพราะบทละคร 2 เรื่องนี้อ้างอิงคำกล่าวเพียงบางส่วน แต่หลังจากพิจารณาบทละครทั้ง 7 เรื่องโดยละเอียดแล้วพบว่า เรื่อง ฌิกิจิมะโนะงุอิ ^{おんぼう}「御坊曾我」^{そが} อ้างอิงคำกล่าวเพียงบางส่วนเช่นกัน คณะผู้วิจัยจึงเห็นว่าอาจเป็นไปได้ว่าผู้แต่งหนังสือสำรวจไม่พบการอ้างอิงคำกล่าวในเรื่อง อินะบุเนะ ^{いなぶね}「稲舟」และ อนโบโซะงะ ^{おんぼうそが}「御坊曾我」ซึ่งความผิดพลาดดังกล่าวมีโอกาสเกิดขึ้นได้เพราะการสำรวจบทละครที่ปรากฏคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกต้องอาศัยความละเอียดและระยะเวลาอย่างมาก โดยเฉพาะบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันซึ่งมีข้อความอธิบายเพิ่มเติมน้อยมาก

6.3 ความสำคัญของบทละครในที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน

การศึกษาคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบทละครโดยไม่ศึกษาเรื่องที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันทำให้ขาดข้อมูลสำคัญ เช่น คำกล่าวที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะจำนวน 26 หัวข้อ มี 7 หัวข้อที่ปรากฏเฉพาะในเรื่องที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน และ 4 ใน 7 หัวข้อปรากฏในบทละครเพียงเรื่องเดียวเท่านั้น ได้แก่ หัวข้อที่ 5 子を知らんとせばその親を見よ หัวข้อที่ 6 主の仰せには親の首を切る หัวข้อที่ 17 いとおしき子を杖に教えよ และหัวข้อที่ 24 親に先立つは不孝 โดยหัวข้อที่ 5 และ 6 ปรากฏในเรื่องที่ยังขาดหลักฐานแสดงว่าแต่งในสมัยมุโระมะชิ ส่วนหัวข้อที่ 17 และ 24 ปรากฏในเรื่องที่มีหลักฐานชัดเจนว่า แต่งในสมัยมุโระมะชิ หากไม่ได้ศึกษาบทละคร 4 เรื่องนี้ จะไม่พบโคะโตะวะสะดังกล่าว โคะโตะวะสะหัวข้อที่ 5 6 และ 24 ไม่พบข้อความคล้ายคลึงที่มีความหมายเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน ซึ่งอาจแสดงว่าไม่ใช่โคะโตะวะสะที่รู้จักกันแพร่หลาย จึงไม่มีวิธีการพูดที่แตกต่างกันออกไปดังเช่นโคะโตะวะสะที่รู้จักกันแพร่หลายและยังเป็นที่น่าสังเกตว่าคำอธิบายของโคะโตะวะสะหัวข้อที่ 5 และ 24 ในพจนานุกรมโคะโตะวะสะ (北村) ไม่มีชื่อตัวอย่างของงานวรรณกรรมที่พบโคะโตะวะสะนี้

นอกจากนี้ ผลการศึกษาความหมายและการใช้คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่พบมากใน 2 อันดับแรกในบทละครในงานวิจัยนี้ได้แก่ คำกล่าว โอะยะโกะวะ อิซเซะ และคำกล่าวเกี่ยวกับนก แสดงถึงความสำคัญของบทละครในที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันด้วยเช่นกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. คำกล่าว โอะยะโกะ วะ อิซเซะ ในบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน

คำกล่าว โอะยะโกะ วะ อิซเซะ ปรากฏในบทละครในจำนวน 31 เรื่องโดยเป็นเรื่องที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน 10 เรื่องและไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน 21 เรื่อง⁸ สัดส่วนนี้เป็นหลักฐานอย่างหนึ่งที่สนับสนุนว่าหากไม่ศึกษาบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันอาจทำให้ขาดข้อมูลสำคัญได้ และยังมีประเด็นอื่นที่แสดงให้เห็นความสำคัญของการศึกษาบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน เช่น บทละครเรื่อง อะวะเตะโนะโมะริ 「あはでの森」 คิบิกิเส็งโคจิ 「木引善光寺」 และโคะวะตะ 「木綿」 ทั้ง 3 เรื่องไม่ได้อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและปรากฏคำว่า อูซุกิ ซึ่งแสดงความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกที่เปราะบางและสื่อความหมายเดียวกับ โอะยะโกะ วะ อิซเซะ หากขาดการศึกษาบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันแล้วจะทำให้จำนวนบทละครที่ปรากฏคำกล่าว โอะยะโกะ วะ อิซเซะ น้อยกว่าที่ควรจะเป็นและทำให้ไม่มีใครรู้ถึงความหมายของคำว่า อูซุกิ สามารถเชื่อมโยงกับความหมายของโอะยะโกะ วะ อิซเซะ ได้ด้วย อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ บทละครเรื่องที่ตัวละครพื้นคินซึฟโดยปาฏิหาริย์มีจำนวน 3 เรื่องได้แก่ อิโตะมะทซุ ^{いそまつ} 「磯松」 จูเร็น (ก) ^{じゅうれん} 「重蓮」 (甲) และ นะดะชิ ^{なだち} 「名立」 ซึ่งทั้ง 3 เรื่องเป็นบทละครประเภทที่ไม่ได้อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันเท่านั้นและยังไม่พบหลักฐานว่าแต่งในสมัยมุโระมะชิ

2. คำกล่าวเกี่ยวกับนกในบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน

คำกล่าวเกี่ยวกับนกปรากฏในบทละครจำนวน 26 เรื่องโดยเป็นเรื่องที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน 8 เรื่องและไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน 18 เรื่อง⁹ ดังนั้นหากไม่มีการศึกษาเรื่องที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันอาจทำให้ขาดข้อมูลสำคัญได้เช่น ภาพของนกกระเรียนในบทละครในส่วนใหญ่คือความรักและผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกแต่เรื่องโคบุ ^{こうぶ} 「厚婦」 ซึ่งไม่ได้อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน แสดงภาพการพลัดพรากจากกันเป็นเรื่องธรรมดา

การค้นพบการใช้โคะโตะวะสะในบทละครเพียงเรื่องเดียวและการใช้คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่พบมากใน 2 อันดับแรกดังกล่าวข้างต้นน่าจะเป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษาคะโตะวะสะ

⁸ ดูรายชื่อบทละครในในบทที่ 4 หัวข้อ 4.4 บทละครในที่อ้างอิงคำกล่าว โอะยะโกะ วะ อิซเซะ

⁹ ดูรายชื่อบทละครในในบทที่ 5 หัวข้อ 5.3 บทละครในที่อ้างอิงคำกล่าวเกี่ยวกับนก

6.4 ประโยชน์ของงานวิจัย

การศึกษาคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบทละครโนแสดงให้เห็นบทบาทของบทละครโนเพราะทำให้เราเข้าใจความคิด ความเชื่อบางประการของคนญี่ปุ่นเกี่ยวกับเรื่องความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูกเช่น ความสัมพันธ์จะมีเพียงชาติเดียวเท่านั้น และงานวิจัยนี้ได้แบ่งคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกเป็น 3 ประเภท ประเภทที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะส่วนใหญ่มีความหมายคล้ายกับประเภทที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์ ผลการวิจัยทำให้เราเข้าใจบทบาทของโคะโตะวะสะและวรรณกรรมประเภทคัมภีร์ต่อบทละครโนมากยิ่งขึ้น

บทละครโนที่อยู่ในขอบเขตของงานวิจัยนี้ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันซึ่งมีข้อความอธิบายเพิ่มเติมน้อยมาก งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นความสำคัญของบทละครกลุ่มนี้โดยเฉพาะเรื่องที่ยังไม่ได้รับการชำระต้นฉบับหรือยังไม่มีข้อความอธิบายเพิ่มเติม ผลการวิจัยอาจนำไปใช้เป็นแนวทางหนึ่งในการชำระต้นฉบับบทละครโนประเภทที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและการศึกษาข้อความอธิบายเพิ่มเติมยังแสดงให้เห็นจุดแข็งและจุดอ่อนของชุดหนังสือรวมบทละครโนชุดต่างๆซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนและการทำวิจัยเกี่ยวกับบทละครโน

ยิ่งกว่านั้น งานวิจัยนี้ยังได้เสนอองค์ความรู้ใหม่ที่ยังไม่มีผู้ใดทำมาก่อน ซึ่งอาจนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาโคะโตะวะสะประเภทอื่นๆ และการอ้างอิงวรรณกรรมในหัวข้ออื่นๆในบทละครโนและวรรณกรรมประเภทอื่นต่อไปในอนาคต

6.5 ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้ศึกษาบทละครโนจำนวนมากที่ปรากฏคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก ผลการวิจัยอาจนำไปต่อยอดการวิจัยได้มากดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. การศึกษาการอ้างอิงโคะโตะวะสะในบทละครโน

คณะผู้วิจัยพบว่าบทละครบางเรื่องในงานวิจัยนี้มีที่มาจากสุภาษิตเพียงหนึ่งบท เช่น เรื่อง ฮะมะงะวะวะ はまがわ 「濱川」 [Hamagawa] ซึ่งกล่าวถึงพ่อที่ได้ยกเลิกการตัดขาดความเป็นพ่อทำให้ทั้งลูกชายและอาจารย์ดีใจนั้น คำกล่าวชักจูงของอาจารย์ที่ทำให้พ่อได้คิดและยอมเปลี่ยนใจ คือ สุภาษิตที่มาจากคัมภีร์ของศาสดาขงจื้อเล่มที่ชื่อ ไร่กิ (Raiki) ซึ่งกล่าวว่า 父慈子孝 โดยมีความหมายว่า พ่อมีความเมตตา (จึงจะเป็นพ่อ) ลูกมีความกตัญญู (จึงจะเป็นลูก) การศึกษาที่มาของบทละครโนในแนวทางนี้นับว่า ยังไม่มีผู้ใดทำมาก่อนและน่าจะเป็นแนวทางใหม่ที่มีความเป็นไปได้และเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจตีความบทละคร ดังเช่นในเรื่อง ฮะ

มั่งงะวะ หากไม่ทราบความหมายของคำกล่าวข้างต้นและไม่ทราบว่าเป็นโคะโตะวะสะอะจไม่เข้าใจว่าทำไม พ่อจึงยกโทษให้ลูกทันทีที่อาจารย์ยกคำกล่าวนี้อ้าง

คณะผู้วิจัยเสนอว่า การศึกษาโคะโตะวะสะอะจข้อความเดียวที่ปรากฏในบทละครในเรื่องต่างๆเป็น แนวทางศึกษาที่น่าสนใจแนวทางหนึ่งซึ่งคล้ายกับการศึกษาบทกวีญี่ปุ่นในบทละครในดังปรากฏในบทความ ของนักวิจัยบทละครในในอดีตที่กล่าวถึงความสำคัญของการอ้างอิงบทกวีญี่ปุ่นในบทละครในเช่น 小山弘志¹⁰ กล่าวว่า“ผู้แต่งบทละครในใช้บทกวีญี่ปุ่นอย่างอิสระ บางเรื่องใช้บทกวีญี่ปุ่นเพียงบทเดียวเป็นหลัก” และ 岡崎正¹¹ กล่าวว่า“การอ้างอิงบทกวีญี่ปุ่นมีความสำคัญต่อการแต่งบทละครในมาก...บางเรื่องนำบทกวี 1 บท มาเป็นแก่นเรื่องของบทละคร”

2. การศึกษาช่วงเวลาของการแต่งบทละครใน

งานวิจัยนี้ได้ข้อสรุปอีกประการหนึ่ง คือ ความสำคัญของโคะโตะวะสะอะจในบทละครที่แสดงความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูก นอกจากนี้จะเป็นงานวิจัยที่กระตุ้นให้นักวิชาการด้านบทละครในหันมาให้ความสนใจกับการศึกษาในแนวทางนี้แล้วยังน่าจะกระตุ้นให้นักวิชาการด้านโคะโตะวะสะอะจหันมาให้ความสนใจบทละครในอีกด้วย ในกรณีของการศึกษาโคะโตะวะสะอะจในบทละครในนั้นอาจเป็นแนวทางหนึ่งในการค้นหาหลักฐานด้านช่วงเวลาของการแต่งบทละครในเรื่องนั้นๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่ในความสนใจของนักวิชาการละครใน บทละครเรื่องที่มีโคะโตะวะสะอะจที่เชื่อกันว่าน่าจะเริ่มเกิดขึ้นหลังสมัยมุโรมะชิ น่าจะสันนิษฐานได้ว่าเป็นบทละครที่แต่งหลังสมัยนั้น เป็นต้น

3. การศึกษาบริบทและกลวิธีการประพันธ์บทละครในที่อ้างอิงคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก

จากการอ่านบทละครในในขอบเขตงานวิจัยอย่างละเอียดเพื่อศึกษาคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกนั้น คณะผู้วิจัยพบว่า การอ้างอิงคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบางเรื่องนั้น ผู้แต่งได้ใช้กลวิธีการประพันธ์เพื่อปูพื้นอารมณ์และสร้างบรรยากาศที่เข้ากันได้กับท้องเรื่องและเป็นการอ้างอิงอย่างแนบเนียน ดังตัวอย่างเช่น เรื่อง คุริอิชิชิ ^{くるいじし} 「狂獅子」 [Kuruijishi] ซึ่งเป็นบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและยังไม่มีหลักฐานแสดงว่าแต่งในสมัยมุโรมะชิ และอยู่ในชุดหนังสือรวมบทละครในที่ไม่มีข้อความอธิบายเพิ่มเติม

¹⁰小山弘志 (1983 年 1 月) 「謡曲を読むために」 『時代別 作品別 解釈文法』 所収 pp. 240-264.

¹¹岡崎 正 (1980 年 3 月) 「謡曲における和歌の位置」 『駒沢短大国文 10』 pp. 12-26

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพ่อคนหนึ่งตัดขาดความสัมพันธ์กับลูกเพราะลูกไม่สนใจเรียนหนังสือ ลูกจึงรำพันความรู้สึกน้อยใจและต้องการให้พ่อยกโทษให้เพราะความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกมีเพียงชาตินี้ชาติเดียวเท่านั้น เรื่องนี้มีบทขับร้องแสดงความหมายของการดำรงอยู่เนิ่นนานของสิ่งต่างๆ เช่น ความเชี่ยวชาญจิตลอคกาลของต้นสน เป็นต้นว่า 松は本より常盤にて。いつもかはらぬ若縁。¹² ซึ่งเป็นบทขับร้องก่อนที่จะถึงตอนที่ลูกชายกล่าวว่า

あら恨めしや親と子は。一世ときくの花房の。千代もと祈る契り なく。あはれみおほしまさぬよな¹³

ช่างน่าน้อยใจ ได้ยินว่าความผูกพันระหว่างพ่อแม่กับลูกมีเพียงชาติเดียว แต่ท่านพ่อไม่ได้มีสัญญาใจที่จะเป็นพ่อลูกกันไปนานแสนนาน ท่านช่างไม่สงสารลูกเสียบ้างเลยหนอ

ในบทขับร้องของลูกที่ตัดพ่อพ่อช่างต้นนี้มีคำที่แสดงการดำรงอยู่ยาวนานเช่นกัน คือ ข้อดอกเบญจมาศพันปี きくの花房の千代 [kiku no hanabusa no chiyo] ดอกเบญจมาศ (きくの花 [kiku no hana]) มีอีกชื่อหนึ่งว่าหญ้าพันปี (千代見草 [chiyomigusa]) “เบญจมาศ 菊 [kiku] ปรากฏทั้งในบทกวีญี่ปุ่นและบทกวีจีนจำนวนมากนับตั้งแต่จักรพรรดิซงะ 嵯峨天皇 [Saga tennou] ฟันฟูกานโชโย 重陽の宴 [chouyou no en] เมื่อค.ศ.814 (งานเลี้ยงในเขตพระราชฐาน จัดขึ้นเมื่อวันที่ 9 เดือน 9 ตามปฏิทินจันทรคติ มีการแต่งบทกวี ต้มเหล้าแช่ดอกเบญจมาศ) สาเหตุที่งานนี้ขาดดอกเบญจมาศไม่ได้เพราะเชื่อกันว่าดอกเบญจมาศมีประโยชน์ช่วยทำให้อายุยืนยาว ดอกเบญจมาศเป็นสัญลักษณ์ของความไม่แก่เฒ่าและอายุยืน”¹⁴

บทขับร้องแสดงความหมายของการดำรงอยู่เนิ่นนานอาจแสดงถึงความรู้สึกของลูกที่ต้องการให้ความผูกพันระหว่างพ่อกับตนเองคงอยู่อย่างต่อเนื่องเนิ่นนาน เป็นการปูพื้นอารมณ์ สร้างบรรยากาศที่เข้ากับท้องเรื่องอย่างแนบเนียนนั่นเอง

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ คณะผู้วิจัยเสนอว่า งานวิจัยอีกแนวทางหนึ่งที่อาจทำต่อไปได้ในอนาคต คือ การศึกษาบริบทและกลวิธีการประพันธ์บทละครโนที่อ้างอิงคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก

4. การศึกษาเรื่องความกตัญญูในสังคมญี่ปุ่นยุคปัจจุบัน

¹² 田中允 (1963-1980) 『未刊謡曲集 一〇』 古典文庫 pp. 26-27.

¹³ 田中允 (1963-1980) 『未刊謡曲集 一〇』 古典文庫、p. 27

¹⁴ 片桐洋一、『歌枕歌ことば辞典 増訂版』 (東京：笠間書院、2004 年)、p. 128.

งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า มีคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่แสดงความกตัญญูของลูกต่อพ่อแม่ซึ่งแสดงถึงการอบรมสั่งสอนเรื่องความกตัญญูของชาวญี่ปุ่นตั้งแต่สมัยโบราณผ่านบทละครโน การแสดงความกตัญญูของชาวญี่ปุ่นยุคปัจจุบันอาจมีลักษณะแตกต่างจากอดีตด้วยสภาพแวดล้อมและการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น ปัจจุบันประเทศไทยมีห้องพักรับหรือบ้านพักสำหรับผู้สูงอายุจำนวนมากทั้งแบบใช้บริการรายวันและแบบพักระยะยาว การที่ผู้สูงอายุบางรายยินดีไปใช้บริการเหล่านี้ อาจเป็นตัวบ่งชี้ถึงความบกพร่องในเรื่องการดูแลเอาใจใส่จากสมาชิกในครอบครัว อย่างไรก็ตาม ยังมีปัจจัยอื่นที่ต้องนำมาพิจารณาประกอบในเรื่องนี้ คณะผู้วิจัยจึงเสนอว่าการศึกษาเรื่องความกตัญญูในบทละครโนเปรียบเทียบกับการแสดงความกตัญญูของคนญี่ปุ่นในปัจจุบันโดยพิจารณาจากข้อมูลทางสังคมศาสตร์และอื่นๆอาจเป็นแนวทางหนึ่งในการนิยามคำว่าความกตัญญูของคนญี่ปุ่นในปัจจุบัน

ภาคผนวก

ภาคผนวก 1: คำอธิบายโคะโตะวะสะในพจนานุกรม 『故事俗信 ことわざ大辞典』

คำอธิบายโคะโตะวะสะในพจนานุกรม 『故事俗信 ことわざ大辞典』

* หมายเหตุ 1. คณะผู้วิจัยได้เน้นส่วนที่เป็นชื่อบทละครที่อยู่ในงานวิจัยนี้ และชื่อวรรณกรรมที่คณะผู้วิจัยพิจารณาว่าเป็นแหล่งที่มาของโคะโตะวะสะนั้นๆ ได้

2. keyword เป็นคำที่คณะผู้วิจัยใช้ในการค้นหาในแผ่นซีดีของพจนานุกรมเล่มนี้

keyword	諺	説明	Page
1. 一世	親子は一世	親子の関係はこの世かぎりのものである。夫婦関係（二世）、主従（師弟）関係（三世）にくらべて、結びつきが弱いとする考え方をいう。*保元（1220頃か）下・義朝幼少の弟悉く失はる事「親子は一世の契りと申せども、来世は必ずひとつ蓮に参り会ふやうに御念仏候ふべし」*光悦本謡曲・熊野（1505頃）「さなきだに親子は一世のなかなるに」*諺苑（1797）「親子は一世」*読本・昔話稲妻表紙（1806）三・一一「さらぬだに、親子は一世のちぎりときくに」〔諺語大辞典（1910）〕	264
	親子は一世、師は三世	「親は一世、師は三世」に同じ。*俳諧・毛吹草（1638）二「おや子は一世、しは三ぜ」〔諺語大辞典（1910）〕	264
	親は一世、師は三世	親子の関係はこの世かぎりのものであり、師弟の関係は三世（過去・現世・来世）にもわたる。師の恩は大切にしなければならない。師は三世の契。	262
	一世の縁	現世一世だけのものといわれる親子の縁。一世の契り。「一世」は、仏教でいう過去、現在、未来の三世のうちの一つで、特に現世をいう。*浄瑠璃・加々見山廓写本（1796）七「人目を忍び漸（ようよう）と来たかひもなふ死別れ。一世の縁と聞くからは長い未来で逢事も、ならぬ事かと」	114
	一世の契り	「一世の縁」に同じ。*曾我物語（南北朝頃）九・曾我へ文かきし事「親は一世の契りとは申せども、これを形見にて来世にて参り逢はんと」*大観本謡曲・仲光（1552頃）「親と子の、一世の契りの二たび逢ふぞ嬉しき」	114
	子は一世、夫婦は二世、主従は三世、他人は五世	親子の関係はこの世限り、夫婦の縁はこの世からあの世まで続き、主従の契りは過去・現在・未来の三世、他人との関係はさらに深いものである。近縁の者よりも遠い者との関係を重んじよ。*諺苑（1797）「子は一世、夫婦は二世、主従は三世、他人は五世。或云師は三世」〔諺語大辞典（1910）〕	488
	一世の別れ	親子の二度と会えない別れ。また、一生に一度の別れ。死に別れ。*浄瑠璃・本朝二十四孝（1766）三「知らぬ子供の寝入りばな、一世の別れと繰り言を、後に残して雪国のつもる歎きと知られたり」*歌舞伎・小袖曾我薊色縫（十六夜清心）（1859）二幕「今日が親子の一世の別れ、せめて最期の暇乞」*二人比丘尼色懺悔（1889）〈尾崎紅葉〉奇遇「いかに武士の	114

		妻だとして、夫婦一世の別れが泣かずに居られませうか」親子の二度と会えない別れ。また、一生に一度の別れ。死に別れ。＊浄瑠璃・本朝二十四孝（1766）三「知らぬ子供の寝入りばな、一世の別れと繰り言を、後に残して雪国のつもる歎きと知られたり」＊歌舞伎・小袖曾我薊色縫（十六夜清心）（1859）二幕「今日が親子の一世の別れ、せめて最期の暇乞」＊二人比丘尼色懺悔（1889）〈尾崎紅葉〉奇遇「いかに武士の妻だとして、夫婦一世の別れが泣かずに居られませうか」	
2. 首枷	子は三界の首枷	親にとって子どもは、いくつになっても、また、どこへ行っても首にかけた枷のように気にかかる厄介な存在である。＊幸若・鎌田（室町末～近世初）「子は三界のくひかせとは今こそ思ひしられたれ。三界のくひかせと煩惱の縲（きづな）にひかれつつ、不覚の死をするものかな」＊俳諧・毛吹草（1638）二「子は三がいのくびかせ」＊浄瑠璃・八百屋お七（1731頃か）下「子は三がいのくびかせとて、現世（げんぜ）未来を取外す。悲しき老のしまいやと」＊古今俚諺類聚（1893）「子は三界の頸（クビ）ッ械（カセ）」＊大つごもり（1894）〈樋口一葉〉下「子は三界の首械といへど、まこと放蕩（のら）を子に持つ親ばかり不幸なるは無し」〔補説〕古くは、「親子は三界の首枷」といった。親にとって、子どもがいつまでも気にかかる存在であることを、枷が「三界」に生を変えても首にまとわりついて離れないさまにたとえる。「三界」は過去、現在、未来のこと、もしくは欲界、色界、無色界のことをいうが、どこへ行ってもといった意味でも用いられた。「首枷」は罪人の首にかける刑具で、自由を束縛するもの。	488
	親子は三界の首枷	親は子を思う心のために、いつも自由に行動をすることができない。親はどこへ行っても、子を忘れることができない。「三界」は、仏教でいう、欲界、色界、無色界。子は三界の首枷。＊光悦本謡曲・天鼓（1465頃）「おやこは三界のくびかせときけば、誠に老心、わかれの涙の雨の袖」＊玉塵抄（1563）一一「蓋はををう心ぞぼんなうがよいことをををいかくす心ぞ纏はまとうとよむぞ足手のまつわりなりをや子は三界のくびかせと云ぞ」〔譬喩尽（1786）四〕〔諺語大辞典（1910）〕	264
	三界の首枷	断ちがたいこの世の愛着や苦悩。子は三界の首枷。＊謡曲・百万（1423頃）「僅かに住める世になほ三界の首枷かや、牛の車の常久にいづくをさして引かるらむ」＊浮世草子・好色万金丹（1694）一・二「末子のお六も都の島原へ売てやり、三界の枷は皆片付けたりと」〔諺語大辞典（1910）〕	594
3. 鶯	うぐひす 鶯のかひごの中 ほととぎす の子規/ 鶯のかいごの中の ほととぎす 時鳥	我が子でありながら我が子でないというたとえ。「かいご」は卵。時鳥は自分の巣をつくらず、鶯の巣の中に卵を産んでかえさせるところからいう。「万葉九・一七五五」の「鶯之生卵乃中爾霍公鳥（うぐひすのかひごノなかニほととぎす）独り生まれて汝（な）が父に似ては鳴かず汝が母に 似ては鳴かず（虫麻呂歌集）」による。＊謡曲・歌占（1432頃）「短冊の歌をおん読み候へ、『鶯の卵（カイゴ）の中（ウチ）のほととぎす、しゃが父に似てしゃが父に似ず』」＊歌舞伎・名歌徳三舛玉垣（1801）三立「鶯のかいこの中の時鳥といふ心で、子で子にあらぬ」	154

	鶯の巣の時鳥 <small>す ほとぎす</small>	「鶯のかいごの中の時鳥」に同じ。〔諺語大辞典（1910）〕	154
4. 親に似る /親に似ぬ	子は親に似る	子というものは結局親の性質を受け継いでいるものだ。〔日本俚諺大全（1906～08）〕	488
	親に似ぬる子は鬼 っ子/親に似ぬ子 <small>に おに</small> は鬼っ子	親に似ていない子供は、人ではなく鬼の子である。暗に、だから親の思いどおりにはならない、との意を込めていう。*虎寛本狂言・二千石（室町末～近世初）「むかしから親に似ぬ子は鬼子じゃといふが、似たも道理よな」*俳諧・毛吹草（1638）二「おやににぬ子はおに子」*滑稽本・浮世風呂（1809～13）前・下「親（オヤ）に似（二）ねへ子（コ）は鬼子（オニッコ）とやらで、とっさまが曲った事の嫌（きれへ）な人だのに、あんな子を持ましたから」*大鵬のゆくへ（1927）〈国枝史郎〉藪紋太郎「親に似ぬ子は鬼子だと或心理学者がいったさうであるが藪紋太郎は実の所少しも親に似てゐなかつた」〔補説〕子供はふつう親に似るものであるが、親の手に負えない子供を、何をしでかすかわからない者の意で、鬼の子供にたとえた。	259
	親に似ぬ子は島流 し <small>しまなが</small>	宮城県地方でいう。〔諺語大辞典（1910）〕	259
	親に似ぬ子は馬鹿 <small>ば か</small>	〔五島民俗図誌（1934）〕	259
	親に似ぬ子は茗荷 の子 <small>みょうが</small>	土佐（高知県）地方でいう。〔諺語大辞典（1910）〕	259
5. 子を知らん	子を知らんとせば その親を見よ	親を見ればその子がどういう子で、将来どのような人間に育つかがわかる。	489
6. 主の仰せ	主の仰せには親の 首を切る / 主 の仰せには親の首 を討つ <small>おお</small>	主人の命令であれば、たとえ親の首でも切る。主命の重いことをいう。*塙囊鈔（1445～46）一「俗人の詞に主の仰に親の頸を截と云は、さる道理あるべき歟」*俳諧・世話尽（1656）曳言之話「主（シウ）の仰（オハセ）には親（オヤ）の頸（クヒ）討（ウツ）」*俗諺辞林（1901）「主（シウ）の仰（オホセ）には親（オヤ）の頸（クビ）を切（キ）る」	663
7. 迷う/闇	人の親は子故の闇 に迷う	「子故の闇」に同じ。〔諺語大辞典（1910）〕	1152
	子を思う心の闇	「子故の闇」に同じ。*十六夜日記（1279～82頃）「惜しからぬ身一つはやすく思ひ捨つれども、子を思ふ心のやみはなほ忍びがたく」*浄瑠璃・曾我五人兄弟（1699頃）一「あの母鹿や父鹿の尋まどひて、子を思ふ心のやみはなふ人間よりもまさりなん」	489
	親子の道の闇	親と子の間の断ちがたい情愛。また、その情愛のために、心が迷ったり、分別を失ったりすること。*源氏（1001～14頃）柏木「おやこのみちのやみをばさる物にて、かかる御なからひのふかく思とどめたまひけむほどを」	264
	心の闇	②親が子供に対する愛から理性を失って迷う心。「後撰雑一・一一〇三」の「人の親の心は闇にあらねども子を思ふ道にまどひぬるかな〈藤原兼輔〉」による。子ゆえの闇。*源氏（1001～14頃）桐壺「くれまどふ心のやみも堪へがたき片端をだに、はるく許に聞えまほしう侍るを」*あさちが露（13C後）「をさなきものどもあまた侍りし後、ふりすてがたく心のやみに	526

		まどはされて侍なんといふ」*十六夜日記(1279-82頃)「五十首に十八首点あひぬるもあやしく、心のやみのひがめこそあるらめ」	
	親の闇	子のために迷う親心。闇にたとえていう。子を愛するあまり正しい分別を失うこと。子故の闇。*浄瑠璃・八百屋お七(1731頃か)下「願ふた後生はなけれども見物群集(くんじゅ)の人々の、御回向の功德にて仏にもなれかしと、思ふもせめて親のやみ」	262
	子故に迷う親心	子を思う心のあまり、正常な判断力を欠いて迷うのも親心である。子故の闇。[譬喩尽(1786)五][諺語大辞典(1910)]	488
	子に迷う親心	子への愛のために、正しい判断もできずに思い迷う親の心。子に引かるる親心。子故の闇。*諺苑(1797)「子に迷ふ親心」[諺語大辞典(1910)]	487
	子に迷う闇	「子故(ゆえ)の闇」に同じ。[諺語大辞典(1910)]	487
	子故の闇	子を愛するあまり、親が思慮分別を失うこと。「後撰-雑一・一一〇二」の「人の親の心は闇にあらねども子を思ふ道に惑ひぬるかな(藤原兼輔)」による。子に迷う闇。子を思う心の闇。*俳諧・毛吹草(1638)二「子ゆへのやみにまよふ」*浄瑠璃・心中万年草(1710)中「生死二つの門口を、明て出行さきもやみ、跡も子故のやみの夜に、まよふおや子ぞ悲しけれ」*読本・椿説弓張月(1807-11)残・五八回「親子は原(もと)是一世の契り、人死して(れう)となれば、過去未来際をしろとはいへど、子(こ)ゆゑの闇(ヤミ)は生をかえても、迷ひてここにありとはしらず」*歌舞伎・三人吉三廓初買(1860)四幕「これもやっぱり子故(こユエ)の闇(ヤミ)、無理な事だが此お願ひ」[いろは短句(1890-91)]	488
	子に引かるる親心	子への愛のために、思い切って行動できない親の心。子に迷う親心。子故の闇。*諺苑(1797)「子に迷ふ親心子にひかざる親心とも云」[諺語大辞典(1910)]	487
8. 焼け野/雉/鶴	焼け野の雉夜の鶴	親は深い愛情で子のことを思い、自らを犠牲にしても子を守ろうとすることのたとえ。雉は野を焼かれると、わが身を忘れて子を救いだそうとして、巣にもどって焼け死ぬ。また鶴は、霜の降りる寒い夜、自分の翼で子をおおって守ってやる。*謡曲・丹後物狂(1430頃)「それ親の子を思ふこと、人倫に限らず、焼け野の雉夜の鶴、梁(うつぱり)の燕に至るまで、子ゆゑ命を捨つるなり」*光悦本謡曲・唐船(1554頃)「たとへは、おやのこを思ふ事。人倫に限らずやけ野の雉子よるの鶴。うつぱりの燕もみなこゆへこそのおもへ」*譬喩尽(1786)五「焼野(ヤケノ)の雉子(キギス)夜(ヨル)の鶴(ツル)」*諺苑(1797)「焼野の雉子(キキス)夜の鶴」*人情本・仮名文章娘節用(1831-34)前・一回「焼野(ヤケノ)の雉子(キギス)夜の鶴(ツル)、子ゆゑにまよふは親の常」*日本俚諺大全(1906-08)「焼野(ヤケノ)の雉子(キギス)、夜(ヨル)の鶴(ツル)」[補説]「雉」は「雉子」と書くことも多い。また、「焼け野の雉」「夜の鶴」をそれぞれ単独でも使う。	1368

	夜の鶴	子を思う親の愛情のたとえ。「白居易-新楽府・五弦弾」の「第三第四弦冷冷、夜鶴憶（子籠中鳴）」による。夜、巢籠りして鳴く鶴の声は子を思って鳴くというところからいう。焼け野の雉。*栄花（1028-92 頃）浦々の別「夜のつる都のうちにこめられて子を恋つつも鳴あかす哉」*浄瑠璃・姫山姥（1712 頃）四「峯に妻恋ふ鹿の声、子を悲しみてましら鳴く、夜半の鶴鳥よるのつる、涙をそふる種ならし」〔諺語大辞典（1910）〕	1429
	子を思う鶴	子を大事に思う母の愛のたとえ。鶴は子を思う心が強いとされるところからいう。焼け野の雉子（きぎす）夜の鶴。*十六夜日記（1279-82 頃）「いかばかり子を思ふつるのとび別れならはぬ旅の空に鳴くらむ」*浮世草子・武道伝来記（1687）二・一「浪の音松の嵐子を思ふ夜の（ツル）の巢籠と云を三人の連吹」*俚言集覧（1818 頃）「子を思ふ夜の鶴」*諺語大辞典（1910）「子を思ふ夜の鶴」*白居易-新楽府五絃弾「第三第四絃冷冷、夜鶴憶（子籠中鳴）」	489
	焼け野の雉	②「焼け野の雉夜の鶴」に同じ。*太平記（14C 後）一三・北山殿謀叛事「焼け野（ヤケノ）の雉（キギス）の残る叢を命にて、雛を育む風情にて」*浮世草子・好色五人女（1686）四・一「焼け野（ヤケノ）の雉子（キギス）子を思ふがごとく、妻をあはれみ老母をかなしみ」*滑稽本・大千世界楽屋探（1817）上「焼け野（ヤケノ）の雉子（キギス）、昼の夜鷹、子を思はぬ者はござりましねへ」*野火あかあかと（1988）〈奥むめお〉三「この時のわたしの思いは、ただただ焼け野の雉子（キギス）のそれであった。親のつごうで子ども心に痛手を与えることを恐れ、翌朝早く、その新聞社の編集局長〈略〉を訪ねた」	1368
	夜鶴子を思う	夜、巢ごもっている鶴が、子の鶴のことを思って鳴く。親の子に対する愛情が深いことのたとえ。夜（よる）の鶴。*諺語大辞典（1910）「夜鶴（ヤカク）、子を思ふ」*白居易-新楽府・五弦弾「第三第四弦冷冷、夜鶴憶（子籠中鳴）」	1364
9. 千里	親は千里を行けども子を忘れず	たとえどんなに遠く離れていても、親はたえず子のことを心配しているものである。*世阿弥筆本謡曲・多度津左衛門（1424）「げにや、をやせんりをゆけとこをわすれず」*和漢故事要言（1705）三「親（オヤ）は千里（センリ）を往（ユケ）とも子（コ）を忘（ワス）れぬ」*浄瑠璃・曾我虎が磨（1711 頃）中「親は千里を行け共子を忘れぬぞまことなる。子は有てちとせを經れ共親を思はぬならひとは」*譬喩尽（1786）四「親は千里（センリ）を往（ユ）けども子（コ）を不（忘（ワスレヌ）」*俚諺通解（1899）〈高宮感齋編〉「親（オヤ）は千里を往（ユク）とも子を忘（ワス）れず」	262
10. 梁	梁の燕	梁（はり）に巢をつくり雛を育てる燕。わが子を思う親の深い愛情のたとえ。*謡曲・丹後物狂（1430 頃）「それ親の子を思ふこと、人倫に限らず、焼け野の雉（きぎす）、夜の鶴、梁（ウツバリ）の燕に至るまで、子ゆゑ命を捨つるなり」*幸若・山中常盤（室町末-近世初）「うつばりのつばめも子ゆへ小蛇の餌とはなる」	169

11. 宝	子ほどの宝なし	「子に過ぎたる宝なし」に同じ。*浮世草子・小夜嵐 (1715) 一七「子程のたからなしとて、子なき事をかなしむなり」*やぶにまぐわ (1718) 「子ほどの宝何がある」	488
	子は宝	「子に過ぎたる宝なし」に同じ。	488
	子は第一の宝	「子に過ぎたる宝なし」に同じ。*俳諧・世話尽 (1656) 曳言之話「子は第一のたから」〔諺語大辞典 (1910) 〕	488
	子に過ぎたる宝なし/子に勝る宝なし	子は人間の最上の宝である。どんな宝も子には及ばない。子は第一の宝。*万葉 (8C後) 五・八〇三「銀も金も玉もなにせむに麻佐礼留多可良古ルス迦来夜母 (マサレルタカラコニシカメヤモ) 〈山上憶良〉」*康頼宝物集 (1179頃) 上「只人の身には子に過ぎたる宝なし」*平家 (13C前) 三・少将都帰「しづ山がつの心なきも、子に過ぎたる宝なしとて、泪 (なみだ) をながし袖をしぼらぬはなかりけり」*人情本・仮名文章娘節用 (1831-34) 三・八回「子宝とさへいふものを、大切な金銭よりも、子ほどまさった宝はないと、誰しもした世の常言 (ことわざ)」*日本俚諺大全 (1906-08) 「子 (コ) に勝 (マサ) る宝 (タカラ) なし」	487
	千の倉より子は宝	多くの財宝より子どもの方がずっとまざっていること。*諺苑 (1797) 「千の倉より子 (コ) は宝」〔諺語大辞典 (1910) 〕	771
	千両持ちより児持ちは宝	千両の財産を持っているよりも子供があるほうが幸せである。子供はいちばんの宝である。〔堪忍袋 (1891) 〕	786
12. 四鳥	しちょう 四鳥の別れ	親子の悲しい別れ。中国の桓山 (かんざん) の鳥が四羽の子を産んだが、これらが成長して四海に飛び立って行くとき、母鳥は鳴き悲しんで送ったという「孔子家語-顔回」の故事による。*保元 (1220頃か) 中・為義降参の事「かなしき哉、人界に生をうけながら、鳥にあらねども、四鳥の別れをいたし」*謡曲・隅田川 (1432頃) 「ここや、かしこに親と子の、四鳥の別かれこれなれや」*御伽草子・蛤の草紙 (室町末) 「親のはごくみを思ひ、巢をたてられて、諸共に立つ時、してうのわかれとて、母子の別れを知らぬ妄執の雲にへだたれ共」*俳諧・世話尽 (1656) 曳言之話「四鳥 (シチャウ) のわかれ」〔諺語大辞典 (1910) 〕	637
	四つの鳥の別れ	親子の悲しい別れのたとえ。四鳥 (しちょう) の別れ。*浄瑠璃・日本西王母 (1699頃) 三「主人は妻に死に別れ、下人は妻に生き別れ (略) 空に音を鳴く四つの鳥別れは、同じたとへにも引かばこれをや申べし」	1421
	かんざん しちょう 桓山の四鳥	親子の悲しい別れ。「桓山」は、中国、江蘇省銅山県にある山。桓山に棲む鳥が、四羽の雛が生長して四方に飛びたつとき、泣き悲しんで送ったという「孔子家語-顔回」の故事による。*読本・椿説弓張月 (1807-11) 前・四回「子をおもひ親を慕ふは、天とぶ鳥地を走る獣も、異なる事のなければこそ、桓山 (クワンザン) の四鳥 (シチャウ) すら、なほその別離を悲みたれ」	358
13. 慈父/父母の恩	じふ おんたか 慈父の恩高きこと	愛情の深い両親の恩がいかに尊いかというたとえ。釈迦のことば。「悲母」は、慈母に同じ。*心地観経-三「慈父恩高如 (山	650

	<p>さんのう ごと ひ も 山王の如く、慈母 おんふか の恩深きこと だいかい 大海の如し</p>	<p>王 (。悲母恩深如 (大海 (</p>	
	<p>おん やま たか 父の恩は山より高 はは とく うみ く、母の徳は海よ ふか り深し</p>	<p>父母の恩はこの上なく大きく深いというたとえ。*童子教 (13C後~14C初か) 「父恩者高山、須弥山尚下。母徳者深海、滄溟海還浅」*浄瑠璃・艶容女舞衣 (三勝半七) (1772) 下「十度契りて親子となる。父の御恩 (ヲン) は山よりも高きとの世の教へ」*国民の品位 (1878~91) 「父の恩は山より高く母の恩は海より深し」〔諺語大辞典 (1910) 〕</p>	873
	<p>父母の恩は山よりも高く海よりも深し</p>	<p>父母から受ける恩がはかりしれないほど大きいことのたとえ。〔日本俚諺大全 (1906~08) 〕</p>	1210
14. 親の思う/ 親の心	<p>親の思う程子は思 わぬ</p>	<p>親が子を思う程には子は親を思わない。*保元 (1220 頃か) 中・為義最後の事「されば諸仏念衆生、衆生不念仏、父母常念子、子不念父母と説 (とかれ) たれば、親のやうに子は思はぬ習ひなれば、義朝ひとりが咎にあらず」*世俗俚言集 (幕末~明治初期) 「親ほと子は思はない」〔諺語大辞典 (1910) 〕</p>	260
	<p>親の思う子半分</p>	<p>「親の思う程子は思わぬ」に同じ。〔やまなしの方言と俚諺〕</p>	260
	<p>親の心子知らず</p>	<p>親の愛情や苦労は子供にはなかなか通じず、子供は無頓着に勝手な振る舞いをするものである。*義経記 (室町中か) 七・直江の津にて笈探されし事「弁慶聞きて、『あはれや殿、おやのこころを子しらずとて、人の心は知り難し』」*俳諧・毛吹草 (1638) 二「おやのこころ子しらず」*滑稽本・浮世風呂 (1809~13) 四・上「燈籠 (とうろ) や燈籠やと売る声に、おどろかれぬる盆前の怔忡 (むなさわざ) も、親 (オヤ) の心 (ココロ) 子 (コ) しらずとて、お閻魔 (ゑんま) さまの日をたのしむ」*漱石の思ひ出 (1928) 〈夏目鏡子〉一〇「そんな名をつけるからこんなに字が下手になったのだなどと、当人の筆子はこの話が出る度にかへって私たちを恨んで居るのです。親 (オヤ) の心 (ココロ) 子 (コ) 知 (シ) らずか、子の心親知らずか、ともかくお笑草には違ひありません」*能楽三代 (1987) 〈桜間金太郎〉一五「二十一歳になったら『道成寺』を披かせようと、父が心づもりをしていたのに、親の心子知らずで、二十一歳の私は空手、野球、麻雀に精を出して発病。予定がすっかり狂ってしまった」*神風一代 (1987) 〈神風正一〉四「しかし、この玉ノ海さんの留守中に一部の力士が師匠不信を打ち出したのである。まさに親の心子知らずであった」〔補説〕師弟など、親子になぞらえられる関係について用いられる場合もある。</p>	261
15. 打つ/杖	<p>打たれても親の杖</p>	<p>「打たる杖もゆかしい」に同じ。*光悦本謡曲・小袖曾我 (1538 頃) 「招かれて山のかせぎ、泣く泣く来りたり。撃れても親の杖、なつかしければさりやらず」〔日本俚諺大全 (1906~08) 〕</p>	168
	<p>親は打たる杖も ゆかしい</p>	<p>親に打たれても、それは愛情あつてのことだから慕わしく思われる。〔諺語大辞典 (1910) 〕</p>	262

	打たる杖もゆかしい	杖で打つ親の折檻(せっかん)は情愛がこもっているのうれしく思う。人にちやほやされるより、親身の折檻の方がかえってなつかしい。*浄瑠璃・心中刃は氷の朔日(1709)中「親の事又云い出して泣かしゃんす。うたるつえもゆかしいと云ふ物を、拳一つ当てられず可愛がられた現在の親」	168
	打つも撫でるも親の恩	子を打ってしかるのも、ほめて撫でるのも、みな親の慈愛のあらわれである。*浄瑠璃・驪山比翼塚(1779)中・浅草米屋「可愛そうに今の折檻、打(ウツ)も撫(ナデ)るも親の慈悲、コレコレ赦(ゆる)してたもいの」〔日本俚諺大全(1906-08)〕	168
	親の打つ拳 <small>こぶし</small> より 他人の摩 <small>さす</small> るが痛い	親の打つ手には愛情がこもっているが、他人のすることは情に欠ける。親の愛の深いことをいう。*浄瑠璃・釈迦如来誕生会(1714)三「親のうつこぶしより他人のさするがいたいと申世のたとへ」*日本俚諺大全(1906-08)「親(オヤ)の打(ウ)つ拳(コブシ)より他人(タニン)の撫(サス)る手(テ)が痛(イタ)い」	260
16. 慈	父は慈 <small>じ</small> 、子 <small>こ</small> は孝	父親はわが子をいつくしみ、子はその親をうやまい尽くす。親子の間の自然な情愛をいう。*礼記-礼運「何謂(人義(父慈、子孝。兄良、弟弟。夫義、婦聽。長恵、幼順。君仁、臣忠。十者謂(之人義(」	873
17. 愛しい子/ 可愛い子/杖	いとおしき子を杖に教えよ	かわいい子は杖で教えよ。かわいければかわいいほど、きびしく教育するがよい。*随筆・梅園叢書(1850)中「おやたらん人の分には、それぞれの師をもとめ、よくよくおしゆべし。其上に悪しからんこそ子の罪なるべけれ。いとおしき子を杖におしへよとは、道にかなひたる諺なり」	122
	可愛い子 <small>あたま</small> は頭 <small>あたま</small> をはれ	子を愛するなら、甘やかさずにきびしく育てよ。可愛い子には旅をさせよ。〔日本俚諺大全(1906-08)〕	
	可愛い子は杖の先	「可愛い子は頭をはれ」に同じ。「杖の先」は、杖の先で突いたり叩いたりして育てよの意。〔諺語大辞典(1910)〕	350
	可愛い子には灸 <small>きゅう</small> をすえ、憎 <small>にく</small> い子に は砂糖 <small>さとう</small> をやれ	「可愛い子は頭をはれ」に同じ。〔日本俚諺大全(1906-08)〕	350
	可愛い子には冷 <small>ひ</small> や 板踏 <small>いたふ</small> ませよ	「可愛い子は頭をはれ」に同じ。「冷や板踏ませよ」は、足袋をはかせず、素足で冷たい床板を踏ませよの意。遠江(静岡県)地方でいう。〔諺語大辞典(1910)〕	350
	可愛い子には普 <small>ふしん</small> 請 をさせよ	「可愛い子は頭をはれ」に同じ。「普請」は、労役。〔諺語大辞典(1910)〕	350
	可愛い子には棒 <small>ぼう</small> く わせ	「可愛い子は頭をはれ」に同じ。〔日本俚諺大全(1906-08)〕	350
	可愛い子 <small>あらごも</small> は荒薦 <small>あらごも</small> に 巻 <small>ま</small> け	「可愛い子は頭をはれ」に同じ。「荒薦」は、あらく編んだむしろ。可愛い子には薄着をさせろ。	350

	可愛い子は打って育てろ	「可愛い子は頭をはれ」に同じ。〔諺語大辞典（1910）〕	350
	可愛い子は棒 ^{ぼう} で育てよ	「可愛い子は頭をはれ」に同じ。*古今俚諺類聚（1893）「可愛（カアイ）い子（コ）は棒（ボウ）で育（ソダ）てろ」	350
18. 獅子 ^{しし} /旅	獅子 ^{しし} の子落とし	わが子に厳しい試練を与えて才能をためし、りっぱな人間に育てあげることのたとえ。獅子の子育て。*太平記（14C後）一六・正成下向兵庫事「獅子子を産んで三日を経（ふ）る時、数千丈の石壁より是れを擲（な）ぐ、其子獅子の機分あれば、教へざるに中（ちゅう）より駈（はね）返りて、死する事を得ずといへり」*日本の下層社会（1899）〈横山源之助〉五・八「獅子は子を深壑に試み農民は子を鬼の手に附す」*思出の記（1900～01）〈徳富蘆花〉三・一九「獅子の児落としと云ふ訳であらふが、落さるる僕等は実に駒井先生を恨めしく思ったのである」〔補説〕獅子は、生んだ子を深い谷へ投げ落とし、生き残ってはい上がってきたものだけを育てるといふ言い伝えによる。中国から伝わったもので、日本では、歌舞伎舞踊「連獅子」で知られるが、中世にはすでに広まっていた。	622
	獅子 ^{しし} は子を谷へ落してその勢を見る	「獅子の子落とし」に同じ。*読本・椿説弓張月（1807～11）後・二一回「これ獅子、その子を谷より落して、剛柔（ゴウジウ）を試るに、死すといへども悔ざるがごとく」*俚言集覧（1818頃）「獅子は子を谷へ落して其勢を見る」〔日本俚諺大全（1906～08）〕*「三田文学」の復活（1926）〈水上瀧太郎〉「どういふ積りでそんな変な事をいふのか知らないが、恐らくは可愛い子に旅をさせ、獅子が谷間に我子を突落すのと同じ慈愛から出たものであらう」*芸術と青春（1956）〈岡本太郎〉父母を憶う「父は、世間的な意味の父の情で私をいたわったことはない。私はむしろ冷酷なほど突放されることがしばしばであった。〈略〉だがそこに、振り返ってみればやはり獅子が子を谷間に突落す、あの厳しい父性を父は持っていたと思う」	623
	獅子の子育て	「獅子の子落とし」に同じ。〔古今俚諺類聚（1893）〕	622
	可愛い子には旅をさせよ	子どもがかわいければ、甘やかさず世の中に出して、さまざまな経験をさせることが大切だというたとえ。いとし子には旅をさせよ。思う子に旅をさせよ。*北条氏直時分諺留（16C末～17C初）「かわゆき子には旅させよ」*雑俳・へらず口（不及子編）（1734）「かはい子に旅（タビ）は心のさはし柿」*女要文章宝鑑（1766）諺絵つくし「いとし子に旅（タビ）させよことに女は人の家に行てしうとしうとめにつかゆる身なれば父母の愛育をたのみて世間の人情をしらざればくるしきことにおもひてすへとげさるたとへなり」*国民の品位（1878～91）「可愛い子に旅をさせ」*いろは短句（1890～91）「可愛い子には旅をさせろ」*銀の匙（1913～15）〈中勘助〉後・一六「可愛い子には旅をさせろといふ昔風の父の思ひつきから、十六の年の春休みに私は持って生まれた憂鬱症をなほすために京阪地方へ旅行をさせられた」*夜明け前（1932～35）〈島崎藤村〉第二部・下・一三・六「可愛い子には旅をさせろといふことも」	350

		ありますがね、よくそれでもお民さんがあんなちひさなものを手離す気におなりなすった」[補説]「旅」は、生家を離れ、世間に出て経験を積むことをいう。	
	かあいご 可愛子には旅をさせ、ならず者にはしおふ 塩踏ませ	かわいいわが子は冷たい他人の間で修行させて鍛えるのがよく、ならず者はつらい思いをさせて懲らすがよい。可愛(かわい)い子には旅をさせよ。*滑稽本・東唐細見噺(1783)四「かあひ子には旅をさせ、ならず者にはしほふませと、むかし人の教訓もこの事」*堪忍袋(1891)「可愛児(カアイコ)には旅(タビ)させ」	276
	かわゆき子には旅させよ	「可愛(かわい)い子には旅をさせよ」に同じ。*北条氏直時分諺留(16C末-17C初)「かはゆき子には旅させよ」*咄本・軽口若夷(1742)四・なるこ参り「かわゆひ子(コ)はたびをさせといふせわもあれば、わかいときから、ういめつらいめにもあわせたがよいと」*俳諧・鶉衣(1727-79)拾遺上・一八八・旅論「かはゆき子に旅をさせよとは、風雅に魂入よとの金言にぞ覚え侍る」*諺語大辞典(1910)「かはゆき子には旅させよ」	352
	思う子に旅をさせよ	かわいいと思う子には苦勞をさせよ。かわいい子には旅をさせよ。*狂歌・貞徳百首狂歌(1636)雑「思ふ子に旅(タヒ)をさせよといふ事はわかしてしらぬ親の詞か」*諺苑(1797)「思ふ子に旅させよかはゆい子に旅をさせよとも云」*日本の諺(1890)〈正岡子規編〉「思ふ子に旅させよ」	256
	かわゆき子をば打て	かわいい子どもは、あまえさせて育てるよりは、きびしく育てよ。可愛(かわい)い子には旅をさせよ。*俳諧・世話尽(1656)曳言之話「かはゆき子をはうて」*諺語大辞典(1910)「かはゆい子は打て」	352
	親の甘いは子に毒薬	親が子を甘やかすのは、子のためにならない。親の甘茶が毒となる。[譬喩尽(1786)四]	260
	鞭を惜しむと子を駄目にする	子どものしつけに鞭を使うことをためらうようでは、その子が人間としてだめになってしまう。子どもはきびしく育てなければならぬ。*格言大辞典(1916)英語の部・三「Spare the rod and spoil the child. 鞭を惜まば児を害ふ」[欧文][英] Spare the rod and spoil the child.	1317
19. 侍	侍は胎内にてねぎごとを聞き七歳にて敵を討つ	侍は母の胎内にいるうちに、かたき討ちを願う母の祈願を聞いて、七歳で早くも父のかたきを討って恨みをはらす。武士は幼少であっても、剛気の間を精神を持つことをいう。*叢書本謡曲・関戸(近世初か)「侍は胎内にてねぎ事を聞き、七歳にて敵をうつとの本文空しからず」*俚言集覧(1818頃)「士は胎内にてねぎことを聞き七歳にて敵を繫(ウツ)」[諺語大辞典(1910)]	587
20. 孝	こう 孝は百行の本	孝行はすべての善行の基本であり、徳行のはじめである。*管蠡抄(13C初か)六「孝百行之本、衆善之始也」*俳諧・鶉衣(1727-79)拾遺・上・一八四・鴉箴「孝は百行のもととこそきくに、かれは反哺の孝心はありながら、いかで啼声をさへ不祥の物にくまれけむ」*譬喩尽(1786)二「孝(カウ)は百行(ハクカウ)の基(モト)ひ」*古今俚諺類聚(1893)「孝	495

		(カウ) は百行 (ヒャクカウ) の本 (モト) * 白虎通-攷黜 「孝、道之美、百行之本也」	
	孝は万善の本、 飯は百味の初め	親に対する孝はすべての善行の基本であり、飯の味はいろいろな味覚の第一である。〔日本俚諺大全 (1906-08) 〕	495
	万悪淫を首と し、百行孝を 先とす	すべての悪事は女色におぼれることから始まり、すべての善行は親に孝を尽くすことを根本とする。〔諺語大辞典 (1910) 〕	1125
21. 一切	一切の男子をば 生々の父とたの み、よろずの女人 を生々の母と思え	無限の過去から、すべての人は、生まれかわり、死にかわってきた間に、互いに父母となってきたのだから、すべての男を父と思い、すべての女を母と求めてたいせつにしなければならない。〔梵網経-下〕の「一切男子是我父、一切女子是我母。我生生無 (不 (從 (之受 (生) による。 * 車屋本謡曲・朝長 (1432 頃) 「一切の男子 (ナンシ) をば生々の父と思ひ、万の女人はしゃうじゃうの母とおもへ」 * 譬喩尽 (1786) ー「一切 (イツサイ) の男子 (ナンシ) は生々 (シャウジャウ) の父 (チチ) 万 (ヨロヅ) の女人 (ニョニン) は生々 (シャウジャウ) の母 (ハハ) と思 (オモ) へ仏書」	109
22. 三枝	鳩に三枝の礼、鳥 に反哺の孝あり	子鳩は親鳩のとまっている枝より三枝下にとまって礼節をまもり、鳥は親の恩に報いるため親鳥の口に餌をふくませ孝行する。礼や孝の大切さを示すとえ。 * 慈元抄 (1510) 下「鳩に三枝の礼有、鳥に反哺の孝あり」 * 普世俗談 (1762) 「鳩に三枝の礼あり」 * 浄瑠璃・本朝二十四孝 (1766) 三「鳩に三枝の礼ありとて諸鳥に勝れて孝行な鳥」 * 諺苑 (1797) 「鳩に三枝 (サンシ) の礼あり鳥に反哺の孝あり」 * 歌舞伎・名歌徳三舛玉垣 (1801) 三立「三枝の礼をよくなして、且暮つえばみ食せしむ。舜是を見て悲感なす」 * 俚言集覧 (1818 頃) 「鳩に三枝の礼あり鳥に反哺の孝あり」〔略〕〔学友抄〕鳥有返報食鳩有三枝礼〔方按〕鳩に三枝の礼の事あたらしぬ事也」 * 歌舞伎・能中富清御神楽 (三社祭り) (1869) 上「鳩は諸鳥の其中にも親に三枝 (さんシ) の礼 (レイ) ありて、五常を守る誉れゆゑ、正八幡の使はしめ」 * 改正増補和英語林集成 (1886) 「ハトニ sanshinorei (サンシノレイ) アリ」 * いろは短句 (1890-91) 「鳩に三枝の礼」 * 日本俚諺大全 (1906-08) 「鳩 (ハト) に三枝 (シ) の礼 (レイ) あり鴉 (カラス) に反哺 (ハンボ) の孝 (カウ) あり」〔補説〕対句形のことわざだが、順序を逆にしたり、それぞれ単独で用いることもある。「鳥に反哺の孝あり」が、「本草綱目-禽部・慈鳥」に「此鳥初生、母哺六十日。長則反哺六十日、可 (謂 (孝 (矣) とその元となった伝承が伝えられるほか、「十六国春秋」に「鳥有 (反哺之義) 」などと見えるのに対し、「鳩に三枝の礼あり」は漢籍中に類似の表現が確認できない。その点、「俚言集覧」が「方按」として「鳩に三枝の礼の事あたらしぬ事なり」としているのが注目される。	1103
	三枝之礼	「鳩 (はと) に三枝の礼あり鳥に反哺の孝あり」に同じ。 * 歌舞伎・名歌徳三舛玉垣 (1801) 三立「三枝の礼をよくなして、	598

		<p>且暮ついでみ食せしむ。舜是を見て悲感なす」俚言集覧 (1818 頃) 「三枝の礼」*歌舞伎・能中富清御神楽 (三社祭り) (1869) 上「鳩は諸鳥の其中にも親に三枝 (さんシ) の礼 (レイ) ありて、五常を守る誉れゆゑ、正八幡の使はしめ」*改正増補和英語林集成 (1886) 「ハトニ sanshinorei (サンシノレイ) アリ」〔諺語大辞典 (1910) 〕*学友抄「烏有 (反哺之孝、鳩有 (三枝之礼 (」</p>	
23. 一子	<p>一子出家すれば 九族天に生ず/ 一子成道すれば 九族天に生ず</p>	<p>子が一人でも出家すれば、その功德 (くどく) で高祖父から玄孫に至る一族九代の者が天に生まれることができる (成仏できる、菩提を得る)。仏家で出家の功德を説いたもの。九族については父の族四、母の族三、妻の族二とする説その他がある。「一子出家すれば七世の父母=成仏 [=得脱] す」とも。一人 (いちにん) 出家すれば九族天に生ず。*源平盛衰記 (14C 前) 四〇・中将入道入水事「出家の功德は莫大なれば〈略〉一子 (いっシ) 出家 (シュッケ) すれば七世の父母 (フモ) 皆 (ミナ) 得脱 (トクダツ) すとも明せり」*大観本謡曲・高野物狂 (1423 頃) 「この生にこの身を浮かめずは、いつの時をか頼むべき。然るに一子出家すれば、七世の父母成仏すといへり」*世話詞渡世雀 (1753) 下「一子 (イッシ) 出家 (シュッケ) すれば九族 (たび) 天に生 (シャウ) ず」*日本俚諺大全 (1906-08) 「一子 (シ) 出家 (シュッケ) すれば七生 (シャウ) の父母 (フボ) 成仏 (ジャウブツ) す」*通俗編-釈道「一子成 (道、九族生 (天、見 (元曲選貨郎担劇 (」</p>	109
24. 先立つ	親に先立つは不孝	<p>親よりも先に死んで、親を悲しませることは不孝である。*源平盛衰記 (14C 前) 一一・大臣所勞事「如何に今まで療治はなきやらん、親 (ヲヤ) に先立 (サキダツ) は不孝 (ふカウ) とこそ申侍る」〔諺語大辞典 (1910) 〕</p>	259
25. 花の父母	養い得ては花の父母	<p>春雨が、父母のように養い育てて花を開かせること。*和漢朗詠 (1018 頃) 上・雨「養ひ得ては自ら花の父母たり洗ひ来っては寧ろ葉の君臣を弁へんや〈紀長谷雄〉」*謡曲・養老 (1430 頃) 「養ひ得ては、花の父母たる雨露の、翁も養はれて、この水に馴れ衣の」*俳諧・世話尽 (1656) 曳言之話「養 (ヤシナ) ひ得 (エ) ては花の父母 (フボ)」〔諺語大辞典 (1910) 〕</p>	1370
	雨は花の父母	<p>雨は花を養い育てる父母のようなものである。「和漢朗詠集-上・雨」の「養ひ得ては自ら花の父母たり。洗ひ来っては寧ろ葉の君臣を弁へんや〈紀長谷雄〉」による。*諺苑 (1797) 「雨は花の父母 (カヅイロ)」〔諺語大辞典 (1910) 〕</p>	53
26. 三界	三界の慈父	<p>三界に迷っている衆生を救うもの。仏を子供に深い愛情をそそぐ慈父にたとえていう。多く、釈迦をさしていう。*太平記 (14C 後) 一八・比叡山開關事「既にこれ三界の慈父 (ジブ)、我等が本師なり」*仮名草子・竹斎 (1621-23) 上「釈迦も人に物を問ひ給ひてこそは、正 (まさ) しく三がいののだうしとは成給ふなり」*浄瑠璃・釈迦如来誕生会 (1714) 五「既に狗屍那城跋提河のほとり、娑羅双樹のもとにて、三がいののだうし、涅槃に入らせ給ふべし」</p>	594

	三界の導師	「三界の慈父の」に同じ。	594
--	-------	--------------	-----

ภาคผนวก 2 : คำกล่าวที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ

คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบทละครโนที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะสามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. คำกล่าวที่แสดงความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูก มีทั้งหมด 6 หัวข้อ (16 ข้อความในพจนานุกรมโคะโตะวะสะ)
2. คำกล่าวที่แสดงความรักของพ่อแม่ มีทั้งหมด 12 หัวข้อ (59 ข้อความในพจนานุกรมโคะโตะวะสะ)
3. คำกล่าวที่แสดงหน้าที่ของลูก มีทั้งหมด 7 หัวข้อ (11 ข้อความในพจนานุกรมโคะโตะวะสะ)
4. คำกล่าวที่นำความสัมพันธ์หรือความรักของพ่อแม่ลูกไปกล่าวเป็นความเปรียบในกรณีอื่นๆ มีทั้งหมด 2 หัวข้อ (4 ข้อความในพจนานุกรมโคะโตะวะสะ)

ตารางต่อไปนี้จะแสดงคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบทละครโนที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะตามที่แบ่งเป็น 4 ประเภทข้างต้น

คำอธิบายประกอบตาราง

1. การเรียงลำดับหัวข้อของคำกล่าวในแต่ละประเภท เรียงลำดับจากข้อความที่เกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่ปรากฏในบทละครโนจากมากไปหาน้อย
2. 漢、和 ที่อยู่ข้างใต้หัวข้อที่ 1.2... หมายความว่า โคะโตะวะสะหัวข้อนั้นๆ มีแหล่งที่มาจากรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์หรือวะบุณ
3. ตัวเลขภายใต้หัวข้อที่มี ○ ล้อมรอบหมายถึง โคะโตะวะสะที่พบเฉพาะในบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันเท่านั้น ซึ่งได้แก่หมายเลข 5, 6, 14, 16, 17, 20 และ 24
4. ลำดับของข้อความในคอลัมน์ “ข้อความ” เรียงตามลำดับอักษรภาษาญี่ปุ่นและเลขหน้าตามที่ปรากฏใน 北村孝一. 監修 (2012) 『故事俗信ことわざ大辞典』第二版. 東京 : 小学館
5. ในคอลัมน์ “ประเภทของบทละครโน”

現・室 หมายถึง บทละครโนที่เป็น 現行曲 ที่อยู่ในสมัย 室町

番・室 หมายถึง 番外曲 ที่แต่งหลังสมัย 室町

現 หมายถึง 現行曲 ที่แต่งหลังสมัย 室町

番 หมายถึง 番外曲 ที่ยังไม่มีหลักฐานว่าแต่งในสมัย 室町

6. การเรียงลำดับในคอลัมน์ “ชื่อบทละครโน” นั้นเรียงตามลำดับอักษรภาษาญี่ปุ่น และเริ่มจากบทละคร
โนประเภท 現・室、現、番・室、番 ตามลำดับ

7. ในคอลัมน์ “ปรากฏในหนังสือ” ในกรณีของ 現・室 และ 現 จะระบุเพียง 佐成健太郎. (1982 年)

『謡曲大観』. 東京 : 明治書院 เพราะเป็นเล่มเดียวที่มีบทละครสองประเภทนี้ครบทุกเรื่อง

**ประเภทที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูก มีทั้งหมด 6 หัวข้อ 16 ข้อความ ดังปรากฏตามตาราง
ต่อไปนี้**

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ			หน้า
漢	1	1	一世の縁		114
		2	一世の契り		114
		3	一世の別れ		114
		4	親は一世、師は三世		262
		5	親子は一世		264
		6	親子は一世、師は三世		264
		7	子は一世、夫婦は二世、主従は三世、他人は五世		488
รวม 7 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 31 เรื่อง รวม 34 ครั้ง ดังนี้					
ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
1. 1	あま 海人	現・室	大一	178	一世ならず
1. 2	かしわざき 柏崎	現・室	大一	661	仮の親子の今をだに
1. 3	しゅんえい 春栄	現・室	大二	1413	一世に限るべからず。代々以つて父母の。数々なり。
1. 4	すみだがわ 隅田川	現・室	大三	1522	契り假なる一つ世の
1. 5	せったい 攝待	現・室	大三	1655	親子よりも主従は親子よりも主従は。深き契りの中なれば。
1. 6	てんこ 天鼓	現・室	大四	2137	世々毎の假の親子に生まれて来て
1. 7	とくさ 木賊	現・室	大四	2213	況んや一世の親子として。などその情なからあざらん
1. 8	なかもつ 仲光	現・室	大四	2321	親と子の。一世の契りの二度逢ふぞ嬉しき
1. 9	ひやくまん 百万	現・室	大四	2673	世々毎の親子の道にまとはりて。

1. 10	ゆ や 熊野	現・室	大五	3244	さなきだに親子は一世の仲なるに 同じ世にだに添ひ給はずは孝行にもはづれ給ふべし
1. 11	あはでの森	番・室	叢一	90	絶えてもそはぬ親と子の、中々何に生れきて、薄き縁こそ恨みなれ。
1. 12	いけにへ 生贄	番・室	叢一	148	扱も親子の契りとは、唯今ばかりの對面なれば、
1. 13	いそまつ 磯松	番・室	未一	66 71	一世とかねたる 親子をだに そひ果ぬこそ恨みなれ 親子は一世師弟は三世の契りなれば
1. 14	うらかみ 浦上	番・室	叢一	262	親となり子となるも、思へばかりの宿なるに、假ならぬ
1. 15	かまた 鎌田 (乙)	番・室	未四	126	親と子は一世の中といひながら。
1. 16	きびきぜんこうじ 木引善光寺	番・室	新謡曲 百番	306	此世の契りこそ薄くとも 来世はなどか逢はざるべき
1. 17	こわた 木綿	番・室	叢一	756	そはねば親子契りとても、薄き衣のひとへにて、
1. 18	しきじものぐるい 敷地物狂	番・室	叢二	121	もとの親子に逢事も一世に限る道とかや、
1. 19	ちちぶ 秩父 (乙)	番・室	叢二	582	本来一世に限る親子の、
1. 20	つねもり 経盛	番・室	未二	107	親となり子となるも。思へば仮の宿なるを。
1. 21	とも 鞆	番・室	叢二	713	一世の契りなる、
1. 22	にどのかけ 二度掛	番・室	叢三	50	一世に限る世の習ひ
1. 23	みつすえ 光季	番・室	叢三	361	本より一世に限りたる、親子のちぎり朝がほの、
1. 24	ろうぎおう 籠祇王	番・室	叢二	596 596 597	此一世に限りなるを、此世をだにも添ひ果てもせで 一世の縁ぞ限りなる。さりとは我頼む、大慈大悲の觀世 昔、後の世助けおはしませ、 薄き契りは親と子の、一世に限る夢の内を、
1. 25	かさとりきょうじよ 笠取狂女	番	未二六	106	もとよりも、ちぎりかりなるひとつ世の。
1. 26	くるいじし 狂獅子	番	未一〇	27	親と子は。一世ときく
1. 27	じゅうれん 重蓮 (甲)	番	未一	229	一世の親と子の 契りをあだに思はめや
1. 28	なだち 名立	番	未二三	131	親と子は、一世と聞
1. 29	ませぎく 籬菊	番	未二四	131	思へば一世の契りなるに、かりの親子の今をだに、
1. 30	みやじものぐるい 宮路物狂	番	未三〇	200	本よりも、ちぎりかひなきひとつ代 (「世」の宛字) の、 そのうちをだにそひはてど、

1.31	るいせんこう 類仙香	番	未一七	212	親子は一世と聞なれば。又逢事はかた糸の。
------	---------------	---	-----	-----	----------------------

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ	หน้า
2	1	親子は三界の首枷	264
	2	子は三界の首枷	488
	3	三界の首枷	594

รวม 3 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 7 เรื่อง รวม 7 ครั้ง ดังนี้

ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
2.1	たにこう 谷行	現・室	大三	1949	三界の親子思愛の歎きにひとしかりけり。
2.2	つちぐるま 土車	現・室	大三	2077	三界の絆を
2.3	てんこ 天鼓	現・室	大四	2138	親子は三界の首枷と
2.4	ひやくまん 百万	現・室	大四	2673	住める世に猶三界の首枷
2.5	みなせ 水無瀬	現・室	大五	2934	緑子は三界の首かせ
2.6	かがみがいけ 鏡池	番	未四	93	子は三界の首かせ
2.7	るいせんこう 類仙香	番	未一七	210	子は三界の枷（下村本「くひかせ」）とは。

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ	หน้า
3	1	鶯のかひごの中の子規	154
和	2	鶯の巣の時鳥	154

รวม 2 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 4 เรื่อง รวม 5 ครั้ง ดังนี้

ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
3.1	うたうら 歌占	現・室	大一	359-360 360	鶯のかひごの中の子規。しやが父に似てしやが父に似ず 鶯のこは子なりけり子なりけり
3.2	さくらがわ 桜川	現・室	大二	1240	こは子なりけり鶯の。あふ時も鳴く音こそ
3.3	すみよしものぐるい 住吉物狂	番・室	未五	201	子は子なりけり鶯の。子は子なりけり鶯の。
3.4	ゆきびくに 雪比浜尼	番	未一五	84	鶯の子は子成けり

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ			หน้า
4	1	親に似ぬる子は鬼っ子			259
	2	子は親に似る			488
รวม 2 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 2 เรื่อง รวม 2 ครั้ง ดังนี้					
ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
4.1	まつやまかがみ 松山鏡	現・室	大五	2878	子は親に似るなるものと思はれて恋しき時は鏡をぞ見る
4.2	はるとき 治時	番	未二	176	子は親に似るなる物と聞よりも

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ			หน้า
⑤	1	子を知らんとせばその親を見よ			489
รวม 1 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 1 เรื่อง รวม 1 ครั้ง ดังนี้					
ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
5.1	わすれぐさ 忘草	番	未七	226	其子を知ざらんは其父を見よ。

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ			หน้า
⑥	1	主の仰せには親の首を切る			663
รวม 1 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 1 เรื่อง รวม 1 ครั้ง ดังนี้					
ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
6.1	ひら 比良	番	叢三	226	主の命には親を害する

หมายเหตุ ในเรื่อง ^{ひら}比良 ลูกชายแก้แค้นศัตรูพ่อได้สำเร็จ แต่ข้อความนี้เป็นคำกล่าวของผู้เป็นนายที่สั่งเสียลูกน้องให้ดูแลลูกของตนอย่างดีโดยยกสุภาษิตนี้มาอ้างว่า คำสั่งของนายนั้นต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดแม้จะสั่งให้ไปฆ่าพ่อของลูกน้องเองก็ต้องทำ

ประเภทที่ 2 แสดงความรักของพ่อแม่ มีทั้งหมด 13 หัวข้อ 59 ข้อความ ดังปรากฏตามตารางต่อไปนี้

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ	หน้า	ลำดับ	ข้อความ	หน้า
和	1	親の闇	262	6	子故に迷う親心	488
	2	親子の道の闇	264	7	子故の闇	488
	3	子に引かるる親心	487	8	子を思う心の闇	489
	4	子に迷う親心	487	9	心の闇	526
	5	子に迷う闇	487	10	人の親は子故の闇に迷う	1152
รวม 10 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 24 เรื่อง รวม 26 ครั้ง ดังนี้						
ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของบทละครโน	ปรากฏในหนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน	
7.1	あいそめがわ 藍染川	現・室	大一	227	心は子にや迷ふらん	
7.2	げんぶくそが 元服會我	現・室	大二	1088	人の親の迷ふ事。まことの闇にはあらねど 子を思ふ道にはたどるといふ	
7.3	すみだがわ 隅田川	現・室	大三	1521	人の親の心は闇にあらねども子を思ふ道に迷ふとは	
7.4	てんこ 天鼓	現・室	大四	2138	われと心の闇深く。	
7.5	とくさ 木賊	現・室	大四	2214- 2215	人の親の心は闇にあらねども子を思ふ道に迷ふとは	
7.6	ひやくまん 百万	現・室	大四	2673	親子の道にまとはりて	
7.7	ふじと 藤戸	現・室	大四	2745	げにや人の親の。心は闇にあらねども子を思ふ道に迷ふとは今こそ思ひ知られたれ。	
7.8	みいでら 三井寺	現・室	大五	3005	子ゆへに迷ふ親の身	
7.9	いそまつ 磯松	番・室	未一	68	親の子をば思ふ程かたくななる有まじ	
7.10	きょうかくどう 経書堂	番・室	叢一	562	人の親の心は闇にあらねども、子を思ふ道に迷ふとは、	
7.11	こうやさんけい 高野参詣	番・室	叢一	363	人の親の心は闇にあらねども、子を思ふ道に迷ふなる。	

7.12	しきじものぐるい 敷地物狂	番・室	叢二	121	子を思ふ親の闇路なれ。
7.13	すみよしものぐるい 住吉物狂	番・室	未五	204	鬼畜の身にさへも 親は子を思ふ習ひなり。去とては我々が。子故に迷ふを 憐み給へ人々
7.14	つねもり 経盛	番・室	未二	104	人の親の 心は闇にあらね共 子を思ふ 道に迷ひの浮世ぞと。
7.15	とも 鞆	番・室	叢二	711	人の親の、子を思ふやみ路にまよへる心なりけれ。
7.16	かがみがいけ 鏡池	番	未四	90 91	子ゆへの闇に迷ひ来て。 子を (ワキ) 迷ひの闇
7.17	かさとりきょうじょ 笠取狂女	番	未二六	106	人のおやの。こゝろはやみにあらねども。子を思ふみちにまよふとは。
7.18	かたみあつもり 筐敦盛	番	叢一	434	子を思ふ道に迷ひの憂世ぞと、
7.19	かなお 金尾	番	未一六	74	…親心。いかに、せよとや鳥羽玉の。闇に迷へる…
7.20	しまめぐり 島廻 (乙)	番	新謡曲 百番	397	人の親の心は闇にあらねども子を思ふ道に迷ふとは。
7.21	たつたものぐるい 竜田物狂	番	未一二	55	子ゆへにまよふ親の身は。
7.22	ときわもんどう 常盤問答	番	未六	105	親の身の 子を思ふ心の闇路に 迷ふぞ浮世の習ひなる
7.23	ませぎく 籬菊	番	未二四	129 131	子故にまよふ親の身は、やみになる夜の。 子ゆへにまよふ親の身の。
7.24	ゆみつぎものぐるい 弓継物狂	番	未三	100	子ゆへに迷ふ老が身を

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ	หน้า
8	1	子を思う鶴	489
	2	夜鶴子を思う	1364
	3	焼け野の雉	1368
	4	焼け野の雉夜の鶴	1368
	5	夜の鶴	1429
漢、和			

รวม 5 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 17 เรื่อง รวม 17 ครั้ง ดังนี้

ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
8.1	げんぶくそが 元服曾我	現・室	大二	1088	雲居の鶴は月影の。さやけき空と思へども。それも子のみ思ひの闇に。声をかはして鳴くとかや
8.2	とうせん 唐船	現・室	大三	1819	焼け野の雉子。夜の鶴。梁の燕

8.3	とくさ 木賊	現・室	大四	2215	子を思ふ闇の夜鶴の。声は...
8.4	いそまつ 磯松	番・室	未一	66	闇の夜鶴のなく音迄 子を悲しまぬ物やある
8.5	これもり 惟盛	番・室	叢一	802	なくや夜鶴のねぶれるかと
8.6	すみよしものぐるい 住吉物狂	番・室	未五	204	夜るの鶴は 子を思つて籠の中になき。
8.7	たんごものぐるい 丹後物狂	番・室	叢二	564	焼野の雉夜の鶴、梁の燕に至るまで、子故命を捨つるなり。
8.8	はまならし 濱平直	番・室	叢三	154	子を思ふ鶴やなくらん霜さむき、
8.9	はるちか 治親	番・室	叢三	166	猛き心も弱々と、子を思ふ夜の鶴、涙も驚き袂かな
8.10	やかもち 家持	番・室	叢三	472	親の子を思ふ夜の鶴、涙にむせぶばかりなり。
8.11	かがみがいけ 鏡池	番	未四	92	子を思ふ夜の鶴
8.12	かじわらざろん 梶原座論	番	叢一	450	子を思ふ鶴の老の浪に、
8.13	きりかねそが 切兼曾我	番	叢一	581	梁の燕野の雉 子故に身を忘れ
8.14	こうぶ 厚婦	番	未一八	113	焼野の雉子夜の鶴。梁の燕も。子には別れを。催せり、
8.15	しまめぐり 島廻(乙)	番	新謡曲 百番	399	シテ「實にや親の子を思ふ事。人倫に限らず。地「焼野の雉子梁の燕。夜の鶴。子ゆゑに命を捨るならひ。
8.16	なかやまものぐるい 中山物狂	番	未二九	114	夜のつる(鶴)、うつばり(梁)にすむつばめ(燕)まで、みな子ゆへ(ゑ)こそ物思え。ましてやひとのおやとして。
8.17	ませぎく 籬菊	番	未二四	133	抑焼野のきゞすは。子故に其身を失なふ也。梁の燕は子を悲しひて。

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ	หน้า		
9	1	親は千里を行けども子を忘れず	262		
รวม 1 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 9 เรื่อง รวม 9 ครั้ง ดังนี้					
ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ	ปรากฏใน	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน

		บทละครโน	หนังสือ		
9.1	すみだがわ 隅田川	現・室	大三	1522	千里を行くも親心子を忘れぬ
9.2	とくさ 木賊	現・室	大四	2214	親は千里を行けども子を忘れぬぞ真なる。子はあつて千年を経れども親を思はぬ
9.3	ふじと 藤戸	現・室	大四	2745	千里を行けども。子をば忘れぬ親なるに。
9.4	しきじものぐるい 敷地物狂	番・室	叢二	116	親千里を行けども子を忘れず、子はあつて千年をふれども、親を思はぬ
9.5	たつ 多だ津の さえもん 左衛門	番・室	未続八	288	親千里を行けど子を忘れず、子はあつて千歳を経れども、親を思はぬ慣らひは 誰か言ひけん虚言や
9.6	ひつじ 羊	番・室	叢三	197	親は千里を行けども子を忘れず、子はあつて千とせを経れども、親を思はぬ
9.7	かさとりきょうじょ 笠取狂女	番	未二六	106	ちさとをゆくもおやごころ、子をわすれぬときく物を。
9.8	つくしものぐるい 筑紫物狂	番	未一二	116	親は千里を尋れど。子はさらにおやを思はぬと
9.9	ろっかくどう 六角堂	番	未三一	159	千里をゆくもおやごころ。子をわすれぬ

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ			หน้า
10	1	梁の燕			169
漢					
รวม 1 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 7 เรื่อง รวม 7 ครั้ง ดังนี้					
ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
10.1	とうせん 唐船	現・室	大三	1819	焼野の雉子。夜の鶴。梁の燕
10.2	たんごものぐるい 丹後物狂	番・室	叢二	564	焼野の雉夜の鶴、梁の燕に至るまで、子故命を捨つるなり。
10.3	きりかねそが 切兼曾我	番	叢一	581	梁の燕野の雉 子故に身を忘れ
10.4	こうぶ 厚婦	番	未一八	113	焼野の雉子夜の鶴。梁の燕も。子には別れを。催せり、
10.5	しまめぐり 島廻(乙)	番	新謡曲 百番	399	シテ「實にや親の子を思ふ事。人倫に限らず。地「焼野の雉子梁の燕。夜の鶴。子ゆゑに命を捨るならひ。

10.6	なかやまものぐるい 中山物狂	番	未二九	114	夜のつる（鶴）、うつばり（梁）にすむつばめ（燕）まで、みな子ゆへ（糸）こそ物思え。ましてやひとのおやとして。
10.7	ませぎく 籬菊	番	未二四	133	抑焼野のきゞすは。子故に其身を失なふ也。梁の燕は子を悲しひて。

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ	หน้า
11	1	子に過ぎたる宝なし・子に勝る宝なし	487
	2	子は第一の宝	488
和	3	子は宝	488
	4	子ほどの宝なし	488
	5	千の倉より子は宝	771
	6	千両持ちより児持ちは宝	786

รวม 6 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 4 เรื่อง รวม 4 ครั้ง ดังนี้

ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
11.1	とうせん 唐船	現・室	大三	1817	子程の宝よもあらじ
11.2	さんにんこう 三人孝(甲)	番	未五	127	実世の中の宝ぞと。 . . . 子といふものあれば社
11.3	はこぎきものぐるい 箱崎物狂	番	新謡曲百番	53	子ほどの寶よも有らじと。
11.4	まつらひめ 松浦姫	番	未一四	98	八万宝の宝より。子程の宝なき物を

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ	หน้า
12	1	桓山の四鳥	358
	2	四鳥の別れ	637
漢	3	四つの鳥の別れ	1421

รวม 3 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 4 เรื่อง รวม 4 ครั้ง ดังนี้

ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
-------	----------	-----------------------	--------------------	------	---------------------------

12.1	うたうら 歌占	現・室	大一	362	四鳥の別れ親と子
12.2	すみだがわ 隅田川	現・室	大二	1522	親と子の四鳥の別れ
12.3	ひばりやま 雲雀山	現・室	大四	2649	四鳥の埒に親と子の思はず返り逢ひながら
12.4	しきじものぐるい 敷地物狂	番・室	叢二	119	親子の道既にはや、思ひしてう（四鳥）の別路の、行方はいつく白露の、

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ	หน้า
13	1	慈父の恩高きこと山王の如く、慈母の恩深きこと大海の如し	650
	2	父の恩は山より高く、母の徳は海より深し	873
	3	父母の恩は山よりも高く海よりも深し	1210
漢			

รวม 3 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 4 เรื่อง รวม 4 ครั้ง ดังนี้

ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
13.1	げんぶくそが 元服曽我	現・室	大二	1078	深きちぶさの海山の。たとへは積る恩徳の。情を思ふ。 . . .
13.2	つるわか 鶴若	番・室	叢二	640	父の恩. . . 又慈悲の海深き、. . . 親ふたりの海山を
13.3	やすいぬ 安犬	番・室	叢三	484	滄溟より深さは母の恩、胎内十月の昔より、生長の今に至る迄、片時なるゝ事もなし。
13.4	こびらがた 小平湯	番	続四	361	親の恩得を観念すれば、海よりもふかく天よりも高し。

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ	หน้า
⑭	1	親の思う程子は思わぬ/ 親の思う子半分	260
	2	親の心子知らず	261

รวม 2 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 4 เรื่อง รวม 4 ครั้ง ดังนี้

ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
14.1	いそぎき 磯崎 (甲)	番	未一	58	親は子を思へ共。実や子は親を思はぬ. . .

14.2	いそぎき 磯崎 (丙)	番	統一	273	親は子もを思へ共。子は親を思はぬ
14.3	こうぶ 厚婦	番	未一八	111	人の親の。子を思ふほど。子は親を思はず。
14.4	ませぎく 籬菊	番	未二四	133	親は子をかなしめども。子は親を思はざりけりとは。

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ	หน้า
15	1	打たるる杖もゆかしい	168
	2	打たれても親の杖	168
	3	打つも撫でるも親の恩	168
	4	親の打つ拳より他人の摩るが痛い	260
	5	親は打たるる杖もゆかしい	262
漢			

รวม 5 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 3 เรื่อง รวม 3 ครั้ง ดังนี้

ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
15.1	こそでそが 小袖曾我	現・室	大一	348	打たれても親つ杖
15.2	たつさ 多だ津の左 えもん 衛門	番・室	未続八	296	げに叱りても打たれても、今相見れば親の杖こそ嬉しかりけれ。
15.3	よるべのみず 寄辺水	番・室	未一五	138	うたるゝ杖の下よりも。御心をいたましく。

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ	หน้า
⑩	1	父は慈、子は孝 (ข้อความนี้จัดอยู่ในประเภทที่ 3 ด้วย)	873
漢			

รวม 1 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 2 เรื่อง รวม 2 ครั้ง ดังนี้

ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
16.1	はまがわ 濱川	番・室	叢三	148	夫れ憐むをもつて親と定め、孝をもつて子とせり
16.2	ぎょうしゅん 堯舜	番	叢一	667	夫父としては慈を施し、子としては孝を盡すこそ、

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ	หน้า	ลำดับ	ข้อความ	หน้า
⑰	1	いとおしき子を杖に教えよ	122	6	可愛い子は頭をはれ	350
	2	可愛い子には灸をすえ、憎い子には砂糖をやれ	350	7	可愛い子は荒薦に巻け	350
	3	可愛い子には冷や板踏ませよ	350	8	可愛い子は打って育てろ	350
	4	可愛い子には普請をさせよ	350	9	可愛い子は杖の先	350
	5	可愛い子には棒くわせ	350	10	可愛い子は棒で育てよ	350
รวม 10 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 1 เรื่อง รวม 1 ครั้ง ดังนี้						
ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน	
17.1	いそまつ 磯松	番・室	未一	69	いさめの杖は子の為	

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ	หน้า	ลำดับ	ข้อความ	หน้า
18	1	思う子に旅をさせよ	256	6	かわゆき子をば打て	352
	2	親の甘いは子に毒薬	260	7	獅子の子落とし	622
	3	可愛い子には旅をさせ、ならず者には塩踏ませ	276	8	獅子の子育て	622
	4	可愛い子には旅をさせよ	350	9	獅子は子を谷へ落してその勢を見る	623
	5	かわゆき子には旅させよ	352	10	鞭を惜しむと子を駄目にする	1317
漢						
รวม 10 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 1 เรื่อง รวม 1 ครั้ง ดังนี้						
ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน	
18.1	くすのつゆ 楠露	現	大二	915	獅子の子を生みて。三日を経る時は數千丈の巖より。これを投げて試みる。その子獅子の氣力あれば。教へざるに中より。跳ねかへりて死せずといへり。況んや正行。十歳に餘りぬ。一言耳に留めつつ。この教誡に違はざれ。	

ประเภทที่ 3 แสดงหน้าที่ของลูก มีทั้งหมด 7 หัวข้อ 11 ข้อความ ดังปรากฏตามตารางต่อไปนี้

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ	หน้า
19	1	侍は胎内にてねぎごとを聞き七歳にて敵を討つ	587
漢			

รวม 1 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 6 เรื่อง รวม 6 ครั้ง ดังนี้

ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
19.1	とりおいぶね 鳥追舟	現・室	大四	2302	弓取の子は胎内にてねぎ事を聞き、七歳にて親の敵を討つとこそみえたれ。
19.2	おんなざた 女沙汰	番・室	叢三	671	それ弓取りの子は胎内にて願事を聞き、七才にて敵をうつと申す。
19.3	きくち 菊池	番・室	未一	127	夫弓取の子は胎内にてねぎ事を聞、七歳にて敵をうつと申たとえの候へば。
19.4	つるわか 鶴若	番・室	叢二	638	夫弓取の子とならば、胎内にてねぎ事をさゝ、七歳にて敵をうてとの、本文空しかるべきならねば、
19.5	やすいぬ 安犬	番・室	叢三	484	夫弓取りの子は胎内にてねぎ事を聞き、七歳にて敵をうつと申す。
19.6	せきど 関戸	番	叢二	316	侍は胎内にてぬぎ事を聞き、七歳にて敵をうつとの本文空しからず。

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ	หน้า
⑳	1	孝は万善の本、飯は百味の初め	495
	2	孝は百行の本	495
	3	万悪淫を首とし、百行孝を先とす	1125
漢			

รวม 3 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 5 เรื่อง รวม 5 ครั้ง ดังนี้

ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
-------	----------	-----------------------	--------------------	------	---------------------------

20.1	いまいづみ 今泉	番	未八	137	人のおこなひに孝行よりおほひ成はなく。
20.2	こうぶ 孝婦	番	未二七	94	それ人としてかう（孝）よりもおほい（大）なるはなく。
20.3	こびらがた 小平湯	番	続四	360	夫孝は百行のみなもと。人間第一の急務たり、されば儒には仁を行ふの本とし。
20.4	さんにんこう 三人考 (乙)	番	未二七	199	人どう（道）の、かうかう（孝行）の、みちこそたつとかりける
20.5	すほうのないじ 周防内侍	番	未五	195	人の行ひに孝行よりおほひ成はなし。

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ	หน้า
21	1	一切の男子をば生々の父とたのみ、よろずの女人を生々の母と思え	109
漢			

รวม 1 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 3 เรื่อง รวม 3 ครั้ง ดังนี้

ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
21.1	しゅんえい 春栄	現・室	大二	1413	一世に限るべからず。代々以つて父母の。数々なり。
21.2	ともなが 朝長	現・室	大四	2271	一切の男子をば。生々の父と頼み。萬の女人を生々の母と思へとは
21.3	おんぼうそが 御坊曾我	番・室	未一	117	夫一切の男子をば。生々の父と思ひ。又万の女人をば。生々の母と。思へと也。

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ	หน้า
22	1	三枝之礼	598
漢	2	鳩に三枝の礼、烏に反哺の孝あり	1103

รวม 2 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 3 เรื่อง รวม 3 ครั้ง ดังนี้

ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
22.1	ふえのまき 笛之巻	現	大四	2524	鳩に三枝の礼をなし烏きうきうの孝行なる
22.2	ひつじ 羊	番・室	叢三	200	鳩子はねぐらいに帰りても

22.3	いまいずみ 今泉	番	未八	138	鳩は又。親より三枝の下に宿し。鳥は母を三月養ひて。
------	-------------	---	----	-----	---------------------------

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ	หน้า
23	1	一子出家すれば九族天に生ず	109
漢	2	一子成道すれば九族天に生ず	109

รวม 2 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 2 เรื่อง รวม 2 ครั้ง ดังนี้

ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
23.1	こうやものぐるい 高野物狂	現・室	大一	604	一子出家すれば 七世の父母成仏すといえり
23.2	これもり 惟盛	番・室	叢一	801	一子 出家すれば 七世の父母まで成仏なり。

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ	หน้า
⑩	1	父は慈、子は孝 (ข้อความนี้จัดอยู่ในประเภทที่ 2 ด้วย)	873
漢			

รวม 1 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 2 เรื่อง รวม 2 ครั้ง ดังนี้

ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
16.1	はまがわ 濱川	番・室	叢三	148	夫れ憐むをもつて親と定め、孝をもつて子とせり
16.2	ぎょうしゅん 堯舜	番	叢一	667	夫父としては慈を施し、子としては孝を盡すこそ、

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ	หน้า
②4	1	親に先立つは不孝	259

รวม 1 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 1 เรื่อง รวม 1 ครั้ง ดังนี้

ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน

24.1	あみもち 網持 ぎょおうほっしん (漁翁発心)	番・室	未五	35	夫人の子の親に先立は不孝のみくづとなる。
------	----------------------------------	-----	----	----	----------------------

ประเภทที่ 4 นำความสัมพันธ์หรือความรักของพ่อแม่ลูกไปกล่าวเป็นความเปรียบกับกรณีอื่นๆ
มีทั้งหมด 2 หัวข้อ 4 ข้อความ ดังปรากฏตามตารางต่อไปนี้

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ			หน้า
25	1	雨は花の父母			53
漢	2	養い得ては花の父母			1370
รวม 2 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 9 เรื่อง รวม 9 ครั้ง ดังนี้					
ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
25.1	あま 海人	現・室	大一	178	雨露の思にあらずや
25.2	ゆや 熊野	現・室	大五	3241	養ひ得ては花の父母たり 況んや人間に於いてをや
25.3	ようろう 養老	現・室	大五	3136	養ひ得ては。花の父母たる雨露の。翁も養はれて。この水に馴れ衣の。
25.4	いなぶね 稲舟	番・室	叢一	172	此の年月の養育のかけ、有り難き花のあめ、養ひ返しまみらせん。
25.5	おんぼうそが 御坊曾我	番・室	未一	117	草木は地より生ずといへ共。雨露の養ひをもつて。花実客々時節を得たり。
25.6	きょうかくどう 経書堂	番・室	叢一	563	雨露は花の父母として、色を養ひ匂ひをます。
25.7	しきじものぐるい 敷地物狂	番・室	叢二	119	親子の道の哀さは、心なしともいひがたし。草木は地より生ずれども、雨露をえて養ひの、しえふの縁榮えゆく、花のかぞいろの恵みの春は絶えせず。
25.8	せんじゅじ 千手寺	番・室	叢二	360	養ひえてはおのづから、花の父母ともなりやせん。
25.9	さほがわ 佐保川	番	叢二	81	養ひ得て は花の父母

หัวข้อที่	ลำดับ	ข้อความ			หน้า
26	1	三界の慈父			594
漢	2	三界の導師			594
รวม 2 ข้อความ ปรากฏในบทละคร 3 เรื่อง รวม 3 ครั้ง ดังนี้					

ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
26.1	つちぐるま 土車	現・室	大三	2075	仏は衆生を一子と思しめさるれば
26.2	ひゃくまん 百万	現・室	大四	2681	かの御本尊はもとよりも 衆生のための父なれば
26.3	ませぎく 雛菊	番	未二四	133	仏は衆生の父母と。御誓願にてませば。

ภาคผนวก 3 : คำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์

คำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทคัมภีร์ มี 4 ประเภท รวม 22 หัวข้อ (มี 1 หัวข้อที่จัดอยู่ทั้งประเภทที่ 2. และ 3.) ได้แก่

1. คำกล่าวที่แสดงความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูก มี 1 หัวข้อ
2. คำกล่าวที่แสดงความรักของพ่อแม่ มี 8 หัวข้อ
3. คำกล่าวที่แสดงหน้าที่ของลูก มี 8 หัวข้อ
4. คำกล่าวที่นำความสัมพันธ์หรือความรักของพ่อแม่ลูกไปกล่าวเป็นความเปรียบกับกรณีอื่นๆ มี 6 หัวข้อ

คำอธิบายประกอบตาราง

1. การเรียงลำดับหัวข้อของคำกล่าวในแต่ละประเภท เรียงลำดับจากข้อความที่เกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่ปรากฏในบทละครโนจากมากไปหาน้อย
2. ตัวเลขภายใต้หัวข้อที่มี 〇 ล้อมรอบหมายถึง คำกล่าวที่พบเฉพาะในบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันเท่านั้น ซึ่งได้แก่หมายเลข 8, 11, 14, 16 และ 17
3. ในคอลัมน์ “ประเภทของบทละครโน”
 - 現・室 หมายถึง บทละครโนที่เป็น 現行曲 ที่อยู่ในสมัย 室町
 - 現 หมายถึง 現行曲 ที่แต่งหลังสมัย 室町
 - 番・室 หมายถึง 番外曲 ที่แต่งหลังสมัย 室町
 - 番 หมายถึง 番外曲 ที่ยังไม่มีหลักฐานว่าแต่งในสมัย 室町
4. การเรียงลำดับในคอลัมน์ “ชื่อบทละครโน” นั้นเรียงตามลำดับอักษรภาษาญี่ปุ่น และเริ่มจากบทละครโนประเภท 現・室、現、番・室、番 ตามลำดับ
5. ในคอลัมน์ “ปรากฏในหนังสือ” ในกรณีของ 現・室 และ 現 จะระบุเพียง 佐成健太郎. (1982年) 『謡曲大観』. 東京：明治書院 เพราะเป็นเล่มเดียวที่มีบทละครสองประเภทนี้ครบทุกเรื่อง

ประเภทที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูก ได้แก่

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ
1	ほうおんじゅりん 法苑珠林	父母之恩云何可報……一世之恩尚復難報
ปรากฏในบทละคร 31 เรื่อง รวม 34 ครั้ง (เหมือนกับหัวข้อที่ 1 ของโคะโตะวะสะ)		

ประเภทที่ 2 แสดงความรักของพ่อแม่ ได้แก่

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ			
2	わかんろうえいしゅう 和漢朗詠集	夜鶴億子籠中……			
ปรากฏในบทละคร 15 เรื่อง ดังนี้ (คล้ายกับหัวข้อที่ 8 ของโคะโตะวะสะซึ่งมี 17 เรื่อง ซึ่งคือ 15 เรื่องต่อไปนี้และเรื่อง 切兼曾我 กับเรื่อง 籬菊)					
ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
2.1	げんぶくそが 元服曾我	現・室	大二	1088	雲居の鶴は月影の。さやけき空と思へども。それも子をのみ思ひの闇に。声をかはして鳴くとかや
2.2	とうせん 唐船	現・室	大三	1819	焼野の雉子。夜の鶴。梁の燕
2.3	とくさ 木賊	現・室	大四	2215	子を思ふ闇の夜鶴の。声は…
2.4	いそまつ 磯松	番・室	未一	66	闇の夜鶴のなく音迄 子を悲しまぬ物やある
2.5	これもり 惟盛	番・室	叢一	802	なくや夜鶴のねぎれるかと
2.6	すみよしものぐるい 住吉物狂	番・室	未五	204	夜るの鶴は 子を思つて籠の中になき。
2.7	たんごものぐるい 丹後物狂	番・室	叢二	564	焼野の雉夜の鶴、梁の燕に至るまで、子故命を捨つるなり。

2.8	はまならし 濱平直	番・室	叢三	154	子を思ふ鶴やなくらん霜さむき、
2.9	はるちか 治親	番・室	叢三	166	猛き心も弱々と、子を思ふ夜の鶴、涙も驚き袂かな
2.10	やかもち 家持	番・室	叢三	472	親の子を思ふ夜の鶴、涙にむせぶばかりなり。
2.11	かがみがいけ 鏡池	番	未四	92	子を思ふ夜の鶴
2.12	かじわらざろん 梶原座論	番	叢一	450	子を思ふ鶴の老の浪に、
2.13	こうぶ 厚婦	番	未一八	113	焼野の雉子夜の鶴。梁の燕も。子には別れを。催せり、
2.14	しまめぐり 島廻(乙)	番	新謡曲 百番	399	「實にや親の子を思ふ事。人倫に限らず。「焼野の雉子 梁の燕。夜の鶴。子ゆゑに命を捨るならひ。
2.15	なかやまものぐるい 中山物狂	番	未二九	114	夜のつる(鶴)、うつばり(梁)にすむつばめ(燕)ま で、みな子ゆへ(ゑ)こそ物思え。ましてやひとのおや として。

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ
3	くそうし 孔叢子	梁の燕
ปรากฏในบทละคร 7 เรื่อง รวม 7 ครั้ง (เหมือนกับหัวข้อที่ 10 ของโคะโตะวะสะ)		

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ
4	こうしげご 孔子家語	桓山之鳥生四子焉、羽翼既成、將分于四海、其母悲鳴而送之
ปรากฏในบทละคร 4 เรื่อง (เหมือนกับหัวข้อที่ 12 ของโคะโตะวะสะ)		

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ
5	しんじかんぎょう 心地観経	慈父恩高如山王。悲母恩深如大海
ปรากฏในบทละคร 4 เรื่อง รวม 4 ครั้ง (เหมือนกับหัวข้อที่ 13 ของโคะโตะวะสะ)		

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ
6	蒙求・伯瑜泣杖	説苑日ハク、伯瑜過チ有リテ、其ノ母之ヲ答ツトキ泣ク。母日ハク、地日答チシニ、未嘗ダテ泣カズ、今泣クハ何ゾヤト。対ヘテ日ハク、地日罪ヲ得テ答タレントキハ痛メリ、今母ノ力痛ムルコト能ハズ、是ヲ似テ泣クト
ปรากฏในบทละคร 3 เรื่อง รวม 3 ครั้ง (เหมือนกับหัวข้อที่ 15 ของโคะโตะวะสะ)		

หมายเหตุ มีเพียงหนังสือรวมบทละครใน 『小学館』 2 ใหม่ ที่ระบุว่าอาจเป็นแหล่งที่มา

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ			
7	白氏文集	故衣猶架上、殘藥尚頭邊			
ปรากฏในบทละคร 2 เรื่อง ดังนี้					
ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของบทละครโน	ปรากฏในหนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
7.1	てんこ 天鼓	現・室	大四	213 4	白居易は子を先立てて 枕に残る薬を恨む
7.2	ませぎく 籬菊	番	未二四	129	白居易は子にわかれ。枕に残る薬をうらむ。

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ
⑧	礼記	父慈、子孝
ปรากฏในบทละคร 2 เรื่อง (เหมือนกับหัวข้อที่ 16 ของโคะโตะวะสะ) เป็นประเภทที่ 2 ด้วย		

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ
9	太平記	獅子ノ子落シ
ปรากฏในบทละคร 1 เรื่อง รวม 1 ครั้ง (เหมือนกับหัวข้อที่ 18 ของโคะโตะวะสะ)		

ประเภทที่ 3 แสดงหน้าที่ของลูก ได้แก่

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ
10	曾我物語	侍ハ胎内ニテネギゴトヲ聞キ七歳ニテ敵ヲ討ツ
ปรากฏในบทละคร 6 เรื่อง รวม 6 ครั้ง (เหมือนกับหัวข้อที่ 19 ของโคะโตะวะสะ)		

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ
⑪	びゃっこつう 白虎通	孝、道之美、百行之本也
ปรากฏในบทละคร 5 เรื่อง (เหมือนกับหัวข้อที่ 20 ของโคะโตะวะสะ)		

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ
12	ぼうちもんきょう 梵網經	一切男子是我父、一切女人是我母
ปรากฏในบทละคร 3 เรื่อง (เหมือนกับหัวข้อที่ 21 ของโคะโตะวะสะ)		

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ			
⑭	くようでん 公羊博	子不報父讐非子也			
ปรากฏในบทละคร 2 เรื่อง ดังนี้					
ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน

14.1	しやうぎせいしゆ 正義世守	番・室	叢二	183	親のかたきを討ちたる者をば、陣の口をさへ許さる
14.2	ひら 比良	番	叢三	226	親の敵を討たんとや。是こそ誠の孝行なれ。
หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ			
13	通俗編	一子成道、九族生天			
ปรากฏในบทละคร 2 เรื่อง (เหมือนกับหัวข้อที่ 23 ของโคะโตะวะสะ)					

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ			
⑧	礼記	父慈、子孝			
ปรากฏในบทละคร 1 เรื่อง (เหมือนกับหัวข้อที่ 16 ของโคะโตะวะสะ) เป็นประเภทที่ 2 ด้วย					

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ			
15	學友抄	烏有返報食、鳩有三枝礼			
ปรากฏในบทละคร 2 เรื่อง (คล้ายกับหัวข้อที่ 22 ของโคะโตะวะสะ)					
ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
15.1	ふえのまき 笛之巻	現	大四	2524	鳩に三枝の礼をなし烏きうきうの孝行なる
15.2	いまいずみ 今泉	番	未八	138	鳩は又。親より (版本 [三えた]) の下に宿し。鳥は母を三月 (版本「三けつ」) 養ひて。

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ			
⑩	慈元抄	鳩有三枝之孝歸雁不乱列、孝羊跪吞乳			
ปรากฏในบทละคร 1 เรื่อง (คล้ายกับหัวข้อที่ 22 ของโคะโตะวะสะ)					
ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน

16.1	ひつじ 羊	番・室	叢三	200	鳩子はねぐらいに帰りても、親の宿する枝をおそれ、
------	----------	-----	----	-----	--------------------------

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ
⑰	源平盛衰記	親ニ先立ツハ不幸
ปรากฏในบทละคร 1 เรื่อง (เหมือนกับหัวข้อที่ 24 ของโคะโตะวะสะะ)		

ประเภทที่ 4 นำความสัมพันธ์หรือความรักของพ่อแม่ลูกไปกล่าวเป็นความเปรียบเทียบกับกรณีอื่น ๆ
ได้แก่

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ
18	ほんちょうもんずい 本朝文粹	草樹皆告雨露之恩
ปรากฏในบทละคร 9 เรื่อง (เหมือนกับหัวข้อที่ 25 ของโคะโตะวะสะะ)		

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ
19	わかんろうえいしゅう 和漢朗詠集 立春	迎春作変、将希雨露之恩
ปรากฏในบทละคร 9 เรื่อง (เหมือนกับหัวข้อที่ 25 ของโคะโตะวะสะะ)		

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ
20	ほっけきょう 法華経	一切ノ卉木叢林及ビ諸ノ薬草ニ雨フルニ
ปรากฏในบทละคร 9 เรื่อง (เหมือนกับหัวข้อที่ 25 ของโคะโตะวะสะะ)		

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ

21	わかんろうえいしゅう 和漢朗詠集 上・雨	養得自為花父母
ปรากฏในบทละคร 9 เรื่อง (เหมือนกับหัวข้อที่ 25 ของโคะโตะวะสะ)		

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ข้อความ
22	ほっけきょう 法華經	為衆生之父
ปรากฏในบทละคร 3 เรื่อง (เหมือนกับหัวข้อที่ 26 ของโคะโตะวะสะ)		

ภาคผนวก 4 : คำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมประเภทะบุน

คำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมประเภทะบุน มี 3 ประเภท รวม 9 หัวข้อ ได้แก่

1. คำกล่าวที่แสดงความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูก มี 2 หัวข้อ
2. คำกล่าวที่แสดงความรักของพ่อแม่ มี 5 หัวข้อ
3. คำกล่าวที่แสดงความรักของลูก มี 2 หัวข้อ

คำอธิบายประกอบตาราง

1. การเรียงลำดับหัวข้อของคำกล่าวในแต่ละประเภท เรียงลำดับจากข้อความที่เกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่ปรากฏในบทละครโนจากมากไปหาน้อย
2. ตัวเลขภายใต้หัวข้อที่มี 〇 ล้อมรอบหมายถึง คำกล่าวที่พบเฉพาะในบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันเท่านั้น ซึ่งได้แก่หมายเลข 9
3. ในคอลัมน์ “ประเภทของบทละครโน”

現・室 หมายถึง บทละครโนที่เป็น 現行曲 ที่อยู่ในสมัย 室町

現 หมายถึง 現行曲 ที่แต่งหลังสมัย 室町

番・室 หมายถึง 番外曲 ที่แต่งหลังสมัย 室町

番 หมายถึง 番外曲 ที่ยังไม่มีหลักฐานว่าแต่งในสมัย 室町

4. การเรียงลำดับในคอลัมน์ “ชื่อบทละครโน” นั้นเรียงตามลำดับอักษรภาษาญี่ปุ่น และเริ่มจากบทละครโนประเภท 現・室、現、番・室、番 ตามลำดับ

5. ในคอลัมน์ “ปรากฏในหนังสือ” ในกรณีของ 現・室 และ 現 จะระบุเพียง 佐成健太郎. (1982 年)

『謡曲大観』. 東京 : 明治書院 เพราะเป็นเล่มเดียวที่มีบทละครสองประเภทนี้ครบทุกเรื่อง

ประเภทที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูก ได้แก่

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ผู้แต่ง	ข้อความ
1	いまかがみ 今鏡 10	詠み人しらず	親の親ぞ今はゆかしき時鳥はや鶯のこは子なりけり
ปรากฏในบทละคร 4 เรื่อง (เหมือนกับหัวข้อที่ 3 ของ 諺)			

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ผู้แต่ง	ข้อความ
2	まんようしゅう 万葉集卷九	高橋虫麻呂	鶯のかひこの中に、霍公獨り生まれて、しが父に似ては鳴かず、しが母に似ては鳴かず

ปรากฏในบทละคร 1 เรื่อง ดังนี้

ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของบทละครโน	ปรากฏในหนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
2.1	うたうら歌占	現・室	大一	359-360	しやが父に似てしやが父に似ず

ประเภทที่ 2 แสดงความรักของพ่อแม่ ได้แก่

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ผู้แต่ง	ข้อความ
3	ごせんわかしゅう 後撰和歌集・雑一	藤原兼輔	人の親の心は闇にあらねども子を思ふ道に迷ひぬるかな
ปรากฏในบทละคร 23 เรื่อง (เหมือนกับหัวข้อที่ 7 ของ 諺)			

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ผู้แต่ง	ข้อความ
4	しょせんざいわかしゅう 続千戴和歌集 卷第十七、 雑中	源有長	知るらめや子を思ふやみの夜の鶴我世ふけ行く霜になくとは。
ปรากฏในบทละคร 15 เรื่อง ดังนี้ (คล้ายกับหัวข้อที่ 8 ของโคะโตะวะสะซึ่งมี 17 เรื่อง ซึ่งคือ 15 เรื่องต่อไปและเรื่อง 切兼曾我与เรื่อง 雛菊)			

ลำดับ	บทละครโน	ประเภทของ บทละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความ
4.1	げんぶくそが 元服會我	現・室	大二	1088	雲居の鶴は月影の。さやけき空と思へども。それも子をのみ思ひの闇に。声をかはして鳴くとかや
4.2	とうせん 唐船	現・室	大三	1819	焼野の雉子。夜の鶴。梁の燕
4.3	とくさ 木賊	現・室	大四	2215	子を思ふ闇の夜鶴の。声は...
4.4	いそまつ 磯松	番・室	未一	66	闇の夜鶴のなく音迄 子を悲しまぬ物やある
4.5	これもり 惟盛	番・室	叢一	802	なくや夜鶴のねぶれるかと
4.6	すみよしものぐるい 住吉物狂	番・室	未五	204	夜の鶴は 子を思つて籠の中になき。
4.7	たんごものぐるい 丹後物狂	番・室	叢二	564	焼野の雉夜の鶴、梁の燕に至るまで、子故命を捨つるなり。
4.8	はまならし 濱平直	番・室	叢三	154	子を思ふ鶴やなくらん霜さむき、
4.9	はるちか 治親	番・室	叢三	166	猛き心も弱々と、子を思ふ夜の鶴、涙も驚き袂かな
4.10	やかもち 家持	番・室	叢三	472	親の子を思ふ夜の鶴、涙にむせぶばかりなり。
4.11	かがみがいけ 鏡池	番	未四	92	子を思ふ夜の鶴
4.12	かじわらざろん 梶原座論	番	叢一	450	子を思ふ鶴の老の浪に、
4.13	こうぶ 厚婦	番	未一八	113	焼野の雉子夜の鶴。梁の燕も。子には別れを。催せり、
4.14	しまめぐり 島廻(乙)	番	新謡曲 百番	399	シテ「實にや親の子を思ふ事。人倫に限らず。地「焼野の雉子梁の燕。夜の鶴。子ゆゑに命を捨るならひ。
4.15	なかやまものぐるい 中山物狂	番	未二九	114	夜のつる(鶴)、うつばり(梁)にすむつばめ(燕)まで、みな子ゆへ(ゑ)こそ物思え。ましてやひとのおやとして。

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ผู้แต่ง	ข้อความ
5	まんようしゅう 万葉集五	山上億良	白銀も黄金も玉も何せんにまされる宝子にしかめやも
ปรากฏในบทละคร 4 เรื่อง (เหมือนกับหัวข้อที่ 11 ของ 諺)			

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ผู้แต่ง	ข้อความ		
6	ふぼくわかしょう 夫木和歌抄	詠み人しらず	里近く山路の末はなりにけり野飼の牛の子を思ふ声		
ปรากฏในบทละคร 3 เรื่อง ดังนี้					
ลำดับ	บทละครโน	ประเภท ของบท ละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
6.1	どうせん 唐船	現・室	大三	1813	野飼の牛の声々に。野飼の牛の声々に子ゆえに物や思ふらん
6.2	なかやまものぐるい 中山物狂	番	未二九	114	子ゆえに物や、思ふらん
6.3	ろっかくどう 六角堂	番	未三一	159	子ゆえに物や、思ふらん

หัวข้อที่	แหล่งที่มา	ผู้แต่ง	ข้อความ		
7	しゅうい わかしゅう 拾遺和歌集 まんようしゅう + 万葉集	柿本人麻呂	たらちねの親の飼ふ繭の黛のごもりいぶせくもあるか妹の逢はずて		
ปรากฏในบทละคร 1 เรื่อง ดังนี้					
ลำดับ	บทละครโน	ประเภท ของบท ละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
7.1	まつやまかがみ 松山鏡	現・室	大五	2875	たらちねの親の飼ふ蠶の黛のいと細し誰をかも

ประเภทที่ 3 แสดงความรักของลูก ได้แก่

หัวข้อที่	แหล่งที่มา		ผู้แต่ง	ข้อความ	
8	こきんわ かしゅう 古今和歌集 雑上 いせものがたり 伊勢物語84		在原業平	世の中にさらぬ別れのなくもがな千代もと祈る人の子のため	
ปรากฏในบทละคร 2 เรื่อง ดังนี้					
ลำดับ	บทละครโน	ประเภท ของบท ละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
8.1	ゆ や 熊野	現・室	大五	3245	老いぬれば、さらぬ別れのありといへば...さらぬ別れのなくもがな。千代もと祈る子の為
8.2	こうやさんけい 高野参詣	番・室	叢一	365	千代もと祈るたらちねの、

หัวข้อที่	แหล่งที่มา		ผู้แต่ง	ข้อความ	
⑨	ふぼくわ かしょう 夫木和歌抄、父		大江匡房	かぞいろはいかにあはれとおもふらん三年になりぬ足た々ずして	
ปรากฏในบทละคร 1 เรื่อง ดังนี้					
ลำดับ	บทละครโน	ประเภท ของบท ละครโน	ปรากฏใน หนังสือ	หน้า	ข้อความที่ปรากฏในบทละครโน
9.1	しきじものぐるい 敷地物狂	番・室	叢二	119	かぞいろは、いかに哀と思ふらん、三年になりぬ足引の、

ภาคผนวก 5 : ตารางแสดงการอ้างอิงคำกล่าวทั้ง 3 ประเภทในบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและแต่งในสมัยมูโรมะชิ

คำอธิบายตาราง

1. 諺 หมายถึง คำกล่าวที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ
 漢 หมายถึง คำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์
 和 หมายถึง คำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นวะบุณ
2. ตัวเลขในช่อง “ลำดับตามที่ปรากฏใน...” จะเริ่มเขียนเรียงจากช่องซ้ายสุด
3. บทละครเรื่องที่ปรากฏคำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์ โดยคำกล่าวนั้น ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะด้วย จะใช้ลำดับของบทละคร ตามที่ปรากฏในตารางของโคะโตะวะสะ (ดูภาคผนวก 2, 3)
4. บทละครเรื่องที่ปรากฏคำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมที่เป็นวะบุณ ใช้เกณฑ์เดียวกับเรื่อง ที่ปรากฏคำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์ (ดูภาคผนวก 2, 4)

บทละครโน	ประเภท ของคำ กล่าว	จำนวน ครั้งที่ อ้างอิง	ลำดับตามที่ปรากฏในตารางแสดงชื่อบทละครโน ที่อ้างอิงคำกล่าวทั้งสามประเภท (ภาคผนวก 2, 3, 4)					
あいそめがわ 1 藍染川	諺	1	7.1					
	漢	0						
	和	1	เหมือน 諺 7.1					

あま 2 海士	諺	2	1.1	25.1				
	漢	2	เหมือน 諺 1.1	เหมือน 諺 25.1				
	和	0						
うたうら 3 歌占	諺	3	3.1	3.1	12.1			
	漢	1	เหมือน 諺 12.1					
	和	2	เหมือน 諺 3.1	2.1				
かしわざき 4 柏崎	諺	1	1.2					
	漢	1	เหมือน 諺 1.2					
	和	0						
げんぶくそが 5 元服曾我	諺	3	7.2	8.1	13.1			
	漢	1	2.1					
	和	2	เหมือน 諺 7.2	4.1				

こうやものぐるい 6 高野物狂	諺	1	23.1					
	漢	1	เหมือน 諺 23.1					
	和	0						
こそでそが 7 小袖曾我	諺	1	15.1					
	漢	1	เหมือน 諺 15.1					
	和	0						
さくらがわ 8 桜川	諺	1	3.2					
	漢	0						
	和	1	เหมือน 諺 3.2					
しゅんえい 9 春栄	諺	2	1.3	21.1				
	漢	2	เหมือน 諺 1.3	เหมือน 諺 21.1				
	和	0						

10 すみだがわ 隅田川	諺	4	1.4	7.3	9.1	12.2		
	漢	2	เหมือน 諺 1.4	เหมือน 諺 12.2				
	和	1	เหมือน 諺 7.3					
11 せったい 攝待	諺	1	1.5					
	漢	1	เหมือน 諺 1.5					
	和	0						
12 たにこう 谷行	諺	1	2.1					
	漢	0						
	和	0						
13 つちぐるま 土車	諺	2	2.2	26.1				
	漢	1	เหมือน 諺 26.1					
	和	0						

てんこ 1 4 天鼓	諺	3	1.6	2.3	7.4			
	漢	2	เหมือน 諺 1.6	7.1				
	和	1	เหมือน 諺 7.4					
とうせん 1 5 唐船	諺	3	8.2	10.1	11.1			
	漢	2	2.2	เหมือน 諺 10.1				
	和	3	4.2	เหมือน 諺 11.1	6.1			
とくさ 1 6 木賊	諺	4	1.7	7.5	8.3	9.2		
	漢	2	เหมือน 諺 1.7	2.3				
	和	2	เหมือน 諺 7.5	4.3				
ともなが 1 7 朝長	諺	1	21.2					
	漢	1	เหมือน 諺 21.2					

	和	0						
18 鳥追舟 <small>とりおいぶね</small>	諺	1	19.1					
	漢	1	เหมือน 諺 19.1					
	和	0						
19 仲光 <small>なかみつ</small>	諺	1	1.8					
	漢	1	เหมือน 諺 1.8					
	和	0						
20 雲雀山 <small>ひばりやま</small>	諺	1	12.3					
	漢	1	เหมือน 諺 12.3					
	和	0						
21 百万 <small>ひゃくまん</small>	諺	4	1.9	2.4	7.6	26.2		
	漢	2	เหมือน 諺 1.9	เหมือน 諺 26.2				

	和	1	เหมือน 諺 7.6					
2 2 ふじと 藤戸	諺	2	7.7	9.3				
	漢	0						
	和	1	เหมือน 諺 7.7					
2 3 まつやまかがみ 松山鏡	諺	1	4.1					
	漢	0						
	和	1	7.1					
2 4 みいでら 三井寺	諺	1	7.8					
	漢	0						
	和	1	เหมือน 諺 7.8					
2 5 みなせ 水無瀬	諺	1	2.5					
	漢	0						
	和	0						

26 熊野 ゆや	諺	2	1.10	25.2				
	漢	3	เหมือน 諺 1.10	เหมือน 諺 25.2	เหมือน 諺 25.2			
	和	1	8.1					
27 養老 よろら	諺	1	25.3					
	漢	1	เหมือน 諺 25.3					
	和	0						

ภาคผนวก 6 : ตารางแสดงการอ้างอิงคำกล่าวทั้ง 3 ประเภทในบทละครที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและแต่งในสมัยอื่น

คำอธิบายตาราง

1. 諺 หมายถึง คำกล่าวที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ
 漢 หมายถึง คำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์
 和 หมายถึง คำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นวะบุณ
2. ตัวเลขในช่อง “ลำดับที่ปรากฏใน...” จะเริ่มเขียนเรียงจากช่องซ้ายสุด
3. บทละครเรื่องที่ปรากฏคำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์ โดยคำกล่าวนั้นใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะด้วย จะใช้ลำดับของบทละคร ตามที่ปรากฏในตารางของโคะโตะวะสะ (ดูภาคผนวก 2, 3)
4. บทละครเรื่องที่ปรากฏคำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมที่เป็นวะบุณ ใช้เกณฑ์เดียวกับเรื่องที่ปรากฏคำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์ (ดูภาคผนวก 2, 4)

บทละครโน	ประเภท ของคำ กล่าว	จำนวน ครั้งที่ อ้างอิง	ลำดับที่ปรากฏในตารางแสดงชื่อบทละครโน ที่อ้างอิงคำกล่าวทั้งสามประเภท (ภาคผนวก 2, 3, 4)					
すのわゆ 1 楠露	諺	1	18.1					
	漢	1	เหมือน 諺 18.1					
	和	0						

ふえのまき 2 笛之卷	諺	1	22.1					
	漢	1	เหมือน 諺 22.1					
	和	0						

ภาคผนวก 7 : ตารางแสดงการอ้างอิงคำกล่าวทั้ง 3 ประเภทในบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและแต่งในสมัยมุโระมะชิ

1. 諺 หมายถึง คำกล่าวที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ
 漢 หมายถึง คำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์
 和 หมายถึง คำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นวะบุณ
2. ตัวเลขในช่อง “ลำดับตามที่ปรากฏใน...” จะเริ่มเขียนเรียงจากช่องซ้ายสุด
3. บทละครเรื่องที่ปรากฏคำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์ โดยคำกล่าวนั้นใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะด้วย จะใช้ลำดับของบทละคร ตามที่ปรากฏในตารางของโคะโตะวะสะ (ดูภาคผนวก 2, 3)
4. บทละครเรื่องที่ปรากฏคำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมที่เป็นวะบุณ ใช้เกณฑ์เดียวกับเรื่องที่ปรากฏคำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์ (ดูภาคผนวก 2, 4)

บทละครโน	ประเภท ของคำ กล่าว	จำนวน ครั้งที่ อ้างอิง	ลำดับที่ปรากฏในตารางแสดงชื่อบทละครโน ที่อ้างอิงคำกล่าวทั้งสามประเภท (ภาคผนวก 2, 3, 4)					
あみもち 1 網持	諺	1	24.1					
	漢	1	เหมือน 諺 24.1					
	和	0						
2 あはでの もり 森	諺	1	1.11					

	漢	1	เหมือน 諺 1.11					
	和	0						
いけにえ 3 生贄	諺	1	1.12					
	漢	1	เหมือน 諺 1.12					
	和	0						
いそまつ 4 磯松	諺	5	1.13	1.13	7.9	8.4	17.1	
	漢	3	เหมือน 諺 1.13	เหมือน 諺 1.13	2.4			
	和	2	เหมือน 諺 7.9	4.4				
いなぶね 5 稲舟	諺	1	25.4					
	漢	1	เหมือน 諺 25.4					
	和	0						
うらかみ 6 浦上	諺	1	1.14					

	漢	1	เหมือน 諺 1.14					
	和	0						
おんなざた 7 女沙汰	諺	1	19.2					
	漢	1	เหมือน 諺 19.2					
	和	0						
おんぼうそが 8 御坊曾我	諺	2	21.3	25.5				
	漢	2	เหมือน 諺 21.3	เหมือน 諺 21.3	เหมือน 諺 25.5			
	和	0						
かまた 9 鎌田 (乙)	諺	1	1.15					
	漢	1	เหมือน 諺 1.15					
	和	0						
きくち 10 菊池	諺	1	19.3					

	漢	1	เหมือน 諺 19.3					
	和	0						
1 1 きびきぜんこうじ 木引善光寺	諺	1	1.16					
	漢	1	เหมือน 諺 1.16					
	和	0						
1 2 きょうかくどう 經書堂	諺	2	7.10	25.6				
	漢	1	เหมือน 諺 25.6					
	和	1	เหมือน 諺 7.10					
1 3 こうやさんけい 高野参詣	諺	1	7.11					
	漢	0						
	和	2	เหมือน 諺 7.11	8.2				
これもり 1 4 惟盛	諺	2	8.5	23.2				

	漢	2	2.5	เหมือน 諺 23.2				
	和	1	4.5					
1 5 こわた 木綿	諺	1	1.17					
	漢	1	เหมือน 諺 1.17					
	和	0						
1 6 しきじものぐるい 敷地物狂	諺	5	1.18	7.12	9.4	12.4	25.7	
	漢	3	เหมือน 諺 1.18	เหมือน 諺 7.12	เหมือน 諺 12.4	เหมือน 諺 25.7		
	和	1	เหมือน 諺 7.12					
1 7 しょうぎせいしゅ 正義世守	諺	0						
	漢	1	14.1					
	和	0						
1 8 すみよしものぐるい 住吉物狂	諺	3	3.3	7.13	8.6			

	漢	1	2.6					
	和	3	เหมือน 諺 7.13	4.6	เหมือน 諺 3.3			
19 千手寺 <small>せんじゅじ</small>	諺	1	25.8					
	漢	1	เหมือน 諺 25.8					
	和	0						
20 多だ津 の左衛門 <small>たつ さえもん</small>	諺	2	9.5	15.2				
	漢	1	เหมือน 諺 15.2					
	和	0						
21 丹後物狂 <small>たんごものぐるい</small>	諺	2	8.7	10.2				
	漢	2	2.7	เหมือน 諺 10.2				
	和	1	4.7					
22 秩父 (乙) <small>ちちぶ</small>	諺	1	1.19					

	漢	1	เหมือน 諺 1.19					
	和	0						
つねもり 2 3 経盛	諺	2	1.20	7.14				
	漢	1	เหมือน 諺 1.20					
	和	1	เหมือน 諺 7.14					
つるわか 2 4 鶴若	諺	2	13.2	19.4				
	漢	2	เหมือน 諺 13.2	เหมือน 諺 19.4				
	和	0						
とも 2 5 頼	諺	2	1.21	7.15				
	漢	1	เหมือน 諺 1.21					
	和	1	เหมือน 諺 7.15					

にどのかけ 2 6 二度掛	諺	1	1.22					
	漢	1	เหมือน 諺 1.22					
	和	0						
はまがわ 2 7 濱川	諺	1	16.1					
	漢	1	เหมือน 諺 16.1					
	和	0						
はまならし 2 8 濱平直	諺	1	8.8					
	漢	1	2.8					
	和	1	4.8					
はるちか 2 9 治親	諺	1	8.9					
	漢	1	2.9					
	和	1	4.9					
ひつじ 3 0 羊	諺	2	9.6	22.2				

	漢	1	16.1					
	和	0						
3 1 <small>みつすえ</small> 光季	諺	1	1.23					
	漢	1	เหมือน 諺 1.23					
	和	0						
3 2 <small>やかもち</small> 家持	諺	1	8.10					
	漢	1	2.10					
	和	1	4.10					
3 3 <small>やすいぬ</small> 安犬	諺	2	13.3	19.5				
	漢	2	เหมือน 諺 13.3	เหมือน 諺 19.5				
	和	0						
3 4 <small>よるべのみず</small> 寄辺水	諺	1	15.3					
	漢	1	เหมือน 諺 15.3					

	和	0						
ろうぎおう 3 5 籠祇王	諺	3	1.24	1.24	1.24			
	漢	3	เหมือน 諺 1.24	เหมือน 諺 1.24	เหมือน 諺 1.24			
	和	0						

ภาคผนวก 8 : ตารางแสดงการอ้างอิงคำกล่าวทั้ง 3 ประเภทในบทละครที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบันและแต่งในสมัยอื่น

1. 諺 หมายถึง คำกล่าวที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะ
 漢 หมายถึง คำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์
 和 หมายถึง คำกล่าวที่อ้างอิงข้อความจากวรรณกรรมที่เป็นวะบุณ
2. ตัวเลขในช่อง “ลำดับตามที่ปรากฏใน...” จะเริ่มเขียนเรียงจากช่องซ้ายสุด
3. บทละครเรื่องที่ปรากฏคำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์ โดยคำกล่าวนั้นใกล้เคียงหรือเหมือนกับโคะโตะวะสะด้วย จะใช้ลำดับของบทละคร ตามที่ปรากฏในตารางของโคะโตะวะสะ (ดูภาคผนวก 2, 3)
4. บทละครเรื่องที่ปรากฏคำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมที่เป็นวะบุณ ใช้เกณฑ์เดียวกับเรื่องที่ปรากฏคำกล่าวที่อ้างอิงจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์ (ดูภาคผนวก 2, 4)

บทละครโน	ประเภท ของคำ กล่าว	จำนวน ครั้งที่ อ้างอิง	ลำดับที่ปรากฏในตารางแสดงชื่อบทละครโน ที่อ้างอิงคำกล่าวทั้งสามประเภท (ภาคผนวก 2, 3, 4)					
いそざき 1 磯崎 (甲)	諺	1	14.1					
	漢	0						
	和	0						
いそざき 2 磯崎 (丙)	諺	1	14.2					
	漢	0						

	和	0						
いまいずみ 3 今泉	諺	2	20.1	22.3				
	漢	2	15.2	เหมือน 諺 20.1				
	和	0						
かがみがいけ 4 鏡池	諺	4	2.6	7.16	7.16	8.11		
	漢	1	2.11					
	和	3	เหมือน 諺 7.16	เหมือน 諺 7.16	4.11			
5 かさとりきょうじょ 笠取狂女	諺	3	1.25	7.17	9.7			
	漢	1	เหมือน 諺 1.25					
	和	1	เหมือน 諺 7.17					
かじわらざろん 6 梶原座論	諺	1	8.12					
	漢	1	2.1					

	和	1	4.12					
かたみあつもり 7 筐 敦 盛	諺	1	7.18					
	漢	0						
	和	1	เหมือน 諺 7.18					
かなお 8 金 尾	諺	1	7.19					
	漢	0						
	和	1	เหมือน 諺 7.19					
ぎょうしゅん 9 堯 瞬	諺	1	16.2					
	漢	1	เหมือน 諺 16.2					
	和	0						
1 0 きりかねそが 切 兼 曾 我	諺	2	8.13	10.3				
	漢	1	เหมือน 諺 10.3					

	和	0						
1 1 狂獅子 <small>くるいじし</small>	諺	1	1.26					
	漢	1	เหมือน 諺 1.26					
	和	0						
1 2 孝婦 <small>こうぶ</small>	諺	1	20.2					
	漢	1	เหมือน 諺 20.2					
	和	0						
1 3 厚婦 <small>こうぶ</small>	諺	3	8.14	10.4	14.3			
	漢	2	2.14	เหมือน 諺 10.4				
	和	1	4.14					
1 4 小平瀉 <small>こびらがた</small>	諺	2	13.4	20.3				
	漢	2	เหมือน 諺 13.4	เหมือน 諺 20.3				

	和	0						
1 5 <small>さほがわ</small> 佐保川	諺	1	25.9					
	漢	1	เหมือน 諺 25.9					
	和	0						
1 6 <small>さんにんこう</small> 三人孝 (甲)	諺	1	11.2					
	漢	0						
	和	1	เหมือน 諺 11.2					
1 7 <small>さんにんこう</small> 三人孝 (乙)	諺	1	20.4					
	漢	1	เหมือน 諺 20.4					
	和	0						
1 8 <small>しまめぐり</small> 島廻 (乙)	諺	3	7.20	8.15	10.5			
	漢	2	2.15	เหมือน 諺 10.5				

	和	2	เหมือน 諺 7.20	4.15				
1 9 重 蓮 (甲) <small>じゅうれん</small>	諺	1	1.27					
	漢	1	เหมือน 諺 1.27					
	和	0						
2 0 すほうのないじ 周防内侍	諺	1	20.5					
	漢	1	เหมือน 諺 20.5					
	和	0						
2 1 関 戸 <small>せきど</small>	諺	1	19.6					
	漢	1	เหมือน 諺 19.6					
	和	0						
2 2 竜 田 ものぐるい 物 狂 <small>たつ た</small>	諺	1	7.21					
	漢	0						

	和	1	เหมือน 諺 7.21					
2 3 つくしものぐるい 筑紫物狂	諺	1	9.8					
	漢	0						
	和	0						
2 4 ときわもんどう 常盤問答	諺	1	7.22					
	漢	0						
	和	1	เหมือน 諺 7.22					
2 5 なかやまものぐるい 中山物狂	諺	2	8.16	10.6				
	漢	2	2.16	เหมือน 諺 10.6				
	和	2	6.2	4.16				
^{なだち} 2 6 名立	諺	1	1.28					
	漢	1	เหมือน 諺 1.28					

	和	0							
27 はこぎきものぐるい 箱崎物狂	諺	1	11.3						
	漢	0							
	和	1	เหมือน 諺 11.3						
はるとき 28 治時	諺	1	4.2						
	漢	0							
	和	0							
ひら 29 比良	諺	1	6.1						
	漢	1	14.2						
	和	0							
ませぎく 30 籬菊	諺	7	1.29	7.23	7.23	8.17	10.7	14.4	26.3
	漢	4	เหมือน 諺 1.29	เหมือน 諺 10.7	7.2	เหมือน 諺 26.3			
	和	2	เหมือน 諺 7.23	เหมือน 諺 7.23					

3 1 まつらひめ 松浦姫	諺	1	11.4					
	漢	0						
	和	1	เหมือน 諺 11.4					
3 2 みやじものぐるい 宮路物狂	諺	1	1.30					
	漢	1	เหมือน 諺 1.30					
	和	0						
3 3 ゆきびくに 雪比丘尼	諺	1	3.4					
	漢	0						
	和	1	เหมือน 諺 3.4					
3 4 ゆみつぎものぐるい 弓継物狂	諺	1	7.24					
	漢	0						
	和	1	เหมือน 諺 7.24					

35 類仙香 <small>るいせんこう</small>	諺	2	1.31	2.7				
	漢	1	เหมือน 諺 1.31					
	和	0						
36 六角堂 <small>ろっかくどう</small>	諺	1	9.9					
	漢	0						
	和	1	6.3					
37 忘草 <small>わすれぐさ</small>	諺	1	5.1					
	漢	0						
	和	0						

ภาคผนวก 9 : เรื่องย่อบทละครโนที่ปรากฏคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูก

คำอธิบายประกอบ

- เรื่องย่อในที่นี้จะให้ความสำคัญกับส่วนของเนื้อเรื่องที่แสดงความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูกโดยเฉพาะ
- คำว่า บรรลุกรรม (成仏) หมายถึง การที่วิญญาณได้หลุดพ้นจากวัฏสงสาร ซึ่งเป็นความสุขในโลกหลังความตาย

บทละครประเภทที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน ที่แต่งในสมัยมุโรมะชิ

ที่	ชื่อเรื่อง	เรื่องย่อ
1.	<small>あいそめがわ</small> 藍染川 อะอิโซะเมะงะวะ	แม่ออกตามหาสามีพร้อมกับลูก เมื่อไปถึงที่ ภรรยาใหม่ทำให้แม่คิดว่าสามีทอดทิ้งจึงหลบลูกไปกระโดดน้ำตาย พ่อเด็กมาพบเด็กเห็นจดหมายที่ภรรยาเขียนถึงตนก็รู้ว่าเป็นลูกและสวดให้ภรรยาคืนชีพขึ้นมาได้
2.	<small>あま</small> 海人 อะมะ	เสนาบดีที่รู้ความจริงว่า แม่เป็นเพียงชาวเล ได้เดินทางกลับไปบ้านเกิดและได้พบกับวิญญาณของแม่ที่มาแล้วเรื่องการตายของนางเพื่ออนาคตของลูกให้ฟัง เมื่อลูกชายสวดมนต์อุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณแม่จึงได้บรรลุกรรม
3.	<small>うたうら</small> 歌占 อุตะอุระ	ลูกกับผู้ที่ช่วยเลี้ยงดูมาตั้งแต่เล็กเดินทางไปพบนักทำนายชะตาชีวิตคนจากบทกวี และได้ทราบว่านักทำนายชะตาชีวิตผู้นั้นก็คือ พ่อของตนที่ได้จากไปนานตั้งแต่เมื่อลูดยังเล็ก
4.	<small>かしわぎき</small> 柏崎 คะชิวะสะกิ	แม่ สามีเสียชีวิต ส่วนลูกชายก็หลบไปบวช แม่จึงสติวิปลาสและออกตามหาลูก เมื่อเข้าไปในวัดแห่งหนึ่งได้พบกับลูกชาย ตอนแรกทั้งสองจำกันไม่ได้ เมื่อจำได้ก็ต่างยินดี
5.	<small>げんぶくそが</small> 元服曾我 เก็มบุคุโซะงะ	พี่ชายต้องการแก้แค้นแทนพ่อจึงทำพิธีเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ให้น้องชาย จะได้ไปแก้แค้นด้วยกัน ตอนแรกพระที่ดูแลน้องชายไม่ยอมแต่ภายหลังก็คล้อยตาม และได้มอบดาบให้
6.	<small>こうやものぐるい</small> 高野物狂 โคยะโมะโนะงุรุอิ	ลูกน้องได้รับจดหมายว่าลูกของเจ้านายหนีไปบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่และบรรพบุรุษ ลูกน้องออกตามหาลูกเจ้านายจนสติวิปลาส กระทั่งได้พบกัน
7.	<small>こそでそが</small> 小袖曾我 โคะโซะเดะโซะงะ	พี่ชายพร้อมกับน้องไปหาแม่เพื่อให้แม่เลิกตัดขาดความเป็นลูกก่อนที่จะพากันไปแก้แค้นศัตรูให้พ่อ เมื่อไปถึงบ้านแม่ แม่ยังไม่ยอมยกโทษ พี่ชายยกเรื่องแก้แค้นแทนพ่อมาหว่านล้อมแม่จึงยอมยกโทษให้ก่อนที่น้องจะเดินทางไปล้างแค้นศัตรู

8.	さくらがわ 桜川 ซุคุระงะวะ	ลูกยอมขายตัวเป็นทาสเพื่อช่วยแม่ที่มีชีวิตอัปจน เมื่อแม่ทราบก็ออกเดินทางตามหาเป็นเวลาสามปี จนในที่สุดได้มาพบลูกที่พระได้พามาชมดอกซากุระ แม่ลูกดีใจที่ได้พบกันและต่างตัดสินใจปวารณาตัวเพื่อศาสนาพุทธ
9.	しゅんえい 春栄 ฉุนเอะอิ	พี่ชายขอตายแทนน้องที่ถูกจับระหว่างสู้รบ พี่น้องต่างได้เถียงขอเป็นฝ่ายถูกประหาร แต่ในที่สุดมีคนมาบอกว่าน้องได้รับอภัยโทษ ผู้คุมขोन้องชายเป็นลูกบุญธรรมเพราะประทับใจในความรักต่อพ่อแม่ พี่ชายตกลงยกให้
10.	すみだがわ 隅田川 ซุมิดะงะวะ	แม่เดินทางไปตามหาลูกที่ถูกลักพาตัวไป เมื่อถึงแม่น้ำซุมิดะ แม่ได้พบว่าศพลูกถูกฝังอยู่ที่ ริมน้ำแม่ น้ำนี้มาตั้งแต่ปีที่แล้ว แม่เห็นวิญญาณลูกออกมาจากหลุมศพชั่วขณะก่อนจะดับหายไป
11.	せつたい 攝待 เซ็ตตะอิ	แม่ได้พบกับเจ้านายที่ลูกชายสองคนของนางได้ยอมตายแทน แม่ต่อว่าที่ในตอนแรกเจ้านายไม่ยอมเปิดเผยตนเองกับนางและหลานของนาง
12.	たにこう 谷行 ทะนิโก	แม่ป่วย ลูกจึงขอติดตามพระอาจารย์ไปบำเพ็ญพรตเพื่อภาวนาให้แม่ แม่จำใจอนุญาตด้วยความเป็นห่วง ระหว่างทางลูกป่วยจึงถูกฝังทั้งเป็นตามธรรมเนียมปฏิบัติ พระอาจารย์ขอถูกฝังด้วย พระรูปอื่นๆเห็นควรชุบชีวิตเด็กด้วยวิชาที่มีเทพเจ้าออกมาชุบชีวิตเด็กตอบแทนความกตัญญู
13.	つちぐるま 土車 ทซุซึงูมะ	หลังจากภรรยาเสียชีวิต พ่อได้ออกบวช ลูกน้องกับลูกออกตามหาพ่อ และได้พบที่วัดแห่งหนึ่งแต่พ่อไม่แสดงตัวเพราะต้องการละทางโลก ลูกน้องกับลูกจะฆ่าตัวตาย พ่อจึงเข้าไปห้ามไว้และยอมเปิดเผยตัว
14.	てんこ 天鼓 เท็งโกะ	ลูกชายถูกจักรพรรดิสั่งประหารและแย่งกลองที่มีเสียงไพเราะไป แต่จักรพรรดิก็ไม่สามารถตีกลองนั้นให้มีเสียงได้ พ่อจึงถูกเรียกตัวเข้าวังเพื่อไปตีกลองนั้นจนเกิดเสียงดังขึ้นได้ วิญญาณลูกปรากฏตัวเพื่อขอบคุณจักรพรรดิที่ยอมทำพิธีอุทิศส่วนกุศลให้
15.	とうせん 唐船 ไทเซ็น	พ่อถูกจับมาทำงานเลี้ยงวัว ลูกที่เงินมาหาเพื่อไถ่ตัวพ่อ ลูกญี่ปุ่นก็จะขอไปด้วย เจ้านายไม่อนุญาต พ่อเลือกข้างไม่ได้จะกระโดดน้ำตาย เจ้านายจึงยอมให้ลูกญี่ปุ่นติดตามกลับเงินด้วย
16.	とくさ 木賊 โทะกุซะ	ลูกชายที่พลัดพรากจากพ่อได้เดินทางกลับมาตามหาพ่อที่บ้านเกิด และพบว่าพ่อซึ่งได้กลายเป็นชายชราได้เฝ้ารอคอยลูกด้วยความคิดถึงมาเป็นเวลานาน ลูกได้ปลอบโยนให้พ่อเล่าความรู้สึกคิดถึงลูกอยู่พักใหญ่ก่อนจะยอมเปิดเผยตัวให้พ่อรู้

17.	ともなが 朝長 โทะโมะนะงะ	วิญญาณนักรบชื่อ โทะโมะนะงะ ปรากฏตัวเพื่อขอบคุณพระและผู้ที่ถูกพิชิตส่วน กุศลให้ตน และเล่าเรื่องการหลบหนีศัตรูพร้อมกับพ่อและพี่ชาย จนจบลงที่การ ฆ่าตัวตายของตน
18.	とりおいぶね 鳥追舟 โทะริโอะอิบุนะ	พ่อจากบ้านไปร่วมสืบปีเพราะต้องไปทำคดีความในเมืองหลวง เมื่อกลับมา พบว่าลูกน้องของตนที่ได้ช่วยดูแลภรรยาและลูกแทนตนนั้น บังคับให้ภรรยาตน กับลูกทำงานจึงรู้สึกโกรธจนจะลงมือฆ่าลูกน้อง แต่ภรรยาได้ห้ามไว้
19.	なかみつ 仲光 นะกะมิทซุ	พ่อได้รับคำสั่งจากเจ้านายให้ฆ่าลูกของเจ้านายเพราะไม่ตั้งใจเรียน พ่อซึ่งเป็น ลูกน้องผู้จงรักภักดีไม่อาจทำได้ลงคอ ลูกจึงเข้ามาอาสาตายแทนลูกเจ้านาย ต่อมามีคนมาบอกความจริงกับเจ้านาย เจ้านายยินดีที่ลูกของตนยังไม่ตาย พ่อ ยินดีที่เจ้านายกับลูกได้พบกันแต่ในใจนั้นคิดถึงลูกที่ตนได้สังหารไป
20.	ひばりやま 雲雀山 อิบะริยะมะ	พ่อสังฆ่าลูกสาวเพราะหลงเชื่อคำใส่ร้ายแต่ลูกน้องผู้ซื่อสัตย์ไม่ฆ่าตามคำสั่ง ต่อมาพ่อได้ทราบความจริง และได้พบลูกสาวโดยบังเอิญ เมื่อเดินทางไปแล้วสัตว์ บนภูเขาคงใจพากลับบ้าน
21.	ひゃくまん 百万 เฮียะกุนัน	แม่ออกตามหาลูกที่หายไปจนแม่สติวิปลาส แต่เมื่อเดินทางมาถึงวัดแห่งหนึ่งก็ ได้พบลูกชายที่ผู้ช่วยเหลือยามาที่วัดแห่งนั้นด้วยพอดี แม่ลูกจำกันได้และ เดินทางกลับบ้านด้วยกัน
22.	ふじと 藤戸 ฟูจิโตะ	แม่คาดคั้นกับเจ้าผู้ครองแคว้นจนยอมรับว่า เป็นผู้สังหารลูกชายของนาง ผู้ ครองแคว้นรู้สึกสำนึกผิด และได้ทำพิธีอุทิศส่วนกุศลให้จนวิญญาณของลูกชาย อโหสิกรรมให้และได้บรรลุนิรมิต
23.	まつやまかがみ 松山鏡 มะทซุยะมะคะงะมิ	ลูกสาวคิดถึงแม่ที่เสียชีวิตไป จึงแอบนำกระจกมาส่องเพราะเข้าใจว่าภาพ สะท้อนในกระจกคือแม่ พ่อเข้าใจผิดคิดว่าลูกสาวแอบสาปแช่งแม่เลี้ยง เมื่อ วิญญาณแม่มาปรากฏที่กระจก ยมทูตมาตามวิญญาณแม่เพื่อพากลับนรก แต่ ด้วยความกตัญญูของลูก แม่ไม่เหลือบาปติดตัวและได้บรรลุนิรมิต
24.	みいでら 三井寺 มิอิเดระ	แม่ออกตามหาลูกที่หายไปจนแม่สติวิปลาส หลังจากนางได้สวดอ้อนวอนเทพเจ้า นาง ก็มีนิมิตว่าให้ไปที่วัดแห่งหนึ่งเพื่อจะได้พบลูกชาย และนางก็ได้พบลูกตามนั้น
25.	みなせ 水無瀬 มินะเซะ	เมื่อภรรยาเสียชีวิต พ่อก็ทิ้งลูกสองคนออกบวช ลูกชวนกันไปอุทิศส่วนกุศลให้ แม่ พ่อเห็นลูกแต่ไม่ยอมเปิดเผยตัว วิญญาณแม่มาตำหนิพ่อแล้วให้ลูกได้พบ กับพ่อในความฝัน ด้วยส่วนกุศลจากลูก วิญญาณแม่จึงได้บรรลุนิรมิต

26.	ゆ や 熊野 ยุยะ	แม่ส่งจดหมายมาบอกลูกสาวว่าป่วยหนัก ลูกต้องการกลับบ้านไปเยี่ยมแม่แต่ผู้เป็นทั้งสามมีและเจ้านายไม่อนุญาต จนในที่สุดเมื่อเห็นบทกวีของนางก็เห็นใจและอนุญาตให้กลับไปเยี่ยมแม่
27.	ようろう 養老 โยโร	ข้าราชการบริพารผู้รับพระบรมราชโองการจากจักรพรรดิได้เดินทางไปหาน้ำพุวิเศษที่เมื่อดื่มแล้วจะหายจากความเหนื่อยล้าซึ่งเป็นรางวัลจากเทพเจ้าให้แก่ชายตัดฟัน ผู้มีความกตัญญูเลี้ยงดูพ่อแม่เป็นอย่างดี ข้าราชการบริพารได้พบกับชายตัดฟันและพ่อที่พาไปยังน้ำพุวิเศษแห่งนั้นบนเขา

บทละครประเภทที่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน ที่แต่งหลังสมัยมุโรมะชิ

ที่	ชื่อเรื่อง	เรื่องย่อ
1.	くすのつゆ 楠 露 คุซุโนะทซึยุ	พ่อเป็นชามูไรเตรียมพร้อมออกรบ แต่รู้ตัวว่าจะต้องเป็นฝ่ายแพ้จึงสั่งลูกน้องให้พาลูกกลับบ้านปราสาทและสอนลูกว่าอย่าเสียใจที่พ่อตาย ให้ปราบศัตรูและฟื้นฟูอำนาจจักรพรรดิ
2.	ふえのまき 笛之巻 ฟูเอะโนะมะกิ	มีผู้มาบอกกับแม่เรื่องลูกไม่เรียนหนังสือเอาแต่มีเรื่องต่อสู้กับผู้อื่น แม่ตำหนิลูกว่าไม่กตัญญู ลูกจึงบอกว่ารุ่งเช้าจะกลับไปวัดแต่ขอให้แม่เล่าที่มาของขลุ่ยที่แม่มีอยู่ให้ฟัง

บทละครประเภทที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน ที่แต่งในสมัยมุโรมะชิ

ที่	ชื่อเรื่อง	เรื่องย่อ
1.	あみもち 網持 อะมิโมะชิ	พ่อทำให้ลูกสาวเสียใจเรื่องไม่ยอมเลิกอาชีพจับปลาซึ่งเป็นการฆ่าสัตว์จนลูกฆ่าตัวตาย พ่อคิดจะฆ่าตัวตายตามลูกแทนที่จะบวชอย่างที่ลูกต้องการ เมื่อมีพระมาเตือนสติพ่อจึงออกบวช
2.	あはでの森 หมายเหตุ は ในที่นี้ออก เสียงเป็น わ อะวะเดะโนะโมะริ	พ่อกำลังเดินทางจากเมืองหลวงเพื่อกลับคะมะงุระ ลูกสาวตามหาพ่อที่ไปเมืองหลวงนานแล้ว เกิดเป็นหวัดเสียชีวิตที่โรงเตี๊ยม พ่อมาได้ยินเรื่องรีบตามไป รู้ว่าเป็นลูก พระที่ทำพิธีจึงแนะนำให้จุดธูปพิเศษในวันเพ็ญเดือน 8 เพื่อเชิญวิญญาณลูก พ่อทำตามและวิญญาณลูกมาปรากฏตัวชั่วขณะก่อนจะหายไป

3.	<p>いけにへ 生贖 อิเกะนิเอะ</p>	<p>พ่อ แม่ กับลูกชีวิตลำเค็ญพากันเดินทางจากเมืองหลวงไปหวังพึ่งพาคนรู้จัก เมื่อเดินทางถึงเมืองหนึ่งก็ถูกบังคับให้จับสลากหาคนไปบวชชายัญ ลูกสาวจับได้ แต่ตอนที่อยู่ในเรือกำลังจะถูกบวชชายัญ เทพเจ้าเห็นใจจึงให้เลิกพิธีและบินกลับยอดเขาฟูจิ</p>
4.	<p>いそまつ 磯松 อิโซมะทสุ</p>	<p>ลูกหนีออกจากวัดมาเยี่ยมพ่อกับแม่ด้วยความคิดถึงแต่ถูกตำหนิจึงกลับไป ซากลับถูกคลื่นซัดจม แต่เมื่อพ่อแม่สวดอ้อนวอนเทพเจ้าลูกก็ฟื้น</p>
5.	<p>いなぶね 稲舟 อินะบุเนะ</p>	<p>ลูกพลัดหลงกับพ่อ แล้วมีคนนำไปเลี้ยง เมื่อลูกพบพ่อจริงอีกครั้งก็กลับไปกับพ่อ ทั้งพ่อบุญธรรม และลูกต่างอาลัยกันและกัน</p>
6.	<p>うらかみ 浦上 อุระกะมิ</p>	<p>พ่อเสียที่ดิน ภรรยาเสียชีวิตจึงคิดจะออกบวชกับพระรูปหนึ่งแต่ แม่ (ย่า) กับลูก ห้ามเอาไว้ ลูกเอาจดหมายที่แม่เขียนขอร้องให้พ่อดูแลลูกหลังตนเสียชีวิตให้พ่ออ่าน พระซึ่งความจริงเป็นเจ้านายระดับสูงได้รู้ว่าพ่อต้องการที่ดินคืนจึงเปิดเผยตัวและจัดการคืนที่ดินให้</p>
7.	<p>おんなざた 女沙汰 อนนะสะตะ</p>	<p>ทซุคิโอะกะจะฆ่าคนผู้หนึ่งเพื่อแก้แค้นให้พ่อแม่แต่เกิดไปฆ่าเพื่อนสนิทตัวเอง เสียแทนและหนีไป แม่ของผู้ตาย ให้ศาลสั่งฆ่าลูกของทซุคิโอะกะ ซึ่งก็พร้อมรับโทษตายแทนพ่อ แต่สุดท้ายแม่ผู้ตายก็เปลี่ยนใจไม่เอาผิดเมื่อได้เข้าใจว่าแม่ของคนที่กำลังจะถูกสังหารก็เสียใจเช่นเดียวกับตน</p>
8.	<p>おんぼうそが 御坊曾我 อนโบโซะงะ</p>	<p>ลูกซึ่งพ่อเลี้ยงส่งมาเรียนที่วัดบังเอิญได้รู้ความจริงว่าตนเองเป็นลูกเลี้ยง และพี่ชายแท้ๆต้องการแก้แค้นให้พ่อตระกูลโซกะ พ่อเลี้ยงจะพาลูกกลับแต่ครูไม่อนุญาต ลูกจึงกล่าวถึงการสำนึกบุญคุณ ผู้ที่เลี้ยงดูทำให้ครูกับพ่อชื่นชม</p>
9.	<p>かまた 鎌田 (乙) คะมะตะ (ข)</p>	<p>พ่อถูกฆ่าตาย ลูกมีคนเอาไปเลี้ยง ต่อมา แม่เดินทางมาหาลูก พอดีเวลานั้น ฝ่ายศัตรูตามมาจะจับตัวลูก คนที่รับเลี้ยงลูกให้ลูกบวชแล้วอยู่ปนๆกับเงรรูปอื่นฝ่ายศัตรูจะได้หาไม่พบ แต่แล้วคนที่มาตามจับตัวก็จับลูกไปจนได้</p>
10.	<p>きくち 菊池 คิกุชิ</p>	<p>พ่อได้ไปทำร้ายผู้อื่นซึ่งยกกำลังมาเพื่อล้างแค้นตอนพ่อไม่อยู่ ลูกที่ยังเด็กมากอาสาออกรบ ฝ่ายที่ยกกำลังมาพอใจความกล้าหาญของเด็กจึงส่งตัวเด็กคืนและเลิกทัพไป</p>
11.	<p>きびぎせんこうじ 木引善光寺 คิบิกิเส็งโกจิ</p>	<p>พ่อพาภรรยาไปกับลูกที่กำลังตกกระกำลำบากไปไหว้พระแต่ไม่มีเงินค่าเข้าไปไหว้พระด้านใน ภรรยาจึงขายตัวเองเป็นทาสต้องทำงานแลกไม้สร้างวัด แต่ในที่สุดครอบครัวก็ได้กลับมาพบกันอีกครั้ง</p>

12.	<p>きょうかくどう 経書堂 เคียวกะกุโด</p>	<p>แม่ที่จิตวิปลาสและออกเดินทางตามหาลูกได้ไปไหว้เจ้าแม่กวณิมที่วัดขอให้ ได้พบลูกและหายวิปลาส ลูกสองคนที่หนีแม่มาวชเป็นพระอยู่ที่วัดแห่งนั้นได้ อ่านจดหมายที่ตนเขียนทิ้งไว้และแม่ยังติดตัวอยู่เสมอก็รู้ว่าหญิงผู้นั้นเป็นแม่จึง เข้าไปแนะนำตนเอง แม่หายโกรธลูกและหายวิปลาส</p>
13.	<p>こうやさんけい 高野参詣 โคยะมะโนะงุรุอิ</p>	<p>ลูกเดินทางขึ้นเขาคัดศีลชีพไปจัดพิธีอุทิศส่วนกุศลให้แม่ ทำให้ได้พบวิญญาณ แม่ในความฝัน และในที่สุดวิญญาณแม่ ได้บรรลุนิพพาน</p>
14.	<p>これもり 惟盛 โคะระมะริ</p>	<p>ลูกออกบวชและเดินทางพร้อมลูกน้องพ่อไปจุดที่พ่อกระโดดน้ำตายเพื่อสวดมนต์ อุทิศส่วนกุศลให้ ทั้งสองได้พบกับลูกน้องพ่ออีกคนที่มาสวดมนต์ให้เช่นกัน วิญญาณพ่อปรากฏตัว พ่อลูกดีใจที่ได้พบกัน</p>
15.	<p>こわた 木綿 โคะวะตะ</p>	<p>ลูกสาวได้รับจดหมายจากแม่ว่าขอชุดกิโมโนมาใส่กันหนาวแต่ห้ามสามีเห็น จดหมายนี้ สามีเผลอลับมาขอดูจดหมาย ลูกรีบกลืนจดหมาย สามีคิดว่าเป็น จดหมายจากซู้จึงฆ่าภรรยาเสีย แม่นมไปบอกแม่ แม่มาบอกว่าสามีฆ่าผู้ บริสุทธ์ เมื่อสามีรู้ความจริงจะฆ่าตัวตายตามภรรยา แต่แม่ยายกับแม่นมห้าม ไว้จึงเปลี่ยนใจออกบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ภรรยา</p>
16.	<p>しきじものぐるい 敷地物狂 ฉิกิจิโมะโนะงุรุอิ</p>	<p>ลูกที่ออกบวชตั้งแต่ยังเล็กเดินทางกลับบ้านเกิด ได้พบหญิงคนหนึ่ง หญิงคน นั้นถวายเสื้ออกให้พระ พระ(ลูก)เห็นจดหมายแนบในนั้นจึงคลี่ออกอ่านและได้ รู้ว่าพวกตนเป็นแม่ลูกกัน ทั้งสองคนดีใจที่ได้พบกันอีก</p>
17.	<p>しょうぎせいしゅ 正義世守 โฌงิเซะอิฌุ</p>	<p>ลูกสองคนต้องโทษประหารเพราะฆ่าศัตรูพ่อ แม่อ่อนวอนขอชีวิตลูก เพชฌฆาตจึงให้ไว้ชีวิตลูกได้คนเดียว แม่ให้ไว้ชีวิตพี่ที่เป็นลูกเลี้ยงติดสามี เพราะละอายแก่สามีที่ตายไปแล้ว และคนน้องจะได้แสดงความกตัญญูทำให้ สุดท้ายไม่ต้องถูกประหารทั้งคู่</p>
18.	<p>すみよしものぐるい 住吉物狂 ซุมิโยะมิโมะโนะงุรุอิ</p>	<p>ผู้ซบเลียงบอกกับลูกว่าแท้จริงลูกมีพ่อแม่อยู่ที่เมืองหลวงและพาไปตามหา ทั้ง สองได้พบคู่สามีกับภรรยา จิตวิปลาส เมื่อไต่ถามจึงได้รู้ว่าเป็นพ่อแม่ลูกกัน และพากันกลับบ้าน</p>
19.	<p>せんじゅじ 千手寺 เซ็นจูจิ</p>	<p>ทุกวันตอนเย็นคนรับใช้สาวจะเดินทางไกลไปที่วัดเพื่อสวดอุทิศส่วนกุศลให้พ่อ แม่ เจ้านายจึงลงโทษที่ทิ้งหน้าที่โดยให้ตักน้ำเข้านาภายในหนึ่งคืน มิฉะนั้นจะ ฆ่าเสีย เทพเจ้าในวัดได้มาช่วยตักน้ำตบแทนความเป็นลูกกตัญญู</p>

20.	たつ さえもん 多だ津の左衛門 ทะตะทัซุโนะ ซะเอะมอน	พ่อออกบวชไปนาน ลูกสาวกับแม่นมจึงออกตามหา พ่ออยู่ในวัดที่ห้ามผู้หญิง เข้าแต่ลูกกับแม่นมก็ยังเข้าไป ทำให้ลูกถูกพ่อเขียนตีลงโทษ จนเมื่อลูกเปิดเผย ตน พ่อลูกยินดีที่ได้พบกัน
21.	たんごものぐるい 丹後物狂 ทังโงะโมะงุรุอิ	พ่อรู้ว่าลูกไม่สนใจเรียน จึงโกรธมากตัดความเป็นพ่อลูกกัน ลูกไปกระโดดน้ำ ตายแต่มีคนช่วยไว้และได้บวชเป็นพระอยู่ที่อื่น จนต่อมาจึงเดินทางกลับบ้าน เกิดมาตามหาพ่อ ฝ่ายพ่อก็คิดว่าลูกตายไปแล้ว ได้เข้าไป ฟังเทศน์ของลูก พ่อลูกจึงได้พบกัน
22.	ちちぶ 秩父 (乙) ชิชิบุ (ข)	พ่อทราบว่าลูกถูกฆ่าจึงโกรธและก่อกบฏ ผู้ที่จะมาจับตัวพ่อก็ถูกจับตัวไว้แทน
23.	つねもり 経盛 ทัซุเนะโมะริ	พ่อแม่คอยถามหาข่าวคราวของลูกหลังจากที่รบแพ้ มีคนนำจดหมายของผู้ที่ ฆ่าลูกมาให้ พ่อแม่ถามถึงวาระสุดท้ายของลูกจากคนนำจดหมายและได้รู้ว่า ลูกกล้าหาญมากและผู้ที่มาฆ่าก็จำใจฆ่าเท่านั้น
24.	つるわか 鶴若 ทัซุรุวะกะ	พ่อต้องออกเดินทางตามเจ้านาย ฝากลูกดูแลแม่ที่เป็นหวัดอยู่ ลูกแอบตามพ่อ ไป พ่อให้ลูกอ่านจดหมายของแม่ที่ให้กลับไปดูใจ ลูกจึงจ่ายอมกลับไป
25.	とも 鞆 โทะโมะ	พ่อรบแพ้จะถูกประหาร ลูกตามมาขอตายแทนพ่อ พ่อไม่ยอม แต่ลูกก็ได้ตาย แทนสมใจเพราะแอบตกลงกับคนประหาร
26.	にどのかけ 二度掛 นิโดะโนะกะเกะ	องก์ 1 โยะฉิมิทัซุเนะหลงทางจะให้คนตัดพินพอกับลูกนำทาง พ่อให้ลูกเป็นผู้นำ ทางเนื่องจากตนแก่แล้ว และรำลាក់องก์ 2 พ่อกลับเข้าไปหาเข้าศึกอีกครั้ง เพื่อช่วยลูก ทั้ง 2 คนช่วยกันรบจน
27.	はまがわ 濱川 ฮะมะงะวะ	ลูกถูกพ่อตัดขาด อาจารย์(ลูก)เข้าช่วยขอรับรองจนพ่อยอม
28.	はまならし 濱平直 ฮะมะนะระฉิมิ	ลูกมีเหตุให้กลายเป็นลูกบุญธรรมของผู้อื่น พอกับแม่จึงขายตัวเป็นทาสเพื่อ ออกตามหาลูกและมาทำงานอยู่ที่บ้าน ลูกเรียกให้พ่อมาขับบทกวีให้ฟัง เมื่อได้ พบหน้าจึงได้รู้ว่าเป็นพ่อลูกกัน พ่อแม่ลูกพากันกลับบ้าน
29.	はるちか 治親 ฮะรุชิกะ	พ่อพร้อมลูกชายกับแม่นมถูกจับฐานเป็นกบฏต้องถูกประหาร พ่อลูกอาลัยกัน ลูกกับแม่นมก็อาลัยกัน แต่ในที่สุดแม่นมไปแนะนำให้ตัวละครเอกแหกคุกจนหนี ไปด้วยกันได้

30.	ひつじ 羊 ฮิโทซุจิ	พ่อกับแม่เป็นคนขโมยแกะของจักรพรรดิไป จักรพรรดิบอกว่าใครรู้เบาะแสหากขออะไรก็ จะให้ ลูกไปแจ้งความ พ่อแม่กำลังจะโดนประหาร ลูกได้ขอชีวิตพ่อแม่ไว้
31.	みつえ 光季 มิทซุซุเอะ	มีพระบรมราชโองการให้จับกุมพ่อแต่ลูกที่ยังเล็กไม่หนีไปไหน ปักหลักต่อสู้ พร้อมกับพ่อจนตายด้วยกัน
32.	やかもち 家持 ยะกะโมะชิ	สามีต้องเข้าวังขณะที่ภรรยาป่วยหนัก ลูกสาวตัดทอนไม่ให้ไปแต่ไม่สำเร็จ ลูก สาวตัดสินใจทำพิธีเพื่อตายแทนแม่ เมื่อพ่อออกจากวังเห็นภรรยาหายป่วยแต่ ได้รู้ว่าลูกเสียชีวิตแล้ว ฝ่ายยมทูตซาบซึ่งใจกับความกตัญญูของลูกสาวจึงยอม ให้นางฟื้นคืนชีพ
33.	やすいぬ 安犬 ยะซุอินุ	พ่อถูกฆ่าตายและพวกทหารก็ตามมาจับลูกที่ปราสาท แม่ให้ลูกหนีไปแต่ลูก ยืนยันจะสู้ แม่กับลูกจึงเข้าสู่กับเหล่าทหาร ลูกกำลังจะฆ่าศัตรูของพ่อได้แต่ถูก รุมจับตัวไป แม่กับลูกต้องพลัดพรากกัน
34.	よるへのみず 寄辺水 โยะรุเบะโนะมิสุ	ลูกกตัญญูแม้แต่กับแม่เลี้ยงที่ไม่รักตน ด้วยคุณความดี พ่อได้พบน้ำพุวิเศษ ช่วยให้หายเหนื่อยหายหิว ได้ขนนกไปให้จักรพรรดิช่วยชุบชีวิตคน จักรพรรดิ ยกเมืองให้พ่อลูกครอง กลับบ้านแม่เลี้ยงผสมยาพิษให้ลูกดื่มยานั้นก็กลับเป็น ยาทำให้อายุยืน
35.	ろうぎおう 籠祇王 โรงิโอะ	พ่อถูกจำคุกเพราะปล่อยนักโทษไปด้วยความสงสาร ลูกสาวมาเยี่ยมพ่อและ แลกพระสูตรของตนกับลูกประจำของพ่อ เมื่อผู้คุมจะประหารพ่อ อานุกาพ ของพระสูตรทำให้พ้นทางไม่เข้า ผู้คุมจึงไม่ประหาร

บทละครประเภทที่ไม่อยู่ในรายการแสดงในปัจจุบัน ที่ยังไม่มีหลักฐานแสดงว่าแต่งในสมัยมูโรมะชิ

ที่	ชื่อเรื่อง	เรื่องย่อ
1.	いそざき 磯崎 (甲) อิโซะซะกิ (ก)	พ่อกับแม่หนีจากเมืองหลวงที่มีจลาจล ระหว่างนั้นได้ฝากลูกไว้ที่วัด เวลาผ่านไป 7 ปีเกิดคิดถึงลูกจึงเดินทางมาหาแต่ลูกเป็นหวัดเสียชีวิตไปแล้ว พระอาจารย์เฝ้า จดหมายให้อ่าน เขาชุดที่ลูกใส่รามาให้ดู พ่อจึงใส่ชุดลูกรำว่า
2.	いそざき 磯崎 (丙) อิโซะซะกิ (ค)	พ่อกับแม่ส่งลูกไปอยู่วัด 10 ปี เมื่อคิดถึงและไปเยี่ยมลูก ปรากฏว่าลูกเสียชีวิต แล้วด้วยโรคหวัด พระอาจารย์นำจดหมายที่ลูกเขียนถึงพ่อแม่ก่อนตายกับชุดที่ ลูกใส่ร่าก่อนเสียชีวิตมาให้พ่อแม่ ทั้งสองคนร้องไห้กลับไป

3.	いまいづみ 今泉 อิมะอิสุมิ	ลูกกตัญญูได้พบกับชายคนหนึ่งที่ศาลเจ้า ทั้งคู่สนทนากันเรื่องความกตัญญูและกล่าวถึงเรื่องนกพิราบ 3 ตัวที่กตัญญูต่อพ่อแม่
4.	かがみがいけ 鏡池 คะงะมิงะอิเกะ	แม่ออกตามหาลูกจนกระโดดลงไปในสระเพราะเห็นลูกอยู่ในสระนั้น หลังจากเสียชีวิตวิญญาณแม่ได้มาขอให้พระสวดอุทิศส่วนกุศลให้
5.	かさとりきょうじょ 笠取狂女 คะซะโทะริเคียวโจะ	พ่อหรือแม่เลี้ยงพาลูกบุญธรรมไปฝากวัด เด็กได้พบกับแม่แท้ๆ ทั้งคู่ออกบวช
6.	かじわらざろん 梶原座論 คะจิวะระซะろん	พ่อถอยทัพกลับไปช่วยลูก เมื่อประกาศรายชื่อผู้ทำความดีความชอบในการรบ ลูกกลับมาแย่งตำแหน่งพ่อ พ่อเห็นว่าลูกไม่ได้ถอยทัพน่าจะได้รับความชอบมากกว่าจึงสละให้ลูก
7.	かたみあつもり 筐敦盛 คะตะมิอะทะมุโระริ	มีผู้นำของคูต่างหน้าของลูกที่เสียชีวิตในการรบมาให้พ่อแม่ ขณะที่พ่อแม่กำลังตามหาลูกอยู่ พ่อแม่ได้ขอให้ผู้นำของมาเล่าเรื่องราวระสวดท้ายของลูกให้ฟัง เนื่องจากผู้นำของมาเป็นคนถือสาส์นของศัตรูผู้ฆ่าลูกนั่นเอง
8.	かなお 金尾 คะนะโอะ	แม่เลี้ยงใช้ดาบฟันลูกเลี้ยงตาย พ่อให้ฝั่งแม่เลี้ยงทั้งเป็น ลูกเลี้ยงกตัญญูขอร้องเทวดาให้ช่วยชีวิตแม่เลี้ยงทำให้ แม่เลี้ยงกลับใจ
9.	ぎょうしゅん 堯瞬 เงียวฉุน	ลูกกตัญญูแม่แต่กับพ่อและแม่เลี้ยงที่จะพยายามฆ่าตน เมื่อจักรพรรดิเห็นความเป็นลูกกตัญญูได้สละราชสมบัติให้
10.	きりかねそが 切兼曾我 คิริกะเนะโซะงะ	พ่อเลี้ยงต้องฆ่าสองพี่น้องผู้เป็นลูกเลี้ยงตามคำสั่งเจ้านาย ทั้งที่ไม่อยากทำ แต่ในที่สุดจดหมายยกเลิกคำสั่งก็มาถึง
11.	くるいじし 狂獅子 คุรุอิจิมิ	พ่อตัดความสัมพันธ์กับลูกเพราะลูกไม่เรียนหนังสือ อาจารย์ของลูกช่วยเจรจาให้พ่อยกโทษแก่ลูก มิฉะนั้นอาจารย์จะฆ่าตัวตายและอ้างคำกล่าวอ้างผู้เป็นพ่อต้องมีความเมตตา พ่อจึงยกโทษให้
12.	こうぶ 孝婦 โคบุ	ภรรยาดูแลแม่สามีอย่างดีตลอด 3 ปี จนในที่สุดก็เปิดเผย โดยเฉลยว่าตนเองเป็นนางฟ้า ประทับใจที่สามีกตัญญูจึงลงมาช่วยให้มีชีวิตดีขึ้น ก่อนจะกลับสวรรค์ไป
13.	こうぶ 厚婦 โคบุ	ราชโอรสพูดไม่ได้ หมอบอกว่าถ้าได้ส่วยตบสวดๆ ของหญิงงามก็จะหาย ชำราชบริพารจึงไปติดประกาศจะให้รางวัลผู้ที่สละตบ ลูกสาวฐานะยากจนคิดทำเพื่อจักรพรรดิ แม่และน้อง นางจึงอาสา เมื่อจะถูกฆ่าต้ององค်รัชทายาทมาห้ามไว้

		และแต่งตั้งนางเป็นชายา องค์รัชทายาทก็กลับพูดได้ แม่กับน้องก็ได้ดิบได้ดี
14.	こひらがた 小平瀨 โคะบิระงะตะ	ลูกกตัญญูที่เดินทางไปทำงานระยะทางไกลทุกวันขึ้นเขาไปพบเทพเจ้าเทวดา จำแลงซึ่งขอให้เล่าเรื่องความกตัญญูให้ฟัง เมื่อลูกกตัญญูเล่าแล้วเทพเจ้าก็ เปิดเผยตัวและมีเหล่าเทวดามาร่ำรำ ลูกกตัญญูร้องให้ตื่นตันใจ
15.	さほがわ 佐保川 ซะโฮงะวะวะ	พี่สาวกับน้องสาวไปจับปลาให้แม่เพื่อให้กินเป็นยา แต่แม่นั้นนั้นเป็นเขตห้ามจับ ปลา พี่สาวจึงถูกเขียนตีจนตาย น้องสาวอ่อนวอนเทพดาฟ้าดินให้มาช่วยชีวิตพี่ เทวดาก็มาช่วยพร้อมกับบอกว่าจะช่วยดูแลลูกกตัญญูให้ร่ำรวย
16.	さんにんこう 三人孝(甲) ซันนินโก (ก)	แม่ต้องการไปแสวงบุญ ลูกสองคนช่วยดูแลระหว่างเดินทาง ส่วนลูกคนโตไม่ได้ ไปด้วย แต่เมื่อคิดถึงแม่ก็ก็มีนิมิตทำให้รู้ได้ว่าแม่อยู่ที่ไหน ครอบครว้รำรวยมาก ขึ้นเพราะความกตัญญูของลูกๆ
17.	さんにんこう 三人孝(乙) ซันนินโก (ข)	พี่กับน้องอีก 2 คนจะแบ่งสมบัติคือต้นไม้เป็น 3 ส่วน เมื่อจะใช้ขวานฟันต้นไม้ กลับขยับเขยื้อน มีคนมาบอกว่าต้นไม้ไม่มีหัวใจ พี่น้องจึงเปลี่ยนใจไม่ฟันต้นไม้ ต่างยินดีและร่ำรำรำกัน
18.	しまめぐり 島廻(乙) ชิมะเมะงุริ (ข)	มีคนซื้อเด็กจากพ่อค้าทาสมาเลี้ยงดู เด็กคนนี้ถูกลักพาตัวมา เมื่อพาเด็กไปเที่ยว ได้พบกับแม่จริง
19.	じゅうれん 重蓮(甲) จูเรน (ก)	ลูกจะขอตายแทนเจ้าอาวาสที่เป็นอาจารย์ ลูกไปลาแม่ แม่ตัดพ้อ ลูกจึงทำที่ เปลี่ยนใจให้แม่ไปขอจดหมายอภัยโทษ แม่มาไม่ทันประหาร แต่สุดท้ายลูกก็พ้น
20.	すほうのないじ 周防内侍 ซูโฮโนะนะอิจิ	ลูกสาวออกเดินทางพร้อมคนรับใช้เพื่อไปบนบานที่ศาลเจ้าขอให้แม่หายป่วย เทพเจ้าเห็นใจในความกตัญญูและรับปากจะบันดาลให้แม่หายป่วยตามที่ขอ
21.	せきど 関戸 ซะกิโดะ	พ่อที่ลูกถูกศัตรูจับตัวไปพยายามช่วยลูกด้วยการจับลูกของศัตรูมาเป็นตัวประกัน และชู่ว่าจะฆ่าถ้าไม่ปล่อยลูกของตนทำให้ศัตรูที่แม่จะเป็นซามูไรก็ยอมแพ้เพื่อ ช่วยลูกตัวเอง
22.	たつたものぐるい 竜田物狂 ทะทึตะโมะนะงุริอิ	ลูกพลัดพรากกับแม่ได้ไปเป็นลูกศิษย์พระ พระพาลูกไปดูใบไม้เปลี่ยนสีจึงพบแม่ พระสอบถามดูได้รู้ว่าเป็นแม่ลูกกัน ต่างฝ่ายยินดี ลูกเชื่อว่าเพราะเทพเจ้าบันดาล ให้พบกัน
23.	つくしものぐるい 筑紫物狂	แม่วิปลาสออกตามหาลูกที่ถูกพ่อค้าทาสจับตัวไปจนได้พบลูกที่มากับพระ พระ

	<p>ทชุกุฉิ โมะโนะงุรุฉิ</p>	<p>สอบถามรู้ว่าเป็นแม่ลูกกัน แม่ลูกพากันกลับบ้าน</p>
24.	<p>ときわもんどら 常盤問答 โทกะวะมนโด</p>	<p>แม่พาลูกไปฝากพระให้สอนหนังสือ พระรับปากด้วยความยินดี</p>
25.	<p>なかやまものぐるい 中山物狂 นะกะยะมะ โมะโนะงุรุฉิ</p>	<p>ลูกถูกพระจุดงศ์ลักพาตัวไป แม่สติวิปลาสออกตามหา ลูกมากับพระ พระได้ถามได้ความว่าเป็นแม่ลูกกัน</p>
26.	<p>なだち 名立 นะดะชิ</p>	<p>ลูกเรียนที่วัดถูกพระจุดจึงหนีออกจากวัด ระหว่างทางถูกคลื่นซัดจมไป พ่อกับแม่ และพระออกตามหา พระให้พ่อแม่กลับไปบวชจะได้อุทิศส่วนกุศลให้ลูกและพบลูก พระสวดอ้อนวอนทำพิธี เทพเจ้าช่วยคืนชีวิตลูกและให้อายุยืนร้อยปี</p>
27.	<p>はこぎきものぐるい 箱崎物狂 สะโกะสะกิโทะโนะงุรุฉิ</p>	<p>ลูกสองคนคิดถึงแม่ที่ถูกทิ้งให้อยู่คนเดียวที่ญี่ปุ่น จึงไปขอพ่อไปเยี่ยมแม่ ฝ่ายแม่คิดถึงลูกจนวิปลาส ตอนแรกเมื่อพบลูกยังไม่เชื่อ ลูกอ้อนวอนจนเชื่อแล้วพากันขึ้นเรือกลับบ้านเมืองจีน</p>
28.	<p>はるとき 治時 สะรุโทะกิ</p>	<p>ลูกรู้ว่าพ่อถูกเนรเทศยังไม่ถูกประหารจึงแอบหนีแม่ไปหาพ่อ ขอถูกประหารพร้อมพ่อ ผู้คุม(ตัวละครรอง)เห็นใจจึงขอร้องโทษให้ พ่อลูกไม่ต้องถูกประหาร ทั้งยังได้ที่ดินจำนวนมาก</p>
29.	<p>ひら 比良 ฮิระ</p>	<p>ลูกชวนพระที่เป็นอาจารย์ของตนอาจารย์ไปแก้แค้นศัตรูพ่อ คนที่เป็นศัตรูเตรียมตัวรับผลกระทบและสั่งลูกน้องให้ดูแลลูกของตน แล้วออกไปต่อสู้ด้วยจนถูกตัดคอเสียชีวิต</p>
30.	<p>ませぎく 雛菊 มะเซะงิคุ</p>	<p>พ่อได้รับจดหมายว่าลูกไม่ตั้งใจเรียน เขาแต่สนใจอาวุธกับดนตรีจึงตัดความเป็นพ่อลูก ลูกเสียใจหนีไปบวชแต่ถูกพ่อค้าทาสจับตัวไป มีคนรับลูกไปเลี้ยง พ่อคิดถึงลูกจนสติวิปลาสออกเดินทางตามหาจนได้พบคนที่รับลูกไปเลี้ยง สอบถามกันจึงรู้ว่าเป็นพ่อลูกกัน พ่อลูกต่างดีใจ และพ่อออกบวช</p>
31.	<p>まつらひめ 松浦姫 มะรุซุระฮิเมะ</p>	<p>ลูกสาวขายตัวเองเพื่อนำเงินมาประกอบพิธีครบรอบ 13 ปีวันตายของพ่อ ขณะกำลังจะถูกผู้ชายญวนแทนคนอื่นเทพมังกรเห็นความกตัญญูจึงให้เลิกพิธีทั้งหมดและให้กลับไปอยู่กับแม่ตามเดิม</p>
32.	<p>みやじものぐるい 宮路物狂 มิยะจิโมะโนะงุรุฉิ</p>	<p>ลูกถูกพระจุดงศ์ลักพาตัวไป พ่อดีลูกกับคนที่ช่วยรับเลี้ยงได้พบกับแม่ที่สติวิปลาส เมื่อสอบถามก็รู้ว่าเป็นแม่ลูกกัน แม่ชวนลูกกลับบ้านพลางสรรเสริญ</p>

		บุญคุณเทพเจ้า
33.	ゆきびくに 雪比丘尼 ยุกิบิกุนิ	ลูกสาวถูกพ่อค้าทาสลักพาตัวไป ต่อมาบวชเป็นภิกษุณี พ่อออกตามหาจนได้พบ กัน
34.	ゆみつぎものぐるい 弓継物狂 ยุมิทซุงิโมะโนะงุรุอิ	ลูกชายที่ถูกพ่อใช้ค้ำค้ำธนูตีจนหักเป็นสามท่อนได้หนีไปบวชพร้อมกับถือค้ำค้ำธนูไป ด้วย น้องสาวออกตามหาพร้อมค้ำค้ำธนูอีกท่อนก็หายไปอีกคน พ่อกับแม่ กลายเป็นคนสติวิปลาสพากันออกตามหา จนได้พบกันโดยบังเอิญ เมื่อนำค้ำค้ำธนู มาประกบกันได้ จึงรู้ว่าเป็นพ่อแม่ลูกกัน
35.	るいせんこう 類仙香 รุอิเซ็งโก	ลูกไปเรียนเกิดเป็นหวัดเสียชีวิต ลูกน้องของพ่อนำข่าวกับของต่างหน้าไปบอกพ่อ พ่อเศร้าเสียใจ หลานนำรูปมาให้จุดเพื่อพบกับวิญญาณลูก ตกกลางคืน วิญญาณลูกมาปรากฏตัว
36.	ろっかくどう 六角堂 รอกะกุโด	แม่สติวิปลาสออกตามหาลูกที่หายตัวไปและมีคนรับไปเลี้ยงดู ในที่สุดแม่ลูกได้ พบกันด้วยอำนาจของเจ้าแม่กวนอิม
37.	わすれぐさ 忘草 วะซุเระงุซะ	พ่อแม่เสียชีวิตไปแล้ว ทั้งพี่ทั้งน้องระลึกถึงพ่อแม่ทุกวัน เทพเจ้ามาปรากฏตัว เพื่อให้หมอนวิเศษและบันดาลให้ชาติหน้าได้เกิดบนดอกบัวทอง

ภาคผนวก 10 : ตารางแสดงการวิเคราะห์ข้อความอธิบายเพิ่มเติมในชุดหนังสือรวมบทละครโน

คำอธิบายตาราง

- ข้อมูลในตารางนี้จัดเรียงตามคำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกที่เป็นโคะโตะวะสะ คัมบุน และวะบุนตามลำดับต่อไปนี้

โคะโตะวะสะ		คัมบุน	วะบุน				
1	親子は一世	15	打たれても親の杖	27	故衣猶架上、殘藥尚頭邊	29	里近く山路の末はなりにけり野飼の牛の子を思ふ声
2	子は三界の首枷	16	父は慈子は孝	28	子不報父讐非子也		
3	鶯のかひごの中の子規	17	いとおしき子を杖に教えよ			30	たらちねの親の飼ふ繭の黛のごもりいぶせくもあるか妹の逢はずて
4	子は親に似る	18	獅子の子落し				
5	子を知らんとせばその親を見よ	19	侍は胎内にてねぎごとを聞き七歳にて敵を討つ			31	世の中にさらぬ別れのなくもがな千代もと祈る人の子のため
6	主の仰せには親の首を切る	20	孝は百行の本				
7	人の親は子故の闇に迷う	21	一切の男子をば生々の父とたのみ、よろずの女人を生々の母と思え			32	かぞいろはいかにあはれとおもふらん三年になりぬ足た々ずして
8	焼け野の雉夜の鶴	22	鳩に三枝の礼、鳥に反哺の孝あり				
9	親は千里を行けども子を忘れず	23	一子出家すれば九族天に生ず				
10	梁の燕						
11	子ほどの宝なし	(16)	父は慈子は孝				
12	四鳥の別れ	24	親に先立つは不孝				
13	父の恩は山より高く、母の徳は海より深し	25	養い得ては花の父母				
14	親の思う程子は思わぬ	26	三界の慈父				

- คำกล่าวที่อยู่ในหนังสือเล่มที่ไม่มีคำอธิบายเพิ่มเติม ได้แก่ คำกล่าวที่ 5, 14, 17, 20, 24
- คำกล่าวที่อยู่ในหนังสือ 叢 (ซึ่งเป็นหนังสือที่มีคำอธิบายเพิ่มเติม) ในกรณีที่ไม่มีคำอธิบายเพิ่มเติมสำหรับข้อความนั้นๆ จะยกข้อความมาและบอกว่าไม่มี 注 ได้แก่ คำกล่าวที่ 16
- การแยกช่อง ระบุว่า เป็น 註 ออกมาต่างหากนั้นมีจุดประสงค์เพื่อดูว่าสัดส่วนของข้อความอธิบายเพิ่มเติมที่ระบุว่าเป็น 註 เป็นอย่างไร เมื่อเทียบกับการเป็น 註 ของข้อความนั้นตามที่คณะผู้วิจัยสรุปผลจากการศึกษา
- ข้อความที่ขีดเส้นใต้ในช่องคำอธิบาย / ชื่อวรรณกรรมที่ผู้เรียบเรียงชุดหนังสือกล่าวถึง หมายถึง สิ่งที่ผู้เรียบเรียงยกจากบทละครมาไว้ในตอนต้นของ 注 เพื่อบอกให้ผู้อ่านทราบว่าจะให้คำอธิบายเกี่ยวกับข้อความใดในบทละคร
- วิธีเขียนข้อความอธิบายเพิ่มเติมในชุดหนังสือรวมบทละครในแต่ละชุดจะแตกต่างกันไป แม้แต่ในชุดเดียวกันก็แตกต่างกันด้วย คณะผู้วิจัยได้นำมาแยกเป็น 4 หัวข้อและ 3 หัวข้อในกรณีของคำกล่าวที่อ้างอิงจากคัมภีร์หรือพระปณิธานโดยไม่เป็น 註 ด้วย ในกรณีที่ข้อความในชุดหนังสือไม่ได้เป็นไปตามลำดับของหัวข้อในตาราง จะใส่หมายเลข 1,2 กำกับไว้ (ทำยข้อความ) เพื่อให้เห็นลำดับการเขียนในชุดหนังสือนั้นๆ
- ในเล่ม 大観 และ 叢 คำอธิบายข้อความเพิ่มเติมจะเริ่มต้นด้วยข้อความที่จะอธิบาย ซึ่งคณะผู้วิจัยไม่จำเป็นต้องยกมา ยกเว้นในกรณีที่ต้องการให้เข้าใจชัดเจนขึ้นก็จะยกมาแล้วขีดเส้นใต้ส่วนเล่มอื่นๆ ที่เหลือจะระบุด้วยคำว่า 注 ตามด้วยหมายเลขตามที่ปรากฏในชุดหนังสือนั้นๆ ในกรณีที่ 注 ไม่อยู่ในหน้าเดียวกับหน้าที่ปรากฏข้อความในบทละครก็จะใส่เลขหน้าของ 注 นั้นในวงเล็บ
- เครื่องหมาย . . . หลังข้อความแสดงการละข้อความที่คณะผู้วิจัยเห็นว่าอยู่นอกเหนือขอบเขตงานวิจัย
- ชื่อบทละครจะเขียนในลักษณะที่พบในชุดหนังสือส่วนใหญ่ สำหรับชุดหนังสือที่ใช้ชื่อบทละครต่างไปจะใส่ชื่อนั้นไว้ในวงเล็บต่อท้ายชื่อชุดหนังสือ

คำอธิบายข้อความในหัวตาราง

- ช่อง ข้อความ หมายถึง ข้อความที่ปรากฏในบทละครในที่คณะผู้วิจัยศึกษา
- ช่อง คำอธิบาย หมายถึง ข้อความที่ผู้เรียบเรียงหนังสือรวมบทละครในให้คำอธิบายเกี่ยวกับข้อความนั้นๆ เพื่อให้เข้าใจความหมาย
- ช่อง ชื่อวรรณกรรมที่ผู้เรียบเรียงระบุชัดเจนว่าเป็นแหล่งที่มา คณะผู้วิจัยเลือกเฉพาะข้อความที่มีชื่อวรรณกรรมและมีคำที่ระบุว่าวรรณกรรมนั้นๆ เป็นแหล่งที่มา ได้แก่ を引いた、による、に改作、に基づく、に據つた、を引く、を借りて、と信じられてきた โดยเน้นข้อความที่เป็นชื่อวรรณกรรม และคำที่ยกมาข้างต้นนี้ให้เห็นชัดเจน
- ช่อง ระบุว่า เป็น 註 หมายถึง ข้อความที่ปรากฏคำว่า 註 โดยได้เน้นที่คำว่า 註 ให้เห็นชัดเจน

- ช่อง ชื่อวรรณกรรมที่ผู้เรียบเรียงกล่าวถึง หมายถึง ข้อความที่ปรากฏชื่อวรรณกรรมแต่ผู้เรียบเรียงไม่ได้ใช้คำที่ระบุว่าวรรณกรรมนั้นๆ เป็นแหล่งที่มา โดยได้เน้นข้อความที่เป็นชื่อวรรณกรรมให้เห็นชัดเจน

1. 親子は一世							
ชื่อบทละคร	ชื่อหนังสือ	ที่หน้า	ข้อความ	คำอธิบาย	ชื่อวรรณกรรมที่ผู้เรียบเรียงระบุชัดเจนว่าเป็นแหล่งที่มา	ระบุว่าเป็น 諺	ชื่อวรรณกรรมที่ผู้เรียบเรียงกล่าวถึง
あま 海士	大観一	178	一世ならず	前世からの因縁である。			
	小学館 2 ใหม่ (海人)	539	一世ならず	注 29 (P. 540) : 「親子は一世」とされているが、現世だけではなく、前世からの恩縁による、の意。			
	小学館 二 เก่า (海人)	480	一世ならず	注 14 : 「親子は一世」とされているが、現世だけではなく、前世からの恩縁による、との意。			
	岩波上	162	一世ならず			注 4 : 現世だけで一世という諺の否定。	
	新潮上	86	一世ならず	注 3 : ただに親子一世の縁だけではなく、それにつながる海士全体の縁である、の意。「過去往困於 _レ 是而被 _ラ 知」(『縁起』(八)) をふまえるか。			
	百番	577	一世ならず、	注 15 (P. 576-577) : この世だけの縁ではありません。			
かしわざき 柏崎	大観一	661	仮の親子の今をだに	親子の縁はこの世だけであるから、仮といふ。			
	岩波上	191	仮の親子の今をだに、	注 24 P. 190 : この現世すらも...* *หมายเหตุ 岩波上			

				注 24 ให้คำอธิบายที่ครอบคลุมไปถึงข้อความที่อยู่นอกเหนือขอบเขตงานวิจัยด้วยจึงตัดคำอธิบายส่วนที่เหลือนั้นออก			
	新潮上	290	仮の親子の今をだに	ไม่มี 注			
	百番	409	仮の親子の今をだに、	注 35 : かりそめの現世の間だけですら、子とともに暮らし得なかった。道芝に置く露のようにはかない我が身はどこに行けばよいのだろう。縁露-置き。			
しゅんえい 春 栄	岩波上	378	必ず一世に限るべからず、世々もつて父母の数々なり。	注 5 (P. 377) : 親子は一世と言うが、必ずしも一世と限ったものではない。 . . .			
	新潮中 しゅんえい (春 栄)	154	必ず 一世に限るべからず世々もつて父母の数々なり。	注 5 : 〈親子は一世の縁という (一五〇頁注七参照) が、決してそれだけではない)。 注 7 (P. 150) : 子方 (春栄) はあくまでもシテを家人として扱う。「三世の誼み」は過去・現在・未来の三世にわたる主従の縁。			「親はおっ背の契り、主は三世の契りと申せども」 (『義経記』六) 等。
	大観二	1413	一世に限るべからず。代々以て父母の数々なり。	ไม่มี 注			
	岩波上	378	一世に限るべからず、世々もつて父母の数々なり。	注 5 P. 377 : . . . 何代もの前世の困縁が結合して親子と生まれたのだから、困縁をたどれば前世にも後世にもわたるの			

			だ。→補一九六。*ดูต่อ ด้านล่างตาราง			
*必ず一世かざるべからず、世々もつて父母の数々なり (春栄) 世々は底本「よゝ」。代々をあてて、“親の親、またその親と、連続として続いているのだ”などと解する説もあるが、それでは「親子は一世の諺の否定になるまい。」						
新潮中	154	一世に限るべからず。世々もつて父母の数々なり	注6：〈世々生々の間、誰もみな父となり母となるのだ。〉			「曠劫多生の間には、父母にあらざる者もなし」(一遍『百利口語』)など。(ดูหน้า424) 注13 P.424：「一切男子是我父、一切女人是我母、我生々無 _レ 不 _レ 從 _レ 之受 _レ 生、故六道衆生是我父母」(『梵網經』一(ぼんもうきょう)、『沙石集』等にも引く。
注5 岩波 อธิบายทั้ง一世 และ 世々もつ. . . แต่ 新潮 แบ่งเป็น 注5,6						
すみだがわ 隅田川	大観三	1522	もとよりも、契り仮なる一つ世の	親子の縁は現世一世であるのをいふ。		西行の歌に「頼むらん知るべもいさや一つ世の、別れにだにもまどふ心は」
	小学館2 ใหม่	52	もとよりも、契り仮なる一つ世の	注5：この仮の世である現世だけの契り、の意。仏教では、親子の縁は一世、すなわち現世だけのものとされる。		参考「親は今生一世なり。男は来世までの契りなり」(義経記・二・義経鬼一法眼が所へ御出での事)。
	小学館一 เก่า	506	もとよりも、契り仮なる一つ世の	注3：この世は仮の宿りであり、「親子は一世」であって、親子はその現世限りの縁である。		
	岩波上	388	契り仮なる一つ世の、契り仮なる一つ世の			注2：「親子は一世」の諺による。
	新潮中 (角田川)	179	もとよりも 契り仮なる一つ世の	注15：〈親子は一世の契りでしかないその中さえも一緒にいることが出来ないで〉。		
	百番	340	本よりも、契り仮なる	注8：もともと親子の縁は		

	(角田川)		一つ世の、	一世のもので仮の縁にすぎないが、そのわずかな間すら、いっしょに暮らすことができないで。			
せったい 攝待	大観三	1655	親子よりも主従は親子よりも主従は。深き契りの中なれば。				親子の契りは一世、主従の契りは三世といひ慣はした諺による。
てんこ 天鼓	大観四	2137	世々毎の假の親子に生まれ来て	親子の縁は一世限りで、前世後世の縁がないといはれてゐるから。			
	岩波下	335	世々ごとの假の親子に生まれて来て	注 14：一世限りの縁である親子としての世に生をうけ。			
	新潮中	359	世々ごとの仮の親子に生まれて来て	注 6：〈三界の内を仮の親子として、．．．			「げにや世々ごとの親子の道にまとはりて」（《百万》）。「仮の親子」は《柏崎》、《夢跡一紙》等にも。
	百番	25	11 世々ごとの仮の親子に生まれて来て	注 18 P15：生々世々の間、誰もみな父となり母となるという心。(2)			注 11 P. 24：→「朝長」一五頁注一八。「げにや世々ごとの親子の道にまとはりて」（「百万」）。「仮の親子」は「柏崎」や夢跡一紙等にも見える。 注 18 P15：「一切男子是我父、一切女人是我母、我生々無 _レ 不 _レ 從 _レ 之受 _レ 生、故六道衆生是我父母」（梵網經十）。「春榮」にも「いづれか父母を悲しまざる、必ず一世に限るべからず、世々もって父母の教々なり」。(1)
とくさ 木賊	大観四	2213- 2214	況んや一世の親子として。などその情なから	ない注			

			ざらん			
なかみつ 仲光 まんじゅう (満仲)	大観四	2321	親と子の。一世の契り の二度逢ふぞ嬉しき	親子の縁はこの世一世限り であるといふ。		
ひやくまん 百万	大観四	2673	世々毎の	前世、現世、それぞれその 一世限りの。		
	小学館 2 ใหม่	23	世々毎の	ไม่มี注		
	小学館一 เก่า	477	世々ごとの	ไม่มี注		
	岩波上	195	世々ごとの、...	注 22：一世限りの間柄に過 ぎないという、...		
	新潮下	152	世々ごとの、...	注 9：〈親子は一世限りと いう関係でしかないの に、...		
	百番	82	世々ごとの、...	注 13：一世限りの親子の縁 なのに、恩愛の情に纏綿し て。「人の親の心は闇にあ らぬども子を思ふ道にまど ひぬるかな」（後撰集・雑 一・藤原兼輔）を借用。掛 この一子の。		
หมายเหตุ : 大観 เป็นเล่มเดียวที่แยก注 ต่างหากสำหรับข้อความ 世々ごとの กับข้อความ 親子の道にまとはりて(ข้อความที่ 7 ในตารางนี้) ที่ตามมาเล่มอื่นๆ จะให้คำอธิบายเกี่ยวกับข้อความ นี้และเกี่ยวกับข้อความที่ตามมาพร้อมกับข้อความแรก ส่วนข้อความที่ 2 จึงแทนด้วย. . . ในตารางนี้						
ゆや 熊野 (湯谷・遊屋)	大観五	3244	さなきだに親子は一世 の仲なるに。同じ世に だに添ひ給はずは。孝 行にもはづれ給ふべ し。		法苑珠林六十一に「父 母之恩云何可報…… 一世之恩尚復難報」 親子縁は一世、夫婦は 二世、主従は三世と信 じられてゐた。	
	小学館 1 ใหม่	410	さなきだに親子は一世 の中なるに 同じ世にだに添ひ給は ずは、孝行にもはづれ 給ふべし、			注 11：「親子は一世、男 は二世の契りなり」（義 経記・二）。
	小学館一	381	さなきだに親子は一世	注 13：親子の関係はこの世		

	เก่า		の中なるに 同じ世にだに添ひ給はずは、孝行にもは外れ給ふべし、	だけのものということ。			
	岩波下	378	さなきだに親子は一世の中なるに 同じ世にだに添ひ給はずは	ไม่มี注			
	新潮下 (湯谷)	394	親子は一世の仲なるに			注9: 親子は一世、夫婦は二世、主従は三世の契り、とする 諺 。	「祖者一世昵」(『童子教』)等。
	百番	556	さなきだに2親子は一世の仲なるに、同じ世にだに添ひ給はずは、孝行にもはづれ給ふべし、			注2: 諺 。親子は一世、夫婦は二世、主従は三世の契り。	
あはでの森	叢一	90	絶えてもそはぬ親と子の、中々何に生れきて、薄き縁こそ恨みなれ。	ไม่มี注			
いけにへ 生費	叢一	128	扱も親子の契りとは、唯今ばかりの對面なれば、	ไม่มี注			
うらかみ 浦上	叢一	261	親となり子となるも、思へばかりの宿なるに、假ならぬ	ไม่มี注			
これもり 惟盛	叢二	801	いはんや一世の親子にて、残りとゞまる六代が、身を捨てどぶらふに、などか仏道ならざらん。	ไม่มี注			
	叢一	801	一子 出家すれば 七世の父母まで成仏なり。	ไม่มี注			
こわた 木綿	叢一	756	そはねば親子契りとても	ไม่มี注			
しきじものぐるい 敷地物狂	叢二	121	もとの親子に逢事も、一世に限る道とかや、	ไม่มี注			

ちちぶ 秩父 (乙)	叢二	582	本来一世に限る親子の、諸共になどや消えざらん	一世に 親子は一世夫婦は二世主従は三世と稱す。		
とも 頼	叢二	713	一世の契りなる、親子はいかで逢ふべき。	無い注		
にどのかけ 二度掛	叢三	50	一世限る世の習ひ	一世限る 佛説親子一世、夫婦二世、主従三世。		
みつすえ 光季	叢三	361	本より一世に限りたる、親子のちぎり朝がほの、	一世に限りたる 佛説にて、親子は一世、主従は三世と、其親しみの薄きものほど、深き因縁となせり。		
やかもち 家持	叢二	472	前世に限る道なれば	ぜんせ 前世に限る道 親は一世のと縁と云へばかく云ふ。		
ろうぎおう 籠祇王	叢二	596	此一世に限りなるを、此世をだにも添ひ果てもせで	無い注		
	叢二	596	一世の縁ぞ限りなる。さりとは我頼む、大慈大悲の觀世昔、後の世助けおはしませ、	一世 親子は一世、夫婦は二世、主従は三世の因縁と、親しみうすきもの程、前世の縁深きものと説ける、仏者の方便なり。		
	叢二	597	薄き契りは親と子の、一世に限る夢の内を、	無い注		

2. 子は三界の首枷

たにこう 谷行	大観三	1949	三界の親子思愛の歎きにひとしかりけり。	欲界・色界・無色界で、衆生の生死輪廻する迷界。		親子思愛の一「子は三界の絆」といふ諺によつて、三界を承けてこの語を出した。
つちぐるま 土車	大観三	2077	三界の絆を	親子の愛着をいふ。 (1) . . . 三界は衆生の生死輪廻する欲・色・無色界をいふ。 (3)		諺に「子は三界の首枷」 (2)
てんこ 天鼓	大観四	2138	親子は三界の首枷と	三界は欲界・色界。無色界で衆生の生死する三の世		俚諺 (1)

				界。首枷は罪人の首を締める道具で、恩愛の為に束縛せられる喩へ。(2)			
	岩波下	335	親子は三界の首枷と	注 18：．．．老いた心には別れのみ悲しく、嘆きの涙は雨と降り、粗末な衣の袖は濡れるばかり。そんな愚かなわが身を今さら恨んでも甲斐もなく、あの世で罰を受けるに相違ないが、それもみな長生きした命のせいだよ。そんな状態で日を送り、鼓を打つ気力もなく、正気もないわが身が恨めしいわい。(2)		注 18：だか親子の情は三界までも首枷のように成仏を妨げるとの諺通りで、(1)．．．	
	新潮中	359	親子は三界の首枷と	注 12：．．．「三界はこの世の意。(2)		注 12：「子は三界の首枷」とも。親が子への愛情ゆえに生涯を束縛される意の諺。(1)．．．	「なほ三界の首枷かや」(《百万》)。
	百番	25	親子は三界の首枷と			注 18：親が子への愛情ゆえに生涯を束縛される意の諺。	「猶三界の首枷かや」(「百万」)。
ひゃくまん 百万	大観四	2673	住める世に猶三界の首枷	三界は欲界・色界・無色界。首枷は罪人の首にかけて動作の自由を束縛する刑具。(2)		わが子は何處に行つても忘れることの出来ない絆であるとの諺。(1)	
	小学館 2 ใหม่	23	なほ三界の首枷かや	三界は欲界・色界・無色界、すなわち、生きものが住む世界全体。(2)		注 17：「子は三界の首枷」(親は子に対する愛によって一生拘束される、の意)という ことわざに基づく 。(1)	
	小学館一 เก่า	478	なほ三界の首枷かや	三界は欲界・色界・無色界。(2)		注 3：「子は三界の首枷」(親は子に対する愛によって、一生拘束される、の意)という ことわざに基づく 。(1)	
	岩波上	195	なほ三界の首枷かや、	首枷は罪人の首にはめる刑具。		注 26：親は子の愛に引かされて永久に自由を拘束される意の諺「子は三界の首枷 による 。	

	新潮下	151	なほ三界の首枷かや	「三界」はこの世の意。首枷（首にはめて自由を束縛する刑具）を 軛（車を引く牛の首にかける横木）に通わせて次句に続ける。 (2)		注 11：「子は三界の首枷」とも。親が子への愛情のゆえに生涯を束縛される意の諺。(1)	
	百番	82	猶三界の首枷かや	三界はここではこの世。首枷を 軛（車を引く牛の首にかける横木）に通わせて次句へつなぐ。		注 14：諺「子は三界の首枷」。	
みなせ 水無瀬	大観五	2934	緑子は三界の。首かせ	緑子は幼児。三界は欲界・色界・無色界で衆生の迷妄輪廻する世界。首枷は罪人の首にはめる刑具。(2)	「子は三界の首かせ」といふ語を引いた。(1)		

3. 鶯のかひごの中の子規

うたうら 歌 占	大観一	359 - 360	鶯のかひこの中の子規。しゃが父に似てしゃが父に似ず	「かひこ」は卵の意。「しゃが父」—しが父を訛ったもので、「しが」は「それが」「おのれが」といふ意。	万葉集巻九高橋虫麻呂歌集の「鶯のかひこの中に、霍公獨り生まれて、しが父に似ては鳴かず、しが母に似ては鳴かず」云々とある長歌を短歌に改作したものである		
	岩波上	398	鶯の卵の中のほととぎす、しゃが父に似てしゃがが父に似ず、		注 20：万葉集の長歌を改作した歌。→補二一〇。		
	大観一	360	鶯のこは子なりけり		今鏡 詩人知らずの歌「親の親ぞ今はゆかしき時鳥はや鶯のこは子なりけり」を引いた。		
	岩波上	399	鶯の子は子なりけり子は子なりけり		注 29：今鏡の歌「親の親ぞ今はゆかしきほととぎすはや鶯のこは子なりけり」に基づく。		

さくらがわ 桜川	大観ニ	1240	こは子なりけり鶯のあ ふ時も鳴く音こそ		今鏡うちぎきの巻に、 「菩提寺といふ寺に、 ある僧坊の池の蓮に、 鳥の子を生みたりける を取りて、籠に入れて 飼ひける程に、鶯の籠 より入りて物く々めな どしければ、鶯の子な りと知りにつれど子は 大きにて親にも似ざり ければ、怪しく思ひけ る程に、子のやうーお となしくなりて、ほ と々ぎすと鳴きけれ ば、昔よりいひ傳へた る古き言まことなりと 思ひて或人よめる」と 記して「親の親ぞ今は 床しき時鳥、はや鶯の 子は子なりけり」とあ る歌を引いた。		
	新潮中	103	こは子なりけり鶯の逢 ふ時も鳴く音こそ	「鶯の」は鶯に音通の「逢 ふ」の序。			注 20 : 「親の親ぞ今はゆ かしきほととぎすはや鶯 の子は子なりけり」、 「鶯の子になりけるほ ととぎすいづれの音にか 鳴かんとすらん」(『今 鏡』一〇)。

4. 子は親に似る

まつやまかがみ 松山鏡	大観五	2878	子は親に似るなるもの と思はれて 恋しき時 は 鏡をぞ見る	母の亡霊が口ずさむのであ る。謡曲作者の詠であら う。			
----------------	-----	------	-------------------------------------	-----------------------------------	--	--	--

5. 子を知らんとせばその親を見よ

อยู่ในหนังสือที่ไม่มี注

6. 主の仰せには親の首を切る

ひら 比良	叢三	226	主の命には親を害す る		塵添壺裏鈔、俗人の詞に主の仰せに は親の首をきるといふはさる道理あ るべき歟。大不可有甚不可説義也。		
----------	----	-----	----------------	--	--	--	--

7. 人の親は子故の闇に迷う

あいそめがわ 藍染川	大観一	227	心は子にや迷ふらん		後撰集藤原兼輔の歌 「人の親の心は闇にあ らねども子を思ふ道に 惑ひぬるかな」を胸に 置いて綴つた。		
げんぶくそが 元服會我	大観二	1088	子を思道にはたどる といふ		後撰集藤原兼輔の歌 「人の親の心は闇にあ らねども子を思ふ道に 迷ひぬるかな」に據つ た。		
すみだがわ 隅田川	大観三	1521	人の親の心は闇にあ らねども子を思ふ道 に迷ふとは		後撰集藤原兼輔の歌を 引いた。下句「子を思 ふ道に迷ひぬかな」		
	小学館2 ไหม	51	人の親の心は闇にあ らねども、子を思ふ 道に迷ふとは		注10: 「人の親の心は 闇にあらねども子を思 ふ道にまどひぬるか な」後撰集・雑一藤原 兼輔に基づく。		
	小学館一 เก่า	505	人の親の心は闇にあ らねども、子を思ふ 道に迷ふとは		注13: 「人の親の心は 闇にあらねども子を思 ふ道にまどひぬるか な」(後撰集・雑一藤 原兼輔)に基づく。		
	岩波上	387	げにや人の親の、心	注19: ああ誠に、「人の親			

			は闇にあらねども、子を思ふ道に迷ふとは、	の心は分別が無いわけではないが、子の可愛さのためには盲目同然に分別を失ってしまう」とか言う詞は、今こそほんとうにそうだとはい知れることだ。			
	新潮中 (角田川)	178	人の親の心は闇にあらねども 子を思ふ道に迷ふとは	注7: 〈闇ならぬ親の心もわが子への愛のためには分別を失ってしまうと詠まれた親の心が、今こそ本当にその通りだと思ひ知った〉。	『後撰集』雑一、藤原兼輔の歌(末句「まどひぬかな」) を引く。		
	百番 (角田川)	339	人の親の、心は闇にあらねども、子を思ふ道に迷ふとは、	注10: 親の心は元々盲目ではないけれど、子を思うあまり分別を失い、何も見えなくなるという古歌の心を、今こそ思ひ知った。 (1)			後撰集・雑一藤原兼輔の歌(末句「まどひぬかな」)。「木賊」、廢曲「経盛」等にも。(2)
てんこ 天鼓	大観四	2138	われと心の闇深く。				後撰集藤原兼輔の歌に「人の親の心は闇にあらねども子を思ふ道に迷ひぬるかな」
	岩波下	335	われと心の闇深く、	注16: みずから迷いの心を深め、輪廻の苦界をさ迷っては、何度生死を繰返しても、絶えぬ愛着に束縛されて、永久に苦海に沈んでしまうとやら。			
	新潮中	359	われと心の闇深く、	注8: 「心の闇」は一七八頁注七参照。 注7 (P.178): 〈闇ならぬ親の心もわが子への愛のためには分別を失ってしまうと詠まれた親の心が、今こそ本当にその通りだと思ひ知った〉。	『後撰集』雑一、藤原兼輔の歌(末句「まどひぬかな」) を引く。		
	百番	25	我と13心の闇深く、				注13: 迷蒙を闇に譬える。「隅田川」「藤戸」「木賊」、廢曲「経盛」等にも。

とくさ 木賊	大観四	2214- 2215	人の親の 心は闇にあらねども 子を思ふ道に迷ふと は。		後撰集藤原兼輔の歌を 引いた。下句「子を思 ふ道に迷ひぬる哉」		
ひやくまん 百万	大観四	2673	親子の道にまとはり て。	親子の情に拘束せられて。	後撰集藤原兼輔の歌。 「人の親の心は闇にあ らねども子を思ふ道に まどひぬるかな」に據 つた。		
	小学館 2 ใหม่	23	親子の道にまとはり て				注 12：参考「人の親の心 は闇にあらねども子を思ふ 道にまどひぬるかな」後撰 集・雑一 藤原兼輔）。
	小学館一 เก่า	477	親子の道にまとはり て、				注 16：参考「人の親の心 は闇にあらねども子を思ふ 道にまどひぬるかな」後撰 集・雑一 藤原兼輔）。
	岩波上	195	親子の道に纏はり て、	注 22：*... 親子恩愛の 道に拘沢して、未だに子ゆ えの心の闇を晴らして得ず			後撰集 雑一、兼輔「人の 親の心は闇にあらぬども子 を思ふ道にまどひぬるか な。」
	新潮下	152	親子の道に纏はりて	注 9：その親子関係に拘泥し て、子ゆえの親の心の闇を 晴らし得ず）。			「人の親の心は闇にあらね ども子を思ふ道にまどひぬ るかな」（『後撰集』雑 一、兼輔）。
	百番	82	13 世々ごとの、親子 の道に纏はりて、	注 13：*... 恩愛の情に 纏綿して。...	「人の親の心は闇にあ らねども子を思ふ道に まどひぬるかな」（後 撰集・雑一・兼輔）を 借用。		
*หมายเหตุ 注 22 ของ 岩波上 และ 注 13 ของ 百番 ครอบคลุมทั้งข้อความ 世々ごとの และ 親子の道. . .							
ふじと 藤戸	大観四	2745	げにや人の親の。心 は闇にあらねども子 を思ふ道に迷ふとは 今こそ思ひ知られた れ。				後撰集藤原兼輔の歌。下句 「子を思ふ道に迷ひぬるか な」
	小学館 2 ใหม่	241	げにや人の親の、心 は闇にあらねども、 子を思ふ道に迷ふと		注 31：「人の親の心は 闇にあらねども子を思 ふ道にまどひぬるか		

			は、今こそ思ひ知られたれ。		な」後撰集・雑一 藤原兼輔) に基づく。		
	小学館二 げ	193	げにや人の親の、心は闇にあらねども、子を思ふ道に迷ふとは、今こそ思ひ知られたれ。		注 19: 「人の親の心は闇にあらねども子を思ふ道にまどひぬるかな」後撰集・雑一 藤原兼輔) に基づく。		
	岩波下	347	げにや人の親の、心は闇にあらねども、子を思ふ道に迷ふとは		注 20 P. 386 : 後撰、雑一 藤原兼輔の歌 (末句、まどひぬるかな) を引く。		
	新潮下	175	げにや人の親の、心は闇にあらねども、子を思ふ道に迷ふとは、今こそ思ひ知られたれ	注 14: <まことに、闇ならぬ親の心も、わが子への愛のためには分別を失ってしまうと詠まれた親の心が、今こそ本当にをの通りだと思ひ知られることだ)。一五二頁注九参照 注 9 (P. 152) : <親子は一世限りという関係でしかないのに、その親子関係に拘泥して、子ゆえの親の心の闇を晴らし得ず)。			「人の親の心は闇にあらねども子を思ふ道にまどひぬるかな」(『後撰集』雑一、兼輔)。 「げにや…思ひ知られたれ」まで、「…思ひしらゆきの」とする《隅田川》と同文。
	百番	395	実や 17 人の親の、心は闇にあらね共、子を思ふ道に迷ふとは、今こそ思ひ知られたれ、	以下、親子の情の切なさを叙述。(2)			注 17: 「人の親の心は闇にあらねども子を思ふ道にまどひぬるかな」(後撰集・雑一・藤原兼輔)。「隅田川」にも。(1)
みいでら 三井寺	小学館 2 ใหม่	45-46	子ゆゑに迷ふ親の身は、恥も人目も思はず。				注 14 P. 47: 「人の親の心は闇にあらねども子を思ふ道に迷ひぬるかな」(後撰集・一雑、藤原兼輔)。
	小学館一 げ	500	子故に迷ふ親の身は、恥も人目も思はず。	ไม่มี注			
	新潮下	276	子ゆゑに迷ふ親の身は				注 2: 「人の親の心は闇にあらねども子を思ふ道に迷ひぬるかな」(『後撰集』雑一、兼輔)。「子トアラバ思ひ子とも…まよふ」

	百番	488	子ゆへに迷ふ親の身		注4: 「人の親の心は 闇にあらねども子を思 ふ道に迷ひぬるかな」 (後撰集・雑一・藤原 兼輔) などを ぶまえ る 。		(『 連珠合璧集 』)。
おんなざた 女沙汰	叢一	562	人の親の心は闇にあ らねども、子を思ふ 道に迷ふとは、				人の親の心は闇にあらねど も、子を思ふ道に迷 (ひぬ るかな) 後撰集 卷十六 雑歌ニ藤原兼輔。
きょうかくどう 経書堂	叢一	562	人の親の心は闇にあ らねども、子を思ふ 道に迷ふとは、				人の親の云々 終の句、迷 ひぬるかな、堤中納言の 歌、 後撰集 に出づ。
こうやさんけい 高野参詣	叢一	363	人の親の心は闇にあ らねども、子を思ふ 道に迷ふなる。				人の親の心はやまにあらね ども、子を思ふ道に迷 (ひぬるかな) なる。 後撰集 卷第十六、雑歌ニ藤 原兼輔。
とも 鞆	叢二	711	人の親の、子を思ふ やみ路にまよへる心 なりけれ。				人の親の子を思ふ闇路 後 撰集 、卷十五、雑一、(藤 原) 兼輔 人の親の心は闇にあらねど も、子を思ふ道に迷ひぬる かな
かたみあつもり 筐敦盛	叢一	434	子を思ふ道に迷ひの 憂世ぞと、				子を思ふ道に迷ひの 後選 集 、卷第十五雑歌一、藤原 兼輔、人の親の心は闇にあ らねども子を思ふ道にまど ひぬるかな。

8. 焼野の雉子夜の鶴

げんぶくそが 元服曾我	大観二	1088	雲居の鶴は月影の。 さやけき空と思へども。 それも子をのみ思ひの間に。 殻をかはして鳴ととかや	鶴は最も子を愛するものといふ。		諺にも「焼野の雉子夜の鶴」といつて、(2)	白氏文集に「夜鶴憶 _レ 子籠中鳴」とあり、(1)
とうせん 唐船	大観三	1819	焼野の雉子夜の鶴梁の燕も皆子ゆゑこそ物思へ	ともに親の子を思ふ例			太平記に「焼野の雉の残る叢を命にて、雛を育む風情にて」。詞花集に「夜の鶴都の内にこめられて子を燕ひつゝも鳴き明かすかな」
	百番	565	焼野の雉子夜の鶴、...	注 25：子を思ふ親の情愛の深さの譬え。		古諺。	「焼野の雉の残る叢を命にて、雛を育む風情にて」(太平記十三)。
とくさ 木賊漢	大観四	2215	子を思ふ。身は老鶴の。鳴くものをげにや子を思ふ闇の夜鶴の。声は盃中廻るも盃				和漢朗詠集白樂天の詩句：「第三第四絃冷々、夜鶴憶 _レ 子籠中鳴」
たごものぐるい 丹後物狂	岩波上	204	22 それ親の子を思ふこと、23 人倫に限らず、24 焼野の雉 25 夜の鶴、26 梁の燕に至るまで、子ゆゑ命を捨つるなり。	雉・鶴・燕はいずれも子を愛する親の慈悲の譬えにされるもの。(2) 注 23：人間。 注 24：巢を営む野を焼かれ、わが身の危険を忘れて子を救う雉。(1) 注 25：寒夜に子を案じて起き明かす鶴。(1)	注 25：朗詠、管絃、白樂天「夜鶴憶 _レ 子籠中鳴」など。(2) 典拠不明。+補一一八。		注 22：以下二行は「唐船」にも似た文句があり、(1) 注 24：発心集や太平記などに同意の文が見える。(2) 注 26：辛若舞の山中常盤に「梁の燕も子ゆへ小蛇の餌とはなる」とあるが、(1)。+補一一八。
	叢二	564	焼野の雉夜の鶴、梁の燕に至るまで、子故命を捨つるなり。	注			
はまならし 濱平直	叢三	154	子を思ふ鶴やなくらん霜さむき、				子を思ふ 続千載集、卷第十七、雑中、源有長、知らめや子を思ふやみの夜の

							鶴我世ふけ行く霜になくとは。
はるちか 治親	叢三	166	猛き心も弱々と、子を思ふ夜の鶴、涙も驚き袂かな				子を思ふ夜の鶴 白氏文集、夜鶴憶 _レ 子籠中鳴。続千載集、卷第十七、雑下、源有長、知るらめや子を思ふ闇の夜の鶴我世ふけ行く霜になくとは。
やかもち 家持	叢三	472	親の子を思ふ夜の鶴、涙にむせぶばかりなり。				子を思ふ夜の鶴 續千載集、卷第十七、雑中、寄 _レ 鳥述懐といふ事を、源有長、知るらめや子を思ふ闇の夜の鶴我世ふけ行く霜になくとは。
かじわらざろん 梶原座論	叢一	450	子を思ふ鶴の老の浪に、				子を思ふ鶴 白居易 五絃彈。第三第四絃冷々、夜鶴憶 _レ 子籠中鳴。
きりかねそが 切兼曾我	叢一	581	梁の燕野の雉 子故に身を忘れ	ない注			

9. 親は千里を行けども子を忘れず

すみだがわ 隅田川	大観三	1522	千里を行くも親心子を忘れぬ		白氏文集に「親千里行不 _レ 忘 _レ 子」とあるを引いた。		
	小学館2 ໃໝ່	52	千里を行く親心子を忘れぬ			注3：「親ハ千里ニ往ケドモ子ヲ忘レヌ」（諺苑）のようなことわざの基づく表現。	「わが子のあると思ひなば、千里をゆくとも遠からず。いざ奥州に下りなむ」（幸若舞・山中常盤）。
	小学館一 เก่า	506	千里を行く親心子を忘れぬ	自らが子のために遠く旅を続いている気持を含めた。(2)		注2：「親千里を行けども子を忘れず」というようなことわざがあったと考えられる。それを引用して、(1)	
	岩波上	387	千里を行くも親心、子を忘れぬと 聞くものを。	わたしもその通りに、千里の道をも遠しとせずに旅をすることです。(2)		注36：親の心というものは千里の遠くに離れても子を忘れぬものである(諺らしい。→補二〇)	

					二) と聞いていますもの。(1) *คู่ต่อในหมายเหตุข้างล่างตาราง	
*หมายเหตุ 千里を行くも親心、子を忘れぬと聞くものを (隅田川) この文句の出典を、白氏文集「親千里行不 _レ 忘 _レ 子、子在而經 _二 千年 _一 不 _レ 思 _レ 親」とする説がある (大正三年刊の『謡曲叢書』以後) が、右の文句は白氏文集には見えないようである。しかし、この文句は早くから諺として流布していたらしく、世阿弥自筆能本多度津の左衛門に「ゲニヤヲヤセンリヲケドモコヲワスレズ、コワアテチトセヲフレドモ、ヲヤヲワモヲヌナライトワ、タレカイ、ケンソラゴトヤ」と見え、廢典敷地物狂にも「げにや親は千里を行けども子を忘れぬ、子はあつて千年をふれども、親を思はぬ習ひ、いま身の上に知られたり」とある。隅田川もその諺に基づく。卒都婆小町の「千里を行くも遠からず」も、前が「子もなし」であり、多分、右の文句を意識して接続せしめた文であろう。						
	新潮中 (角田川)	179	千里を行くも親心子を忘れぬ		注 14: 「親千里を行けども子を忘れぬ、子はあつて千年を経れども親を思はぬ習ひ」 (《多度津》) 等を踏むか。	
	百番 (角田川)	340	千里を行も親心、子を忘れぬと聞く物を。		注 7: 諺らしい。	「げにや親千里を行けども子を忘れぬ、子はあえて千年を経れども親を思はぬ習ひ」 廢典「敷地物狂」) など世阿弥周辺の能に目立つ。
とくさ 木賊	大観四	2214	親は千里を行けども子を忘れぬぞ真なる。子はあつて千年を経れども親を思はぬ		白氏文集の句「親千里行不 _レ 忘 _レ 子、子在而閨經 _二 千年 _一 不 _レ 思 _レ 親」を引いた。	
ふじと 藤戸	大観四	2745	千里を行けども。子をば忘れぬ親なるに。		白紙文集「親千里行不 _レ 忘 _レ 子、子在而經 _二 千年 _一 不 _レ 思 _レ 親」を引いた。(2)	諺の末句の轉じて、(1)
	小学館 2 ໃໝ່	241	千里を行けども、子をば忘れぬ親なるに、			注 28 P.242: 「親は千里を往けども子を忘れぬ」 (譬喩尽・四) のようなことわざに基づく表現。
	小学館 二 เกົາ	193	千里を行けども、子をば忘れぬ親なるに、			注 16: 「親は千里を行けども子を忘れぬ」 (譬喩尽四) ということわざによる。

	岩波下	347	千里を行けども、子をば忘れぬ親なるに、	注 24：次句にも続く。千里の遠くに離れても親は子を忘れないものなのに（→上補二〇二）、その子を殺してしまわれたのだ。一体これは前世のいかなる罪の報意なのか。			
	新潮下	175	千里を行けども 子をば忘れぬ親なるに、			諺。(2)	注 12：「千里を行くも親心、子を忘れぬを聞くものを」（《「隅田川」》）。《多度津》（世阿弥自筆能本）、《卒部婆小町》等にも見える (1)
	百番	395	16 千里を行けども、子をば忘れぬ親なるに、	注 16：千里の遠くへ行っても子を忘れぬのが親なのに。			「千里を行くも親心、子を忘れぬを聞くものを」（「隅田川」）と同趣。
しきじものぐるい 敷地物狂	叢二	116	親千里を行けども子を忘れず、子はあつて千年をふれども、親を思はぬ				親千里を行けども 白氏文集 、親行千里不 _レ 忘 _レ 子、子在而經 _二 千年 _一 不 _レ 思 _レ 親。
ひつじ 羊	叢三	197	親は千里を行けども子を忘れず、子はあつて千とせを経れども、親を思はぬ				親千里を行けども 白氏文集 、親千里行不 _レ 忘 _レ 子、子在而經 _二 千年 _一 不 _レ 思 _レ 親。

10. 梁の燕

とうせん 唐船	大観三	1819	焼野の雉子夜の鶴 うつぱり つばめ 梁の燕も皆子ゆ ゑこそ物思へ		今昔物語 に、或家でつばめ燕が巣を作つて子を生んだところ、家人がその雄鳥を殺してしまつた。すると翌年の春も雌鳥は同じ家に戻つて来たが、もはや子を生まなかつたとあり、貞婦の喩として記しているのを、こゝには親		〔竹の雪〕には夫婦愛の喩へ、廢曲〔切兼曾我〕には親子愛の喩へに用ゐてゐる
------------	-----	------	---	--	---	--	--------------------------------------

					の子を思ふ喩へに引いたのである。		
百番	565	焼野の雉子夜の鶴 26 うつぱり つばめ 梁の燕も皆子ゆ ゑこそ物思へ	注 26：親が子を思う譬え。 (1)		「先人有言、燕雀処居、子母相哺、煦煦然其相樂也、自以為安矣、籠突炎上棟宇將焚、燕雀顔不変、不知禍之及己也」 (孔叢子・論勢) に拠るか。(3)		「梁の燕に至るまで、子ゆえ命を捨つるなり」(廢曲「舟後物狂」)。前句と合わせた形で、「切兼曾我」、廢曲「島廻」にも。 (2)
たんごものぐるい 丹後物狂	岩波上	204	22 それ親の子を思ふこと、23 人倫に限らず、24 焼野の雉 25 おや おも 22 それ親の子を思ふこと、23 人倫に限らず、24 焼野の雉 25 やけの きぎす よる つる うつぱり 夜の鶴、26 梁の つばめ いた 燕に至るまで、子 いのち す ゆゑ命を捨つるなり。	雉・鶴・燕はいずれも子を愛する親の慈悲の譬えにされるもの。(2) 注 23：人間。 注 24：巢を営む野を焼かれ、わが身の危険を忘れて子を救う雉。(1) 注 25：寒夜に子を案じて起き明かす鶴。(1)	注 25：朗詠、管絃、白楽天「夜鶴憶子籠中鳴」など。(2) 典拠不明。+補一一八。		注 22：以下二行は「唐船」にも似た文句があり、 (1) 注 24：発心集や太平記などに同意の文が見える。 (2) 注 26：辛若舞の山中常盤に「梁の燕も子ゆへ小蛇の餌とはなる」とあるが、 (1)。+補一一八。
	叢二	564	焼野の雉夜の鶴、 うつぱり つばめ 梁の燕に至るまで、子故命を捨つるなり。	なし注			
きりかねそが 切兼曾我	叢一	581	うつぱり つばめ 梁の燕野の きぎす 雉、子故に身を忘れ、哀猿腸を斷つ はらわた た 悲しみ、	なし注			

11. 子ほどの宝なし

とうせん 唐船	大観三	1816- 1817	子程の寶よもあらし		万葉集山上億良の歌 「白銀も黄金も玉も何 せんにまされる寶子に しかめやも」を引いた	
	百番	565	子程の宝よもあらし、		注 12：前句「千金」から「白銀も黄金も玉も何せむにまされる宝子にしかめやも」(万葉集五・山上億良)を引く。	

12. 四鳥の別れ

うたうら 歌占	大観一	362	四鳥の別れ親と子	四鳥の別れ—親子の別れを悲しむ喩。		孔子家語に「桓山之鳥生二四子焉、羽翼既成、将レ分二于四海、其母悲鳴而送レ之」
	岩波上	399	四鳥の別かれ 親と子に、ふたたび逢ふぞ	注 42：親子別離の譬え。→三八八頁注三。	注 3：P388 孔子家語顔回篇「回聞。桓山之鳥、生二四子焉。羽翼既成、将レ分二于四海。其母悲鳴而送レ之」に基づき、親子生別の悲哀の譬え。	
すみだがわ 隅田川	大観三	1522	親と子の四鳥の別れ		孔子家語……に桓山の鳥の生んだ四羽の子鳥が成長して四海に分かれて飛び行く時、母鳥が悲鳴して之を送ったとある故事。	百氏文集にも「形雖異類心則同歸、四鳥分飛、聽レ音既称有レ信」
	小学館 2 ใหม่	52	親と子の 6 四鳥の別れ		注 6：「回聞ク、桓山之鳥、四子ヲ生ム。羽翼既ニ成リ、将ニ四海ニ分カレントス。其ノ母悲鳴シテ之ヲ送ル」(孔子家語五・顔回)に基づく。	「蒼梧の烟のなびく方にくんだり、白楊の霧いづくをさしてか尋ぬべき。鳥にあらざれども、四鳥の別れを悲しみ、魚にあらざれども、洪魚の思ひに沈む」(保元物語中)。
	小学館一	506	親と子の四鳥の別れ		注 4：「回聞ク、桓山之鳥、四子ヲ生ム。羽	

	เก่า				翼既ニ成リ、将ニ四海ニ分カレントス。其ノ母悲鳴シテ之ヲ送ル」 (孔子家語・顔回篇) に基づく。		
	岩波上	388	四鳥の別れ これなれや。	親子生別の悲哀の譬え。(2)	注3: 孔子家語顔回篇「回聞。桓山之鳥、生ニ四子ニ焉。羽翼既成、将ニ分ニ于四海ニ。其母悲鳴而送ニ之」に基づく、(1)		
	新潮中 (角田川)	179	親と子の 四鳥の別れ	親子離別の悲哀。(2)	注16: 「桓山之鳥、生ニ四子ニ焉。羽翼既成、将ニ分ニ于四海ニ、其母悲鳴而送ニ之」(『孔子家語』顔回篇)に基づく(1)		
	百番 (角田川)	340	親と子の9 四鳥の別れ	注9: 親子の悲しい別れの喩え。	「桓山之鳥、生ニ四子ニ焉。羽翼既成、将ニ分ニ于四海ニ、其母悲鳴而送ニ之」(孔子家語・顔回篇)に基づく。		「敷地物狂」にも。
ひばりやま 雲雀山 (中将姫)	大観四	2649	四鳥の時に親と子の。思はず返り逢ひながら。	四鳥は早く親に別れた鳥といふ。	孔子家語の「桓山之鳥生ニ四子ニ焉、羽翼既成、将ニ分ニ于四海ニ、其母悲鳴而送ニ之」から出た語。		
しきじものぐるい 敷地物狂	叢二	119	親子の道既にはや、思ひしてう(四鳥)の別路の、行方はいづく白露の、				してうの別路 孔子家語、桓山四鳥生ニ四子ニ焉。羽翼既成、将ニ分ニ于四海ニ、其母悲鳴而送ニ之。

13. 父の恩は山より高く、母の徳は海より深し

げんぶくそが 元服曾我	大観二	1078	深きちぶさの海山の。たとへは積る恩徳の。情を思ふ。 . . .	父母の恩。その広大なことを海山に喩へた。			
----------------	-----	------	---------------------------------	----------------------	--	--	--

つるわか 鶴若	叢二	640	父の恩．．．又慈悲の海深き、．．．親ふたりの海山を	ไม่มี注			
やすいぬ 安犬	叢三	484	滄溟より深さは母の恩、胎内十月の昔より、生長の今に至る迄、片時なるゝ事もなし。	ไม่มี注			

14. 親の思う程子は思わぬ

อยู่ในหนังสือที่ไม่มี注

15. 打たれても親の杖

こそでそが 小袖曾我	大観二	1133	打たれても親の杖			當時の諺であらう。	
	小学館 2 ใหม่	348	打たれても親つ杖		「説苑日ハク、伯瑜過 子有リテ、其ノ母之ヲ 答ツトキ泣ク。母日ハ ク、地日答チシニ、末 嘗ダテ泣カズ、今泣ク ハ何ゾヤト。対ヘテ日 ハク、地日罪ヲ得テ答 タレントキハ痛メリ、 今母ノ力痛ムルコト能 ハズ、是ヲ似テ泣ク ト」(蒙求・伯瑜泣 杖)に基づくか。(2)	注6：杖で打たれても、それが親の手による場合は、慈愛心からのものなので、かえってうれしく感ぜられる、という意のことわざ。	
	小学館 二 เก่า	295	打たれても親つ杖			注14：杖で打たれても、それが親の手によってなされた場合は、かえってうれしく感ぜられる、という意のことわざ。	
	百番	78	8 打たれても親つ杖、			注8：親に打たれたのなら、かえって嬉しい、の意	

						の諺。	
--	--	--	--	--	--	-----	--

16. 父は慈子は孝

はまがわ 濱川	叢三	148	夫れ憐むをもつて親と定め、考をもつて子とせり	ไม่มี注			
ぎょうしゆん 堯舜	叢一	667	夫父としては慈を施し、子としては孝を盡すこそ、	ไม่มี注			

17. いとおしき子を杖に教えよ

อยู่ในหนังสือที่ไม่มี注

18. 獅子の子落とし

くすのつゆ 楠露	大二	915	獅子の子を生みて。三日を経る時は數千丈の巖より。これを投げて試みる。その子獅子の氣力あれば。教へざるに中より。跳ねかへりて死せずといへり。況んや正行。十歳に餘りぬ。一言耳に留めつつ。この教誠に違はざれ。				獅子の子を生みて。獅子の子を生みて—この句 太平記 の文に據ったものであるが、その原據は分らない。
-------------	----	-----	---	--	--	--	--

19. 侍は胎内にてねぎごとを聞き七歳にて敵を討つ

とりおいぶね 鳥追舟	大観四	2302	弓取の子は胎内にてねぎ事を聞き、七歳にて親の敵を討つとこそ見えたれ。		曾我物語卷七「李將軍が事」に「名將軍のこなれば、胎内より父虎に喰はれけるを安からず思ひ、敵取るべき事をぞ思ひける。光陰矢の如し、かうりより早七歳にぞなりにける…終に敵を討つ」とある故事。	
おんなざた 女沙汰	叢三	671	それ弓取りの子は胎内にて願事を聞き、七才にて敵をうつと申す。			弓取りの子 異本曾我物語、卷之二に見えたり。四八四頁を見よ。
つるわか 鶴若	叢二	638	夫弓取の子とならば、胎内にてねぎ事をきゝ、七歳にて敵をうてとの、本文空しかるべきならねば、			弓取りの子は胎内にて云々異本曾我物語、卷二、昔周の幽王といひし人、殷の仲好町に亡くされける時、母の夫人は王におくれ給ひて後、餘りの悲しさに、胎内は、汝聞け、たとひ九月を待たずとも、急ぎ生まれて、父の敵を討つべしと含めたりける。夫人の胎内に宿りし子、七月に足らざるに、誕生をぞし給ひける。母大きに喜びてこれを養ひ育つる程に、生年七歳と申しける十一月、親の敵の仲好町を討ちて、その首を父の墓の上にかけたれば、建てゝ六年になりける墓の五輪、三度までおどりけるこそ衷なれ天下此よしを聞き傳へ、諸人大きに感じ、人々力を合ければ終に

							其國の王になりけり。
やすいぬ 安犬	叢三	484	夫弓取りの子は胎内にてねぎ事を聞き、七歳にて敵をうつと申す。				弓取りの子は胎内にて云々異本曾我物語、卷之二、昔周の幽王といひし人、殷の仲好町に亡くされける時、母の夫人は王におくれ給ひて後、餘りの悲しさに、胎内は、汝聞け、たとひ九月を待たずとも、急ぎ生まれて、父の敵を討つべしと含めたりける。麿低夫人の胎内にやどりし子、七月になり給ひけるが、未十月に足らざるに、誕生をぞし給ひける。母大きに喜びてこれを養ひ育つる程に、生年七歳と申しける十一月、親の敵の仲好町を討ちて、その首を父の墓の上にかけてれば、建てゝ六年になりける墓の五輪、三度までおどりけるこそ哀なれ天下此よしを聞き傳へ、諸人大きに感じ、人々力を合ければ終に其國の王になりけり。
せきど 関戸	叢二	316	侍は胎内にてぬぎ事を聞き、七歳にて敵をうつとの本文空しからず。			胎内にて ん。 常時の謔なら	

20. 孝は百行の本

อยู่ในหนังสือที่ไม่มี注

21. 一切の男子をば生々の父とたのみ、よろずの女人を生々の母と思え

ともなが 朝長	大観四	2271	一切の男子をば。 生々の父と頼み。萬 の女人を生々の母と 思へとは		ぼんもうきょう 梵網經に「一切男 子是我父、一切女人是 我母、我生々無 _レ 不 _レ 從 _レ 之受 _レ 生、故六道衆 生是我父母」とあるを 引いた。		
	小学館1 ໃໝ່	215	一切の男子をば、 生々の父と頼み。万 の女人を生々の母と 思へとは	注 24 P. 216 : 車屋本及び下 掛三流は「思ひ」。 注 25 P. 216 : 車屋本及び下 掛三流は「万の女人は」。	注 23 : 「一切男子是我 父、一切女人是我母、 我生々無 _レ 不 _レ 從 _レ 之受 _レ 生、故六道衆生是我 父母、而殺而食者即殺 我父母亦殺我故身 」(ぼんもうきょう 梵網經十)に よる。		『沙石集』九にも「人ゴト ニ生ヲウクル度ニ、父母ア リ、恩所アレドモ、生ヲカ エヌレバ、何ナル形トナ リ、何ナル報ヲ受クトモ、 知ラズノミヅ侍ルメレ。梵 網經に云ク、一切ノ男子 ハ、是レ我ガ父ナリ、一切 ノ女人ハ、是レ我ガ母ナ リ、我レ生々ニ、是レニ随 ヒテ生ヲ受ケズト云フ事ナ シ、故ニ六道ノ衆生ハ皆是 レ我ガ父母ナリ、然ルヲ殺 シ食スルハ、我ガ父母ヲ殺 シ食スルナリ、ト説ケリ」 と、この句を引いている。
	小学館一 เก่า	220	一切の男子をば、 生々の父と頼み。万 の女人を生々の母と 思へとは		注 11 : 「一切男子是我 父、一切女人是我母、 我生々無 _レ 不 _レ 從 _レ 之受 _レ 生、故六道衆生是我 父母」(ぼんもうきょう 梵網經) による。		
	新潮中	424	一切の男子をば 生々の父と頼み、万 づの女人を生々の母 と思へとは				注 13 : 「一切男子是我父、 一切女人是我母、我生々無 _レ 不 _レ 從 _レ 之受 _レ 生、故六道 衆生是我父母」 (『梵網經』一〇)。 『沙石集』等にも引く。
	百番	15	18 一切の男子をば、 生々の父と頼み、万 の女人を生々の母と 思へとは、	「春栄」にも「いづれか父 母を悲しまざる、必ず一世 に限るべからず世々もつて 父母の数々なり」。生々			注 : 18 「一切男子是我父、 一切女人是我母、我生々無 _レ 不 _レ 從 _レ 之受 _レ 生、故六道 衆生是我父母」

			世々の間、誰もみな父となり母となるという心。(2)				ほんもうきょう (楚網經十)。(1)
--	--	--	---------------------------	--	--	--	-----------------------

22. 鳩に三枝の礼、鳥に反哺の孝あり

ふえのまき 笛之巻	大観五	2524	親子をも思ひ思はぬ... 鳩に三枝の禮をなし鳥きうきうの孝行なる...				鳩に三枝の禮—慈元抄に「鳩に三枝の孝あり、歸雁列を亂らず孝羊跪いて乳を呑む」。學友抄に「鳥有 _レ 返報食 _レ 、鴿有 _レ 三枝禮 _一 」
	大観四	2525	鳥きうきうの。考行なるは如何ばかり。	「きうきう」の意は分からない。			鳥きうきうの考行—太平御覽に「鳥者猶有 _レ 反哺之心 _一 、況人而無 _レ 孝心 _一 者呼 _レ 」。
ひつじ 羊	叢三	200	...鳩子はねぐらいに帰っても、親の宿の枝をおそれ、いうやうはひぎまづいて乳ぶさを飲むとかや。...				鳩子は云々 學友抄、鴿有 _二 三枝禮 _一 。

23. 一子出家すれば九族天に生ず

こうやものぐるい 高野物狂	大観一	604	一子出家すれば 七世の父母成仏すといえり				(P. 605) 通俗編に「一子成道、九族生 _レ 天」。孟蘭盆經に「七世父母、離 _レ 餓鬼苦 _一 、得 _レ 生 _二 天人中 _一 、禍樂無 _レ 極」
これもり 惟盛	叢一	801	一子 出家すれば 七世の父母まで成仏なり。	注			

24. 親に先立つは不孝

อยู่ในหนังสือที่ไม่มี注

25. 養い得ては花の父母

あま 海士	大観一	178	雨露の恩にあらずや	養育された親の恩	源順の賦「草樹皆告 _二 雨露之恩 _一 」を引いた。	
	小学館2 ใหม่ (海人)	539	雨露の恩にあらずや	注 27：雨や露が万物をうるおすように、恩恵が広く及ぶこと。		参考「吹ヲ逐ウテ潜カニ開ク、芳菲ノ候ヲ待タズ。春ヲ迎ヘテ乍チ変ズ、将ニ雨露ノ恩ヲ希ハントス」(和漢朗詠集・立春 紀淑望)
	小学館二 เก่า (海人)	480	雨露の恩にあらずや	注 11：雨や露が万物をうるおすように、恩恵が広く及ぶこと。		参考「吹ヲ逐ウテ潜カニ開ク、芳菲ノ候ヲ待タズ。春ヲ迎ヘテ乍チ変ズ、将ニ雨露ノ恩ヲ希ハムトス」(和漢朗詠集・立春 紀淑望)
	岩波上	162	雨露の恩にあらずや	注 1：月が帚木に宿るのが露のお蔭であることと、草木を育てる雨露の如く深い母の恵みの意とを兼ねる。		
	新潮上	86	雨露の恩にあらずや	注 1：〈育ての恩というものではないかと〉。 ：「雨露の恩」は草木を養い育てる雨露の恩恵。	注 1「迎 _レ 春作変、将希 _二 雨露之恩 _一 」(『和漢朗詠集』立春)による成句。	
	百番	576	雨露の恩にあらずや	注 14：こうして人となったのも、草木が雨露の恵みで育つと同様、母の恩愛によるのではないか。		「迎 _レ 春作変、将希 _二 雨露之恩 _一 」(和漢朗詠集・立春 紀淑望)。
ゆや 熊野 (湯谷・遊屋)	大観五	3241	草木は雨露の恵み			本朝文粹源順の賦に「草樹皆告 _二 雨露之恩 _一 」
	小学館1 ใหม่	408	草木は雨露の恵み		注 1：『法華経』薬草喩品の「彼ノ大雲ノ、一切ノ卉木叢林及ビ諸ノ薬草ニ雨フルニ、ソ	参考「ウロノメグミヲウクル 天の作用を受ける、すなわち、雨や露の恩恵を蒙る」(日葡辞書)。「草樹

					ノ種性ニシタガヒテ、具足シテ潤ヒヲ蒙リ、各成長スルコトヲ得ルガ如シ」(法華経・薬草喻品) に基づく。		ハ皆雨露之恩ヲ失ヒ、桜殿空シク僧侶ノ室トナル」(本朝文粹・十一・三月尽日五覚院ニ遊ビテ、同ジク紫藤花落チテ鳥関閑タリトイフヲ賦ス 源順)。
小学館一 げ	379	草木は雨露の恵み					注5: 「草樹ハ皆雨露ノ恩ヲ告グ」(本朝文粹十一・三月尽日五覚院ニ遊ビテ、同ジク紫藤花落チテ鳥関閑タリトイフヲ賦ス 源順)
岩波下	377	草木は雨露の恵み	注22: 草木は雨露の恵みによって成長し、花にとって養育してくれた雨露は父母のように有難いものだとされている。まして人間の親の恩ははかり知れない程であるはず。ああ気がかりな。母上はどうしておられることやら。				
新潮下 (湯谷)	392	草木は雨露の恵み	注6				
百番	554	草木は雨露の恵み	注11: 以下、故郷の老母を思う熊野の独白。草木は雨露の恵みによって育つ、花を養う雨露は花にとって父母に等しい。まして人間において、養育なされた父母の恩は、はかりしれない。 (1) . . . 老母への恩と病気を気遣う娘の情が本曲の主調音をなす。(3)				「草樹皆告雨露之恩」(本朝文粹十一・源順)、 (2)
大観五	3241	養ひ得ては花の父母たり。況んや人間に於てをや。			和漢朗詠集紀長谷雄の詩句「養得白鳥 _一 花父母 _一 、洗來寧辨 _一 薬君臣 _一 」 を引いた。		
小学館1 ใหม่	408	養ひ得ては花の父母たり、いはんや人間に於てをや。			注2: 「養ヒ得テハ自ラ花ノ父母タリ、洗ヒ来ツテハ寧薬ノ君臣ヲ弁ヘンヤ」(和漢朗詠集上・雨 紀長谷雄)		

				に基づく。		
小学館一 เก่า	379	養ひ得ては花の父母 たり、いはんや人間 に於てをや。		注6：「養ヒ得テハ自 ラ花ノ父母タリ、洗ヒ 来ツテハ寧薬ノ君臣ヲ 弁ヘンヤ」（和漢朗詠 集・雨 紀長谷雄）に よる。		
岩波下	377	養ひ得ては花の父母 たり、いはんや人間 に於てをや				注23：朗詠、雨、紀長谷雄 「養得白鳥_花父母_」。
新潮下	392	養ひ得ては花の父母 たり いはんや人間 においてをや	注6：〈草木は雨露の恵み によって成長繁茂し、花果を 育てる。雨露は花にとって の父母というべきだが、非 情の草木においてすら養育 の恩恵を得ているのだから、 まして人間の親の恩恵 はいかばかりか〉。 หมายเหตุ 新潮 รวมคำอธิบาย สำหรับข้อความ 草木は雨露 の恵み ที่มาข้างหน้าไว้ด้วยกัน กับคำอธิบายสำหรับข้อความนี้	「草樹皆告_雨露之恩 _」（『本朝文粹』 一一、源順）等をふま えて (2)		『法華経』菓草喻品に「恵 雲含潤…其雨普等、四方俱 下…一切諸樹…各得成長」 と説き、(1)…迎 _レ 春 作変、将 _レ 希 _レ 雨露之恩 _レ (『和漢朗詠集』立春)、 「養得自為_花父母_」（同 右、雨）等と詠まれ、「た だこれ雨露の恵みにて 養 ひ得ては 花の父母たる雨 露の」（《養老》）という 先例がある。(3)
百番	554	… 養ひ得ては花 の父母た、況んや人 間にをひてをや、				注11：… 「養得自為_ 花父母_」（和漢朗詠集・ 春・雨・紀長谷雄）…
よろろ 養老	大観五	3136	養ひ得ては。花の父 母たる雨露の。翁も 養はれて。この水に 馴れ衣の。	和漢朗詠集紀長谷雄の 詩句「養得白鳥_花父 母_、洗來寧辨_薬君臣 _」を引いた。		
小学館1 ใหม่	49	養ひ得ては、花の父 母たる雨露の、翁も 養はれて、この水に 馴れ衣の	なお、この一句、車屋本は シテの謡。金剛・喜多の二 流はシテ・ツレの謡。(2)	注18：「養ヒ得テハ自 ラ花ノ父母タリ、洗ヒ 来ツテハ寧薬ノ君臣ヲ 弁ヘンヤ」（和漢朗詠 集上・雨 紀長谷雄） に基づく。(1)		
小学館一 เก่า	73	養ひ得ては、花の父 母たる雨露の、翁も 養はれて、この水に 馴れ衣の、	注14：「雨露の、置き」と 続き得るので、「翁」の序 の形になる。			注13：「養ヒ得テハ自ラ花 ノ父母タリ、洗ヒ来ツテハ 寧薬ノ君臣ヲ弁ヘンヤ」 (和漢朗詠集上・雨 紀長

						谷雄)
	岩波上	230	ただこれ雨露の恵みにて、 叶ひ得ては	ไม่มี注		
	岩波上	231	養ひ得ては、花の 父母たる雨露の、翁 も養はれて、この水 に馴れ衣の、			注 17：朗詠、雨、紀長谷雄 「養得白鳥_花父母_、洗來 寧辨_藥君臣_」。
	百番	125	24 養ひ得ては。花の 父母たる 25 雨露の、 翁も養はれて、この 水に馴れ衣の。	注 25：「置き」に通ずる 「翁」の序。	注 24：「養得白鳥_花 父母_、洗來寧辨_藥君 臣_」（和漢朗詠集・ 春。雨・紀長谷雄）を ふまえる。	
いなぶね 稲舟	叢一	172	此の年月の養育のか げ、有り難き花のあ め。養ひ返しまゐら せん。	ไม่มี注		
きょうかくどう 経書堂	叢一	563	雨露は花の父母とし て、色を養ひ匂ひを ます。			雨露は花の父母 朗詠集、 紀長谷 雄、養得自爲_花 父母_、 洗來寧辨_藥君臣 _。
しきじものぐるい 敷地物狂	叢二	119	親子の道の哀さは、 心なしともいひがた し。草木は地より生 ずれども、雨露をえ て養ひの、しえふの 縁榮えゆく、花のか ぞいろの恵みの春は 絶えせず。			雨露をえて養ひの 朗詠 集、雨、紀長谷 雄、養得 自爲_花父母_、 洗來寧辨 _藥君臣_。
せんじゅじ 千手寺	叢二	360	養ひえてはおのづか ら、花の父母ともな りやせん。			養ひえては 朗詠集、雨、 紀長谷 雄、養得自爲_花 父母_、 洗來寧辨_藥君臣 _。
さほがわ 佐保川	叢二	81	養ひ得ては花の父母			養ひ得ては花の父母 朗詠 集、雨、紀長谷 雄、養得 自爲_花父母_、 洗來寧辨 _藥君臣_。

26. 三界の慈父

つちぐるま 土車	大観三	2075	仏は衆生を一子と思しめさるれば	仏は平等の慈愛を似てすべての衆生を同じくわが子のやうに愛し給ふとの意。		親鸞の浄土和讃に「十方の如來衆生を一子の如くに憐念す」
ひやくまん 百万	大観四	2681	かの御本尊はもとよりも 衆生のための父なれば	ない注		
	小学館 2 ใหม่	30	かの御本尊はもとよりも、衆生のための父なれば			注 8: 「今仏世二出デテ、衆生ノ為二眼ト作 _ナ リ、世間ノ帰リ趣ク所トシテ一切ヲ救護シ、衆生ノ父ト作 _ナ リ、哀愍シ饒益シタマフ者ナリ」(法華経・化城喻品)。
	小学館 1 เก่า	475	かの御本尊はもとよりも、衆生のための父なれば			
	岩波上	200	かのご本尊はもとよりも、衆生のための父なれば、	注 3: 釈迦如来。 注 4: 法華経化城喻品「今仏出 _ニ 於世 _ニ 、…為 _ニ 衆生之父 _ニ 」。		
	新潮下	158	かの御本尊はもとよりも、衆生のための父なれば	注 5: 〈かの御本尊の釈尊はもとより衆生の父、この寺で母子共にめぐり逢うのも仏法の功力〉。(1)		「今仏出於世・・・為衆生之父」(『法華経』化城喻品)。(2)
	百番	86	彼 6 御本尊はもとよりも、衆生のための父なれば、	注 6: 御本尊の釈迦如来はもとより衆生のための父、その前で母と巡り逢うのも仏法の功力。付法-三つの車。		

27. 故衣猶架上、殘藥尚頭邊

ชื่อบทละคร	ชื่อหนังสือ	ที่หน้า	ข้อความ	คำอธิบาย	ชื่อวรรณกรรมที่ผู้เรียบเรียงระบุชัดเจนว่าเป็นแหล่งที่มา	ชื่อวรรณกรรมที่ผู้เรียบเรียงกล่าวถึง
てんこ 天鼓	大観四	2134	白居易は子を先立てて枕に残る薬を恨む	宇は楽天。唐代の詩人で、その文集はわが国で最も広く愛誦された。この人のこと〔白楽天〕に作らる。	枕に残る薬を恨む 白氏文集 十四、病中哭 _一 金鑿子 _一 と題した詩に「豈料吾方病、翻悲 _一 汝不 _一 全、認臥驚從 _一 枕上 _一 、扶 _一 哭就 _一 燈前 _一 、有 _一 女誠爲 _一 累、無 _一 兒豈免 _一 憐、病來纔十日、養得已三年、慈淚随 _一 聲迸、悲傷遇 _一 物牽、故衣猶架上、殘藥尚頭邊、送出 _一 深村巷 _一 、看封 _一 小墓田 _一 、莫 _一 言三里地、此別是終天」を引いた。	
	岩波下	333	白居易は子を先立てて枕に残る薬を恨む			
	新潮中	356	白居易は子を先立てて枕に残る薬を恨む			注5：「故衣猶架上、殘藥尚頭邊」（『 白氏文集 』一四・病中哭金鑿子）。
	百番	23	白居易は子を先立てて枕に残る薬を恨む			注11.：「殘藥尚頭邊」（ 百氏文集 十四「病中哭 _一 金鑿子 _一 」）。

28. 子不報父讐非子也

しやうぎせいしゆ 正義世守	叢二	183	親のかたきを討ちたる者をば、陣の口をさへ許さる			陣の口をさへ許さる 公羊傳 に子不 _一 報 _一 父讐 _一 非 _一 子也とある如く古來支那にては子として當然の義務とせられ、其仇を報ぜる者は、名譽ある武將たりしなり。
ひら 比良	叢三	226	親の敵を討たんとや。是こそ誠の孝行なれ。			誠の孝行 公羊傳 、子不 _一 報 _一 父讐 _一 非 _一 子也。

29. 里近く山路の末はなりにけり野飼の牛の子を思ふ声

とうせん 唐船	大観三	1813	野飼の牛の声々に。野飼の牛の、声々に子ゆゑに物や思ふらん。			夫木抄の歌 に「里近く山路の末はなりにけり野飼の牛の子を思ふ声」
------------	-----	------	-------------------------------	--	--	---

	百番	563	野飼の牛の声々に、野飼の牛の声々に、子故に物や思ふらん、			注 25：「里近く山路の末はなりにけり野飼の牛の子を思ふ声」（ 夫木抄二十七 ）。
--	----	-----	------------------------------	--	--	--

30. たらちねの親の飼ふ繭の黛のごもりいぶせくもあるか妹の逢はずて

まつやまかがみ 松山鏡 (松の山鏡)	大観五	2875	たらちねの。親の飼ふ蠶の黛の。いと細し誰をかも。		拾遺集 （ 萬葉集 にも）かきもとのひとまる 柿本人麻呂の歌「たらちねの親の飼ふ繭の黛のごもりいぶせくもあるか妹の逢はずて」を借りて、繭を蠶にいひかけた。	
--------------------------	-----	------	--------------------------	--	--	--

31. 世の中にさらぬ別れのなくもがな千代もと祈る人の子のため

ゆや 熊野 (湯谷・遊屋)	大観五	3245	さらぬ別れのなくもがな。千代もと祈る子の為			古今集 在原業平の返歌「世の中にさらぬ別れのなくもがな千代もと祈る人の子のため」
	小学館1 ໃໝ່	411	さらぬ別れのなくもがな、千代もと祈る子のためと	歌意は、世の中に死ぬということがなければいいのに、親に対していつまでも生きてほしいと願っている子のために。(3)	注 16：『伊勢物語』八十四にみえる業平の歌「世の中にさらぬ別れのなくもがな、千代もといのる人の子のため」に基づく。(1)	(古今集雑上 にも。ただし、第四句千代もとなげく)(2)
	小学館一 เก่า	381	さらぬ別れのなくもがな、千代もと祈る子のためと	歌意は、世の中に死ぬということがなければいいのに、親に対していつまでも生きてほしいと願っている子のために。(3)	注 18：『伊勢物語』八十四にみえる業平の歌「世の中にさらぬ別れのなくもがな、千代もといのる人の子のため」に基づく。(1)	この歌は（古今集雑上にもみえる。ただし、第四句千代もとなげく)(2)
	岩波下	379	さらぬ別れのなくもが、千代もと祈る子のためと	我が親が千代までも生きてほしいと祈っている人の子（私）の為に、この世に死別などという事がなければよいのに。(2)		注 14：『伊勢物語』の業平の返歌。初句「世の中に」を省略。(1)
	新潮下 (湯谷)	395	さらぬ別れのなくもがな千代もと祈る子のためと	「避らぬ別れ」は死別のこと。(2)		注 11：『伊勢物語』八十四段に「昔男ありけり…その母、長岡といふ所に住み給ひけり。子は京に宮仕へければ、詣づとしけれど、しばしばえ詣でず…とみの事とて御文あり。驚きて見れば歌あり」として見える

						歌。(1)
	百番	556	6 さらぬ別れのなくもが な。千代もと祈る子の為 と、	(注3: 伊勢物語・八十四段の 業平の母の歌。「避らぬ別れ」 は死別。手紙の末に古歌を添え た。)		注6: 注三に続く業平の返歌(初句 「世の中に」、末句「人の子のた め」)。
こうやさんけい 高野参詣	叢一	365	千代もと祈るたらちね の、春岩にてまします か、。			千代もと祈る 古今集卷十七雑上在 原業平、世の中にさらぬ別れのなくも がな千代もと歎く人の子の爲

32. かぞいろはいかにあはれとおもふらん三年になりぬ足た々ずして

しきじものぐるい 敷地物狂	叢二	119	かぞいろは、「いか に哀と思ふらん、三 年になりぬ足引の、			かぞいろはいかにあはれと 思ふらん三年になりぬ足 た々ずして 夫木集、父、 大江国房。
------------------	----	-----	-------------------------------------	--	--	--

ภาคผนวก 11 : ระบบการถอดอักษรญี่ปุ่นของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานวิจัยนี้ใช้ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นที่เขียนด้วยอักษรโรมันเป็นอักษรไทยซึ่งเป็นผลงานวิจัยในปี พ.ศ.2530 ของอาจารย์สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่นได้แก่ ผศ.ดร.กัลยาณี สีสสุวรรณ, ผศ.สุชาดา สัตยพงศ์, ผศ.เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล (ปัจจุบันคือ รศ.ดร.สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล) อาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์ คือ ผศ.ดร.สุดาพร ทัศนียนาวัน และอาจารย์ภาควิชาภาษาไทยคือ ผศ.ดุษฎีพร ชำนิโรศานต์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ยกเว้นบางคำที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายแล้วเช่นเอโดะ ผู้วิจัยจะไม่ใช้ระบบการถอดอักษรนี้ ระบบดังกล่าวมีรายละเอียดดังนี้

สระ

อักษรโรมัน	อักษรไทย
(สระเสียงสั้น, สระเสียงยาว)	
a, aa	อะ, อา
i, ii	อิ, อี
u, uu	อุ, อู
e, ee	เอะ, เอ
o, oo	โอะ, โอ
-ya, -yaa	เอียะ, เอีย
-yu, -yuu	อิ๋ว, อี๋ว

อักษรโรมัน	อักษรไทย
(สระเสียงสั้น, สระเสียงยาว)	
-yo, -you	เียว, เี่ยว

พยัญชนะ

อักษรโรมัน	อักษรไทย
p เมื่อเกิดต้นคำ	พ
เมื่อเกิดที่อื่นๆ	ป
b	บ
m	ม
f	ฟ
w	ว
t เมื่อเกิดต้นคำ	ท
เมื่อเกิดที่อื่นๆ	ต
ts	ทซ์
ch	ช
d	ด

อักษรโรมัน		อักษรไทย
n		น
n	(ที่เป็นพยัญชนะก่อกพยางค์ทำหน้าที่คล้ายตัวสะกด)	
	เมื่อเกิดหน้า p, b, m	ม
	เมื่อเกิดหน้า k, g, w	ง
	เมื่อเกิดที่อื่นๆ	น
n'	(ทำหน้าที่เป็นตัวสะกดและตามด้วยสระ)	น
s		ซ
sh		ฉ
z		ส
j		จ
r		ร
y		ย
k	เมื่อเกิดต้นคำ	ค
	เมื่อเกิดที่อื่นๆ	ก
g	เมื่อเกิดต้นคำ	ก
	เมื่อเกิดที่อื่นๆ	ง

อักษรโรมัน

h

อักษรไทย

ฮ

หมายเหตุ : ในงานวิจัยฉบับนี้ การถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นที่มีสระเสียงยาวซึ่งเขียนด้วยอักษรโรมัน ou จะใช้อักษรไทยสระโอะเช่นเดียวกับอักษรโรมัน oo

ภาคผนวก 12 : หนังสือและหน้า

ที่พบบทละคร

現行曲 ที่แต่งในสมัย 室町

ที่	ชื่อเรื่อง	พบในหนังสือ	หน้า
1.	あいそめがわ 藍染川	大観一	225-246
2.	あま 海人(5) (蚕・海士・ 白水郎・泉 郎)	大観一	169-188
		小学館 2ใหม่	533-548
		小学館 2เก่า	474-486
		岩波上	157-165
		新潮上	80-92
		百番	573-580
3.	うたうら 歌占	大観一	353-370
		岩波上	395-403
4.	かしわざき 柏崎 (柏崎物狂)	大観一	649-666
		岩波上	181-192
		新潮上	281-294
		百番	404-411
		大観二	1075-1094
5.	げんぶくそが 元服曾我	大観二	1075-1094
6.	こうやものぐるい 高野物狂 (高野)	大観一	601-616

7.	こそでそが 小袖曾我	大観二	1125-1140
		小学館 2ใหม่	342-353
		小学館 2เก่า	289-300
		百番	75-80
8.	さくらがわ 桜川	大観二	1223-1242
		新潮 中	91-104
9.	しゅんえい 春栄	大観二	1397-1420
		岩波 上	369-381
		新潮 中	144-158
10.	すみだわ 隅田川	大観三	1517-1536
		小学館 2ใหม่	48-62
		小学館 1เก่า	502-516
		岩波 上	385-394
		新潮 中	175-187
		百番	338-345
11.	せつたい 攝待	大観三	1647-1670
12.	たにこう 谷行	大観三	1937-1956
13.	つちぐるま 土車	大観三	2069-2082
14.	てんこ 天鼓	大観四	2131-2146
		岩波下	333-337
		新潮 中	353-363
		百番	22-27
15.	とうせん 唐船	大観三	1805-1822
		百番	561-566
16.	とくさ 木賊	大観四	2203-2217

17.	ともなが 朝長	大観四	2255-2274
		小学館 1ใหม่	202-217
		小学館 1เก่า	209-222
		新潮 中	411-416
		百番	9-16
18.	とりおいぶね 鳥追舟	大観四	2289-2306
19.	なかもつ 仲光	大観四	2307-2324
20.	ひばりやま 雲雀山	大観四	2637-2650
		大観四	2667-2682
21.	ひやくまん 百万	小学館 2ใหม่	19-30
		小学館 1เก่า	474-485
		岩波 上	193-200
		新潮 下	149-158
		百番	81-86
		大観四	2737-2752
22.	ふじと 藤戸	小学館 2ใหม่	236-248
		小学館 2เก่า	188-199
		岩波 下	345-349
		新潮 下	169-178
		百番	391-397
23.	まつやまかがみ 松山鏡	大観五	2869-2882
24.	みいでら 三井寺	小学館 2ใหม่	31-47
		小学館 1เก่า	486-501
		新潮 下	263-277

		百番	482-489
25.	みなせ 水無瀬	大観五	2927-2948
26.	ゆや 熊野	大観五	3237-3255
		小学館 1ใหม่	405-419
		小学館 1เก่า	376-390
		岩波 下	376-381
		新潮 下	390-401
		百番	553-560
27.	よろろう 養老	大観五	3127-3142
		小学館 1ใหม่	42-53
		小学館 1เก่า	66-75
		岩波 上	226-232
		百番	121-126

現行曲 ที่แต่งหลังสมัย 室町

ที่	ชื่อเรื่อง	พบใน หนังสือ	หน้า
1.	くすのつゆ 楠露	大観二	909-918
2.	ふえのまき 笛之巻	大観四	2521-2528

番外曲 ที่มีหลักฐานชัดเจนว่าแต่งในสมัย 室町

ที่	ชื่อเรื่อง	พบใน หนังสือ	หน้า
-----	------------	-----------------	------

1.	あみもち 網持 * ぎょおうほつしん (漁翁発心)	未 5	32-36
2.	あはでの森 はんごんこう (反魂香)	叢一	90-96
3.	いけにへ 生贄	叢 1	143-150
4.	いそまつ 磯松	未 1	65-73
5.	いなぶね 稲舟	叢 1	168-172
6.	うらかみ 浦上	叢一	258-265
7.	おんなざた 女沙汰	叢 3	667-672
8.	おんぼうそが 御坊曾我	未 1	113-118
9.	かまた 鎌田 (乙)	未 4	124-129
10.	きくち 菊池 * (館尾・島津)	未 1	125-130
11.	きびきぜんこうじ 木引善光寺	新	302-310
12.	きょうかくどう 経書堂 (家継) *	叢 1	32-36
13.	こうやさんけい 高野参詣 (高野詣) *	叢 1	362-366
14.	これもり 惟盛	叢 1	796-802
15.	こわた 木綿	叢 1	756-759
16.	しきじものぐるい 敷地物狂	叢 2	116-121
17.	しょうぎせいしゆ 正儀世守	叢 2	182-186
18.	すみよしものぐるい 住吉物狂 (花園少将) *	未 5	201-207

19.	せんじゅじ 千手寺	叢 2	355-360
20.	たつ 多だ津の さえもん 左衛門	未 8	282-296
21.	たngoものぐるい 丹後物狂 (橋立) *	叢 2	559-565
		岩波上	201-210
22.	ちちぶ 秩父 (乙)	叢 2	581-583
23.	つねもり 経盛	未 2	104-109
24.	つるわか 鶴若	叢 2	636-640
25.	とも 鞆 * (鞆源左衛門)	叢 2	707-714
26.	にどのかけ 二度掛	叢 3	49-51
27.	はまがわ 濱川	叢 3	147-149
28.	はまならし 濱平直	叢 3	149-156
29.	はるちか 冶親 (磯屋・籠破 甲) *	叢 3	162-168
30.	ひつじ 羊	叢 3	196-201
31.	みつすえ 光季	叢 3	58-362
32.	やかもち 家持 家持甲 (藤原家持) * 家持乙	叢 3	470-473
33.	やすいぬ 安犬 (安犬丸・小 山・笠間の能) *	叢 3	482-486

34.	よるべのみず 寄辺水 そうろさん (桑露杉)	未 15	136-141
35.	ろうぎおう 籠祇王	叢 3	593-599
36.	かじわらざろん 梶原座論 ざしきろん (座敷論)	叢 1	446-450

番外曲 ที่ยังไม่มีหลักฐานแสดงว่าแต่งในสมัย 室町

ที่	ชื่อเรื่อง	พบใน หนังสือ	หน้า
1.	いそざき 磯崎 (甲)	未 1	56-61
2.	いそざき 磯崎 (丙)	続 1	270-280
3.	いまいずみ 今泉	未 8	135-140
4.	かがみがいけ 鏡池	未 4	89-93
5.	かさとりきようじょ 笠取狂女	未 26	105-107
6.	かたみあつもり 筐敦盛	叢 1	433-437
7.	かなお 金尾	未 16	70-75
8.	ぎょうしゅん 堯瞬	叢 1	666-670
9.	きりかねそが 切兼曾我	叢 1	579-583
10.	くるいじし 狂獅子	未 10	25-29
11.	こうぶ 孝婦	未 27	94-95
12.	こうぶ 厚婦	未 18	109-116

13.	こびらがた 小平瀧	続 4	355-365
14.	さほがわ 佐保川	叢 2	80-84
15.	さんにんこう 三人孝甲	未 5	124-128
16.	さんにんこう 三人孝乙	未 27	198-199
17.	しまめぐり 島廻乙 (近江物狂)	百番	397-401
18.	じゅうれん 重蓮 (甲)	未 1	226-233
19.	すほうのないじ 周防内侍	未 5	192-196
20.	せきど 関戸 * (関戸早川・ 早川)	叢 2	312-317
21.	たつたものぐるい 竜田物狂	未 12	54-56
22.	つくしものぐるい 筑紫物狂	未 12	114-117
23.	ときわもんどう 常盤問答	未 6	105-110
24.	なかやまものぐるい 中山物狂	未 29	113-118
25.	なだち 名立 (親不知) *	未 23	130-135
26.	はこざきものぐるい 箱崎物狂	百番	47-53
27.	はるとき 治時 * (秦・秦治 時・隠岐)	未 2	172-180
28.	ひら 比良 * (国久・乙若)	叢 3	200-227
29.	ませぎく 籬菊	未 24	127-136

30.	まつらひめ 松浦姫	未 14	95-101
31.	みやじものぐるい 宮路物狂	未 30	200-203
32.	ゆきびくに 雪比丘尼	未 15	82-84
33.	ゆみつぎものぐるい 弓継物狂 (弓継) *	未 3	98-102
34.	るいせんこう 類仙香	未 17	208-213
35.	ろっかくどう 六角堂	未 31	158-161
36.	わすれぐさ 忘草	未 7	223-227

รายการอ้างอิง

บทความและหนังสือ

- สิริมนพร (เสาวลักษณ์) สุริยะวงศ์ไพศาล. (2011). **คัมภูน ภาษาญี่ปุ่นสไตล์จีน ภาษาจีนสไตล์ญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Hiroko Storm, Lafayette College Easton PA. (1992) **Women in Japanese Proverbs**. Asian Folklore Studies, Volume 51. pp. 167-182
- Saowalak Suriyawongpaisal (2006) “The Parent-Child Image in Noh Plays” รายงานผลการวิจัยทุนวิจัยกองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 天野 文雄 (2006) 「能は「詩劇」である」『現代能楽講義—能と狂言の魅力と歴史についての十講—』大阪：大阪大学出版会
- 伊海孝充 (2003 年 10 月) 「観世信光の切合能」『法政大学大学院 51 号』 pp. 203-212
- 大宮 録郎 (1986) 「ことわざ論考：その社会的機能」“A Study of Kotowaza” p.147～158『Bulletin of Tokai Women’s College』6 東海学院大学・東海女子短期大学
- 岡崎正 (1980 年 3 月) 「謡曲における和歌の位置」『駒沢短大国文 10』 pp. 12-26
- 岡崎和夫 (2002) 「能楽作品における家族相について：家族をテーマにした新作能詞章創作のための前段階的素描 (家族Ⅲ家族の諸相と現代における課題)」『青山学院女子短期大学総合文化研究所年報』10 p. 3～13 青山学院女子短期大学
- 梶原正明 (2006) 『義経記』小学館
- 片岡徳雄 (1988) 「謡曲に現れた親子像—流離再会譚の恥の考察」『広島大学教育学部紀要. 第一部』no. 37 pp. 35-44
- 片岡徳雄 (1989) 『日本人の親子像：古典大衆芸能にみる』 東洋館出版社
- 片岡徳雄 (1994 年 9 月) 「中世の家族 -芸能から見た親子像-」国立能楽堂公開講座土曜セミナー (講義)
- 片桐洋一、『歌枕歌ことば辞典 増訂版』 (東京：笠間書院、2004 年)、p. 128.
- 北村孝一監修 (2012) 『故事俗信ことわざ大辞典』第 2 版 小学館
- 古保勲 (1971 年 10 月) 「謡曲のことわざ」『金沢大学語学・文学研究』 pp. 33-40
- 小山弘志 (1983 年 1 月) 「謡曲を読むために」『時代別 作品別 解釈文法』所収 pp. 240-264
- 齋藤澄子 (2006) 「能楽「隅田川」における文学的構成と母親の子別れにみる 心理描写の関係」『茨城キリスト教大学紀要. 1, 人文科学 (40)』 pp. 73-88

- 佐藤和道 (2010 年 12 月) 「観世元雅の物狂能 -<隅田川>を中心に-」 『古典遺産 (60)』 pp. 12-21
- 志津田藤四郎 (1974 年 1 月) 「「ことわざ」の研究概説 : 附、佐賀と「ことわざ」」 『佐賀龍谷短期大学紀要 20』 pp. 1-50
- 芹川鞆生 (1957 年 6 月号) 「謡曲古典 和漢朗詠集の鑑賞(9)」 『観世』 pp. 24-27
- 芹川鞆生 (1958 年 6 月号) 「謡曲古典 和漢朗詠集の鑑賞(13)」 『観世』 pp. 14-17
- 芹川鞆生 (1958 年 1 月号) 「謡曲古典 和漢朗詠集の鑑賞(16)」 『観世』 pp. 15-18
- 芹川鞆生、飯塚 恵理人 (1992) 『謡曲の和漢朗詠集受容』 有精堂
- 高木和子 (2011 年 11, 12 月号) 「『源氏物語』における「ことわざ」 『文学』 pp. 12-21
- 高橋睦郎 (2006 年 4 月) 「漢詩への感謝」 『新潮 103(4)』 pp. 174-183
- 竹本幹夫 (1981 年 3 月) 「親子物狂能」 考 『能楽研究 6』 pp. 81-122
- 竹本幹夫・橋本朝生編 (1995) 『能・狂言必携』 (別冊国文学 no. 48) 學燈社
- 徳植俊之 (2010) 「「焼け野のきぎす」 攷—その淵源と変遷—」 『國語國文』 pp. 1-16.
- 西野春雄 (1989 年 3 月) 「能謡同名異曲考(二) : 付、大和田建樹旧蔵番外 謡本について」 『能楽研究 14』 pp. 101-172
- 西野春雄 (1995 年 3 月) 「能謡同名異曲考(三) 『能楽研究 19』 pp. 57-102
- 西野春雄 (1996 年 3 月) 「能謡同名異曲考(四) 『能楽研究 20』 pp. 97-138
- 西野春雄 (1998 年 3 月) 「<特集論文>ドラマの中の文 : 能「敷地物狂」を中心に」 『日本文学誌要 57』 pp. 70-84
- 西畑実 (1970 年 3 月) 「番外謡曲引詩考」 『樟蔭国文学 7』 pp. 61-93
- 西畑実 (1970 年 5 月) 「番外謡曲引歌考(一) : 勅撰集を中心に」 『大阪城南女子短期大学研究紀要 5』 pp. 1-72
- 三宅晶子 (2011 年 4 月) 「伊藤正義先生の中世 (能楽研究の課題)」 『能と狂言(9)』 pp. 104-106
- 原田香織 (2000年3月) 「世阿弥能における「漢」」 『山形女子短期大学紀要(32)』 pp. 67-77
- 原田香織 (2004) 「月の光・雨露の恩—作品研究『海人』—」 『文学論藻』 78 pp. 55-75
- 山木ユリ (1999 年 3 月) 「<新刊紹介>西野春雄著『謡曲百番』」 『日本文学誌要 59』 pp. 102-103
- 八寫正治 (1982 年 7 月) 『佐成謙太郎, 野上豊一郎, 能勢朝次の能楽研究—「謡曲大観」「能楽全書」「能勢朝次著作集」を中心に』 『芸能 24(7)』 pp. 19-22
- 八寫正治 (2004 年 2 月) 「〔歌占〕について」 『鍊仙 51』 笠井賢一 pp. 4-5
- 山室美喜 (1971) 「「藤戸」の母—抵抗する母の源流—」 『謡曲の女たち』 皆美社

pp. 176-184

- 山室美喜 (2001) 「「接待」の老母―貫禄ある家刀自―」『謡曲の女たち』皆美 社 pp. 194-199

หนังสือรวมบทละครโน

- 伊藤正義 (1988, 1997, 1995) 『謡曲集』上～下 新潮日本古典集成 新潮社
 - 小山弘志・佐藤健一郎 (2003) 『謡曲集』①～② 日本古典文学全集 小学館
 - 小山弘志・佐藤喜久雄・佐藤健一郎 (1979) 『謡曲集』一～二 日本古典文学全集 小学館
 - 佐々木信綱 (1912) 『新謡曲百番』博文館
 - 佐成謙太郎 (1982) 『謡曲大観』明治書院
 - 田中允 (1950-1952) 『番外謡曲』正・続 古典文庫
 - 田中允 (1963-1980) 『未刊謡曲集』1～31 古典文庫
 - 田中允 (1987-1994) 『未刊謡曲集』続 1～14 古典文庫
 - 西野春雄 (2003) 『謡曲百番』新日本古典文学大系 岩波書店
 - 野々村戒三校訂 (1928) 『日本名著全集 謡曲三百五十番集』日本名著全集刊行会
 - 芳賀矢一・佐々木信綱 (1914～1915) 『謡曲叢書』1～3 博文館
 - 横道萬里雄・表章 (1960, 1967) 『謡曲集』上～下 日本古典文学大系 岩波書店
-

บรรณานุกรม

- 穴田義孝 (1981年3月) 「ことわざにみる国民性：社会的性格の研究 (I I)」『札幌大学教養部札幌大学女子短期大学部紀要. A』 pp. 69-94
- 天野文雄 (1978年2月) 「「撰待」考」『国語と国文学 55(2)』 pp. 28-40
- 天野文雄 (1986年9月) 形成期の能—物狂能の場合 (能—トータルメディアの生成<特集>)— (能, 新しい視点から) 『国文学 解釈と教材の研究 31(10)』 pp. 56-62
- 天野文雄 (1986年9月) 「能と語り物—能の曲舞撰取をめぐって (中世語り物<特集>) — (語り物の諸相)」『国文学解釈と鑑賞 51(4)』 pp. 87-92
- 天野文雄 (1996年3月) 「能はいかに読まれるべきか—三宅晶子著『世阿弥は天才である』を読んで」『国文学研究 (119)』 pp. 67-70
- 天野文雄 (2002年3月) 「能はいかに読まれるべきか」『上方文化研究センター研究年報 (3)』 pp. 22-44
- 天野文雄 (2007) 「思想という点からみた能楽研究 (シンポジウム 中世文学研究の起源)」『中世文学 (52)』 pp. 30-33
- 飯塚恵理人 (2001) 「《隅田川》試解—我が思ふ人はありやなしやと」『椛山女学園大学研究論集 人文科学篇 (32)』 p. 57-62
- 石川伊織 (1999年3月) 「オペラ “Curlew River” における能『隅田川』の変容」『県立新潟女子短期大学研究紀要 (36)』 pp. 111-128
- 石黒吉次郎 (1995年10月) 「説話と謡曲—能「海人(あま)」をめぐって (説話の宇宙—方法としてのまなざしく特集) — (説話の変容)」『国文学 解釈と教材の研究 40(12)』 pp. 112-116
- 井上正明 (2000) 「ことわざに学ぶ教育の心(4)〈人間関係〉や〈親孝行〉, 〈貸借〉, 〈ひとの心〉に関することわざと教育」『福岡教育大学紀要. 第4分冊, 教職科編 (49)』 pp. 161-178
- 大川真智子 (2003年12月) 「謡曲『熊野』再考—その本説と享受」『語文 117』 pp. 37-56
- 大曾根章介・堀内秀晃 (1989) 『和漢朗詠集』新潮日本古典集成 新潮社
- 大坪弘 (1979年2月) 「男と女のことわざ考」『佐賀龍谷短期大学紀要 25』 pp. 1-14
- 大野真一 (1980年10月) 「「隅田川」(十郎元雅)試論」『文芸研究 (44)』明治大学文芸研究会 pp. 47-66
- 大野晋・佐竹昭広・前田金五郎 (2002) 『岩波 古語辞典 補訂版』東京：岩波書店
- 川口久恵雄・志田延義 (1966) 『和漢朗詠集 梁塵秘抄』日本古典文学大系 73 岩波書店
- 川崎剛志 (1960年3月号) 「谷行」『観世』 pp. 28-34
- 川瀬一馬 (1954年11月) 「中世における金言集について」『青山学院女子短期大学紀要 3』 pp. 56-88

- 氣多恵子 (2000年3月) 「チェンバレンの謡曲翻訳をめぐって--「仲光(満仲)」を中心に」 『楽劇学 (7)』 pp. 12-24
- 古保勲 (1978年1月) 「歌舞伎評判記のことわざ: 野郎評判記を中心として」 『金沢大学語学・文学研究, 8』 pp. 15-20
- 古保勲 (1987年1月) 「初期噺本におけることわざについて」 『金沢大学語学・文学研究, 16』 pp. 14-18
- 伍維誼 (2005) 「日本と台湾の親子関係に関する諺の対照比較研究」 『ニダバ(34)』 pp. 135-144
- 財津理 (2010年10月) 「謡曲『隅田川』における言葉遣いの諸特徴 (1)」 『法政大学経済学部学会, 経済志林 78(2)』 pp. 279-289
- 佐々木雷太 (2011年8月) 「『雲玉和歌抄』と謡曲」 『伝承文学研究(60)』 p. 149-168
- 佐藤トウイウエン (2011年9月) 「日越における「親子」の語彙を含む諺--「親の愛」を表す諺をめぐって」 『千里山文学論集』 pp. 15-36
- 澤田天瑞 (2004年12月) 「謡曲「熊野」と織部灯籠の構想について」 『日本庭園学会誌 12』 pp. 19-34
- 澤田天瑞 (2003年12月) 「謡曲「熊野」と織部灯籠の構想について」 『日本庭園学会誌 11』 参考文献 37件 pp. 17-26
- 塩澤直子 (2003年3月) 「謡曲の思想」 『年報日本思想史 2』 pp. 59-63
- 重田みち (1999) 「世阿弥能楽論における『詩』受容をめぐって--『遊楽習道風見』『音曲口伝』の『詩』説」 『中世文学 (44)』 pp. 82-90
- 島津忠夫 (1985年5月) 「和歌・連歌との関わりの面から (謡曲の文芸性をめぐって<シンポジウム>)」 『中世文学 (30)』 pp. 11-15
- 島津忠夫 (1985年5月) 「和歌・連歌との関わりの面から (謡曲の文芸性をめぐって<シンポジウム>)」 『中世文学 (30)』 pp. 11-15 (講演)
- 竹本幹夫 (1982年9月) 「観世元雅能隅田川の<梅若丸の母>--孤独な母物狂」 『国文学解釈と教材の研究 27(13)』 pp. 136-137
- 竹本幹夫 (1985年5月) 「世阿弥の作詞法 (謡曲の文芸性をめぐって<シンポジウム>)」 『中世文学 (30)』 pp. 3-10 (講演)
- 竹本幹夫 (2002年3月) 「能作者宮増の作品と作風(上)」 『能楽研究 26』 pp. 1-35
- 竹本幹夫 (2005年7月) 「<丹後物狂>の形成 (特集: 能--歴史と身体)」 『國文學: 解釈と教材の研究 50(7)』 pp. 120-128
- 田草川みずき (2003年3月) 「能「正義世守」周辺 -謡曲節付索引作成に向けて-」 『演劇研究センター紀要 I 早稲田大学 21世紀 COE プログラム <演劇の総合的研究と演劇学の確立> 1』 pp. 11-36
- 田代慶一郎 (1979年8月) 「謡曲「熊野」について-上- (能の諸相<特集>)」 『比較文學研究 (35)』 pp. 19-36

- 田代慶一郎 (1981年4月) 「謡曲「熊野」について-2完- (小山弘志教授退官記念号)」『比較文學研究 (39)』 pp. 39-62
- 中國學論集 (2006年3月) 「『唐船』の成立とその背景 (謡曲(唐事)の研究)」『中國學論集 (42)』中國文學研究会 pp. 95-109
- 富田康之 (2000年12月) 「紀海音と勅撰和歌集 : 謡曲との関りから」『北海道大学文学研究科紀要 The Annual Report on Cultural Science, 102』 pp. 49-6
- 堂本正樹 (1982年10月) 「番外曲「治親」考--付牢破りの系譜-」『芸能史研究 (79)』 pp. 1-15
- 内藤可夫 (2007年3月) 「鈴木正三における死の思惟の誠実性」『人間環境論集 6』 pp. 15-28
- 中嶋謙昌 (2001年11月) 「能《正義世守》の造型と作者-物狂能構成の応用例-」『京都大学国文学論叢 7』 pp. 39-55
- 中田祝夫 (1963年) 『新選古語辞典』東京: 小学館
- 中村格 (1976年2月) 「能の詞章における修辞とリズム: 世阿弥の作品を中心に」『東京学芸大学紀要. 第2部門, 人文科学 27』 pp. 189-199
- 中村格 (1989年6月) 「「柏崎」成立の背景 (謡曲, 思想と表現<特集>)」『日本文学 38(6)』 pp. 51-60
- 中村剛 (2002年3月) 「狂女の正体」『学園の臨床研究 2』: 13-22
- 錦仁 (1996年10月) 「<中世和歌>式子と定家--謡曲『定家』の成立異説 (特集: 恋歌--古典世界の)」『國文學 41(12)』 pp. 77-83
- 西野春雄 (1967年10月) 「物狂能の系譜(一九六七年度法政大学国文学会総会 研究発表要旨)」『日本文学誌要 18』 pp. 50-54
- 西野春雄 (1981年3月) 「謡曲改作史の一断面」『能楽研究 6』 pp. 123-152
- 西野春雄 (1982年3月) 「享保前後の新作曲: 近世謡曲史考」『能楽研究 7』 pp. 103-136
- 西野春雄 (1984年8月) 「番外曲追跡: 丸岡桂の偉業に導かれて」『日本文学誌要 30』 pp. 54-61
- 西野春雄 (1993年3月) 「古今謡曲総覧(上)」『能楽研究 17』 pp. 59-88
- 西野春雄 (1994年3月) 「古今謡曲総覧(下)」『能楽研究 18』 pp. 49-100
- 西畑実 (1966年7月) 「謡曲における引歌様式-禅竹関係の能を中心に」『大阪城南女子短期大学研究紀要 5』 pp. 27-37
- 西畑実 (1968年11月) 「信光の能と漢詩」『大阪樟蔭女子大学論集 6』 pp. 49-76
- 西村聡 (2010年3月) 「文禄三年の能楽事情と『太閤記』: <高野参詣>の上演をめぐる一考察」『金沢大学歴史言語文化学系論集 言語・文学篇(2)』 pp. 1-9
- 橋本朝生 (2012年4月) 「小山弘志氏の業績 (狂言研究の課題)」『能と狂言(10)』 pp. 76-78

- 原田敏雄（1957年3月）「謡曲における和歌の要素 金城学院大学論集. 国文学特集」
『金城学院大学論集. 国文学特集 8S』金城学院大学 pp. 25-49
- 松岡心平（2010年1月）「南都律宗と能(その1)『志度寺縁起』の律宗性と能「海人」
(特集 南都の文学)」『文学 11(1)』 pp. 34-42
- 松田 存（1987）「和歌と謡曲考」『桜楓社』the University of Michigan
- 松田 存（1990）「『源氏物語』和歌と謡曲」『二松学舎大学論集 / 二松学舎大学文学部
編』 pp. 51-67
- 松村明・山口明穂・和田利政（1988）『旺文社 古語辞典』東京：旺文社
- 三宅晶子（1978年10月）「元雅の物狂能」『国文学研究(66)』 pp. 25-35
- 三宅晶子（1980）「元雅の作詞法 —「隅田川」と「盛久」に見られる心情表現 —」
『国語国文 49 (4)』中央図書出版社 pp. 44-60
- 三宅晶子（2004年5月）「例会ノート いま読み解く能 隅田川」『能と狂言 (2)』能楽学
会 pp. 139-141
- 山内春光（1987年8月）「花鳥風月の一つの形—「熊野」の宗盛を手がかりに（謡曲の思
想-2-<特集>）」『季刊日本思想史 (28)』 pp. 70-76

ประวัติผู้วิจัย

ศาสตราจารย์ ดร.ศิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล

การศึกษา

2538 Harvard University Ph.D. East Asian Languages and Civilizations: Japanese Literature

2520 Auckland University M.A. (Honours) Japanese Language and Literature

2518 Massey University B.A. Japanese Language

การทำงาน

- อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ พ.ศ. 2520 จนถึง 2558
- ศาสตราจารย์ชำนาญพิเศษเครื่องปรับอากาศและบริษัทบัณฑิตโกศล จำกัด ในกองทุนเพื่อการบริหารวิชาการและการศึกษาของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (วาระที่ 1 มีนาคม 2559 – กุมภาพันธ์ 2560)

ผลงานหนังสือ

พ่อแม่ลูกญี่ปุ่นชาติเดียว ? คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2560,

คัมภีร์ ภาษาญี่ปุ่นสไตล์จีน ภาษาจีนสไตล์ญี่ปุ่น. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.

Jitsuyo Taigo Kaiwa (สนทนาภาษาไทยประยุกต์ ๒) สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทย - ญี่ปุ่น, 2534.

พู่กันกะเด็น ทฤษฎีการละครญี่ปุ่นของเซะอะมิ. สำนักพิมพ์บำรุงสาส์น, 2533.

หมายเหตุ

ผู้วิจัยเปลี่ยนชื่อจาก เสาวลักษณ์ เป็น ศิริมนพร ตั้งแต่ มกราคม 2555

ประวัติผู้วิจัย

อาจารย์ ดร.วินัย จามรสूरिया

การศึกษา

2555 อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2545 อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณคดีญี่ปุ่น (สายวรรณคดี) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2544 ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

2530 เศรษฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์พัฒนาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การทำงาน

- อาจารย์ประจำโปรแกรมวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ตั้งแต่ พ.ศ. 2549 ถึงปัจจุบัน

ผลงานหนังสือ

พ่อแม่ลูกญี่ปุ่นชาติเดียว ? คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2560, .